

Sivazi

xatirslords

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

AZƏRBAYCAN MUSIQI
MƏDƏNİYYƏTİ DÖVLƏT
MUZEYİ

Niyazinin 110 illiyinə həsr olunur

NİYAZİ XATİRƏLƏRDƏ

Bakı – 2023

Tərtib edən və redaktor — **Alla Bayramova**, sənətşünaslıq üzrə elmlər
doktoru, dosent, Əməkdar mədəniyyət işçisi
Tərcümə edənlər — **Rza Bayramov**, Əməkdar mədəniyyət işçisi,
Xanımbacı Abdinova

**Niyazi xatirələrdə. Tərtib edən və redaktor A. Bayramova. Tərcümə -
R. Bayramov, X. Abdinova. – Bakı: Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti
Dövlət Muzeyi, - 2023.**

Bu nəşrdə görkəmli Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı, SSRİ Xalq artisti, Sosialist Əməyi qəhrəmanı, Dövlət mükafatları və Cəvahirlərlə Nehru adına Beynəlxalq mükafat laureatı Niyazi Tağızadə-Hacıbəyov (1912-1984) haqqında 1987-ci ildə işıq üzü görən “Maestro Niyazi. Xatirələr, məqalələr, məktublar” kitabının (tərtibçilər Həcər xanım Hacıbəyova və Əsildar Hüseynov, Bakı: “İşıq” nəşriyyatı – 279 s.) “Xatirələr” bölməsinin rus dilindən ilk dəfə tərcüməsi təqdim olunur. Kitaba həmçinin Azərbaycan və Türkiyənin bir sıra incəsənət xadimlərinin xatirələri əlavə olunmuşdur. Niyazinin şəxsiyyəti və yaradıcılığı ilə və ümumilikdə XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti ilə maraqlanan geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitab muzeyin zəngin kolleksiyalarından fotolar və digər materiallarla illüstrasiya edilmişdir.

HƏCƏR XANIM HACIBƏYOVA

Həyat yoldaşım haqqında hekayə

XX əsrin əvvəllərində atam Əliyev Teymur və anam Səkinə xanim İmam qızı İrandan Bakıya köçdülər. Burada onların oğulları, mənim qardaşlarım – Əli İsgəndər və Rəşid dünyaya gəldilər. Mən isə Krasnodar şəhərində anadan olmuşam. Atamı Krasnodara dəmir yolunun inşası üçün podratçı qismində işləməyə göndərmişdilər və o, burada 1922-ci ildə vəfat etmişdi.

1925-ci ildə İran hökuməti böyük qardaşım Əli İsgəndəri Armavir şəhərində, 1928-ci ildə isə Mahaçqala şəhərində konsulluğa müvəkkil təyin etmişdir. Kişik qardaşım onun yanında katib işləyirdi. Mən isə tibb məktəbini bitirdikdən sonra bir il Mahaçqala Tibb institutunda təhsil almışam.

O vaxtlar Mahaçqala şəhəri azsaylı ziyalıları olan kiçik əyalət şəhəri idi. Bu şəhərdə hamı bir-birini yaxşı tanıyır və tez-tez ünsiyyətdə olardılar.

Bir dəfə, haradasa 1931-ci ilin sonlarında bizim musiqi müəllimimiz qeyd etdi ki, onunla uşaq bağçasında bu yaxınlarda Bakıdan köçmüş Böyükxanim adlı azərbaycanlı həkim işləyir. Müəllimin sözlərinə görə, bu qadının Mahaçqalada heç kimi yoxdur və ona görə də çox darıxır. Böyük qardaşım Böyükxanımı qonaq çağırırdı və o vaxtdan o tez-tez bizə gəlməyə başladı.

Yeni il qabağı Böyükxanim bizi təbrik etmək üçün oğulları – o vaxt Dağıstan Xalq maarif komissarlığında işləyən Niyazi və Leninqradda təhsil alan Çingizlə gəlmişdi. Onlar şam yeməyinə qaldılar. Artıq onda Niyazinin baxışlarından mən başa düşmüşdüm ki, onun xoşuna gəlmişəm. Bu başqalarının da nəzərindən qaçmamışdı.

Yeni il şam yeməyindən sonra Niyazi bizə tez-tez gəlməyə başladı

və mən də hiss etdim ki, o məni də cəlb edir. Bunu mənim qardaşlarım da başa düşdülər və onların Niyaziyə qarşı münasibətləri dəyişdi. O bizə gəlməyi tərgitdi. Və biz gizli məktublaşmağa başladıq.

1932-ci ilin sonu üçün ailəmizdə İrana qayıtmaq haqqında söhbətlər getməyə başlandı. Onda biz Nyazi ilə qoşulub qaçaraq gizli evlənməyə qərar verdik. Lakin bizim bu planımızı yerinə yetirmək çox çətin idi: məni qardaşlarım izləyirdi. Həm də biz hara qaça bilərdik? O illər Üzeyir və Zülfüqar Hacıbəyovlar çox kasıb yaşayırdılar, demək olar ki, maddi cəhətdən ehtiyac içində idilər, Zülfüqar bəyin bir otaqlı kiçik mənzili var idi. Lakin bizim Niyazi ilə qərarımız qəti idi. Tələbə şəhərciyində qısa görüşlərimizdən istifadə edərək biz qaçış planını hazırladıq.

Hər gün dərəcə hazırlaşmaq adı altında bizə institut rəfiqələri gəlməyə başladı və özlərinin çantalarında ayaqqabılarımı, donlarımı və digər geyimlərimi yavaş-yavaş çıxarmağa başladılar. Qaçmaq ərafəsində Niyazi atasına zəng vurdu və atası ilk günlər Ağdaşda onun dostlarıgildə qalması məsləhət gördü.

Və budur bizim qaçmaq tariximiz –

31 iyul 1933-cü il gəldi. O vaxtdan biz bu tarixi evlilik günü kimi qeyd edirdik. Ağdaşda

bizi Niyazinin atası qarşıladı. Qeyd etmək lazımdır ki, Niyazinin ailəsi mənə çox yaxşı münasibət bəslədi, bacardıqları qədər kömək etdilər.

Lakin hər şeydən əvvəl nigahın qeydiyyatı məsələsi ortaya çıxdı. Qaçmaqdan əvvəl mən pasportumu tapa bilmədim, yəqin ki, qardaşlarım gizlətmişlər və hətta pasport olsaydı belə qeydiyyata düşmək o qədər də asan olmayacaqdı, çünki qardaşlarım kimi mən də İran vətəndaşı idim. Və onda nigahımızı bağlamaq üçün adət-ənənəmizə uyğun mollaya müraciət etdik... Rəsmi olaraq isə nigaha biz xeyli sonralar, mən sovet pasportu alandan sonra daxil olduq.

Niyazi və Həcər xanım. Kiyev. 06.09.1936

Tezliklə nə qədər ağır mənəvi və maddi vəziyyətə düşdüyümü anladım. Hər şeydən əvvəl məişət problemləri ilə qarşılaşmışdım. Ağdaşdan sonra altı ay biz Zülfüqar bəyin Füzuli küçəsi 37-də yerləşən evində (orada hal-hazırda memorial lövhə asılıb) bir otaqda beş nəfər yaşadıq. İlk vaxtlar yayda və payızın əvvəllərində eyvanda yatırıdık. Yağışlı günlərdə üstümüzü müşəmbə ilə örtürdük.

Sonra bizim bəxtimiz gətirdi. Qayınatamın dostlarından biri Basın küçəsində ev tapmağa və kiraəyə götürməyə kömək etdi (indi həmin yerdə, Heydər Əliyev Sarayının yaxınlığında doqquz mərtəbəli yaşayış binası inşa edilmişdir). O vaxtlar orada bir-biri ilə dar və çox vaxt natəmiz həyətlərlə bağlı olan alçaq birmərtəbəli evlər mövcud idi. Bizim otağa giriş birbaşa həyətdən ev sahibinin mənzilindən idi, otaqda isə pəncərə yox idi, yalnız tavanda hisli “fənər” var idi. Otağın bir divarı çörəkxanaya bitişik idi və bizim yaşayışı təsəvvür etmək olar: cənub şəhəri, yayda çox isti və kifayət qədər “isti” qonşuluq.

Maddi cəhətdən də vəziyyət ağır idi. Niyazi konservatoriyada 70 rubl təqaüd alırdı. Onun 15 rublu mənzilə görə ödənilirdi. Əgər mən hələ gətirdiyim paltarları geyinə bilirdimsə, Niyazi üçün paltar almağa aydındır ki, pul yox idi. Onun yeganə kostyumu vardı, bu kostyumu biz mövsümə uyğun rəngləyirdik. Astarı isə elə vəziyyətdə idi ki, hər gün onun orasını-burasını tikirdim. Ayaqları az yaş olsun deyə qaloşların içərisinə bir neçə qat qəzet qoyurduq. Bütün bunlara baxmayaraq, biz xoşbəxt idik, çünki biz cavan idik, öz mənzilimiz və gələcəyimiz vardı.

Niyazi hər gün səhər dərsə və ya məşqə gedirdi. O həmişə çox işləyirdi. Yadımdadır, bir dəfə konservatoriya müəllimi, alman professoru Ştrasser mənə yaxınlaşıb dedi: “Madam, sizdən çox xahiş edirəm ki, həyat yoldaşınızın mənim dirijorluq sinfimə keçməyinə razı salın. Əminəm ki, onun qeyri-adi əlləri var, və o, məşğul olsa çox məşhur olacaq”. Bu söhbəti mən Niyaziyə çatdırdım, o gülərək dedi: “Ştrasser şişirdir”. Lakin bu söhbətdən sonra mən ərimə daha diqqətlə yanaşmağa başladım.

Bu məsələ ilə bağlı məndə qəti dönüş aşağıdakı hadisədən sonra yarandı. Təsəvvür edin: yaydır, isti otaq, bu məqamda Niyazi məşğul olmaq fikrinə düşür, işığı yandırır, nə isə tıqqıldadır. Mən deyindim:

“İşıq söndür, yatmaq istəyirəm”.

Sonra isə görürəm ki, o, mənə fikir verməyərək sanki pianoda tiqqılatmağa davam edir (axı o vaxtlar bizim pianomuz yox idi). Nə isə zümzümə edərək tiqqıldadır və not dəftərinə yazır. Və mən fikirləşdim: bəlkə həqiqətən də o, istedadlıdır. Bu vaxtı o, özünün sonralar məşhur olan “Zaqatala süitasi” üzərində işləyirdi. Bax beləcə də işləyirdi: zümzümə edir, tiqqıldadır, yazırdı... Səhər isə konservatoriyaya gedərək yazdığını royalda yoxlayırdı...

Haradasa 1935-ci ildə biz daha yaxşı otağı kirayə götürdük. Bu otaq daha işıqlı idi və ikinci mərtəbədə,

bulvarla üzbəüz Korqanov və Şaumyan küçələrinin kəsişməsində yerləşirdi. Əvvəllər nəşriyyatçılar evi adlanırdı. Və biz daha firavan yaşamağa başladıq. Niyazi öz bəstələri ilə qazanc əldə etməyə başladı, bəzi adamlarla dostlaşdıq. Lakin bu vaxt elə bir hadisə baş verdi ki, mən indi də bunu sarsıntı ilə xatırlayıram. Bir dəfə Niyazinin dalınca bəstəkar Çebonenko gəlmişdi: Qızıl Ordu Evində (indiki Zabitlər evi) kiçik yığma orkestrin məşqi gedirdi, onlarda nə isə alınmırdı və onlar Niyaziyə kömək üçün müraciət etmişlər. Niyazi razılaşdı və hazırlaşmağa başladı. Hamam otağında olarkən onun həyəcanlı səsi eşidildi. Yanına qaçaraq gəldikdə gördüm ki, o, qan tükürür. Mən Çebonenkonu çağırdım, o da həyəcanlandı və onun vərəm dispanserində tanış həkimi olduğunu söylədi. Bu həkimin yanına getdik, onun adı Armenak Yefremoviç Ter-Qazarov idi. Müayinədən sonra nəticə dəhşətli idi – vərəm.

Budur illər keçmiş və mən indi fikirləşirəm ki, o vaxtlar nə yaxşı mən özümü itirmədim. Heç bir əlaqə yox, pul yox, tanış yaxşı həkim yox... Lakin bunlara baxmayaraq özümdə güc tapdım və əlbəttə mənə çox kömək etdilər. Hər şeydən əvvəl Niyazinin atası özünün “Aşıq Qərib”

Niyazi və Həcər xanım. 1936

operasının yeni quruluşuna görə aldığı qonorarı mənə verdi. Digər qohumlardan da pul yığdıq. O vaxtlar Azərbaycan Yazıçılar ittifaqında işləyən və indi məşhur olan şair Süleyman Rüstəm mənə zəmanət məktubu verdi və biz Kiyevə, “Puşaya voditsa” sanatoriyasına getdik. Bu sanatoriyanın yalnız vərəm xəstələri üçün olduğu ilə əlaqədar mən sanatoriyadan 15 km məsafədə olan digər istirahət evində məskunlaşmağa məcbur oldum. Hər səhər mən tezdən duraraq tramvayla sanatoriyaya gedirdim, çünki Niyazi çox tərs adam idi və mənim gəlişiməcən heç nə yeyə bilmirdi. Bir qədər sonra mən sanatoriyanın baş həkimi Pyotr Andreyeviç Tarkanovskiye sanatoriyada məskunlaşmaq üçün icazə verilməsi haqqında müraciət etmək məcburiyyətində qaldım. Bu çox təhlükəli idi, lakin başqa çarə yox idi. Tarkanovski uzun müddət razılıq verməyərək qeyd edirdi ki, bu məhkəməlik işdir və ümumiyyətlə mənim səhhətim üçün təhlükəli hərəkətdir. Lakin sonra bu gözəl həkim və xoşsifət insan razılaşdı və məni vərəm xəstəsi kimi sanatoriyaya qəbul etdilər...

Niyazinin səhhəti bir qədər düzəldi və biz Bakıya döndük. Lakin bir az sonra vəziyyəti yenə ağırlaşdı və biz Moskvaya əməliyyata getdik. Əməliyyatı professor Stoyko çox uğurla keçirdi: Niyazinin səhhəti yaxşılaşmağa doğru getdi.

1938-ci ildə Niyazi Ukrayna Bəstəkarlar ittifaqının qurultayında iştirak etmək üçün dəvət aldı, mən də onunla getdim. Kiyevdə Biz P.A.Tarkanovskiye zəng etdik və o, müalicə və əməliyyatdan sonra Niyazinin ağ ciyərinin vəziyyətinə baxmaq istədi. O, bizi instituta apardı və uzun müayinədən sonra bizi tələbələrinin yanına apardı. Onlara xəstəliyin tarixi və müalicə haqqında məlumat verdikdən sonra məni qucaqlayaraq dedi: “Mən Niyazini müalicə edən ilk həkim olmuşam, sonra onu başqaları müalicə edib, lakin bu qadın isə onun əsil həkimidir. Yalnız o, Niyazinin tərsliyinə dözə bilmiş, yalnız o, ona qulluq edərək sağaltmışdır”.

1937-ci ildə biz Xəqani küçəsindəki o vaxtlar Artistlər evi adlanan binada çox gəşəng mənzilə köçdük. Bizimlə birgə bu binada Səməd Vurğun, Məmməd Səid Ordubadi, Mirzə İbrahimov, Adil İsgəndərov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Bülbül, Süleyman Rüstəm, Ağasadiğ Gəraybəyli, Nikolskiy, Həqiqət Rzayeva, Əlövsət Sadıqov

yaşayırdılar.

Bizə yaxşı, işıqlı, rahat bir mənzil təqdim olunmuşdur, lakin mebel yox idi. Və biz Torqovıy küçəsindəki (indiki Nizami küçəsi) mebel dükanına (indi orada elektrik avadanlıqları dükanıdır) getdik və Niyazi ilə oradan həyatımızda ilk mebelimizi: çarpayı, masa, dörd stul aldığımız. Yorğan-döşəyimiz vardı, bəzi qab- qacağı qayınanam verdi – və biz öz mənzilimizi abad etməyə başladığımız.

Bu dövr 1938-ci ildə Moskvada keçirilmiş ilk Azərbaycan incəsənəti dekadasına hazırlıq dövrünə təsadüf edirdi. Dekadaya Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operasını və “Arşın mal alan” musiqili komediyasını, Qlierin “Şahsənəm” operasını və Müslüm Maqomayevin inqilab mövzusunda ilk Azərbaycan operası olan “Nərgiz” operasını aparmaq qərara alınmışdı. Müslüm Maqomayev bu vaxtlar ağır xəstə idi və onun operasına kimin dirijorluq edəcəyi məsələsi ortaya çıxmışdı. Azərbaycan KP MK-da Niyazinin dirijorluq edəcəyi qərara alındı. Niyazi vahimə içində idi, buna qədər o, heç vaxt ciddi işlərə dirijorluq etməmişdi, indi isə ilk böyük inqilabi opera, özü də Moskvada ilk Azərbaycan dekadasında ifa etmək.

Müslüm Maqomayevin öz operasının yeni redaktəsini dekada üçün sona çatdırma bilməməsi səbəbindən bu iş Niyazi ilə Qliyə həvalə olunmuşdu. Moskvaya səfər ərəfəsində mən və Niyazi Müslüm Maqomayevi Myasnikov küçəsindəki xəstəxanada ziyarət etdik. Onun vəziyyəti çox ağır idi və öz sonunu hiss edirdi. Onun Moskvaya gedə bilməyəcəyinə görə və öz operasını təqdim edə bilməyəcəyinə görə necə kədərləndiyi yadımdadı. Və o, Niyaziyə əsərində nəyi dəyişmək, nəyi artırmaq istədiyini göstərdi, vidalaşarkən isə dedi: “Bütün ümidlərim sənədir, Niyazi!”.

Moskvaya Müslüm Maqomayevin oğlu Camal, onun həyat yoldaşı, Niyazi və mən getdik. Qlier bağ evində dincəlirdi. Niyazi hər səhər onun evinə gedir və birlikdə müəllifin planına və arzusuna uyğun operanı redaktə edirdilər.

Dekada günləri SSR İttifaqının Böyük teatrında keçirilirdi. Çox gözəl qəbul idi, bütün tamaşalarda partiya və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi.

Mətbuatda dekada haqqında çox yazılar gedirdi. Niyazi haqqında da çox yazırdılar. Onun haqqında ilk dəfə olaraq istedadlı dirijor kimi

danışılırdı. Dekadadan sonra Üzeyir Hacıbəyova, Şövkət Məmmədovaya, Bülbülə və Qlierə SSRİ Xalq artisti adları verildi. Niyazi “Şərəf nişanı” ordeni ilə təltif olundu. Bir qədər sonra isə o. Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görüldü – bu o vaxtlar üçün çox nadir bir hadisə idi, axı onun cəmi 28 yaşı vardı. O yaşda “ordenli” adı ümumiyyərlə inanılmaz səslənirdi!

Dekadadan sonra Niyazi ilə məni sanatoriyaya göndərdilər, qayıdandan bir ay sonra daha bir sanatoriyaya göndərdilər, dedilər ki, o hələ pis görünür. Beləliklə, vərəmə son qoyuldu. Lakin bu xəstəlik, əlbəttə, Niyazinin ümumi səhhətini sarsıtmışdı.

Dekadadan sonra Niyazini opera teatrının baş dirijoru və simfonik orkestrin bədii rəhbəri təyin etdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, Niyazi vaxtaşırı olaraq opera teatrında işləmişdir, simfonik orkestr ilə isə heç vaxt əlaqələrini kəsməmişdir.

Simfonik orkestr yarananda ilk vaxtlar Niyazi onun bədii rəhbəri, Nikolay Pavloviç Amosov (indi görkəmli dirijor Gennadiy Rojdestvenskinin atası) isə baş dirijoru idi. Qeyri-adi mədəniyyətə, dərin biliyə və dünyagörüşə malik bir adam olan N.Amosov orkestrlə yalnız iki il işlədi. Qısa müddətdə onu L.M.Qinzburq əvəz etdi, sonra isə ömrünün sonuna qədər orkestrin baş dirijoru və bədii rəhbəri Niyazi olmuşdur.

Beləliklə, Niyazi Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Simfonik orkestrinin yaradıcılarından biri, 1940-cı ildən isə onun əvəzolunmaz baş dirijoru olmuşdur.

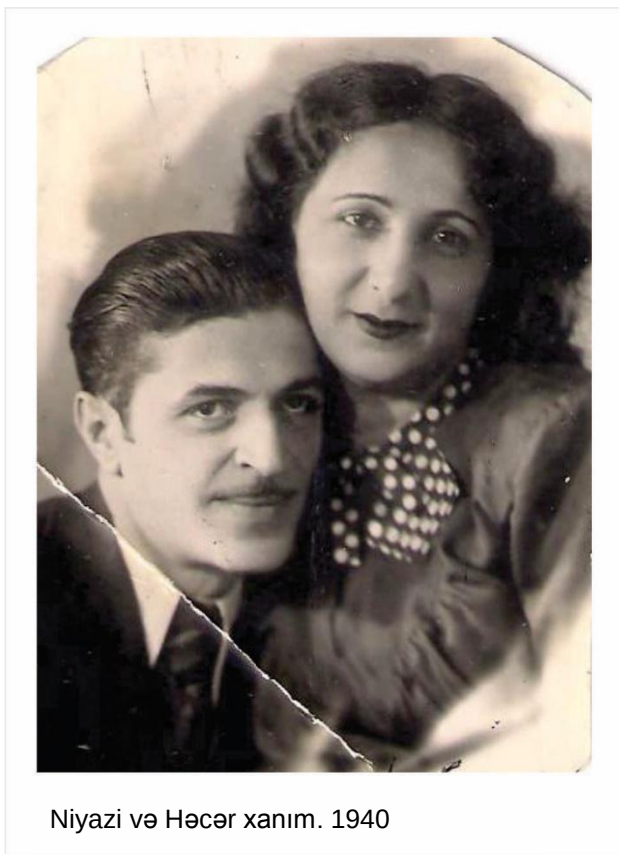
Müharibənin başlaması haqqında xəbəri mən Yerevanda olarkən eşitdim. Bakı opera teatri Yerevana qastrola getmişdi, Yerevan teatri isə Bakıya gəlmişdi. Niyazi məni opera truppası ilə Yerevana göndərmişdi, özü isə bir qədər ləngiyirdi, çünki ona bədən tərbiyəçiləri paradı üçün musiqi yazmağı sifariş etmişlər (qeyd etmək lazımdır ki, o illər bədən tərbiyəçiləri paradına çox böyük əhəmiyyət verilirdi, ora musiqi yazmaq üçün xüsusi müsabiqə elan edilirdi). Niyazi müharibədən əvvəl altı il ərzində öz musiqisi ilə birinci yeri tuturdu və bunu özünə borc hesab edirdi. Axı, o vaxtı ilə həm də yaxşı idmançı olmuşdur. Müharibə qabağı daha bir hadisə yadımdadır. Yol tədarükü üçün bazarlıq vaxtı küçədə qarşıma Püstə xanım Əzizbəyova çıxdı

(sonralar akademik, Azərbaycan tarixi muzeyinin direktoru). O vaxtlar o yeniyetmə idi və hamımız onu Zinoçka deyə çağırırdıq. O deir: “Həcər xala (onlar məni nəyə görəsə Coco xala deyə çağırırdılar) hara gedirsiniz?”. Mən cavab verirəm ki, Yerevana. O isə: “Coco xala mən də istəyirəm, olar mən də sizinlə gedim?”. Mən razılaşdım, əlbəttə valideynlərinin razılığı ilə.

Axşam Əzizağa Əzizbəyov (26 Bakı komissarlarından biri Məşədi Əzizbəyovun böyük oğlu) zən vurur. O həmin dövrdə general idi və respublikanın Xalq Komissarları Sovetinin sədr müavini idi. Və o deyir: “ Ay-ay-ay, Coco xala, özün gedirsən, hələ mənim qızımı da aparmaq istəyirsən? Sənə ərin azlıq edir, hələ birini də özünə yük edirsən!”. Əlbəttə biz zarafat etdik, lakin elə alındı ki, biz Püstə xanımla müharibə haqqında xəbəri bir yerdə eşitdik.

Biz Yerevanda mehmanxanada oturub Niyazini gözləyirik. Bu vaxt operada işləyən Niyazinin bibisi qızı Paşayeva Məhbubə (Üzeyir Hacıbəyovun doğma bacısı Sayadın qızı) daxil olur və deyir:

“Bilirsən, müharibə başlayıb”. Mən isə cavab verirəm: “Boş-boş danışma, nə müharibə?”. Küçəyə baxdım və qorxdum: ətrafda ağlaşma, qışqırıq. Və biz uzun müddət Yerevanda qaldıq, qayıtmaq mümkün deyildi. Bütün qatarlar səfərbər olunanlarla dolu idi, biz isə çoxsaylı artist qrupu idik. Bir gün gecə yatdığımız vaxt otağa Niyazi daxil olur. O yalnız bir neçə dəqiqəliyə gəldiyini və müharibəyə çağırıldığını bildirdi. Onun bu sözlərini xatırlayıram: “Mən sənə üçün evdə məktub qoymuşam, Mən gedirəm, çox xahiş edirəm özünü qoru”. Hətta yemək yeməyə də macal tapmadı. Məni və Zinani öpüb getdi.

Niyazi və Həcər xanım. 1940

Biz çətinliklə Bakıya gəlib çatdıq. Evə daxil olanda gördüm ki, sacı

qırılmış Niyazi oturub. Məlum oldu ki, onu və bir neçə incəsənət xadimlərini Biləcəridə qatardan düşürüblər. Onlara möhlət hüququ verilmişdi. Lakin Niyazi həmişə cəbhəyə can atırdı. Tofiq Quliyevlə birgə orkestr və xor yaradaraq bu truppə ilə hərbi hissələrdə çıxışlar edirdilər. Sonra o, Opera teatri ilə (o vaxtlar operateatrının direktoru sonralar məşhur alim olmuş Abbas Zamanov idi) İrana səfər edərək bizim qoşunlar üçün konsertlər təşkil etmişdir. Bizimlə birgə İrana Bülbül və Əfrasiyab Bədəlbəyli də getmişlər. Elə onda mən ilk dəfə olaraq İranda qohumlarımla görüşmək imkanı əldə etdim.

Müharibə illərində Niyazi Nizaminin 800 illiyinə həsr etdiyi “Xosrov və Şirin” operası üzərində işləməyə başladı. Bu dövrdə o, bir sıra mahnılar, o cümlədən Azərbaycan əsgərlərinə həsr olunmuş mahnı yazmışdı.

1944-cü ildə müharibə davam etdiyinə baxmayaraq, Tbilisidə Zaqafqaziya bəstəkarlarının qurultayında Niyazi ilk dəfə olaraq özünün “Qəhrəmanlıq simfoniyası”nı ifa etmişdir.

Müharibə illərində mənə minlərlə bakılılar kimi damlarda növbə çəkmək nəsib olmuşdur. Bu münasibətlə Niyazi zarafat edirdi: “Hətta yanında şampan partladılanda qorxan mənim həyat yoldaşım da bu gün vuruşur”. Yadımdadır, mənim növbətçiliyim Bülbülün həyat yoldaşının növbətçiliyi ilə üst-üstə düşür. Bir gündən bir ələhqazları geyinərək gecə ikidə-üçdə növbətçilik edirdik.

Belə bir hadisə yadıma düşür. Müharibə illərində Niyazi bir çox bəstəkarlar kimi, gecələr piano arxasında oturub musiq bəstələyərdi. Və birdən qapı bərk döyüldü, açırıq – patrul. Məlum olur ki, Niyazi nə qədər yavaş çalmağa çalışsa da, səs ətrafa yayılırdı. Elə çıxırdı ki, biz hərbi vəziyyət qanunlarını pozuruq. Niyazi notlarını, pianonu göstərdi, patrul sakitləşdi və getdi. Hərdən Niyazi də damda növbə çəkirdi.

Müharibə qurtardı. Müharibədən sonrakı ilk illər Niyazi üçün çox ağır keçdi. Bu haqda danışmaq istəmirəm, çox ədalətsizliklər oldu, xüsusilə Üzeyir Hacıbəyovun vəfatından sonra.

Daha sonra ilk xarici qastrol baş tutdu. Niyazi, dediyim kimi, müharibə illərində xaricə - İrana getmişdi. Lakin bu əsasən sovet əsgərləri üçün konsertlər idi. 1951-ci ildə isə Niyazi “Praqa baharı” festivalında iştirak etmək üçün Çexoslovakiyaya yola düşmüşdü. Məhz

orada o ilk dəfə olaraq Qara Qarayevin “Yeddi gözəl” baletindən süitaya dirijorluq etmişdi. Məhz onda P.İ.Çaykovskinin 4-cü simfoniyasını ifa etdiyinə görə Niyazini ən yaxşı təfsirçilərdən biri adlandırmağa başladılar. Bu ifa Çexoslovakiyada qramvala yazılmışdı.

Burada Niyazinin öz əsərləri üzərində neçə işlədiyi haqqında bir qədər danışmaq yerinə düşərdi. Bu haqda heç yerdə yazılmayıb. Niyazinin yaradıcılığı haqqında məlumatlarda həmişə onun dirijor kimi ifaçılıq məharətindən, onun istedadı haqqında yazılır. Axı o, həm də opera və balet, simfoniya, süitalar, coxsaylı mahnılar, kinofilmlərə musiqi yazmış yaxşı bəstəkar idi. Ümumiyyətlə, Niyazi əvvəlcə bəstəkar kimi, sonra isə dirijor kimi məşhur olmuşdur. Düzdür, o, öz əsərlərinə çox ciddi, tənqidi yanaşardı və çox nadir hallarda onları ifa edərdi. Axı məhz o, Azərbaycan bəstəkarlarının əsas təbliğatçısı idi: başqalarını təbliğ edir, özünü yaddan çıxarırdı. Bəstəkarlıq bacarığı isə, əgər belə demək olarsa, onda çox inkişaf etmişdir. O, həmişə, hətta küçədə belə bəstələyirdi. Elə olurdu ki, biz küçədə gəzirik, söhbət edirik, mən ona nə isə deyirəm və birdən hiss edirəm ki, o mənə qulaq asmır, fikri haradasa başqa yerdədir. Sonra o, yavaşca zümzümə etməyə başlayardı. Evə gələn kimi paltarını dəyişməmiş qələm, not götürüb nə isə qeyd edərdi.

Onun ən sevimli əsərlərindən biri “Rast” idi. Hələ 30-cu illərin ortalarında Azərnəşrin musiqi şöbəsinin müdiri Xurşud xanım Qacar Niyaziyə xalq mahnılarını nota köçürmək xahişi ilə müraciət etmişdi. Və xalq mahnılarının məşhur ifaçısı Cabbar Qaryağdı ilə birgə Niyazi müğamları nota köçürürdü. Bu, muğamların nota köçürülməsinin ilk cəhdi idi. Bu notlar indiyədək Niyazinin arxivində qorunub saxlanılır.

Bu istiqamətdə ikinci cəhd Niyazi “Rast” simfonik muğamı üzərində işləyərkən olmuşdur. “Kürd Ovşarı” muğamını o, əsasən Hacı Məmmədov və Qurban Pirimovun tərda ifalarından nota köçürürdü. Buna qədər artıq Fikrət Əmirovun “Kürd Ovşarı” və “Şur” muğamlarının şöhrəti yayılmışdır. Yeri gəlmişkən, hər iki əsərin ilk ifaçısı Niyazi olmuşdur. Bu hadisə 1951-ci ildə Moskvada olmuşdur, elə oradaca Niyazinin rəhbərliyi ilə bu gözəl əsərlərin səs yazısı həyata keçirilmiş və radioda səsləndirilmişdir. Niyazinin “Rast” simfonik muğamı indi də böyük uğura malikdir.

“Çitra” baleti isə Niyazi tərəfindən SSRİ Mədəniyyət nazirliyinin tövsiyəsi ilə yazılmışdır. Günlərin bir günü Niyaziyə nazirliyin əməkdaşı zəng vuraraq Hindistandan gələn qonağın özünə qaralama notlar gətirdiyini və kiminsə R.Taqorun məlum süjetinə balet yazmasını xahiş etdiyini bildirdi. Və Niyazi Balet yazmağa razılıq verdi. Balet rəsmi olaraq Mədəniyyət nazirliyindən Kuybişev opera teatri üçün sifariş edilmişdir. Librettonun müəllifi N.V.Danilova idi. O, həmçinin baletmester və quruluşçu idi. Balet Kuybişevdə böyük uğurla keçdi, təəssüf ki, biz ora gedə bilmədik. O vaxt bizə çoxlu təbrik teleqramları gəldi. Üç ildən sonra isə “Çitra”nın Bakıda tamaşaya qoyulması qərara alınmışdı. Burada da quruluşçu N.Danilova idi, səhnə tərtibatını isə bizim görgəmli rəssamımız Mikayıl Abdullayev etmişdir.

Niyazinin bir insan kimi təşəkkül tapmasında əmisi Üzeyir Hacıbəyovun böyük rolu olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Üzeyir bəyin övladı olmamışdır, ona görə də cəsarətlə qeyd etmək olar ki, bütün məhəbbətini o, Niyaziyə yönəltmiş, ona kömək etmiş, onun istedadına inanmışdı. Doğrudur, elə bir dövr olmuşdur ki, Üzeyir bəylə münasibətlər bir qədər soyumuşdur, buna da onların ətrafındakı insanlar səbəb olmuşdur. Xoşbəxtlikdən bu, o qədər də çox çəkmədi. Bu hadisə müharibədən sonra, Niyazi “Arşın mal alan”ın ilk quruluşu üzərində işləyərkən baş vermişdir. Filmin bütün musiqi hissəsinə cavabdeh Niyazi idi və o operettanın ekrandan daha yaxşı səslənməsi üçün bəzi düzəlişlər etmişdir. Bu səbəbdən bəzi insanlar Üzeyir bəyə demişlər: “Üzeyir bəy, bu biyabırçılıqdır, o, hələ sizin sağlığınızda belə “Arşın mal alan”ı korlamışdır”. Çox yaxşı yadımdadır, məşqlərdən sonra evə gələn Niyazi yorğunluqdan həqiqi mənada çarpayıya yığılırdı və ümitsiz halda mənə deyirdi: “Onlar nə istəyirlər, axı mən musiqinin daha yaxşı səslənməsi üçün əlimdən gələni edirəm”.

Filmə ilk baxış Nizami kinoteatrında idi. Niyazi elə vəziyyətdə idi ki, getmək belə istəmirdi. O deyirdi: “Həcər, əgər baxış zamanı da musiqi haqqında iyrənc sözlər deyərlərsə, mən tab gətirə bilmərəm”. Mən onu getməyə razı saldım. Üzeyir bəy həyat yoldaşı Məleykə xanımla gəlmişdi. Işıq yanandan sonra o, bizə yaxınlaşdı, Niyazini qucaqladı, öpdü və dedi: “ Ay mənim qartalım, ay qoçaq oğlan!” – o bir şeyə heyran olanda belə deyirdi – “Təşəkkür edirəm, hər şey çox-çox

yaxşıdır, çox sağ ol”. Bu sözlər Niyazi üçün ən böyük hədiyyə idi.

Niyazi və Həcər xanım. 1950-ci illər

Sonra çoxlu təriflər oldu, respublika və mərkəzi mətbuatda müsbət yazılar getdi, film bütün ölkədə nümayiş olundu. Filmin musiqisi indi də ən yaxşılardan hesab olunur. Niyazinin orkestrorvkasından indi də istifadə olunur, çünki operetta tamamilə başqa cür səslənmişdir.

Ümumiyyətlə, Üzeyir bəy ziyalı, çox yumşaq xasiyyətli, sakit və təvazökar bir insan idi. Çox xeyirxah idi, tanışları ilə zarafat etməyi də sevirdi. Demək olar ki, hər həftə həyat yoldaşına kimsə tələbələrədən Üzeyir bəyin bu tələbəyə filan qədər pul verilməsi haqqında məktubunu

gətirərdi. Özü ilə pul gəzdirməzdi, bütün pullar Məleykə xanımda idi. Çox gözəl həyat yoldaşı idi, Məleykə xanıma nəvazişlə yanaşırdı. Onsuz, demək olar ki, heç yerə getməzdi və əgər onu harasa dəvət edərdilərsə, mütləq onu xəbərdar edərdi. Evə qayıdanda isə günü necə keçirdiyi haqqında danışardı.

Niyazi Üzeyir bəyə pərəstiş edirdi. Üzeyir bəy həmişə istəyirdi ki, onun əsərlərinə Niyazi dirijorluq etsin. Məlumdur ki, Moskva dekadasından sonra “Koroğlu” operasına müəllifin təkidli ilə həmişə Niyazi dirijorluq edərdi. Niyazi xəstələnəndə isə opera rəhbərliyinin dirijorluğu kimə təşərrüfə sualına Üzeyir bəy əlini yellədi, yəni mənim üçün fərqi yoxdu. Ümumiyyətlə o, bu operanı çox sevirdi, mənim yadımda deyil ki, o, bir dəfə də olsun tamaşaya gəlməsin. Onun həmişə öz lojası vardı, çox vaxt onunla ailə üzvləri də orada olardı.

Üzeyir bəy çox sevirdi ki, onun ad günlərində Niyazi də iştirak etsin. Olurdu ki, həmin axşam Niyazi tamaşada ləngiyirdi və yalnız Niyazi gəldikdən sonra qonaqlar masa ətrafına dəvət olunardı. Bir tərəfində həyat yoldaşı Məleykə xanımı, digər tərəfində Niyazini əyləşdirərdi.

Üzeyir bəy Niyazinin bəstəkarlıq fəaliyyətinə də çox ciddi yanaşırdı. Onun Niyaziyə “Xosrov və Şirin” operasına görə yazdığı təbrik məktubu da qorunub saxlanmışdır.

Təəssüflər olsun ki, onun bu əsərinin sonralar tamaşaya qoyulmamasında Niyazi özü günahkardır. O əsərin yeni redaktəsi zərurəti haqqında elə hey danışardı və bu səbəbdən tamaşaya qoyulmasına icazə vermirdi. Mənə isə elə gəlir ki, əsər çox lirik yazılıb, musiqisi də gözəldir.

Niyazinin atası Zülfüqar bəylə münasibətlərini (mən bu ailəyə daxil olduğum vaxtlarda) qohumluq münasibətlərindən daha çox dost, yaradıcı münasibətlər adlandırmaq olar. Əlbəttə, Niyazi atasını çox sevirdi və atası da onu. Lakin görüş zamanı musiqi haqqında, iş haqqında daha çox danışardılar. Niyazi atası ilə zarafat etməyi xoşlayardı, lakin bunu çox incə, sevgi ilə edərdi, Zülfüqar bəyin özünə də bu zarafatlar xoş gəlirdi. Yadımdadır, bir dəfə Zülfüqar bəy bizə zəng vurub nahara dəvət edir və qeyd edir ki, Böyükxanım gəşəng düşbərə hazırlayıb. Gəlirik onlara, anası masaya düşbərə gətirir, görürük ki, düşbərə açıq-aydın yaxşı alınmayıb – düşbərələr iri, xəmiri qalın alınıb. O vaxtdan sonar Zülfüqar bəy bizi qonaq çağıranda, Niyazi soruşardı:” Bəs gəşəng düşbərə olacaq?”.

Zülfüqar bəy təbiətən çox istedadlı insan idi; Üzeyir bəy kimi professional hazırlığı olmasa da, o, Azərbaycan milli musiqisini, muğamı yaxşı bilirdi. Bu, onun milli havalardan daha çox istifadə etdiyi “Aşıq Qərib” operasında da hiss olunur. Tamaşanın ilk quruluşu üçün opkestr işləməsini Lavrovski etmişdir. Sonralar isə bu işi Niyazi görmüşdür. “Aşıq Qərib” operasını qramvala yazmaq qərara alındıqda isə, onun yeni redaktəsini və orkestr işləməsini Niyazi etmişdir. Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, Zülfüqar bəy Niyazi ilə işləməyi sevirdi. Məlumdur ki, məsələn onlar birgə “Almaz” kinofilminə musiqi yazmışlar.

Niyazinin anası ilə münasibətləri kifayət qədər mürəkkəb idi. Niyazi anasını sevirdi, son günlərindək onun qayğısına qalırdı. Böyükxanım isə uzun həyat yolu keçmiş, Niyazidən bir qədər əvvəl dünyasını dəyişmişdir. Onlar tez-tez mübahisə edərdilər, aralarında fikir ayrılıqları olardı. Böyükxanım xeyirxah insan idi, həkim kimi insanlarla çox və

təmənnasiz kömək edərdi, buna görə o, respublikanın əməkdar həkimi adına layiq görülmüşdür. Təbiətə sərt adam idi.

Bəstəkar Müslüm Maqomayevi mən ilk dəfə Bakıya köçəndən sonra 1933-cü ildə görmüşdüm. Qeyd etdiyim kimi, Niyazinin atası Füzuli küçəsi, 37 nömrəli binada yaşayırdı, yaxınlıqda Qara Qarayevin atasının evi (bir vaxtlar Qara da bu evdə yaşamışdır), bir qədər sonra isə Müslüm Maqomayevin evi idi. Əlbəttə ki, bu qonşuluq təsadüfi olsa da rəmzi xarakter daşıyırdı.

Yadımdadır, Niyazi ilə eyvanda dayanmışıq, aşağıdan isə hündür boylu, məğrur duruşlu, çox xeyirxah görkəmi olan qəşəng bir kişi keçir. Niyazi onunla salamlaşdı. Mən soruşdum: "O kimdir?". Niyazi isə cavab verir: "Bəstəkar Müslüm Maqomayev, "Şah İsmayıl" operasının müəllifi, indi isə "Nərgiz" operası üzərində işləyir. Onun həyat yoldaşı Üzeyir bəyin həyat yoldaşı ilə bacıdırlar, deməli bizim də qohumumuzdur". Sonra isə Niyazinin ata evinə qonaqlar, əsasən musiqiçilər gələndə mən Müslüm Maqomayev haqqında nəinki bir istedadlı bəstəkar kimi, həm də geniş qəlbli, qonaqpərvər, xeyirxah insan kimi çox yaxşı sözlər eşidirdim. Məsələn, danışırıdılar ki, opera teatrının yaxınlığında çox yaxşı və səliqəli "Dortrans" adlı restoran vardı. Ora tez-tez musiqiçilər, əsasən də tamaşadan sonra gedərdilər. Və Müslüm bəy öz əsərinin ifasından sonra bütün orkestri restorana gətirər və öz hesabına hamısını qonaq edərdi.

Ümumiyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, Müslüm Maqomayev yaradıcılıq cəhətdən daha çox Üzeyir Hacıbəyli ilə əlaqədə idi, amma dost kimi Niyazinin atası Zülfüqar bəylə daha yaxın idilər.

Daha sonra mən Müslüm Maqomayevlə şəxsən tanış oldum. Bir dəfə biz Üzeyir bəyin ad günündə idik, Müslüm bəy isə tamada idi. O, rus dilini çox gözəl bilirdi, maraqlı, cəlbedici həmsöhbət idi. O, çox istedadlı, ziyalı bir adam idi. Və çox heyif ki, erkən dünyasını dəyişdi.

M. Maqomayevin vəfatı günü yaxşı yadımdadır. Niyazi ilə 26 Bakı komissarları bağında gəzirdik, küçə radiosunda "Şah İsmayıl"dan musiqi parçaları verilirdi. Birdən musiqi kəsildi və elan olundu: "Müslüm Maqomayev vəfat etmişdir". Mən özümü saxlaya bilmədim və ağladım – gözlərim önündə bu gözəl insanın qəmli sifəti dururdu. Biz Müslüm Maqomayevin cənazəsini qarşılamaq üçün vağzala getdik. Vağzal

insanla dolu idi. Qatar gəldi, vaqondan ilk olaraq Üzeyir bəy (o, dostunun ölüm xəbərini eşidən kimi Nalçikə getmişdi), daha sonra onun həyat yoldaşı, Müslüm Maqomayevin oğulları çıxdı.

Elə burada məşhur müğənnimiz kiçik Müslüm Maqomayev haqqında danışmaq istəyirəm. Hər şeydən əvvəl ona görə ki, o, digər qohumlarından görkəmli babasını daha çox xatırladır: o da istedadlı və ən əsası xeyirxah idi. Mən hər dəfə zarafatla ona deyirəm: “Sən babana oxşayırsan, amma o, səndən gözəl idi!”. Və o bu fikrimlə razılaşırdı.

Müğənni Müslüm Maqomayevin atası rəssam idi. O, müharibədən əvvəl ailə qurmuşdu. Müharibə başlayanda ordu sıralarına çağırılmışdı. Cəbhəyə gedərkən yolüstü bir-iki günlük Bakıya gəlmiş və yenicə dünyaya göz açmış Müslümü görmək imkanı əldə etmişdir. Çox keçmədən o, müharibədə həlak olmuş və kiçik Müslümün tərbiyəsi ilə nənəsi məşğul olmuşdur.

Mətbəximizin pəncərələri Müslüm və nənəsinin otaqlarının qarşısında idi. Çox yaxşı xatırlayıram ki, Müslüm valoxudanı işə salır, çox vaxt Şalyapinin valını oxudaraq onun oxuduqlarını təkrar edərdi. Bu arıq və hündür oğlanın Mefistofel kimi qrimləndiyini və müxtəlif rəngbərəng geyimlərdə teatr səhnələrini oxumasının şahidi olmuşam. 17-18 yaşı olanda isə Dənizçilər klubu olan evin digər tərəfinə çıxan pəncərənin qarşısına onu dinləmək üçün adamlar yığışardı. Hələ onda onun istedadlı olduğunu qeyd edirdilər. Sonra o, konservatoriyada Şövkət xanım Məmmədovanın sinfində təhsil almışdır. Tezliklə onun konsert fəaliyyəti başladı. Onlar çox vaxt Niyazi ilə qastrola gedirdilər, mən də onlarla gedir və onun istedadının necə artdığının şahidi olurdu. Onun necə müğənni olduğunu, necə məşhur olduğunu hamı bilir. Mən yalnız əlavə etmək istəyirəm ki, o, çox səmimi, qədirlən adamdır.

Niyazinin Bülbül ilə böyük dostluq əlaqələri vardı. Onların nə vaxt tanış olmaları mənim artıq yadımda deyil, lakin 1937-ci ildə biz qonşu olanda mən onların nəinki, yalnız yaradıcılıq əməkdaşlıqlarının, həm də yaxın dostluq münasibətlərinin şahidi olmuşam. Onlar çox oxşar idilər, onların hər ikisi istedadlı və hər ikisi çox məşhur idilər. Həmçinin məlumdur ki, Bülbül Niyazinin “Xosrov və Şirin” operasında Fərhad

rolunun ilk və təkrarolunmaz ifaçısı olmuşdur. Niyazi Bülbülün ifa etdiyi bir çox xalq mahnılarının işləməsini də etmişdir. Və əgər Bülbül bizə və ya biz onlara qonaq gedirdiksə, biz onun həyat yoldaşı Adelya xanım ilə bilirdik ki, bu görüş səhərəcən, minimum saat 4-5-dək çəkəcəkdir.

Bülbül şən adam idi, ürəkdən, ucadan, qəhqəhə ilə və sirayətedici gülüşü vardı, hətta elə olurdu ki, onlar Niyazi ilə gülməkdən döşəmənin və ya xalçanın üzərinə yığılırdılar. Bununla əlaqədar belə bir epizod yada düşür. Bir dəfə Niyazi səfərdə idi, mən isə soyuqlamışdım. Telefon yanımda dolabçanın üstündə idi. Birdən telefon zəng çalır, dəstəyi götürürəm – Bülbüldür. “Həcər xanım, sizə nə olub, səsiniz dəyişib?”- deyər Bülbül soruşur.

“Professor, xəstələnmişəm” – cavab verirəm.

“Xəstələnmişən!” və birdən telefonun dəstəyində qəhqəhə ilə gülüş eşidildi. Bir neçə dəqiqə sonra Adelya xanım ondan dəstəyi alır və deyir ki, Bülbül otaqda gülə-gülə gəzişir və “Həcər xəstədir!” – deyir və yenə gülür. Axı, onlar məni heç vaxt xəstə görməmişlər, həmişə ayaq üstə idim... Sonra onlar məni görməyə gəldilər, sovqat gətirdilər, qulluq etdilər, Bülbül isə vaxtaşırı “O xəstədir!” deyir və qəhqəhə çəkib gülürdü.

Bülbül və Adelya xanım çox qonaqpərvər adamlar idi. Və tez-tez qəfildən bizə gələrdilər. Oğlanları mənim kartof qızartmamı xoşlayırdılar. Bir də görürdün zəng vurublar: “Həcər xala, kartof qızart, sizə gəlirik”. Və ya Adelya xanım zəng vurur: “Həcər, çay dəmlə, gəlirik sizə”.

Bülbül istedadlı müğənni idi – bu hamıya məlumdur, amma o, həm də mehriban, qayğıkeş insan idi. Məsələn, müharibə illərində o, nəinki, tez-tez cəbhəyə qastrol proqramı ilə gedir (yeri gəlmişkən, həyat yoldaşını aparıcı qismində özü ilə aparırdı), həm də təşkil etdiyi konsertlərdən əldə olunmuş bütün vəsaiti müdafiə fonduna keçirirdi. Bu fonda külli miqdarda pul keçirmişdir.

Belə bir hadisə də yadımdadır. Bir dəfə oktyabr bayramı ilə əlaqədar stadiona böyük bir tədbir keçirilirdi. Niyazi də ora getmişdi, mən isə şəhəri dolaşırdım. Evimizə yaxınlaşıram və görürəm ki, əks tərəfdən evə tərəf Niyazi və o vaxtki MK katibi,

təəssüflər çox tez dünyasını dəyişmiş Nazim Hacıyev başda olmaqla insan qrupu yaxınlaşır. Mən addımlarımı yavaşlıdaraq ümid etdim ki, onlar sağollaşaraq çıxıb gedəcəklər. Amma görürəm ki, onların hamısı bizə gedir! Nə etməli, evə gedib bu qədər adam üçün yemək hazırlamağa başladım. Lap başımı itirmişdim. Bu məqamda səs-küylə qapılar açılır və içi üzüm və meyvə ilə dolu iri məcməyi əlində, rəqs edər və oxuya-oxuya içəriyə Bülbül daxil olur. Məlum olur ki, o, eyvandan bizə gələn insanları görmüş və bu işə öz töhfəsini vermək qərarına gəlmişdir. Həmin gecə çox şən keçdi, hamı razı idi, çoxlu mahnı və musiqi səslənmişdi.

Bülbül kimi insanlar haqqında deyirlər: əgər onlar kimi isə xoşbəxt edə bilərlərsə, mütləq bunu edəcəklər. Axı hər bir kəsin əlindən bu gəlmir.

Görkəmli şairimiz Səməd Vurğunla bir müddət qonşu olmuşuq, sonra o ailəsi ilə yeni mənzilə, daha sonra isə indi ev muzeyi olan mənzilə köçdülər. Xatirəmdə o, güclü yumor hissinə malik, mehriban və şən bir insan kimi qalmışdır. Səməd Vurğunla əlaqəli yadımda qalmış bəzi epizodları təqdim edirəm.

Bir dəfə Niyazi xəstəxanada yatırdı, sağaldıqdan sonra biz maşınla evə getdik. Evə çatanda Niyazi flarmoniyaya gedəcəyini bildirdi. Həyətə daxil oluruq, qucağında oğlu ilə Səməd bizə yaxınlaşır, salamlaşır və həmişə ayaq üstə deyir. Niyazi deyir:

“Həcər, mənə bir az pul ver”. Səməd isə yarı ciddi səslənir: “Ay allah, qadın nədir ki, həyat yoldaşı ondan pul istəməlidir!”. Və hamımız qəhqəhə çəkib güldük.

Bir dəfə isə, artıq müharibədən sonra, biz Moskvada “Moskva” mehmanxanasında rastlaşdıq. Səməd Vurğun bizi restorana dəvət etdi.

Rəqslər başlayanda o qədər də yaxşı rəqs etməyi bacarmayan Səməd

Niyazi və Həcər xanım. 1950-ci illər

bir-bir qızları dəvət etməyə başladı, özü də bir rəqs ərzində bir neçə dəfə qızları dəyişirdi. Rəqs edə-edə bizə göz vururdu. Kənardan bu mənzərəni seyr etmək gülməli idi.

Və ya daha bir epizod. Biz eyni qatarda Moskvadan gəlirdik – mən Niyazi ilə, Səməd isə həyat yoldaşı Xavər xanımla. Səmədin yol boyu söylədiyi bütün zarafatları indi əlbəttə xatırlamıram, amma vaxtı çox şən keçirdiyimiz yadımdadır. Bəli, Səməd çox ünsiyyətçi və ən əsası çox sadə adam idi, bəzi müasir şairlərimizdən fərqli olaraq şöhrətpərəst deyildi. Çox gözəl hekayətçi idi.

Onun hekayələrindən birini diqqətinizə şatdırıram. O, Mikayıl Rəfili ilə dostluq edərdi, onun arvadı isə çox tərs adam idi. Bir dəfə Səməd onların evinə gəlir və deyir: “Gedək bulvarda bir az gəzək”. Rəfili isə arvadına deyir: “Zoya, Səməd gəlib və məni gəzməyə getməyə dəvət edir”. Arvadı cavab verir: “Yaxşı, get”. Amma Səməd görür ki, Rəfili hazırlaşmır. “Qulaq as, - Səməd deyir, - sən niyə geyinmirsən? O dedi axı “yaxşı, get!”. Rəfili isə cavab verir: “Yox, bu o “yaxşı get”dən deyil.

Dmitri Dmitriyeviç Şostakoviç haqqında danışmaq çətinidir, onun istedadı, dahiliyi haqqında hər kəs bilir və onun haqqında çox yazılıb. Mən onun bir nadir keyfiyyətini – sadəliyini, hamı ilə - istər cavan, istər yaşlı ilə asanlıqla insiyyət qurmaq bacarığını qeyd etmək istərdim.

Niyazi Dmitri Dmitriyeviçlə məni Moskvada müharibə illərində Konservatoriyanın konsert zalının foyesində tanış etmişdi. Amma daha çox əlaqələrimiz 1946-ci ildə Leninqradda keçirilən dirijorların müsabiqəsində olmuşdu. Bu müsabiqədə Niyazi də iştirakçılar sırasında idi. Müsabiqə 10 gündən artıq davam etmişdi və həmin günlər biz hər gün görüşürdük. Müsabiqənin şərtlərinə görə iştirakçılar mütləq olaraq P.İ.Çaykovskinin “Romeo və Cülletta”sına, sonra isə öz istəyinə uyğun hər hansı əsərə dirijorluq etməli idilər. Və biz hər dəfə foyədə, zalda, səhnədə, yemək yediyimiz yaxınlıqdakı kiçik restoranda ünsiyyətdə olurduq. Məhz, bu restoranda yadımda qalan bir hadisə baş vermişdi.

Bir dəfə biz Dmitri Dmitriyeviçlə bir masa arxasında oturmuşduq. Birdən o duraraq o qədər də cavan olmayan bir adama tərəf gedir və onunla səmimi görüşərək xeyli söhbət edir. Sonra masa arxasına qayıdır və üzr istəyərək izah edir ki, hansısa restoranda ona uzun

müddət xidmət edən ofisiəntla təsadüfən rastlaşmışdır. “Siz təsəvvür edə bilməzsiniz ki, o necə yaxşı insandır” – deyə bəstəkar sözüə davam edir.

Və ya yadda qalan daha bir hadisə. Müsəbiqə vaxtı Niyazi ilk turda çox uğurla çıxış etdi və Sovet İttifaqından qırxa yaxın müsəbiqə iştirakçısı olmağına baxmayaraq, hamı Niyazinin birinci yeri tutacağıni qeyd edirdi. Və birdən Niyazi xəstələnir və hərərəti qalxır. Niyazi öz proqramı ilə çıxış edəcəyi konsert öncəsi münsiflər heyətinə zəng edərək çıxışının vaxtını dəyişdirməyi xahiş etdi. Lakin bunu etmək çətin idi, hətta mümkün deyildi. Onda Niyazi mənə dedi: “ Həcər, sən mənim vəziyyətimi görürsən, özün get Dmitri Dmitriyeviçin yanına və hər şeyi izah et”. Mən getdim. Yadımdadır, mən onun adətən istirahət etdiyi otağına daxil olanda o, kiçik masa arxasında çay içirdi. Mən dedim: “Dmitri Dmitriyeviç, bilirsiniz mənim həyat yoldaşım həqiqətən çox xəstədir və o istədiyi kimi çıxış edə bilməyəcək. Buna görə o çox narahatdır”.

“Yox, yox, nahaq yerə o narahat olur, Həcər xanım! O çox yaxşı dirijorluq etmişdi və mən əminəm ki, indi də hər şey yaxşı olacaq”.

“Bəlkə bir təhər vaxtı dəyişdirmək olar?”

“Yox, təəssülər olsun ki, bu mümkün deyildir. Bütün çıxışların vaxtı təsdiq olunub və hər bir iştirakçı öz günədə çıxış etməlidir. Və Allah xətrinə yoldaşınızı sakitləşdirin. Hər şey qaydasında olacaq”.

Və Niyazi çıxış etdi, müsəbiqənin mükafatçısı oldu, amma ümid etdiyi birinci yeri tuta bilmədi.

Müsəbiqədən sonra münsiflər heyətinin üzvləri iştirakçıların gəldiyi respublikalara onlara lazımi şəraitin yaradılması üçün tövsiyə məktubu hazırlamaq üçün toplanmışlar. Sonra mənə dedilər ki, mükafatçılardan biri müzakirə olunanda Şostakoviç zarafatla deyir: “ Mütləq yazın ki, ona boşanmaq lazımdır, çünki həyat yoldaşı çox qalmaqal adamdı!”. Niyaziyə növbə gələndə isə, Şostakoviç əlavə edir: “Bu halda isə yazın ki, onu həyat yoldaşı ilə daha sıx bağlamaq lazımdır”. Ümumiyyətlə, Şostakoviç Niyaziyə və onun yaradıcılığına çox yaxşı münasibət bəsləyirdi və bu sözlər ona məxsusudu: “Azərbaycan xalqının bəxti gətirib ki, onun Niyazi kimi dirijoru var”.

Müharibə illərinə aid daha bir hadisə yadıma düşür. O dövrdə bütün

aparıcı bəstəkarlar, o cümlədən Şostakoviç, Muradeli, Şaporin Orta Asiyaya təxliyyə olunmuşlar. Və bir dəfə, haradasa 1943-cü ildə onların hamısı Bakıya gəlirlər. Günlərin bir günü Niyazi evə gələrək deyir ki, onların hamısını qonaq dəvət edib. Mən dəhşət içində idim, ərzaqları haradan əldə etmək olar. Niyazi məcbur olub nazirliyə zəng vurdu, onlar əlbəttə kömək etdilər və mən qonaqları layiqincə qəbul edə bildim. Təfərrüatı yadımda deyil, lakin yaddaşımda Niyazinin və qonaqların söylədikləri, xüsusən Dmitri Dmitriyeviçin söylədiyi gözəl sağlıqlar qalmışdır. Məhz onda o və Y.Şaporin Niyaziyə gözəl xatirə yazıları ilə öz fotolarını bağışlamışlar.

Sonuncu dəfə mən Dmitri Dmitriyeviçi 1961-ci ildə Leninqradda Arif Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” baletinin premyerasında görmüşdüm. Baletin premyerası ən yüksək səviyyədə keçdi: görkəmli türk şairi

Niyazi və Həcər xanım. 1960

Nazim Hikmətin librettosu, Niyazinin dirijorluğu, Yuri Qriqoroviçin quruluşu, Suliko Virsaladzenin dekorasiyası və gənc Arifin əla musiqisi “Məhəbbət əfsanəsi”ni əbədləşdirdi. Və burada tamaşada iştirak edən Şostakoviçin sözləri yada düşür: “Tamaşaya Niyazinin dirijorluq etməsini kim belə ağıllı fikirləşmişdir!?”.

“Məhəbbət əfsanəsi”nin premyerasından sonra banketdə isə Şostakoviç bizim yanımızda oturmuşdu. Və mən bir daha onun necə ünsiyyətçi və xoşsifət adam olduğuna əmin oldum.

Azərbaycanın Xalq şairi Rəsul Rza ilə Niyazini böyük dostluq və yaradıcılıq əlaqələri bağlayırdı. Onlar 1938-ci il Moskva dekadasına hazırlıq dövründə dostlaşmışlar, lakin dekadadan sonra Rəsul Rza filarmoniyaya direktor təyin olunduqda və Niyazi orada bədii rəhbər olanda bu münasibətlər daha da yaxın olmuşdur. Niyazi həmişə Rəsul Rzanı çox sevir və həmişə onu qiymətləndirərək qeyd edirdi ki, o istedadlı və təmiz adamdır. Onlar hətta bir yerdə Stalin haqqında mahnı da yazmışlar. Yadımdadır, bir dəfə Niyaziyə zəng vurub Stalin haqqında təcili olaraq mahnı

yazılmasını tapşırırmışlar. Zəngdən dərhal sonra Niyazi piano arxasına keçir və çox keçmədən melodiya hazır olur. O, Rəsul Rzaya zəng vurub musiqini səsləndirir və sözləri yazmağı xahiş edir. Bir saatdan sonra Rəsul zəng vuraraq sözlərin hazır olduğunu qeyd edir. Beləliklə, bir axşam ərzində mahnı hazır olur və ilk ifaçısı Bülbül olan bu mahnı o vaxtlar çox məşhur olur.

Təbiətçə Rəsul Rza, Niyazi kimi, bir qədər sərt adam idi, lakin tez bir zamanda soyuyurdu, kinsiz idi. Və əlbəttə, geniş və hərtərəfli biliyə malik, hazırcavab, yumoru, zarafatı başa düşən və sevən adam idi.

Rəsul Rza üçün ən böyük xoşbəxtlik onun həyat yoldaşı, gözəl şairə, hamımızın sevimlisi Nigar Rəfibəyli idi. Mən onu hələ lap gənc qız yaşlarından tanıyırdım. Bir dəfə biz hələ birinci mənzilimizdə yaşadığımız vaxtlar, dəqiq yadımda deyil, ya 1934, ya da 1935-ci ildə Niyazi işdən evə xoşsifət, qısa saçlı gənc qızla gəlir. Məlum olur ki, onlar bizim evin yaxınlığında rastlaşır və uzun müddət söhbət etdikdən sonra Niyazi mənimlə tanış olmaq üçün evə gəlməyi təklif edir. O vaxtlar Nigar nəşriyyatda işləyirdi, çox fəal və cəsarətli qız idi və o dəqiqə mənə xoş təsir bağışladı. Qonaq getdikdən sonra mən Niyazidən soruşdum: “Bu qız kimdir?”. Niyazi cavab verdi: “O, çox-çox istedadlı şairədir”.

Sonralar mən eşitdim ki, o, Rəsulla ailə həyatı qurub və bu ideal, bir-birilərini tamamlayan cütlük idi.

Rəsul Rza və Nigar xanımın adı ilə haradasa səkkiz il öncə baş vermiş bir hadisə yadıma düşür. Moskvada Niyazinin Muslim Maqomayevlə birgə konserti keçirilirdi. Konsertdən sonra çoxlu güllər bağışlanırdı və mən birdən gördüm ki, Niyazi elə bil özünü itirdi və orta yaşlı qadından çiçək dəstələri alarkən xüsusu sevinc hissləri keçirdi. O, hətta əyilib onun əlini öpdü. Diqqətlə baxıb gördüm ki, bu, Nigar xanımdı. Mən də çox sevindim və gördüm ki, o qayıdıb Rəsul Rzanın yanında əyləşdi. Məlum olur ki, onlar qısa müddətə Moskvaya gəlmişlər və bu konsertə gəlməyi özlərinə borc bilmişlər. Niyazi çox mütəəssir olmuşdu və sonralar bu görüşü xatırlamağı xoşlayırdı.

Daha bir hadisə yadımdadır. Bir dəfə mənə elə gəldi ki, həmişə gülərüzlü Rəsul mənimlə quru salamlaşdı. Mən bu haqda Niyaziyə söylədim. O isə eləmə tənbellik Rəsuldan soruşur: “Sən nə üçün mənim xanımla quru salamlaşmısan?”. Rəsul çox təəccüblənmiş və cavab vermişdi: “Əsla yox, həmişəki kimi normal salamlaşmışam”. Bir müddət keçir. Günlərin bir günü mən Rus dram teatrının qarşısından keçəndə görürəm ki, oradan bir adam çıxır və uzaqdan əylərək mənə təzim edir. Baxıb görürəm ki, Rəsuldur. O dəqiqə hər şeyi anladım və bütün küçə boyu qəhqəhə çəkib gülməyə başladım. Əlbəttə, Rəsul da mənimlə birgə güldü. Axşam isə Niyazi yenə Rəsula zəng vurur: “Qulaq as, sən bu dəfə nə etmisən ki, xanımla bütün günü gülür?”.

Bir vaxtlar mən tez-tez “kurabiyə” peçenyəsi bişirərdim və deyirlər heç də pis alınmırdı. Onu Üzeyir bəy çox sevərdi və mən onun üçün həmişə iri nimçədə bişirərdim. Və bir dəfə Rəsul da bu şirniyyatın dadına baxır və qəflətən qışqırır: “Qulaq as, bu, nə iyrenc şeydir belə! Və nə üçün azdır bu qədər!” – deyərək dolu nimçəni yeyib boşaldır. Zarafatçı insan idi.

Daha bir hadisə yadımda yəqin ona görə qalıb ki, Rəsulun müdrikliyini göstərir. Rəsulun memar bacısı var idi və çox cavan yaşlarında doğuş zamanı dünyasını dəyişmişdi. Niyazi Bakıda deyildi və mən dəfn mərasiminə tək getmişdim. Cənazəni evdən çıxararkən Rəsulun böyük bacısı dedi: “Anamı gətirin, o qızı ilə vidalaşmalıdır”, Ətrafdakılar etiraz etdilər ki, yaşlı qadının xəstə ürəyi tab gətirə bilməz. Rəsul isə dedi: “Yox, anası burada olmalıdır. Ana da yox, bəs kim qızını ağlamalıdır?”. İndiki kimi yadımdadır: ehtiyatla anasının qolundan tutub gətirdi.

Rəsulun həyatında çox xoşagəlməz hadisələr olub, lakin o, mətinliklə onlara tab gətirdi, nüfuz və hörmətə nail oldu: Xalq şairi, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı oldu.

Niyazi və Həcər xanım. 1960-ci illər

Niyazinin Qara Qarayevlə münasibətləri son illərdə bir qədər mürəkkəb idi. Bu gün bunun səbəbini axtarmaq çətindir, bu münasibətlərin ətrafdakılar tərəfindən mürəkkəbləşdirməklərini görmək daha çətin idi.

Niyazi və Qarayevin dostluğu hələ gənclik illərindən başlamışdır, onlar, xüsusilə yaradıcılıqda həmişə bir yerdə idilər. Vaxt var idi ki, Niyazi Qarayevdən başqa heç kimə dirijorluq etmək istəmirdi və buna görə də bir çox Azərbaycan bəstəkarları ondan inciyirdilər. O vaxtlar mən bu mövzu ilə əlaqədar Niyazi ilə danışmağa çox cəhd etmişdim, yəni sənin Qarayevin yaradıcılığına olan məhəbbətə baxmayaraq, digər bəstəkarları da yaddan çıxartmaq olmaz. Yadımdadır, biz Yerevana konsertə hazırlaşırıdık və mən Niyaziyə təsir etmək üçün Azərbaycan KP MK-nın katibi Nazim Hacıyevə müraciət etmək məcburiyyətində qaldım. Və yalnız onun müdaxiləsindən sonra Niyazi proqrama digər bəstəkarların da əsərlərini daxil etmişdir.

Qara Qarayevin 3-cü skripka üçün konserti istisna olmaqla bütün əsərlərinə, əlbəttə ki, “Yeddi gözəl” və “İldırımli yollarla” kimi şah əsərlərinə Niyazi dirijorluq etmişdir. Qara Qarayev parlaq şəxsiyyət, çox böyük istedad idi və əlbəttə, Niyazi – Qara Qarayev birliyindən həm onların özləri, həm də Azərbaycan incəsənəti udurdu. Bundan əlavə, Qara Qarayev hərtərəfli dünyagörüşə, biliyə malik adam idi. Mən şad idim ki, onların böyük şəxsi dostluq əlaqələri də var idi. Və əgər Qarayev axşam zəng vurub Niyazini evinə dəvət edirdisə, mən arxayın idim ki, ərim bizdən bir mərtəbə aşağıda – Qara Qarayevin mənzilindədir. Onlar həmişə səhərəcən söhbət edər, hansısa yeni əsəri müzakirə edərdilər. Mənə gəldikdə isə, mən onun “Leyli və Məcnun”unu daha çox sevirəm və bir dəfə bu haqda onun özünə dedim: “Qara, mənə elə gəlir ki, bu sənin ən yaxşı əsərindi”.

“Sən haqlısan” – deyə o cavab vermişdi. Və bir dəfə mənə hədiyyə yazısı ilə Niyazinin kitabını da bağışlamışdı.

Sonra isə Qarayevin yaradıcılığında eksperiment dövrü başladı. O yeni formalar axtarmağa, əsərlərini müasirləşdirməyə, caz, çoxlu zərb alətləri daxil etməyə başladı. Və gənc bəstəkarlar onun arxasınca getdilər. Niyazi isə dedi: “Qarayev bu cür edə bilər, gənclərə isə etmək olmaz, çünki Qarayev ustadır”. Bəzi istedadsız adamlar isə bu sözü

təhrif edərək Qarayevə çatdırırlar. Nəticədə elə alınır ki, guya Niyazi deyib ki, Qarayev “cavanları korlayır”. O vaxtdan, xüsusilə Niyazi Qarayevin 3-cü simfoniyasına dirijorluq etməkdən imtina etdikdən sonra münaqişələr başlanır. Məhz o vaxt mətbuatda indi məşhur olan bir yazıçının məqaləsi dərc olunur, məqalədə aşırıq-aşkar istehzal formada sual olunur: nə üçün bu əsər səslənmir?

Mən Niyazini müdafiə etmək fikrində deyiləm, o sadəcə olaraq xoşuna gəlmədiyi əsəri ifa etmək istəmirdi. Hər bir bəstəkar isə başa düşürdü ki, əgər onun əsərinə Niyazi dirijorluq etsə, əsər daha yaxşı səslənəcəkdir. Münaqişə də buradan başlayırdı. Və bu, deyilənlər kimi “Niyazinin xasiyyətinə görə” deyildi.

Qara Qarayev və Niyazi - iki çox istedadlı və parlaq insanlar son illər ünsiyyətdə olmadıqları üçün hər ikisi itirirdilər.

Lakin mən cəsarətlə deyə bilərəm: həm Niyazi, həm Qara Qarayev bir-birlərini sevirdilər. Buna sübut kimi arxivdə qorunub saxlanmış Qarayevin məktub və teleqramlarını göstərmək olar. Və ya Qarayevin Niyaziyə xatirə yazısı ilə hədiyyə etdiyi fotosu: “Mənim əziz dostum və qardaşıma “Yeddi gözəl”ə yeni həyat verdiyi üçün”.

Və ya Qara Qarayevin əsərlərini necə tamamilə Niyaziyə etibar etməsi yaxşı yadımdadır: o notlarını Niyaziyə gətirir və deyirdi: “Niyazi, götür və bununla nə istəyirsən et”.

Niyazinin 60 illiyi bayram ediləndə isə Qarayev Moskvadan teleqram göndərmişdi. Sonra isə mənə zəng vurub deyir: “ Həcər, mən indicə Niyaziyə teleqram göndərmişəm, amma qorxuram ki, gec çatdırırlar. Səndən xahiş edirəm ki, hər ehtimala qarşı kağız götür, mən sənə mətni diktə edim, yaz. Və əgər teleqram vaxtında gəlməsə, oxu onu”. Teleqramda “mənim ən yaxşı dostum”, “ən yaxşı musiqiçi”, “əsərlərimin ən yaxşı ifası üçün Niyaziyə borcluyam” kimi qeyri-adi səmimi sözlər yer alırdı.

Bir dəfə müharibə illərində Niyazi konservatoriyadan evə gələrək dedi: “Bilirsən, mən Fikrət Əmirovla qarşılaşdım, o indicə xəstəliyinə görə cəbhədən qayıtmışdır və onun qalmağa yeri yoxdur. Qoy o bizimlə yaşasın”. “Bəs bizim cəmi iki otağımız var, axı...”. “Eybi yox, bir təhər yaşayırıq”.

Beləliklə, Fikrət bizimlə üç il yaşadı. Bütün üç ili o divanda, Niyazinin

işlədiyi otaqda yatırdı. Sonra Kirovabaddan onun bacısı gəldi və onlar kirayə ev tutdular.

Bizə köçənə qədər Fikrətin “Ulduz” və “Gülüm” kimi gözəl romanslar yazdığına baxmayaraq, o bir bəstəkar kimi hələ məşhur deyildi. Bizdə yaşadığı dövrdə o konservatoriyada Boris İsakoviç Zeydmanın sinfində təhsil alırdı. Zeydmanın tələbələri arasında Cahangir Cahangirovu, Süleyman Ələsgərovu qeyd etmək olar.

Niyazi Fikrətə çox kömək edirdi. Çox yaxşı yadımdadır, bir dəfə Zeydman F.Əmirova dedi: “Sən mənim yox, daha çox Niyazinin tələbəsisən”.

Əlbəttə, Fikrət “Sevil” operasından sonra məşhurlaşdı. Buna qədər isə o, məşhur “Şur” və “Kürd Ovşarı” simfonialarını yazmışdır. Ümumiyyətlə, Fikrət çox əməksevər və məhsuldar bəstəkar idi, iş onu o qədər cəlb edirdi ki, onun üzərində gecə və gündüz işləyə bilərdi.

Əmirov şübhəsiz, istedadlı adam idi, amma çox tez inciyən idi və ağır xasiyyəti var idi. Son illər onun Niyazi ilə münasibəti korlanmışdır. Bu dostluğun pozulması mən buna çox təəssüflənirdim. Bir dəfə mən dözməyib Niyazidən soruşdum: “Nə baş verib?. Qara Qarayevlə aydındır ki, kimsə ona yalan sözlər deyib, xəbərçilik edib, bəs Fikrətlə nə üçün münasibətləriniz korlanıb?”.

O cavab verdi: “Həmin şey burada da baş verib. Kimsə gedib ona deyib ki, Niyazi sənin əsərlərin haqqında pis rəy söyləyib. Bax, belə”.

Niyazinin doğma qardaşı vardı, Çingiz Hacıbəyov. Gənc yaşlarında o, opera tearında skripka ifaçısı idi. S.Bretanitskinin tələbəsi olmuşdur. Yeri gəlmişkən, Niyazi də bir vaxtlar ondan skripka ifacılığı üzrə dərs almışdır. 1938-ci ildə biz Moskva dekadasına gedəndə, Çingiz skripka ifaçısı kimi getmişdi. Sonralar Niyazi məşhur dirijor olduqda Çingizi yanına assistent götürmüşdü. Onda yaxşı dirijor keyfiyyətləri yaranmışdı və Niyazi ilə 3-4 il işlədikdən sonra o, radioda dirijor olmuş, sonra isə bir müddət Musiqili komediya teatrında dirijor işləmişdir. Çingizin rəhbərliyi ilə Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” operettasının səsyazısı da var.

Bir vaxtlar Bakıya xaricdən və bizim ölkədən solistlər qastrol səfərlərinə gəlirdilər. 50-ci və 60-cı illərdə Niyazi xarici səfərlərdə tez-tez olurdu və Niyazi olmadıqda orkestrə Çingiz dirijorluq edirdi.

Qastrolçular çox razı idilər, bunu konsertlərdən sonra onların çoxsaylı avtoqrafları sübut edir.

Niyazi və Çingizin doğma qardaş olmalarına baxmayaraq, xasiyyətə onlar tamamilə fərqlənirdilər. Niyazi emosional adam idi, tez özündən çıxırdı, Çingiz isə üzüyola, həlim adam idi.

Çingiz dirijor olduqdan sonra, Niyazinin onun üçün böyük avtoritet olmasına baxmayaraq, bəzən aralarında kəskin yaradıcılıq mübahisələri olurdu. Özü də hər ikisi dedikləri üzərində ısrarla dayanırdılar. Mən isə qardaşların mübahisələrinin yaradıcılıq çərçivəsindən kənara çıxmaması üçün münasibətləri yumşaltmaq məcburiyyətində qalırdım. Yadımdadır, Şəmsi Bədəlbəyli filarmoniyanın direktoru olanda və Çingiz artıq orada ikinci dirijor işləyəndə mən qardaşların mübahisəsindən sonra Niyazinin filarmoniyaya getdiyini görüb tez Şəmsiyə onların mübahisələri haqqında zəng vururdum və xahiş edirdim ki, onların münasibətlərini nizama salsın. Bu cür müraciətlərim Çingizin həyat yoldaşı Lyudaya və başqalarına da olurdu. Bununla bərabər, qardaşlar bir-birilərini çox sevidilər, xüsusilə Niyazi.

Çingizin mənimlə münasibəti çox yaxşı idi.

O, Niyazidən çox mənimlə öz qayğılarını bölüşürdü, mənə etibar edirdi. Ümumiyyətlə, o, çox bacarıqlı adam və yaxşı dost idi. Onun çox dostları var idi, ocümlədən orkestrdə də çox dostu vardı və bu gün də Çingizin doğum və anım günündə onlar mütləq onun həyat yoldaşı Lyudaya baş çəkir, məzarını ziyarət edirlər.

Ümumiyyətlə isə, o, çox zarafatçı adam idi və çox siraətedici gülüşü vardı. Güləndə isə, onun yanında oturmaq mümkün deyildi, çünki adamı itələyib əldən salırdı və sevincini bu cür bildirirdi. Bir də yadımdadır, onun gülməli vərdişi vardı: əgər saqqallı adam görürdüsə, mütləq hər hansı bəhanə ilə onun saqqalına əl vurmalı idi.

Çingiz xəstələnəndə (o iki dəfə infarkt keçirmişdi) mütləq məni çağırmaqlarını xahiş edirdi. Mənim yanında olmağım, elə bil onu sakitləşdirir, ona güc və inam verirdi. Hətta vəfat etdiyi gün (o xərçəng xəstəliyindən dünyasını dəyişmişdir) Lyudadan mənə zəng vurmağı xahiş etmişdir. Və mən gedib bacardığım qədər onu sakitləşdirməyə çalışırdım, özüm isə onun iztirablarını görərək göz

yaşlarımı güclə saxlayırdım. Qardaşının ölüm xəbərini eşidən Niyazinin də necə hönkür-hönkür ağladığı yadımdadır.

Niyazi və Şəmsi Bədəlbəyli uzun illik yaradıcılıq və şəxsi dostluq əlaqələri bağlayırdı, axı onlar həm də qohum idilər. Şəmsinin

Niyazi və Həcər xanım. 1970-ci illər

atasının doğma qardaşı Əhməd Ağdamski “Leyli və Məcnun” və Əsli və Kərəm”də qadın rollarını oynayırdı. Şəmsinin atasının özü də Üzeyir bəyin, Zülfüqar bəyin əsərlərinin quruluşunda iştirak edirdi. Əlbəttə, mənim o dövr yadımda deyil, amma yaxşı bilərəm ki, Üzeyir bəy və Zülfüqar bəy Şəmsini sevirdilər, onu bacarıqlı gənc hesab edirdilər.

Şəmsi müəllimlə biz həmişə dostluq etmişik. Elə bir gün olmazdı ki, biz görüşməyək. Çox vaxt bizdə görüşərdik.

Şəmsi Bədəlbəyli, şübhəsiz, istedadlı adamdır, o həm aktyor və rejissor idi, dram və musiqili tamaşaları səhnədə qoyur, kinoda çəkilirdi.

Şəmsi Bədəlbəylinin qardaşı Əfrasiyab Bədəlbəyli – istedadlı bəstəkar və dirijor idi. Niyazi Şəmsi ilə daha çox dostluq etməsinə baxmayaraq, Əfrasiyaba hörmət edir və qiymətləndirirdi. Əfrasiyab “Nizami” operasının və “Qız qalası” baletinin, tamaşalara, o cümlədən

Cəfər Cabbarlının pyesi əsasında qoyulmuş tamaşalara musiqinin, mahnıların müəllifi idi. O, həmçinin isdedadlı musiqişünas idi, tarixi yaxşı bilirdi, televiziya da tez-tez çıxışlar edirdi.

Niyazi Şəmsinin oğlu, hazırda xalq artisti, beynəlxalq müsabiqələr laureatı Fərhadı atalıq qayğısı göstərirdi. Niyazi uşaqlıqdan Fərhadın istedadını görərək diqqətlə onu izləyir və yaradıcılığını istiqamətləndirirdi. Yetkin pianoçu olanda isə onu öz konsertlərinə cəlb edirdi. Mən kənardan onların necə həvəslə birgə ifalarını, necə birbirlərinə sevgi ilə yanaşdıqlarının müşahidə edirdim.

Mən böyük sevgi ilə Şəmsinin həyat yoldaşı, Fərhadın anası Leyla xanıma yanaşıram. O, çox gülərüzlü, optimist qadın idi. Şəmsi Leyla ilə bağlı məzəli əhvalatı söyləməyi sevirdi. Gecələrin birində Şəmsi özünü pis hiss etdiyi üçün yuxudan oyanır. O Leylanı oyatmağa çalışır, o isə oyanmır. Onda Şəmsi deyir: “Leyla, dur, mən gedirəm” (yəni ölürəm), Leyla isə cavab verir: “Başımı xarab etmə, gecə saat 3-də hara gedirsən?”. Sonra Şəmsi uzanır və fikirləşir ki, ölürəm, bu anda da arvadım məni başa düşmür. Səhər bu əhvalatı danışdıqda, hamı gülməyə başlayır. O vaxtdan olurdu ki, Şəmsi gözlərini yumub mürgüləyəndə Niyazi Leylanı itəliyərkən “Leyla, bax, ərin gedir”. Şəmsi isə həmişə gülərək cavab verirdi: “Yox, yox, bu dəfə yatıram!”.

Niyazinin Arif Məlikovla münasibətləri haqqında da danışmaq istərdim. Haradasa 30 il bundan əvvəl Niyazinin yanına arıq, qarabəniz gənc oğlan gəlir və balet yazdığını bəyan edir. Sonra Leninqradda Kirov adına teatrda onun “Məhəbbət əfsanəsi”ni tamaşaya qoymaq qərarına gəldikdə, o tamaşaya Niyazinin dirijorluğunu təklif etmişdi. Və biz hamımız Leninqrada getdik. İlk günlər mehmanxanada qalırdıq, sonra isə bizə Xoreoqrafiya məktəbi yerləşən binada mənzil verdilər. Mənzil Leninqrada gələn bakılıların toplaşdığı yer oldu. Əlbəttə, daha çox gələnlər Qriqoroviç və Virsaladze idi. Onlar hər gün bizə gəlir, tamaşa üzərində işləyir, mübahisə, müzakirə edirdilər.

Bir dəfə səhər Qriqoroviç və Niyazi məni məşqə apardılar. Məni həm musiqi, həm quruluş, həm tərtibat heyran etdi. Virsaladzenin tərtibatı çox gözəl idi. Şirin rolunda İrina Kolpakova necə də gözəl idi, o indi SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi qəhrəmanıdır. Səhnədə elə bil pəri ifa edirdi. İrina çox gözəl rəqqasə idi və Niyazi də onu çox

sevirdi. Mehinbanu rolunda Zubkova da gözəl idi, ümumiyyətlə, hər şey çox gözəl idi və əbəs yerə deyil ki, tamaşa haqqında bu qədər təriflər olmuşdur. Sonra premyeraya Nazim Hikmət gəldi və tamaşadan çox razı qaldı.

Elə Leninqradda biz Novruz bayramını qeyd etdik, Bakıdan şərqi şirniyyatı, göyerti gətirmişdilər, mən plov hazırladım və yaxşı bayram keçirdik. Çoxlu qonaqlar vardı, o cümlədən Bakıdan Arifin atası da gəlmişdi.

1963-cü ildə isə həmin yaradıcı heyət “Məhəbbət əfsanəsi”ni Bakıda tamaşaya qoydu.

Bu günlər ərzində Arif tez-tez Niyazi ilə ünsiyyətdə olurdu, onlar məşq edirdilər, quruluşa əlaqədar bütün məsələlər bizim evdə həll olunurdu. Yadımdadır, Niyazi ilə Arif arasında münasibətlərdə soyuqluq əmələ gəlmişdi, yaxşı ki, qısa müddət davam etdi. Sadəcə olaraq Arif Niyazinin ifası üçün hansısa bir əsər yazmışdı, Niyazi isə ifa etmək istəmədi. Çünki hesab edirdi ki, əsər Arifin istedadına uyğun gəlmir. Niyazi bax belə adam idi, heç bir şey onu məcbur edə bilməzdi ki, ürəyinə yatmayan əsəri ifa etsin. Məhz o vaxtlar söhbət çıxdı ki, guya Niyazi müasir əsərləri ifa edə bilmir. Bu cür sözlər Niyazinin xətrinə dəydi və o dedi: “yaxşı, mən dirijorluq edəərəm”. Və Arifin əsərinə dirijorluq etdi. Qəzetlər onun ifasını yüksək qiymətləndirdilər.

Niyazinin vəfatından bir neçə il əvvəl Daşkənddə Arif Məlikovun yeni “İki qəlbin dastanı” baleti tamaşaya qoyuldu. Arif bizim də bu baletə baxmağımızı çox istəyirdi, lakin mən xəstə olduğum üçün gedə bilmədim. Balet Niyazinin çox xoşuna gəlmişdi və o, özbək artistlərinin bu baleti Bakıya gətirmələrinə nail olmuşdu. Sonra Arif çox gözəl bir simfoniya yazdı. Niyazi onu Məlikovun ən yaxşı əsəri hesab edirdi və orkestri ilə ifa etməyi nəzərdə tutmuşdu. Əfsuslar olsun ki, zaman imkan vermədi.

Həyatımda ən yaddaqalan hadisələrdən biri – Nazim Hikmətlə görüş, onun Niyazi ilə dostluğu idi. 50-ci illərin ortalarında Niyazinin Moskvada Qorki adına parkda konserti vardı. Konsert ərəfəsində məşhur türkünəş alim Əkbər Babayev yanımıza gəldi və dedi ki, konsertə Nazim Hikmətlə gələcək. Konsertdən sonra tanış olduq. Bu tanışlıq sonra dostluğa keçdi və bu dostluq Nazimin həyatının sonuna

kimi davam etdi.

Konsertdən sonra Nazim bizi evinə dəvət etdi, o vaxtlar o, Pesçanıy küçəsində tək yaşayırdı. Əkbər Babayev mətbəxdə nə isə hazırlamağa başladı, sonra şam yeməyi yedik və gecəyə kimi söhbət etdik. Mən o dəqiqə Nazimə, onun xarici görünüşünə, söhbətlərinə, zarafatlarına valeh oldum. O, çox cazibədar və maraqlı adam idi, onunla günlərlə söhbət eləmək olardı – çox maraqlı və cəlbedici söhbətləri vardı.

Sonra görüşlərimiz Əkbər Babayevin evində, daha sonra Leninqradda “Məhəbbət əfsanəsi”nin quruluşu zamanı, onun evində, Bakıya gələndə bizdə görüşlərimiz davam edirdi. Çox yaxşı yadımdadır, Nazimin vəfatından sonra Moskvaya yanımıza onun həyat yoldaşı Münəvvər oğlu Məhəmmədlə gəlmişdi. O bizə Nazimlə Türkiyədəki həyatları haqqında, Nazimin həbsxanada yatdığı illərdə çətinlikləri haqqında, onu necə təqib etdikləri haqqında və onun oğlu ilə birgə Türkiyədən necə qaçdıqları haddında çox danışdı. Sonra o Polşada məskunlaşmışdı. Bir dəfə isə Niyazinin vəfatından haradasa üç il əvvəl bizim evə “Azərbaycan” mehmanxanasından qadın zəng çaldı, özünü Nazim Hikmətin bacısının tərcüməçisi kimi təqdim etdi və onun adından onları qəbul etməyi xahiş etdi. Əlbəttə, biz sevindik və razılıq verdik. Məlum olur ki, onu Moskvaya dəvət ediblər, lakin o, qardaşının çox sevdiyi Bakıya da səfərinə icazə verməklərini xahiş etmişdir. Və yenə də xatirələr, xatirələr...

Nazim Hikmət haqqında danışmaq çox çətindir. Onun haqqında çoxlu kitablar yazılıb, bütün şeirləri və digər əsərləri dəfələrlə nəşr olunub və hamıda onun haqqında, xüsusilə böyük şair kimi müəyyən təsəvvür yaranıb. Bizdə onun bir neçə fotosu, o cümlədən Niyaziyə “Merhaba, Niyazi baba” xatirə yazısı ilə fotosu var.

Qliyerlə Niyazi hələ otuzuncu illərin ortalarında, o Bakıya gəldiyi vaxt tanış olmuşdur, amma bilavasitə yaxın ünsiyyət, məncə, M.Maqomayevin “Nərgiz” operası üzərində birgə işləri vaxtı olmuşdur. O vaxtlar Niyazi hər gün onun Moskva yaxınlığındakı bağ evinə gedirdi və onlar operanı dekadaya hazırlayarkən çox ünsiyyətdə olurdular və beləcə dostlaşmışlar. Sonralar Niyazi bir neçə dəfə Qliyerin əsərlərinə dirijorluq etmişdir və bizdə onun xatirə yazısı ilə əsərlərindən birinin

klaviri saxlanılır. Qliyerin məşhur Azərbaycan müğənnisi Şövkət Məmmədova ilə böyük dostluq əlaqələrinin olması və son dərəcə gözəl “Şahsənəm” operasını ona həsr etdiyi hamıya məlumdur. Bu əsər Üzeyir Hacıbəyovun və Müslüm Maqomayevin əsərləri ilə bərabər Moskva dekadasının bəzəyi olmuşdur. Şövkət xanım nəinki istedadlı ifaçı, həm də gözəl pedaqoq idi, kiçik Müslüm Maqomayev də onun tələbəsi olmuşdur.

Tixon Nikolayeviç Xrennikov haqqında mən Niyazidən çoxlu yaxşı sözlər eşitmişəm. Lakin, əlbəttə, onlar 1981-ci ildə T.Xrennikovun Bakıda müəllif gecəsi zamanı daha çox görüşürdülər. Sonra Sumqayıtda davam edən bu gecələr həqiqətən bayram idi. Yaxşı yadımdadır, Tixon Nikolayeviç müəllif gecələrinin təşkilindən çox razı idi və əsərlərinə Niyazi kimi istedadlı adamın dirijorluq etməsinə şad idi. Həqiqətən də gözəl musiqişünas Janna Dozortsevanın çıxışı ilə başlayan konsert həm Xrennikovun musiqisi, həm də Niyazinin ifası ilə adamı valeh edirdi. Niyazi öz növbəsində, musiqiçi kimi Xrennikovun istedadı haqqında danışarkən mütləq onun rəhbər kimi də istedadını qeyd edirdi. Uzun illər o, SSRİ Bəstəkarlar ittifaqına rəhbərlik etmişdir. Məncə, o həm də çox xeyirxah adam idi.

Dmitri Borisoviç Kabalevski ilə mən Niyazi altmışıncı illərin sonunda tanış olmuşdur. Dmitri Borisoviç o vaxtlar orkestr ilə violonçel üçün konsert yazmışdır və Bəstəkarlar ittifaqında Niyazi ilə görüşəndə konsertə dirijorluq etməyi xahiş etmişdir. Həmişə olduğu kimi, mən də konsertə getmişdim; Konsertdən sonra Kabalevskinin həyat yoldaşı bizi evlərinə dəvət etmişdi. Çox gözəl bir axşam keçirdik, maraqlı söhbətlər, zarafatlar oldu. Dmitri Borisoviç çox ağıllı, ensiklopedik biliyə malik adam idi və onunla özünü çox rahat hiss edirsən. Həmçinin, konsertini ifa etdiyinə görə Niyaziyə minnətdarlığını və öz əsərinin məhz bu cür səslənməsini arzu etdiyini bildirdiyi də yadımdadır.

Təxminən on beş il, bəlkə də iyirmi il bundan əvvəl biz Niyazi ilə qatarla Leninqrada gedirdik. Və birdən qatarda Arkadi Raykin bizə yaxınlaşır. Əlbəttə biz onu dərhal tanıdıq və bax bu cür onunla tanış olduq. O vaxtdan dostluğumuz davam etdi. Niyazi o vaxtlar opera teatrının direktoru idi və söhbət zamanı Raykini truppası ilə Bakıya

gastrolda dəvət etdi. Raykin dəvəti qəbul etdi və onun məşhur proqramını bizim şəhərdə də gördülər. Axşamlar Niyazi və Raykin öz konsertlərində məşğul idilər, günorta isə o həyat yoldaşı Roma ilə və truppadakı tərəf müqabilləri Vika və Tamara ilə bizdə qonaq olurdular. Kömürlü samovar ətrafında yığışaraq söhbət edirdik, xüsusilə onun həyat yoldaşı söhbətçil idi, Raykin isə adətən daha çox qulaq asırdı. Sonra isə üzr istəyərək kiçik otağa keçir və konsertə qədər orada dincəlirdi.

Həyatımızda çoxsaylı görüşlər olub, onların hər biri haqqında yazılsa, çox cildli kitab alınar. Bunların hər birini qeyd etmək və xatırlamaq mümkün deyildir.

Mən bir qədər görkəmli Azərbaycan balerinası, SSRİ Xalq artisti, gözəl və incə Qəmər Almaszadə haqqında xatirələrimi söyləmək istərdim. Biz onu Tamaroçka çağırırdıq. Düz iyirmi bir il biz Xəqani küçəsindəki evdə eyvanlarımız, pəncərələrimiz yanbayan yaşamışıq. Bu yaxınlarda Tamaroçka yanıma gəlir və deyir: “Gör neçə il qonşu olmuşuq və heş vaxt aramızda anlaşılmazlıq olmayıb”. Bu, həqiqətən də belə idi.

Mən şən, gülərüzlü Tamaroçkanı çox sevirəm, çünki o, gözəl balerina, mehriban və qayğıkeş dost, sadıq rəfiqədir. Onun “Koroğlu”da ifa etdiyi rəqs mənim yaxşı yadımdadır – ondan sonra bu cür heç kim rəqs edə bilməmişdir. Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Qız qalası” və Qara Qarayevin “Yeddi gözəl” baletlərində o necə də gözəl rəqs edirdi. Və əlbəttə, o, Soltan Hacıbəyovun “Gülşən” baletində təkrarolunmaz idi. Bu baletə görə o, SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür. Niyazi onu, xüsusilə özünün “Xosrov və Şirin” operasında çox bəyənirdi.

Tamara haqqında çox yazmaq olar, o buna layiqdir. Bir dəfə Niyazi evə çox həyəcanlı gəlmişdi və səs-küy salırdı, harasa getməklə hədələyirdi. Bu vaxt divarın arxasından Tamaranın səsi gəlir: “Knyazok (zarafatla onu belə çağırırdı), uzan əzizim, heç yerə getmə, mən səni əyləndirəcəm”. Və val oxudan və bir qədər val ilə gəlirdi. Niyazini divana uzandırır, valı işə salırdı. O qulaq asmağa başlayır, sonra isə sakitcə yuxuya gedirdi.

Böyük zəhmətkeş və gözəl müqənni Lütfiyar İmanov haqqında da bir neçə kəlmə demək istərdim. Bir dəfə Niyazi Musiqili komediya

teatrında gedən tamaşadan sonra evə gəlir və mənə deyir: “Həcər, mən yaxşı səsə qulaq asdım. Hesab edirəm ki, Moskva dekadasında Bülbülü əvəz edə bilər” (1959-cu il dekadası nəzərdə tutulur). Bu fikirlə Niyazi bir çox musiqiçilərlə də bölüşdü. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu fikri heç də hamı bəyənmədi. Onda, yadımdadır, Niyazi dedi: “Onlar ona inanmırlar, Həcər, ondan Koroğlu eləməsəm, bir daha pult arxasına keçməyəcəm”.

Günlərin bir günü o mənə deyir: “Sabah bir cavan oğlan gələcək, həmin Lütfiyar, onu qəbul edərsən”.

Ertəsi gün qapının zəngi çalınır, baxıb görürəm ki, arıq, çılız bir oğlandır, o vaxtlar çox utancaq və sakit idi... Və Niyazi onunla məşğul olmağa başladı. O, bir-iki dəfə bizə dərse gəldi, sonra isə onlar operada məşq etməyə başladılar. Niyazi ətrafdakılardan çox zərbələr aldı. Hətta Bülbülün özü də əvvəllər narazı idi, lakin sonralar yəqin ki, onun da xoşuna gəlməyə başladı və o da Lütfiyara kömək etməyə, nəyi isə başa salmağa başladı. Beləliklə, böyük sənətə vəsiqəni Lütfiyara Niyazi verdi. Sonralar da Niyazi Lütfiyarla birlikdə tez-tez çıxışlar etmişdi, Koroğlu isə indiyədək SSRİ Xalq artisti Lütfiyar İmanovun repertuarında əsas partiyadır.

Bir qədər də bizim qızlarımız haqqında, gözəl müğənnilər Fidan və Xuraman Qasimova bacıları haqqında. Mən və Niyazi onların valideynləri ilə hələ bacılar doğulmamışdan əvvəl dostluq edirdik. İxtisasca mühəndis olan ataları Əkrəm Qasimovun yaxşı səsi vardı. O elə yaxşı oxuyurdu ki, bir dəfə Niyazi demişdi: “Əkrəm, operaya gəl, mən özüm səninlə məşğul olaram”. Anaları da musiqiyə meyilli idi, amma əlbəttə, atalarına çatmazdı. Qızlar bir qədər böyüdükdə isə, Xuramanın musiqi qabiliyyəti Niyazinin daha çox xoşuna gəlirdi. Maraqlıdır ki, bir qədər sonra özünü müğənni kimi təsdiq etmiş Fidan yox, məhz Xuraman xoşuna gəlirdi. Bu balaca və qara dəcəl qızciğaz oxumağı o qədər sevirdi ki, bəzən biz ondan yaxa qurtarmağı bacarmırdıq. Çəşib ondan bu və ya digər mahnını oxumağı xahiş etdikdə, bütün repertuarını dayanmadan oxuyurdu. Ona deyirdin “bəsdir, sağ ol”, o isə hey oxuyurdu.

Və budur onlar müğənni, beynəlxalq müsabiqələrin qalibləri, respublikanın xalq artistləri oldular. “Arşın mal alan”ın səs yazısı

zamanı Niyazinin Fidanla Gülçöhrənin partiyası üzərində necə işləməsi yaxşı yadımdadır. Qram val da əla alınmışdı. Ümumiyyətlə, Niyazi bacılara dirijorluq etməyi sevirdi və bunu məmnuniyyətlə edirdi. Onlara heyran idi və deyirdi: “Bilirsən, Həcər, bu qızlar mənim çox xoşuma gəlir, hətta hansının daha çox xoşuma gəldiyini bilmirəm”.

Niyazinin Xuramana Moskvada Çaykovski adına müsabiqədə iştirak etməsi üçün necə kömək etdiyi də yadımdadır. Və Niyazi səhv etməmişdir: Xuraman ikinci yeri tutmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, qızlar da Niyazini çox sevirdilər, o onlar üçün yalnız incəsənətdə nüfuz sahibi deyil, həm də həyatda “Niyazi dayı!” idi.

Məlum olduğu kimi, Niyazi xarici ölkələrdə dəfələrlə konsertlərlə çıxış edib: Çexoslovakiyada, Bolqarıstanda, Macarıstanda, Çin Xalq Respublikasında, Fransada, İngiltərədə, Türkiyədə. Amma Türkiyəyə o, daha çox səfər etmişdir. Bu da təsadüfi deyildi: Türk professional musiqi sənəti son illərdə C.Erkin, A.Sayqun, N.Akses kimi görkəmli bəstəkarlar yetişdirmişdir. Lakin onların ifaçılara, xüsusən də türk incəsənətini tamaşaçılara çatdırabilən dirijorlara çox böyük ehtiyacları var idi. Bundan başqa, türk tamaşaçısı böyük qonşu dövlətin incəsənəti və ədəbiyyatı ilə çox maraqlanmağa başlamışdır. Niyazi öz istedadı ilə, bu xalqa rəğbəti, səmimiyyəti ilə türklərin dostluğunu qazanmışdır və onlar onu böyük məmnuniyyətlə dəvət edirdilər. Niyazi Türkiyədə sovet incəsənətinin gözəl təbliğatçısı kimi çıxış etmişdir. Onun xidməti ondan ibarətdir ki, o, Sovet tamaşaçısını müasir türk bəstəkarlarının əsərləri ilə tanış etmişdir. Əbəs yerə deyil ki, onu “Türkiyədə sovet musiqisinin səfiri” adlandırırdılar.

Bununla əlaqədar, bu ölkədə olan Niyazinin dostları haqqında, ilk növbədə görkəmli Türk bəstəkarı Adnan Sayqun haqqında danışmaq istədim. Onların dostluğu Niyazinin ömrünün sonuna qədər davam etmişdir.

Məni Adnan Sayqunla ilk dəfə 1963-cü ildə Niyazi tanış etmişdir. O vaxt A.Sayqun digər görkəmli türk bəstəkarı Camal Erkinlə Sovet İttifaqına qastrola gəlmişlər. Bakıda A.Sayqun və C.Erkinin əsərlərindən ibarət konsert filarmoniyada Niyazinin dirijorluğu ilə baş tutmuşdur. Zal dolu idi, konsert yüksək səviyyədə keçdi.

Ənənəyə görə, konsertdən sonra qonaqlıq olurdu. Burada bizim ölkələr arasındakı dostluqdan çox danışılır, konsert müəlliflərinin və Niyazinin sağlığına bədələr qaldırılırdı. Artıq onda Adnan Sayqun yüksək ziyalı, savadlı olduğunu göstərirdi, onun çox mərhəmətli, mənalı gözləri, sakit və xeyirxah səsi var idi.

Səhərisi gün qonaqlar Moskvaya uçdular. Orada onların Moskva dirijoru ilə konsertləri olmalı idi. Elə birinci məşqdə türk bəstəkarları Niyazinin dəvət olunmasını təkid etdilər. Mən Niyazi ilə gedə bilmədim. Onun sözlərindən bildim ki, konsert çox uğurlu keçmişdir. Konsertdən sonra Türkiyə səfirliyində onları səfir, sonralar Türkiyə prezidenti olmuş F.Korutürk qəbul etmişdir.

Mən Niyazi ilə Adnan Sayqunun birgə olaraq 1973-cü ildə İstanbulda, sonra isə Ankarada A.Sayqunun “Koroğlu” operasının və “Yunus Emre” oratoriyasının partiturası üzərində işləmələrini müşahidə etməyi çox sevirdim. Onlar sakit, biri-birinə hörmətlə və ən əsası biri-birilərini anlayaraq işləyirdilər. Niyazi A.Sayqunu çox sevirdi, həmişə ona, onun istedadına heyran idi. Yadımdadır, biz artıq Bakıda olarkən eşitdik ki, Türkiyədə A.Sayqunun yubileyini çox adi keçiriblər. Niyazi hiddətindən özünə yer tapa bilmirdi. O deyirdi: “Onlar hələ başa düşməyiblər ki, o necə dahi musiqiçidir”. Biz dəfələrlə Adnan Sayqun və onun gözəl xanımı Nilufərin evində, onların kiçik villasında qonaq olmuşuq. Çox mehriban və qonaqpərvər ailə idi.

Niyazi digər isdedadlı türk bəstəkarı Necil Akseslə də isti dostluq münasibətləri saxlayırdı. O, şişman, şən, yeməyi çox xoşlayan və demək olar ki, heç vaxt məyus olmayan bir adam idi. Xanımı da ondan geri qalmırdı, hazır cavab və unsiyyətçi idi. Biz tez-tez Türkiyədə və onlar Bakıda olanda görüşürdük. Yadımdadır, Necil Aksesin gəlişindən əvvəl mən Niyazidən soruşdum ki, bəs onun əsərlərinə kim dirijorluq edəcək? Niyazi “Özü” – deyə cavab verdi. Və məşq günü Niyazi orkestri toplayıb N.Aksesə təqdim edir və dirijor çubuğunu ona verir. Necil bəy soruşur: “Bu nə çubuqdur?”. Niyazi cavab verir: “Dirijorluq etmək üçün, maestro”. N.Akses deyir: “ Mən həyatda iki dəfə əlimə çubuq götürürəm: bir küçədə qar yağanda yıxılmamaq üçün, bir də üstümə köpəklər cumanda. Götür, özün dirijorluq et”. Niyazi başa salmağa çalışır ki, axı konsertin sifariş kağızında yazılıb ki, dirijor

müəllifdir, həm də partitura ona tanış deyil, çünki partitura ancaq dünən gəlib çıxıb. Necil Akses isə sakit bir tərzdə deyir: “Necə istəyirsən elə də dirijorluq et. Mənim üçün isə maşın çağır, gedirəm Həcər xanımın yanına, o bu gün söz verib ki, məni dadlı yeməklərə qonaq edəcək”. Bax, beləcə çıxıb gedir. Niyazi isə səhər-axşam məşq etməli olur və məşq zamanı partituranı öyrənməli olur. Konsert çox əla keçdi, konsertdə yaraşıqlı türk skripka ifaçısı Sona Kan çıxış edirdi. Necil Akses isə sakitcə deyirdi: “Mən heç şübhə etmirdim ki, hər şey əla olacaq. Mən axı Niyazini tanıyıram, o nə lazımdır və necə lazımdır, onu da edəcəkdir”.

Yadımdadır, bir dəfə konsertdən sonra bizim hamımızı məşhur Azərbaycan bəstəkarı Cahargir Cahangirov qohumunun toyuna dəvət etmişdi. Qonaqlar məmnuniyyətlə dəvəti qəbul etdilər və təyyarənin üçüşünə qədər, toyda yaxşıca əyləndilər.

Bizim evimizdə Niyazinin iş otağında filarmoniyada çəkilmiş foto asılıb. Fotoda dirijor pultu arxasında Niyazi, royal arxasında dünyada məşhur olan pianoçu İdil Biret əks olunmuşdur. Utancaq, alçaq boylu, bu arıq qız – həyatda cəsarətsiz görsənən bu qız royal arxasında qətiyyətli, cürətli olurdu. Niyazi dirijorluq edərkən həmişə ona təbəssümlə və heyranlıqla baxardı. Niyazi deyirdi ki, özünü bütövlükdə musiqiyə həsr edən bu gənc qadının yaradıcılıqda necə dəyişməsi onun xoşuna gəlir.

Müasir türk professional musiqisinin ağsaqqalı Rəşit Rey ilə görüşümüzdə çox məzəli əhvalat baş vermişdi. Bir dəfə Niyazinin xahişi ilə Ankara opera teatrının əməkdaşı N.Panayot Rəşid beyin evində bizim görüşümüzü təşkil etdi. Maestronun evinin bir qədər tutqun olması məni çox təəccübləndirdi. Divarlarda Qurandan ayələr asılıdır, bəziləri isə hətta divar üzərində yazılmışdır. Mənzildə bir nəfər də olsun qadın yox idi. Rəşit Rey isə mənzilin mənzərəsinin əksinə olaraq ekspansiv və hərəkətli adam idi. Bizi yaxşı qonaq etdilər və səmimi söhbət oldu. Lakin evdən çıxdıqdan sonra mən dözməyib Panayotdan soruşdum:

- O subaydır?

- Niçin subay, o orkestra şefi, - təəccüblə Panayot cavab verdi.

Məlum oldu ki, türk dilində “subay” “zabit” deməkdir, ona görə də

Panayot təəccüblə cavab verdi ki, “Rəşit Rey zabit deyil, o dirijordur”.

Panayot bu hadisəni operada danışır. Sonralar yığıncaqlarda bu zarafatı danışib gülürdülər.

Bir neçə kəlmə də hələ uşaq yaşlarından Türkiyəyə köçmüş, görkəmli fizik-alim və Türkiyədə ən iri təhsil ocağı olan Orta Asiya Texniki universitetinin rektoru olmuş həmyerlimiz Nuru Saryal haqqında söyləmək istərdim.

Yadımdadır, Niyazi ilə Türkiyəyə ilk birgə gəlişimiz zamanı biz Ankarada kiçik “Ankara palas” otelində qalırdıq. Və bir dəfə yanımıza çox gəşəng həyat yoldaşı ilə birgə orta yaşlı kişi gəlir. Özünü azərbaycanlı kimi təqdim edir və Niyaziyə heyranlığını bildirir. Tanış oluruq: fizik, professor Nuri Saryal və həyat yoldaşı şairə Nəriman. Və onlar bizi evlərinə dəvət etdilər. Bax belə dostluğumuz başladı. Sonralar biz bir neçə dəfə Nuri bəyin bu gözəl ailəsi ilə görüşmüşük, o, Elmlər Akademiyasının dəvəti ilə də Bakıya gəlmişdi.

Nuri bəy maraqlı insane idi. O, yalnız görkəmli alim və elm təşkilatçısı deyil, həm də musiqi, ədəbiyyat, ümumiyyətlə incənətlə yaxından maraqlanan adam idi. Evində Azərbaycan musiqisinin bütün janrlarına aid maqnitofon yazıları və vallardan ibarət kolleksiyası vardı. O vaxtlar, ümumiyyətlə, bu kolleksiyadan heç kimdə yox idi. Çox ailəcanlı adam idi, iki qızı var idi, indi yəqin onlar böyük olarlar, onları vətəninə məhəbbət və hörmət ruhunda tərbiyə edirdi. Nuri bəy çox xeyirxah, ensiklopedik biliyə, yumora malik adam idi. Və o Niyazini çox sevirdi, onunla görüşməyə fürsət və imkan axtarırdı, demək olar ki, bütün konsertlərində olmuşdu. Niyazi dünyasını dəyişdikdə isə səmimi məktub göndərərək Niyazini böyük qardaşım, mənə isə böyük bacım adlandırmışdı.

Ümumiyyətlə, Türkiyə ilə Niyazini böyük dostluq münasibətləri bağlayır. Təsadüfi deyil ki, məşhur türk dirijorlarından biri Hikmət Şimşək özünün Bakıya son qastrolu zamanı onun sərəfinə düzənlənən naharda Niyazinin şərəfinə badə qaldıraraq demişdir: “Niyazi Sovetlər Birliyi və Türkiyə arasında soyuq münasibətlərin buzunu əridə bilmiş, öz sənəti ilə ölkələrimiz arasında uzun illər kip bağlı qalan qapıları açmışdır”.

Niyazi ilə 51 il birgə ömür sürdük, vəfatından bir il əvvəl “qızıl toyumuzu” qeyd etdik.

Məndən tez-tez soruşurlar ki, bu cür çətin xasiyyətli adam ilə necə ailəni qoruyub bu qədər yaşamışam. Qısa cavab vermək olar: mən onu sevirdim və o da məni sevirdi. Lakin bəzən bir-birilərini sevənlər də ayrılırlar. Bəli, düzdür, amma hər şeydən əvvəl məhəbbət olmalıdı, sonra isə qarşılıqlı diqqət, qayğı. Mən bilirdim ki, o, emosional, tez özündən çıxan adam idi, amma onun mehriban, incə, qayğıkeş, təmiz və xeyirxah olduğunu da bilirdim... Qeyd etdiyim kimi, evləndikdən bir qədər sonra mən artıq onun istedadlı, bacarıqlı adam olduğunu və ona şərait yaratmaq lazım olduğunu başa düşdüm.

Niyazi mürəkkəb xasiyyətli adam idi, hətta hərdən özünü necə aparacağını anlamaq çətin idi. Məsələn, axşam yatanda hər şey qaydasında olurdu, səhər tezdən yuxudan qaşqabaqlı durur və mənimlə “siz”lə danışır, məni “madam” deyərək soyuq çağırırdı. Başqa adam olsa idi, bəlkə dözməyərək kobud cavab verərdi, heç olmasa küsərdi, mən isə təmkinli olaraq sakitcə ona qulluq edir, səhər yeməyi hazırlayır və işə yola salırdım. Haradasa, bir saatdan sonra o işdən zəng vurur və heç nə olmamış kimi nəvazişlə əhvalımı soruşur, evə nəsə lazım olduğu ilə maraqlanırdı. Və mən başa düşürəm ki, əhvalı düzəlib, özünü günahkar sayır və özünəməxsus mehriban sözlərlə elə bil, üzr istəyir.

Mənə deyirdilər ki, mən onu çox əzizləyirəm. Bəli, bu belədir, bunu mən bilərəkdən edirdim. Birincisi, yenə deyirəm, mən onu sevirdim və qarşılıq da hiss edirdim, ikincisi isə, bilirdim ki, onun üçün lazımam, mənsiz ona çətin olacaq, hətta o, həlak ola bilər. Bilirdim ki, onun üçün də mən əziz adamam, axı praktiki olaraq mən onu ölümdən xilas edib qoruya bildim. Evliliyimizin ilk illərində o tez- tez xəstələnirdi, özü də çox ağır xəstələnirdi, onun ağ ciyərləri zəif idi, ağır nəfəs alırdı. Müalicə olunmasına baxmayaraq, həmişə yenidən xəstələnmə təhlükəsi vardı və mən ona yalnız həyat yoladaşı, dost deyil, həm də ana, xəstə baxıcısı olmuşam. Yatmağa uzanırdıq, amma mən ayıq yatırdım, onun nəfəsinə qulaq asırdım. Hətta onun görünüşündən, bir hərəkətindən bilirdim ki, ona nə lazımdır, hansıl dərman lazımdır.

O soyuğu çox pis keçirirdi və mən onu qrelka (qızdırıcı cihaz) ilə

qızdırırdım, üstünü örtürdüm və o yatırdı. Gecə ərzində məni iki-üç dəfə oyada bilərdi və mən durub uşaq kimi ona qulluq edərdim. Səhər isə, həmişə olduğu kimi durub çay, səhər yeməyi hazırlayırdım.

Olurdu ki, biz sözləşirdik, necə deyərlər, küsürdük bir-birimizdən. Elə qadınlar var ki, belə olduqda “tətil” edirlər, yoldaşları üçün yemək hazırlamırlar, ata evinə gedirlər. Mən heç vaxt bu cür etməyi özümə rəva bilməzdim: heç nə olmamış kimi yemək hazırlayırdım, paltarlarını yuyardım. Yalnız o işdən evə gəldikdə yeməyi masa üzərinə qoyub otaqdan çıxırdım. Mən heç vaxt qalmaqla yaratmazdım, o qızıışanda cavab qaytarmamağa çalışırdım və o, tez bir zamanda sakitləşərdi.

Hamı onun çılğın, əsəbi xasiyyətini görüb, amma az adam onun necə mehriban, kinsiz, səhvini başa düşdükdə üzüyola olduğunu bilir.

O, heç vaxt ev işlərinə qarışmırdı, cibində pul gəzdirməyi də xoşlamazdı, Hətta maaşını, qonorarı mənə gətirib verirdi. Bəzən dostları ilə restorana gedəndə (“İnturist” restoranına getməyi xoşlayırdı) oradan mənə zəng vurub onun borcunu söyləyirdilər, mən də bu məbləği ya ora göndərir, ya da kimsə gəlib götürürdü.

Tək yemək yeməyi xoşlamazdı, yanında kiminsə yemək yeməyindən zövq alırdı, elə bil özü yeyirdi. Məni, yəni aşpazı tərifləyə-tərifləyə qonağa yeməyi özü çəkməyi xoşlayırdı.

Bəzi ailə zarafatlarını qeyd etmək istərdim.

Qeyd etdiyim kimi, bəzən Niyazi mənə “siz” deyə müraciət edərdi. Günlərin bir günü o səhər işə gedərkən, qapıda deyir: “madam, cib yaylığını mənə verin”. Mən sakitcə yaylığı gətirirəm. Niyazi deyir: “madam, “Layka” siqaretini mənə verin”. Siqareti verirəm və gözləyirəm Niyazi qapıdan çıxanda bərkdən deyirəm: “Nəhayət ki, iki layka getdi”. On-on beş dəqiqədən sonra Niyazi zəng vurur və bərkdən gülür. Məlum olur ki, Niyazi gedir işə, hamıya danışır və bütün teatr gülürdü, Niyazi hamıdan çox gülürdü.

Və ya Moskvada bizi restorana dəvət edirlər. Mən qara çörəyi götürüb, üstünə əvvəlcə xardal, sonra isə istiot tökürəm. Niyazi deyir: “Qulaq as Həcər, sən nə edirsən? İstiot, xardal? Nə alınar?” Mən isə cavab verirəm: “Necə nə alınar? Niyazi alınar”.

Birgə həyatımızın 25 illiyi münasibəti ilə biz hələ Xəqani küçəsindəki

köhnə evimizdə şənlik təşkil etmişdik. Çoxlu qonaqlar dəvət olunmuşdu. Hər ikimiz geyinib keçinmişdik. Niyazi o vaxtlar dəbdə olan ağ çesunça kostyumda, mən isə məxsusi o gün üçün tikdirdiyim don və əla şərfdə idim. Birdən Niyazi mənə yaxınlaşır və deyir: “Həcər, ölkəmizdə ölüm cəzası ləğv edilib və ən böyük cəza 25 ildir, mənə elə gəlir ki, mən 25 ilimi çəkmişəm, məni buraxmaq lazımdır”. Mən isə deyirəm: “Yox, əzizim, sən ömürlük sürgündəsən”. Niyazi gülür sonra isə hamıya bizim söhbətimizi danışır və əlavə edir: “Bu necə qadındır, mən isə fikirləşirdim ki, nəhayət ki, canım qurtarar”.

Bizim Niyazi ilə zarafatlarımız həтта türk mətbuatında da işıqlandırılıb. Onlardan biri ilə sizinlə bölüşmək istəyirəm. Bir dəfə Türkiyədə qəbulların birində ofisiant mənə içki təklif edir: madam viski, mən imtina edirəm, bir azdan ofisiant “madam araq, konyak, çaxır” təklif edir və hər dəfə mən imtina edirəm. Onda Niyazi bərkdən deyir: “O, mənim qanımdan başqa heç nə içmir”. Əlbəttə ki, hamı gülür.

Bu hadisə isə Çekoslovakiyada baş vermişdi. Niyazi xəşətələnir və uzandığı yerdə ona damcı-damcı qan vurulur. Özü də hansısa qadının qanı vurulur. Bu vaxt mən deyirəm: “Ay Allah, heç olmasa, bu qadının xasiyyəti yaxşı olsun, yoxsa onunku da pis olsa və səninki ilə qarışsa, mən nə edərim”. Niyazi gülməmək üçün özünü yığaraq deyir: “Qulaq as, zarafatlarını qurtar, damarımda iynə var, axı”. Özü isə mənim sözlərimi o gün onu ziyarət etməyə gələnlərin hamısına danışır.

Bax beə biz 51 il birgə yaşamışıq. Bu illər ərzində çətinliklər də, sevincli, xoşbəxt günlər də, kədər də, zarafatlar da olmuşdur.

Yuxarıda mən Çexoslovakiya səfərimizdən zarafat epizodunu söylədim. Amma onda onun xəstəliyi zarafat deyildi, az qalmışdı onu itirək. Bu hadisə 1965-ci ildə olmuşdur. Çexoslovakiyaya Azərbaycan incəsənət xadimlərinin böyük bir qrupu, o cümlədən Niyazi, Lütfiyar İmanov, Arif Məlikov gəlmişlər. Və bir gün bizim mehmanxanaya sovet səfirliyinin nümayəndəsi gələrək səfir P.Çervonenko adından bizi səfirliyə qəbula dəvət edir. Bu səfirlə Niyazi hələ Çinə qastrol zamanı tanış olmuşdur. Bundan bir-iki gün əvvəl Niyazi nasazlıq hiss etmişdi, mədəsi ağrıyırdı, lakin məşqləri davam etdirirdi. Mən Niyaziyə qəbula getməməyi və dincəlməyi məsləhət gördüm, rəngi solğun idi. Amma o mənə qulaq asmadı, getməməyi ayıb saydı. Və budur, biz qəbulda

səfirin yanında oturmuşuq, mən isə həyəcanla Niyazini müşahidə edirəm və görürəm ki, vəziyyəti yaxşı deyil. Güclə onu qəbuldan getməyə razı saldım. Səfirlikdən çıxıb maşına minərkən Niyazi qusmağa başladı. Mehmanxanaya gəldik, elə bil bir qədər vəziyyəti düzəlmişdi və o yuxuladı. Və birdən o, cəld yerindən qalxaraq hamam otağına qaçır, baxıram ki, ətraf qan içindədir. Qorxaraq Lütfiyar və Arif qalan qonşu otağa gəcdim. Xoşbəxtlikdən onlar otaqda idilər, Sovet-Çexoslovakiya dostluq cəmiyyətinin əməkdaşı Zdena Kudrinova ilə söhbət edirdilər. Mən yalnız “Arif, maestro ölür!” sözlərini deyə bildim.

Onlar qaça-qaça bizim otağa gəldilər. Zdena küçəyə qaçaraq təcili yardıma zəng vurdu. Bir neçə dəqiqədən sonra həkim gəldi və Niyazini xəstəxanaya aparmağı tələb etdi, o çox qan itirmişdi. Növbətçi həkim Krayzeva nə lazımdırsa onu etdi və Niyazi xilas olundu. Qan qrupu müəyyən olunduqdan sonra donorlar lazım oldu və onlarla könüllülər gəldi, Niyaziyə 500 qramadək qan vuruldu.

Demək istəyirəm ki, bu çətin günlərdə hamı: həm çexoslovakiyalı dostlarımız, həm səfirliyin əməkdaşları, şəxsən səfir P.Çervonenko, həm qastrolda olan, həm də Bakıdakı həmvətənlilərimiz bizə kömək edirdi. Niyazi xəstəxanada 8 gün qaldı və hər gün ona qan vurulurdu. Yadımdadır, hər dəfə növbəti qan vurulanda Niyazi məndən xahiş edirdi: “Həcər, zəhmət olmasa bu adamların adlarını yaz, axı indi onlar mənim qan qardaş və bacılarımdı”. Və bunu Niyazi həmişə yadında saxlayırdı. Sonralar isə, SSRİ-Çexoslovakiya Dostluq cəmiyyətinin Azərbaycan bölməsinin sədri olanda o, Çexoslovakiya xalqına həmişə böyük məmnuniyyətlə təşəkkürünü qeyd edirdi.

51 il mən həyat yoldaşımla bir də ona görə yaşamışam ki, mən onu xoşagəlməz hadisələrdən, o cümlədən işdə baş verən hadisələrdən hər vasitə ilə qorumağa çalışmışam. Elə olurdu ki, filarmoniyadan və ya operadan evə gələndə artıq görünüşündən bilirdim ki, əhval-ruhiyyəsi yaxşı deyil. Soruşurdum: “Nə olub, Niyazi?”. O isə həmişə “işinlə məşğul ol” deyərdi və mən inciməzdim, başa düşürdüm ki, indi susmaq daha yaxşıdır. Sakitcə yeməyini verir və yerinə uzanmağa kömək edirdim. Oyananda isə o, artıq başqa əhval-ruhiyyədə olurdu və özü gözlərimin içinə baxaraq soruşurdu: “Həcər, bilirsən bu gün nə olub?”. Və hər şeyi ətraflı danışır. O mənə hər şeyi danışır, məndən

sirri yox idi, mən də artıq suallar verməzdim. Və çox vaxt məsləhətlərimlə ona kömək edirdim.

Ona tez-tez deyərdilər: “Ay maestro, sizin xasiyyətinizlə, sizin kaprizlərinizlə...”. O isə cavab verərdi: “Bəli, Həcər olmasaydı, mən başqası ilə yaşaya bilməzdim. O, məni özümdən yaxşı başa düşür”,

Əlbəttə, elə anlar olurdu ki, o, səhv olsa belə mən güzəştə getməli olurdu. Ona görə yox ki, ondan qorxurdum, ona yalan söyləyirdim. Sadəcə olaraq başa düşürdüm ki, o çox əsəbi adamdır və bu vəziyyətdə onunla mübahisə etmək nə mənim üçün, nə də onun üçün xeyirli olacaq. Belə anlarda onunla razı olduğumu göstərirdim. Sonralar isə onun səhv hərəkət etdiyini sübut edirdim.

Niyazi Kiyevdə müalicə olunarkən professor P.A.Tarkonovskinin sözləri yaxşı yadımdadır. O mənə dedi: “Həcər xanım, siz ona yaxşı baxırsınız. Siz yaxşı həyat yoldaşısınız, amma yadda saxlayın ki, yoldaşınız çox əsəbi adamdır, əsəbi adamlar isə həyatdan bərk yapışırlar və əgər siz onu həyat yoldaşı kimi qorumaq istəyirsinizsə, ona həyatda qalmağa kömək edin. Bu cür adamlar əsəbləşəndə səhv olurlar, onlar qaraya ağ deyirlər və siz bununla razılaşmalısınız. Sonra isə ona ağ-qaranı sübut edərsiniz”. Və mən onun əsəbiləşməsi üçün bəhanə vermirdim, məhz buna görə biz bu qədər xoşbəxt yaşamışıq.

Xəstələnəndə çox əsəbiləşirdi. O mənə bu sözləri deməyi xoşlayırdı: “Həcər, o fikir məni çox narahat edir ki, mən ölərəm, sən başqasına ərə gedərsən!”. Belə anlarda o uşaqdan da betər olurdu. Yadımdadır, vərəm xəstəliyinin ağır formasına tutulanda, mənim iyrenib-iyrenmədiyimi yoxlamaq üçün öz yediyi qaşıqla yeməyin dadına baxmağımı təklif edirdi. Və mən dadına baxırdım. O buna çox sevinirdi.

Bax bu cür mən onu qoruyurdum. Əlbəttə, çox, bəzən həddindən çox yorulurdum. Hərdən ümitsizliyə qapılırdım, lakin pessimist fikirləri uzaqlaşdırırdım – mən həyat yoldaşımı sevirdim və yaxşı başa düşürdüm ki, o istedadlı adamdır. Mən ona kömək etməyi özümə borc bilirdim. Amma, əlbəttə ki, Niyazi ilə birgə yaşamaq mənə zəngin hadisələr və gözəl insanlarla dolu maraqlı həyat bəxş etmişdir. Mən axı, onunla hər yerə, demək olar ki, bütün xarici ölkələrə və Sovet İttifaqının respublikalarına qastrola gedirdim. Yeri gəlmişkən, o, mənim

onun konsertlərinə getməyimi çox sevirdi: mənim zalda iştirakımı hiss edirdi, konsert iki hissədən ibarət olduqda isə mən fasilədə ona tərləmiş paltarlarını dəyişməyə kömək edirdim. Belə bir hadisə də olmuşdur. Bir dəfə o haqsız olaraq mənim xətrimə dəymişdi və mən onun konsertinə getməmək qərarına gəldim. Sakitcə yeməyini verdim, geyinməyə kömək etdim, sonra sakitcə dedim: “Sən tək get, mən özümü pis hiss edirəm”. O isə deyir: “Əgər sən getmirsənsə, onda qoy konserti təxirə salsınlar, mən də getmirəm”. Və frakını çıxartmağa başladı. Nə edə bilərdim, geyinib getdim...

Niyazi nadir qəlbə malik insan idi, çox mehriban, ürəyi yumşaq adam idi. Elə adamlar var idi ki, bunu başa düşürdülər, elələri də vardı ki, ondan inciyirdilər, daha dəqiq desək, ona pis münasibət bəsləyirdilər, onun haqqında müxtəlif şeylər danışırılar. Aydınır ki, Niyazi əsəbi, sərt adam idi. Əgər bu və ya digər adam onun xoşuna gəlmirdisə, o bunu gizlədə bilmirdi, bu da ona həyatda bəzən mane olurdu. Mən ona dəfələrlə demişdim: “Niyazi, əgər bir insan xoşuna gəlmirsə, xətrinə dəymə, onunla yumşaq danış”. Bəzən mənə qulaq asırdı, çox vaxt isə özünü dəyişə bilmirdi. Və ona görə də onu açıq-aşkar sevməyənlər də var idi. Məsələn, ona əsər gətirirlər, əsər isə onun xoşuna gəlmirdi və bu və ya digər yerini dəyişdirmək lazım olduğunu bildirirdi. Az adamın bu xoşuna gələrdi və onlar minnətdarlıqla onun dediklərini yerinə yetirirdilər. Məhz bax buna görə istedadlı bəstəkarlar, hətta Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Arif Məlikov kimi bəstəkarlar Niyaziyə başqalarından çox etibar edirdilər. Yadımdadır, məsələn, Qara Qarayev sonralar məşhur olmuş neftçilər haqqında yazdığı mahnını bizə gətirdi və dedi: “Niyazi, götür və onunla nə istəyirsən, et”. Niyazi nəyisə əlavə və ya ixtisar edə bilərdi. Qarayev ona etibar edirdi.

Mənə tez-tez deyirlər ki, mən bütün həyatımı Niyaziyə həsr etmişəm, həyatımı qurban vermişəm. Mən həyatımı istedadlı adama, sevimli həyat yoldaşıma həsr etmişəm, qurban verməmişəm. Bəli, həqiqətən, bəzən mənə elə gəlirdi ki, mən onu qoruyuram, o isə məni yox, hətta narahatçılığımı hiss etmir, bəzən inciyirdim... Amma bu ədalətsizlik idi. Birincisi, məndən söhbət düşdükdə o həmişə dostlarımıza deyirdi ki, heç bir qadın onun üçün mənim elədiklərimi edə

bilməzdi, heç bir qadın gecə yuxudan durub mənim əsərlərimi dinləməz, mənə yemək hazırlamazdı. Mən onun qarşısında çox günahkaram və ona borcluyam. Bu sözlərə görə mən Niyaziyə minnətdaram.

Onun mənə qayğısı haqqında misal da gətirmək olar. 1977-ci ildə qohumlarımla görüşmək üçün mən İrana getmişdim. Niyazi isə qəflətən xəstələnir və hətta xəstəxanaya düşür. Dostlar, qohumlar, həkimlər təkid edirlər ki, onun xəstəliyi haqqında mənə İrana məlumat versinlər, lakin Niyazi buna icazə vermir. Qonşumuz və rəfiqəm Tamilla Şirinovaya isə o demişdi: “Mən Həcərə çox borcluyam və o mənim üçün o qədər edib ki, mən onu qohumları ilə görüşdən ayıra bilmərəm”. Göründüyü kimi, onun mənə münasibətdə eqoist olduğunu demək düzgün olmazdı.

Və ya digər misal. Bir dəfə Çingiz Hacıbəyovun həyat yoldaşı Lyuda Niyaziyə demişdi: “Maestro, sizinlə yaşamaq mümkün deyildir, yalnız Həcər sizə dözə bilər”. Niyazi isə cavab verir: “Yəqin ki, Həcər olmasaydı, mənim ümumiyyətlə həyat yoldaşım olmazdı, çətin ki, kimsə mənim xasiyyətimə dözə bilərdi”.

Belə də olurdu. Xəstələnirdim, lakin bunu biruzə verdirmirdim, çünki istəmirdim ki, kimsə ona qulluq etsin, yemək bişirsin. O isə yataqdan dumamağımı tələb edirdi. Deyirdi: “Həcər, əgər mən işdən gələndə görsəm ki, sən yemək bişirmisən, dönüb gedəcəyəm. Xahiş edirəm özünü qoru. Özünü mənə görə qoru”. O bu ifadəni xoşlayırdı: “Özünü mənə görə qoru”.

İşə gedərkən tələb edirdi ki, qapına heç kimə açmayım, tez-tez işdən zəng vururdu.

Bu yaxınlarda Niyazinin rəhbərlik etdiyi orkestrin qocaman işçiləri mənə baş çəkməyə gəlmişdilər. Onlardan biri mənə dedi: “ Həcər xanım, Niyazinin qəzəbli adam olduğu deyiləndə mən həmişə təəccüblənirəm. Bu cür yalnız onu tanımayanlar deyə bilərlər. Niyazi çox mehriban adam idi, düzdür, qışqıra bilərdi, danlaya bilərdi, amma tez də yumşalardı. Mən orkestrdə elə bir adam tanımıram ki, Niyazi ona bu və ya digər işdə kömək etməsin”. Bu da həqiqətdir.

Həyat yoldaşım haqqında danışmaq mənə çətindir. Onun vəfatı ilə həyat mənasını itirib. Mən fikirləşirdim ki, ümumiyyətlə tab gətirə

bilməyəcəm, tez-tez xəstələnirdim, əsəbi olmuşam. Bu evin dostlarına minnətdaram: onlar tez-tez bizə gəlir, məni tək qoymurlar, Niyazinin arxivini qaydaya salmaqda, onun haqqında xatirələr kitabını yazmağa kömək edirlər. Və ümid edirəm ki, əsasən gənclərə ünvanlanmış bu kitab həyat yoldaşım maestro Niyazi üçün layiqli xatirə olacaqdır.

ANAR,
yazıçı,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri,
Xalq yazıçısı

Dirilər içində diri

Elə adamlar var ki, sənətdə bütöv bir dövrü təcəssüm etdirir və onlar bu dünyadan getdikdə sanki müəyyən epoxa sona yetir. Dirijor və bəstəkar, musiqi xadimi və ictimai xadim maestro Niyazi məhz belə insan idi.

Müharibədən əvvəlki illərdə Moskvada Azərbaycanın ilk incəsənət ongünlüyünün ilhamlı proqramlarından tutmuş son illərin maarifçilik konsertlərində Niyazinin bütün fəaliyyəti musiqiyə ürəkdən, fədakarcasına xidmət örnəyidir.

Q.Qarayevin və F.Əmirovun, S.Hacıbəyovun, C.Hacıyevin və A.Məlikovun, bir çox digər müasir Azərbaycan bəstəkarlarının neçə-neçə gözəl əsəri dirijorun özgün və təkrarolunmaz təfsirində ustalıqla səslənmişdir. Niyazi rus və Avropa klassik musiqisinin mahir interpretatoru və coşqun təbliğatçısı idi. Lakin maestronun dirijorluq, eləcə də bir insan kimi bioqrafiyası ən əvvəl və özü də qırılmaz surətdə sənətdə müəllimi, musiqidə səcdə qıldığı doğmaca əmisi, dahi Üzeyir Hacıbəylinin adı ilə bağlıdır.

Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” və “Arşın mal alan” kimi sənət inciləri Niyazinin ifaçılıq məharətindən, onun zövqündən, ilhamından sənətkarlığından, fitri istedadından ayrılmazdır. Niyazi bu böyük şəxsiyyətin yaradıcılığının nəinki hər notuna bələd idi, o, sanki bu musiqi ilə aşılanmışdı, onu bütün varlığı ilə duyurdu, onunla nəfəs alırdı. Mən “Koroğlu”nun musiqisi ilə yuxuya gedir və yuxudan oyanıram” - deyə, o, bir dəfə etiraf etmişdi və bu, heç də sözgəlişi deyilmiş quruca kəlmələr deyildi. Bu məlum bir həqiqətin, faktın etirafı idi. Mən bunu heç də onun-bunun ağzından eşitməmişdim. Mən

Niyazinin bütün varlığının məftunedici Hacıbəyli təranələri ilə büsbütün və üzvi şəkildə çulğalaşdığını, bu həmişəyaşar melodiyların maestronun qəlbinə və əqlinə hakim kəsildiyini dəfələrlə müşahidə etmişəm.

Maestronu uşaqlıq çağlarımdan yaxşı xatırlayıram. O, hələ otuzuncu illərdə atamla dostluq etmişdir. Onun Rəsul Rza ilə dostluğu ömürlərinin sonunadək möhkəm olmuşdur. 30-cu illərdə atam filarmoniyanın direrктору, Niyazi isə bədii rəhbəri işləyirdi, onlar işdə də, işdən kənarda da, hər gün görüşürdülər. Rəsul Rza haqqında onun vəfatından sonra yazdığı xatirələrdə Niyazi onunla xoş və dostluq münasibətləri barəsində qeyri-adi məhəbbətlə və səmimiyyətlə danışmışdır. Mən isə maestro haqqında xatirələrimdən - istər erkən uşaqlıq çağlarında, istərsə də yetkinlik, böyüyüb-başa çatdığım çağlarda yaddaşıma həkk olmuş xatirələrdən söz açmaq istədim.

Uşaqlıq illərində Niyazinin evimizə hər gəlişi bayrama çevrilirdi - mənzilimiz sanki canlanırdı, gülüşlə, zarafatlarla və əlbəttə ki, musiqi ilə - maestronun oxuduğu mahnılarda və royalın şirmayı dillərində onun ecazkar barmaqları altından süzülən təranələrlə dolurdu. Nə qədər gülməli əhvalat danışardı. Bakıya gəlib çıxan və təsadüfən opera teatrımızın yanından keçən avamın birisinin başına gələn macərələr barədə söhbətlər indiyədək yadımdadır. Afişada “Karmen” sözünü oxuyan bu başabəla “musiqisevər” elə düşünür ki, konsertdə qarmon çalacaqlar.

Niyazi bu vəziyyətin bütün məzəsini, bütün gülməli cəhətlərini sıxıb çıxararaq, bu qarmon həvəskarının əhvalatını özünəməxsus yumorla, öz “qəhrəman”ının ləhcəsini olduğu kimi saxlayaraq danışdıqca uğunub gedirdik. Bilmirəm, bütün bu sujeti onun özümü uydurmuşdu (mən həmin əhvalatı rəssam İsmayıl Axundovun “ifasında” da

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 05.12.2002

eşitmişdim), amma onu əla danışdı - bu, doğrudan da, bir aktyorun teatri idi.

Son illər mən də maestro ilə tez-tez görüşür, konsertlərinə gedir, evində olurdum. Yadımdadır, Fərhad Bədəlbəyli Lissabonda pianoçuların beynəlxalq müsabiqəsində birinci yeri tutaraq Moskvaya qayıtmışdı və oradan Niyazinin qonaqpərvər evinə zəng vurduğu vaxt mən təsadüfən onlarda idim. Bir görəydiniz, maestro Fərhadı necə ürəkdən təbrik edir, onun nailiyyətinə necə sevinirdi. “Necə böyük xoşbəxtlikdir, axı ifaçılıq sənətimizdə birinci dəfədir - beynəlxalq müsabiqədə birinci mükafat! Özü də belə nüfuzlu müsabiqədə!”

Maestro Niyazi ilə daha uzun ünsiyyətimiz “Üzeyir ömrü” adlı film üzərində işləmə bağlıdır. Ustad mənim öz ssenarim üzrə bir rejissor kimi çəkdiyim bu filmin məsləhətçisi idi. Hələ ssenari üzərində işə başlamazdan əvvəl Üzeyir bəyi yaxından tanımış adamlarla görüşür, ürəkdən söhbət edirdim. Ü.Hacıbəylinin taleyini başa düşməkdə bu söhbətlər mənə çox kömək edirdi. Bu baxımdan Niyazinin ətraflı şirin söhbətləri xüsusilə dəyərli idi. İndi, aradan illər keçəndən sonra yanıb tökülürəm ki, Niyazinin söhbətlərini maqnitofona yazmaq necə də ağılıma gəlməyib. Əslində məsələ heç də söhbətlərdə deyildi: nəyi olmasa da, onları – tarixləri, faktları, səciyyəvi kəlmələri, bəzən şən, bəzən də kədərli epizodları necə var, eləcə də kağıza köçürmüşəm. Məsələn, belə bir əhvalat olub. Niyazi söyləyirdi ki, 1918-ci ildə bütün “Hacıbəyov qardaşları” truppası İrana qastrola getmişdi. Artistlərin hamısı, ailələri, o cümlədən də Niyazi. “Yadımdadır, bir dəfə cəngəllilərin (ingilislərə qarşı mübarizə aparmış Küçük xanın adamlarının) gözətçi dəstəsi küçədə bizi saxladı. Soruşdular: - İsmi-şəb? Yəni, parol? Onların dərrakəsinə yaxşı bələd olan əmim belə düşündü ki, parol, çox ehtimal, şəhərin adı ola bilər, odur ki, bəxtə təvəkkül dedi: Tehran. Dəstəbaşçısı: Ay... - deyə dilləndi. - İsmi-şəb Tehran yox, Təbrizdir. Eyb etməz keçin”.

Niyazi tayı-bərabəri olmayan hekayətçi idi, o, uzaq illərin hər hansı bir hadisəsinə danışarkən, inanın, hər şey gözlərim qarşısında canlanırdı, özüm də elə bil bu hadisələrin iştirakçısına çevrilirdim. Hüseyn Ərəblinskinin qətlə günü də onun yaxşı yadında idi. “Evdə oturmuşduq, birdən aktyor Anaplı tənəffüsünü içəri saldı, dedi ki,

Ərəblinskiyə öldürüblər. Atam başılovlu, parabellumu götürüb küçəyə atıldı... Onun dəfninin təşkilatçısı da atam oldu...”

“20-ci illərin axırlarında Üzeyir əmi yaman böhtanlara məruz qalmışdı. Bir dəfə hansısa yığıncaqda saqqallı bir nətiq başlayıb yenə də gözünü yumub o ki var hədərən-pəterən yağdırmağa. Asəf Zeynallı ilə mənim böy yerimiz yenidən tərləyən dəliqanlı vaxtımız idi. Özümüzü saxlaya bilməyib bir ağızdan “Keçinin biri keçi”- deyərək salonda yerimizdən qışqırdıq. Əlbəttə, bizi o dəqiqə bayıra çıxartdılar. Əvəzində, keçisaqqal tənqidçi səsinə kəsdi, bir günlüyə olsa da...”.

“Moskvada on günlükdə “Koroğlu” tamaşaya qoyulduqdan sonra partiya və hökumət rəhbərləri Üzeyir bəylə söhbət edirdilər. Sonralar əmim mənə danışdı ki, Vorosilov ona deyibmiş: “Nə yaxşı olar ki, bir cüt belə opera yazasınız”. Bunu eşidən Stalin kəskin etiraz edərək dillənib: “Yox”. Əmim danışır: “Vallah, lap özümü itirib, ayaq üstə quruyub qaldım. Bilmədim buna nə cavab verim, nə deyim. Amma Stalin azca fasilədən sonra sözüne davam edib dilləndi: “Bir cüt yox, iki cüt...”.

“Üzeyir bəy ömrünün son günlərində ölümə çarpışdı, əzrayılın çənginə can vermək istəmirdi. Yadımdadır. Hökümə Sultanova ona baş çəkməyə gəlmişdi - o vaxtlar Hökümə xanım İncəsənət İşləri Komitəsinə rəhbərlik edirdi. Üzeyir əmi sınayıb, heydən düşmüşdü. Lakin Hökümə xanımı görəndə kimi tez yorğanı üstünə çəkdi - o, canı ağzından çıxanadək qeyrətini unutmadı, qadının qadın yerini bildi, kişinin kişi ”.

Niyazinin bütün bu söhbətlərini, xatirələrini görüşlərimiz zamanı yadda saxlayıb, evə gələndə ayrıca bir dəftərdə apardığım qeydlər əsasında bərpa edib səhmanlayıram. Bu, az-çox təsəlli versə də, başqa şeyə heyfslənirəm – maestronun pəsdən-pəsdən oxuduğu Üzeyir təranələrini mən niyə maqnitofon lentinə yazmırdım?! Özü də sən ondakı istedadı bax ki, o, Üzeyirin hər bir melodiyasını heç bir alətdə müşayiət olmadan, yalnız özünün mələhətli, avazlı səsi ilə ifa edirdi, mənə isə elə gəlirdi ki, bütöv orkestri dinləyirəm. Nə isə, keçənə güzəşt deyirlər, yüz də yan-yıxıl.

Niyazinin digər bəzi söhbətlərini xatırlamaq üçün öz qeydlərimə qayıdıram. “Arşın mal alan ” filmi üzərində işləyən dövrdə əmimlə

aramı vurmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxardılar, guya ki, mən onun musiqisinin “başında” turp əkirəm, öz bildiyim kimi yozuram. Bu söz-söhbətləri eşidəndə cin vurdu başıma, yanına gedib dedim: “Əmican, sən nə üçün bu aravuranların qeybətinə inanırsan. Yaxşısı budur, bir özün dinlə, gör qardaşoğlu “Arşın mal alan”ı necə orkestrləşdirib. Nə xoşuna gəlməsə, dəyişdirərəm. Sözlərim ağına batdı. Orkestr çaldı, o dinlədi, gördüm ki, kişinin rəngi-ruhu özünə gəldi, üzü güldü. Filmin ilk tamaşası günü isə məni bağrına basıb dedi: “Sağ ol, qoçaq”. Ərizə yazdı ki, mən müəlliflik haqqı alım. Məni hətta filmin başqa yaradıcıları ilə birlikdə Stalin mükafatı almağa namizəd göstərdi. Lakin mən o vaxtlar kinematografiya naziri işləyən Rəsula dedim ki, öz namizədliyimdən imtina edirəm. Öz əsəri üçün mükafatı Üzeyir bəyin özü almalıdır.

“Arşın mal alan” Üzeyir bəyin dahi əsəridir. Bu, elə tükənməz, bulaq kimi qaynayıb coşan musiqidir ki, hər bir bəstəkar onu öz bildiyi kimi ahəngdarlaşdırıb bilər, öz bildiyi tək təfsir edə bilər. Fərqi yoxdur, o, yenə də öz tərəvətini, öz əlçatmazlığını saxlayasındır, həmişə sırf Üzeyir musiqisi olaraq qalacaqdır. “Arşın mal alan”ın (pəsdən oxuyur) leytmotivində simfonizm ruşeymi var. “Naləyəndir ney kimi” - bir fikir ver, - əsl opera ariyasıdır, misilsiz ariyadır...”.

“Arşın mal alan”ın vala yazılmış “Niyazi versiyası”nın nə dərəcədə əsaslı olduğu barədə müxtəlif rəylər mövcuddur. Deyirlər ki, Hacıbəyov musiqisinin dili əsassız olaraq modernləşdirilib, yeni müasirləşdirilib, Gerşvin harmoniyalarından istifadə olunub və ilaxır.

Şəxsən mən bu “Niyazi versiyası”nı Hacıbəyli dühasının yüksək səviyyədə və dəqiq təcəssümü sanıram - bu yazıda Üzeyir musiqisinin nuru, ruhu, mahiyyəti əksini tapmışdır. Sən orkestr cah-cəlalına, al-əlvan çalarların parlaq kəhkəşanına, incə-zərif boyalara, valehedici zəngülələrə bir bax! Əlbəttə, mən mübahisədə öz mühakimələrimi bir dəlil-sübut kimi gətirmək istəməzdim - deyərlər ki, axı bu, mütəxəssis rəyi deyil, - əgər ki, bir məsələ olmasaydı:

“Üzeyir ömrü” filmində biz bir “hiylə”yə əl atdıq - köhnə “Arşın mal alan”dan kadrları filmimizə daxil etdik, yəni gənc R.Behbudov Əsgərin, Leyla Bədirbəyli isə Gülçöhrənin rolunu “ oynayrdılar”. Bütün “hiylə”miz də ondan ibarət idi ki, köhnə fonogramı yeni lent yazısı

(valdakı) ilə əvəz etmişdik. Əsgər - ülvəli səsli R.Behbudov, Gülçöhrə - könüllər ovsunlayan Fidan Qasımova. Çətinliklərdən çox qorxurduq: sinxronluq pozulmasının deyə, musiqinin yeni ifasının aktyorların dodaqlarının hərəkətləri, artikulyasiyası ilə uyğun gəlməsi üçün yeni fonogramı otuz il əvvəlki təsvirlə necə uzlaşdırmalı? Zəhmətimizin bəhrəsi demək olar, möcüzə idi - yeni lent yazısı köhnə ifaya ideal dərəcədə uyğun gəlirdi, heyranəmiz bir vəhdət duyulurdu. Bu o demək idi ki, bütün yeniliklərə baxmayaraq, Niyazi Üzeyir bəy tərəfindən bəyənilmiş (yada salın – “Sağ ol, qoçaq”) və təqdir edilmiş 45-ci il təfsirini həsədaparıcı ustalıqla və qayğı ilə saxlamışdı. Bu da sənə özbaşınalıq! Niyazini Hacıbəyli musiqisini modernləşdirməyə görə qınamaq yox, ona böyük musiqiyə həssas, hörmətlə və eyni zamanda yaradıcılıqla yanaşdığına görə təşəkkür etmək lazım idi.

Elə Niyazinin Ü. Hacıbəyliyə münasibətinin özü də canlının canlıya, dirinin diriyyə münasibəti idi – bu isə ən mühüm cəhətdir. Başqa cür ola da bilməzdi – axı Niyazini müxtəlif sözlərlə səciyyələndirmək olar – qeyri-adi istedad sahibi, parlaq, plastik, artistik, qığılıcı saçı, sərt, tələbkər, gözlənilməz (kimsə onu çox dəqiq olaraq “gözlənilməz modulyasiyalı adam” adlandırmışdı), incə qəlbli, mehriban və s. Və bu sözlərin hamısı da dəqiq və doğru olar, bununla belə, Niyazi barəsində düşünərkən ağla gələn ilk kəlmə bu söz birləşməsidir: “Canlı insan, diri adam”.

O özünə yazığı gəlmədən, fədakarlıqla işlədikdə də, sənət yolunda yanıb kül olub, səməndər quşutək yenidən dirçələndə də, qastrol səfərlərinə çıxdıqda da canlı adam olaraq qalırdı. O, indi də canlı olaraq qalır, dirilərin içində həmişə diridir.

**YEVGENİ SVETLANOV (Rusiya),
dirijor, SSRİ Xalq
artisti, Sosialist Əməyi
Qəhrəmanı**

BİR QƏDƏR NİYAZI HAQQINDA

Şərqdə belə deyim var: saat keçir, günlər qaçır, illər uçar. Sanki bu yaxınlarda olub, gözəl ifaçıların iştirak etdiyi maraqlı, zəngin simfonik konsertlərin keçirildiyi bir zaman, gözəl yay teatr mövsümündə hələ yeniyetmə olarkən mən Ermitajda idim. Simfonik orkestr Çaykovskinin simfoniyasını ifa edirdi, məcə IV Simfoniya idi. Pult arxasında dayanan bəstəboylu dirijor sanki camaatı da, orkestri də hipnoz etmişdi. Onun hərəkətlərində o qədər qüvvə, o qədər iradə, o qədər temperament və eyni zamanda o qədər gözəllik var idi ki, ondan ayrılmaq mümkün deyildi. Sanki musiqi özü onun timsalında yeganə ilhamlı ifaçısını tapmışdı və başqa beləsi heç təsəvvürə gəlməz. Çaykovskinin simfoniyasının səslənməsi də eynilə belə idi, sanki o məhz bu dirijor üçün nəzərdə tutulubmuş. Demək ki, müəllif tərəfindən düşünülmüş əsər bax belə ifa olunmalı imiş. O zaman pult arxasındakı isə başqa birisi yox, məhz bəstəkar və dirijor Niyazi idi. Bu çoxdan olub. Aldığım təəssürat isə həyatım boyu xatirimdə qalmışdır.

Biz gənclər, tələbələr kinoya getməyi çox sevirdik... Ən sevimli filmlərimizdən biri də “Arşın mal alan” idi. Bu filmdə hər şey çox gözəl idi. Aktyorlar da gözəl oynayırdılar, heyrətamiz dərəcədə çox səmimi, xoş atmosferi də var idi. Sonradan bunun sirrinin nə olduğu mənə aydın oldu. Ən əsası filmə hakimlik edən, ona ton verən musiqi əsrarəngiz idi, bir sözlə hər şey musiqi ilə başlayıb onunla bitirdi. Filmin musiqisini aranjiman edən, uyğunlaşdıran və işləyəni Niyazi idi. Musiqi isə Azərbaycan professional musiqisinin klassiki Üzeyir Hacıbəyliyə məxsus idi. Yeri gəlmişkən onun qardaşı oğlu olan Niyazi əmisinə layiq olaraq orkestrrovka və işləməni çox gözəl etmişdi, bu

bir bayram idi. Hər mahnı, orkestrin hər bir ifası o qədər istedadla təqdim olunmuşdu ki, bu mənim musiqi hafizəmə silinməz daxil olmuşdur.

Bundan sonra mən artıq dirijor və bəstəkar Niyazinin bizim sənətdə inkişaf yolunu diqqətlə izləyirdim. Məsələ burasındadır ki, əgər ifaçı özü həm də musiqi yazırsa, demək o, həmkarlarından da kəskin surətdə fərqlənir. Fərq də onda idi ki, toxunduğu hər bir işində təkrarolunmaz fərdilik hiss olunurdu. Yaradıcılıq sirrləri ona heç kimsəyə olmadığı qədər tabe idi. Onda hər bir iş daha gözəl alınırdı, çünki özü yaradan idi, bəstəkarlarla eyni dalğada, eyni dildə danışırda da demək olar. Tam razılıqla deyə bilərik ki, layiqli və ən parlaq olan bütün işlər Niyazinin timsalında görkəmli interpretatorunu tapmışdır.

Mübalığsız deyə bilərik: Azərbaycan simfonik musiqisi dirijor Niyaziyə çox borcludur, o, bu əsərlərin gözəl və ilk ifaçısı olmaqla yanaşı həm də musiqidə başqa dirijor həmkarlarının da ondan götürdüyü yeni ifa ənənələri yaradır, başqa bəstəkarları daha çox əsər yaratmağa stimullaşdırırdı.

Niyaziyə xas olan bir cəhət də onun ətrafında olan hər şeyə, yaşından, dərəcəsiindən asılı olmayaraq, bütün bəstəkarlara həssas

yanaşması idi. Bu adi bir tələbə də ola bilərdi, əgər əsəri layiqli görürdüsə, onu qəbul edir, diqqətlə yanaşır, ifa edir, yazdırır, öz konsertlərində təbliğ edirdi. Niyazinin yaradıcılığını bütün zənginlikləri ilə sadalamaq mümkün deyil. Əslində belə deyə bilərik: bütün Azərbaycan musiqisi Niyazidən keçmişdir.

Əgər Niyazi sənət yoldaşlarının coşğun təbliğatçısı olmasa idi, bir bəstəkar kimi daha çox əsər yaza bilərdi. Əlbəttə ki, təbliğata həsr olunmuş həyatını Niyazi bəstəkarlıq fəaliyyətinə sərf

Soldan: Niyazi, Polad Bülbüloğlu və Yevgeni Svetlanov. 1977

etsəydi daha sanballı olardı. Hətta, çoxsaylı olmayan yaratdığı əsərlər onun böyük bəstəkarlıq istedadının, ustalığının parlaq ifadəsidir. Məsələn, onun gözəl “Rast” muğamını bir dinləyin, görün necə səslənir. Mən deyərdim ki, bu sanki orkeströvka ensiklopediyasıdır: necə maraqlı, necə ahəngdar – bunu yalnız orkestr təfəkkürünün, dilinin sirrlərinə bələd olan bəstəkar-dirijor edə bilir.

Bu yaxınlarda mən Niyazinin Cəvahirləl Nehru mükafatına layiq görülmüş “Çitra” baletinin musiqisi ilə tanış oldum. Cəsarətlə demək istəyirəm ki, bədii dəyərlərinə görə çox mükəmməl olan bu əsər sovet musiqisinin ilk sarasına yerləşdirilə bilər.

Təbiidir ki, onun əlinə hər bir yaşa, istiqamət və tərzə malik bəstəkarın əsəri keçərdisə, onların hər birində ən əsas, ən parlaq olan tərəfini vurğulalamayı bacarırdı. Bundan əlavə, Niyazinin ifasında bəstəkarın hər hansısa bir səhvi, bəzən sadəcə zəif olan hissələri arxa plana keçirdi, əsas forma altında qalaraq elə qapanırdı ki, heç vaxt nəzərə də çarpmırdı.

Niyazinin dirijor əllərinin bəxş etdiyi hər işi böyük zövqlə dinləyirdim. Onun dirijor texnikasına valeh idim. Onun texnikası o qədər virtuoz idi ki, deyərdim anadangəlmə idi. Bunu öyrənmək mümkün deyildi. Bu texnika büsbütün, tamamilə musiqiyə tabe idi. Burada əzbərlənmiş heç bir şey, heç bir resept, hər hansı bir duruş, müəyyənləşdirilmiş ştamp yox idi. Hər dəfə musiqidən onun ifadə edən jesti də doğurdu. Onun müraciət etdiyi musiqi tükənməz olduğu qədər onun texniki arsenalı da tükənməz idi.

Hər bir sənətkarın, hər bir incəsənət xadiminin müəyyən həyat vəzifəsi olmalıdır. O, bu vəzifəyə bütün həyatını həsr etməli, sədaqətlə xidmət etməlidir. Bütün həyatı boyu var gücü, istedadı ilə Azərbaycan musiqisinə xidmət edən Niyazinin əsas məqsədi bu olmuşdur.

Niyazinin Azərbaycan Opera və Balet Teatrının quruculuğu və inkişafında da böyük rolu olmuşdur. Burada onlarla əsər onun ilhamlı idarəsi ilə keçmişdir. Çoxu da ilk dəfə səslənmişdir.

Bu parlaq dirijorun yaratdığı, daimi rəhbəri olduğu və nəhəng ifaçılıq zirvələri fəth etdiyi respublikanın Dövlət Simfonik Orkestrini

yada salmamaq olmaz. Bu kollektivdə bir neçə nəsil musiqiçi çalışıb və onların hamısını məhz Niyazi yetişdirmişdi. Bu nəhəng iş layiqli qiymətini almalıdır. Dirijir Niyazi Sovet İttifaqının bir çox şəhərlərində, dünyanın bir çox ölkəsində çıxış etmişdir. Onun hər zaman uğurla müşayiət olunan sənəti dinləyicilərinə yaxşı məlumdur. Onun uğurları isə təsadüfi deyil, layiqlidir. Çünki Niyazi ilə hər bir görüş – hər zaman parlaq istedadla görüşdür, bu isə izini buraxmadan keçə bilməz. Hər bir insanın həyatda istedadla qarşılaşması - əlamətdar hadisədir.

Niyazi nə qədər insana öz istedadını səxavətlə bəxş etmişdir?!

MİRZƏ İBRAHİMOV,
Xalq yazıçısı,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı

ALOVLU ÜRƏK

Mənim bu sözləri başlıq olaraq yazmağım təsadüfi deyil. Məhz Niyazi ilə ilk tanışlığımdan, 1937-ci il oktyabrın ortalarından başlanan bu təəssürat onun haqqında olan və qalan əsas təəssüratdır. Mən anladım ki, qarşımdakı əsrarəngiz, istedadlı, aydın, məqsədyönlü, həyatsevər insandır və onun bu parlaq, özünəməxsus xasiyyətini heç kimlə səhv salmazsan.

O illərin incəsənəti haqqında söhbət açarkən qeyd etmək istəyirəm ki, biz Moskvada keçiriləcək I Azərbaycan İncəsənəti dekadasına hazırlaşırdıq. Hazırlıq işləri geniş və dərin maraq yaratmışdı. Çünki inqilabdan sonar paytaxtda keçirilən milli mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın və incəsənətimizin ilk geniş təqdimatı həm də böyük əhəmiyyət kəsb edən ciddi imtahan idi. Bu

Pambıq tarlasında. Soldan: Niyazi, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Mirzə İbrahimov.
1960-cı illər

günlər bütün ziyalıların, partiya və sovet işçilərinin, fəhlə və kolxozçuların diqqəti incəsənət xadimlərinə yönəlmişdi, bu da onlarda böyük ruh yüksəkliyi, sevinc və məsuliyyət hissi yaradırdı. O vaxt mən opera teatrının direktoru idim, sonradan isə Respublika Xalq Komissarları Sovetində İncəsənət İdarəsinə başçılıq edirdim. Demək olar ki, böyükdən kiçiyə hər bir incəsənət işçisinin keçirdiyi həyəcan və həvəsini xatırlayanda sanki bu hissləri yenidən yaşayıram. Bəli, hər kəs üzərinə düşən vəzifəni ürəkdən, layiqincə, böyük məsuliyyət hissi ilə yerinə yetirməyə, dekadaya hazırlıq işlərində yoldaşlarına gücü çatdığı qədər yaxından kömək etməyə çalışırdı.

Üzeyir Hacıbəyli haqqında xatirələrimin birində ("Mən onu belə tanıyırdım") dekadaya hazırlıq üçün rəhbər qrupun necə yaranmasını xatırlayırdım. Bu qrupa böyük ustad Üzeyir Hacıbəyli, mədəniyyət tariximizin istedadlı və layiqli nümayəndələri İsmayıl Hidayətzadə, Bülbül, Şövkət Məmmədova, Rüstəm Mustafayev, Qəmər Almaszadə, Adil İsgəndərov və b. daxil idi. Niyazi də o zaman bu işə maksimum əmək sərf edən ən perspektivli şəxslərdən idi. Mənimlə ilk görüşündə o, bir sıra qiymətli təkliflər irəli sürmüşdü. Diqqətəlayiq idi ki, bu təkliflər yalnız opera səhnəsinə və müxtəlif rol ifalarına aid problemlər deyildi. O, göründüyü kimi əslində ona aid olmayan teatr dekorasiyaları, qəhrəmanların

Sağdan: Niyazi, Mirzə İbrahimov, EA-nın prezidenti Həsən Abdullayev. 1981

kostyumları və başqa əşyaları haqqında ağlabatan təkliflər verirdi. Lakin bu zamanın ruhuna uyğun hal idi - o vaxt teatrda da, filarmoniyada da praktiki olaraq hər gün iştirakçılar məşqlərdən sonra bir yerdə toplaşaraq qeyri-rəsmi müzakirələr edir, öz təklif və məsləhətlərini edirdilər. Niyazi iştirakçılar arasında ən fəal idi. Onun tənqidi fikirləri, irad və təklifləri isə səhnə quruluşlarının səviyyəsinin artmasına kömək edirdi. Sözsüz, aylarla davam edən böyük

məqsədyönlü işimiz, möhkəm kollektivdə gündəlik görüşlərimiz, görkəmli sənət ustalarımızla yan-yanə əmək, nəhayət həmyaşıd olmağımız Niyazi ilə bizi yaxınlaşdırmışdı.

1938-ci ilin fevral ayında Kirov prospekti ilə Xaqani küçəsinin kəsişməsindəki binanın inşası tamamlandı. Burada (Xaqani küçəsi, 19) mədəniyyət və elm xadimləri mənzillərlə təmin olundular.

Professor M.A.Mirqasimov, Bülbül, Səməd Vurğun, M.S.Ordubadi, P.Sapsay, A.İsgəndərov, Q.Almaszadə, Süleyman Rüstəm, A.Gəraybəyli, Əşrəf Həsənov, Sadıx Dadaşov, Mikayıl Hüseynov və başqaları bu binaya köçmüşdülər. Mən də Niyazi ilə yeni köçənlər sırasında idik. O, 3-cü blokda, mən isə 4-cü blokda yaşayırdıq, teatrda işlərimiz sayəsində isə biz demək olar ki, hər gün görüşürdük. Bəzən axşamlar Niyazi, əvvəlcədən zəng vuraraq, bizə gəlirdi. Söhbətlərimizdə ən çox diqqət teatrda, filarmoniyada məşq prosesinə yönəldilirdi. O vaxtlar filarmoniyaya mənim əziz dostum, şeirləri ilə əbədiyaşar şair Rəsul Rza rəhbərlik edirdi. Və onun cəsarətli, cürətli, işıqlı fikirləri, dahi Üzeyir Hacıbəylinin müdrik köməyi - bütün bunlar filarmoniyanın kollektivini böyük yaradıcılıq işinə ruhlandırırdı.

Bu işdə Niyazi də yaxından iştirak edirdi, onun Rəsul Rza ilə möhkəm yaradıcılıq əlaqələri vardı. Yadımdadır, Niyazi hətta onun şeirinə gözəl bir mahnı da yazmışdır və bu mahnı dekadada ifa olunmaq üçün repertuara daxil edilmişdir.

Niyazinin ictimai fəaliyyəti coşğun və kifayət qədər faydalı idi. Lakin bizim qəlbimizdə o, hər şeydən əvvəl görkəmli musiqi xadimi, çox gözəl dirijor, müxtəlif dövrlərin və xalqların görkəmli sənətkarlarının əsərlərinin təfsirçisi kimi qalmışdır. O, bizim mənəvi həyatımıza, yaddaşımıza bax bu cür daxil olmuşdur. Qeyri-adi temperamentlə dirijor pultu arxasına keçdiyi zaman onun fitri istedadı tamamilə açıqlaraq parlayırdı. Orkestrlə birlikdə tamaşaçıları zəbt edərək onları musiqinin zirvələrinə qaldırırdı.

Onu yaxından tanıyan hamıdan – orkestrin musiqiçilərindən, sənət dostlarından dəfələrlə eşitdiyim, özümün də dəfələrlə əmin olduğum istedadının daha bir fenomenal xüsusiyyəti vardı: möhtəşəm musiqi yaddaşı!

Soldan: Niyazi, Süleyman Rüstəm, Tofiq Quliyev, Mirzə İbrahimov, Aslan Aslanov, Mikayıl Abdullayev. 1983-cü il

Bir çox müasir və klassik simfonik əsərləri, operaları əzbərdən bilirdi, ifa zamanı demək olar ki, partituraya baxmazdı.

Eyni zamanda o, həm də fəal musiqi bəstələyirdi. O, “Rast” simfonik muğamı, “Çitra” baleti kimi gözəl əsərlərin müəllifidir. Niyazinin əsərlərinə xas olan milli musiqi ənənələri ilə dünya klassik musiqisinin qovuşması, ahəngdarlığı, harmoniyası insanın ruhunu pərvaz edir...

Niyazi həyatda da fəal, qaynayıb-daşan, yorulmaz idi. Mənim xatirimdə o, ağıllı, hazırcavab, gözəl müsahib kimi qalmışdır. Onun dəqiq, sərrast fikirləri adama toxunmaya bilmirdi. Onun ümumiyyətlə, musiqi və incəsənətin problemlərindən bəhs edən çıxışlarında böyük müşahidəçilik, dəqiq mühakimələr var idi. O, böyük və mühüm yaradıcılıq problemlərinin həllində çox qətiyyətli olurdu. Ömrünün sonunadək yüksək sənət uğrunda mübarizə aparırdı. Həyatda, yaradıcılığında, işində, ictimai fəaliyyətində gur yanan məşəl kimi idi,

həyatdan gedəndə də göy qübbəsindəki ulduzlar tək söndü, lakin onun həyat işığı hələ uzun müddət gələcək nəsillərin yolunu işıqlandıracaqdır. Onun parlaq və gözəl sənəti musiqi mədəniyyətimizin tarixinə yazılmış və orada əbədi yaşayacaqdır.

QƏMƏR ALMASZADƏ,
balerina,
SSRİ Xalq
artisti

İSTEDAD VƏ USTALIQ

Niyazinin əlləri – artıq musiqi idi: həssas, ifadəli - sanki zərif və lirik, çağırış və qəhrəmanlıq havaları saçırdı. Onların xüsusu cazibəsi və hökmü var idi – Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin, SSRİ Dövlət Orkestrinin, İngiltərə, Fransa, Türkiyə, Rumıniya, Çexoslovakiya, ADR,

Monqolustan....orkestrlərinin musiqiçiləri də ona tabe olurdu. Görkəmli bəstəkar və dirijor, SSRİ Xalq artisti, Dövlət mükafatları laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı ilə çıxış edən hər bir kəs.

Sanki tale özü Niyazini musiqiçi kimi “proqramlaşdırmışdı”. O, Tbilisidə doğulmuşdu. Həmin vaxt atası - görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, bir çox opera və operettaların müəllifi Zülfüqar Hacıbəyovun rəhbərlik etdiyi azərbaycanlı artistlər truppası orada qastrol səfərində idi.

- Qastrollarda dünyaya gəlib - musiqiçi olmalıdır - deyə atasının həmkarları zarafat edərdilər.

Yəqin ki, başqa cür ola da bilməzdi. Niyazi musiqi səsləri susmayan evdə böyümüşdü. Kiçik yaşlarından Niyazini xüsusilə əmisi Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri cəlb edirdi, onları skripkada və fortepianoda ifa etməyə çalışırdı. Səkkiz yaşlı Niyazi məhz elə Hacıbəyovliyə, ən ciddi hakiminə və xeyirxah müəlliminə məktəbli dəftərinin vərəqində yazdığı ilk operasını təqdim etmişdi.

Ardınca Bakıda - Y.Şefferlinq və S.Bretanitskinin, Moskvada – M.Qnesinin, Leninqradda – Q.Popov və P.Ryazanovun, İrəvanda -

A.Stepanyanın yanında tələbəlik illəri gəlir. Skripka ilə başlayan yol sonralar rəqabətə girərək sonda kompozisiyanın qələbəsi ilə nəticələnir.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində insanlar erkən yetkinləşirdi, cəsarətlə keçilməyən yollara daxil olur, işıqlı kommunist ideyaları uğrunda mübarizə aparırdılar. Gənc Niyazi də özündən böyüklerin - atası, əmisinin davamçısı və müttəfiqi olaraq, bir neçə ildən sonra sosializm realizmi metodu kimi ifadə olunan yeni musiqi metodları uğrunda mübarizəyə qoşulur. Otuzuncu illərdə Niyazi Cəfər Cabbarlının "Almaz" tamaşasına, bir qədər sonra isə eyniadlı filmə musiqi yazır. Beləcə yeni həyat və yeni insan münasibətləri əldə olunurdu.

O zamanlar Azərbaycan incəsənətində artıq yaradıcılıqları özünəməxsus zirvə hesab edilən fərdlər yaranmışdı. Kompozisiyada Üzeyir Hacıbəyli, vokal sənətində Bülbül aparıcı idi. Dirijorluqda isə bu zirvədə Niyazi yaradıcılığı oldu. Az bir vaxtda, pult arxasında ilk dəfə keçdiyi zamandan aydın idi ki, dinləyicilər qarşısındakı böyük istedad sahibidir.

Təbiətin ona bəxş etdiyi güclü xasiyyət, iradə, insanlara nadir təsir etmək bacarığı, üstəlik incə musiqi qabiliyyəti, geniş bilikləri onun dirijor uğurlarının əsas keyfiyyətləri idi.

1938-ci ilin aprel ayında Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti ongunlüyü zamanı onun istedadı tam gücü ilə aşkara çıxdı. Gənc dirijor Niyazinin parlaq istedadı və bacarığı haqqında mətbuatda müsbət rəylər dərc olunmuşdu.

Paytaxtda parlaq uğuru, tanınması onu qanadlandırmaqla yanaşı, Azərbaycan musiqisi qarşısında böyük məsuliyyətinin olmasını hiss etdirdi. Yaxşı yadımdadır, sovet musiqisinin incilərindən olan Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operası Niyazinin idarəsi ilə necə yeni

Qəmər Almazadə Niyazinin
"Xosrov və Şirin" operasında.1948

rənglərlə bərq vuraraq yeni simada qarşımıza çıxdı. O, musiqi dramaturgiyasının bütün mürəkkəb bağlarını baxışdan keçirib onları vahid fikrə tabe edərək bütöv bir forma yaradırdı və bununla yanaşı musiqini elə bir ehtiras və temperamentlə zənginləşdirirdi ki, opera hər dəfəkindən daha güclü səslənirdi.

Niyazinin toxunuşu ilə hər bir quruluş belə nəticələnirdi. Təsadüfi deyil ki, müxtəlif nəsillərdən olan Azərbaycan bəstəkarlarının çoxu öz partituralarını ona təqdim edirdilər. Niyazi yaradıcının həyəcanını anlayır, çox vaxt ona dəstək olmaq üçün yaradıcı prosesə daxil olaraq hər bir səhifə üzərində gərgin işləyərdi. Belə ki, Azərbaycan musiqisinin inkişafı dörd onilliyə bərabər böyük zaman kəsiyində Niyazinin ən fəal iştirakı ilə davam edirdi. Buna görə də Niyazinin yaradıcılıq yolundan danışanda biz onu bilavasitə Azərbaycan musiqisi və onun əsas janrlarının yaranması ilə əlaqələndiririk. “Yeddi gözəl” və “İldırımli yollarla” baletlərinin müəllifi Qara Qarayevin uğurlarında həm də bu tamaşaların musiqi rəhbəri olan Niyazinin də payı var idi. 1959-cu il Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti dekadasının afişalarında Niyazinin adı “Sevil” operasının müəllifi Fikrət Əmirovla yanaşı dururdu. Soltan Hacıbəyovun “Gülşən” baletinə gələndə isə onunla Niyazini xüsusilə əlamətdar hadisə - SSRİ Dövlət Mükafatı ilə təltif olunmaları birləşdirirdi. Mənə də bu baletin səhnəyə qoyulması zamanı quruluşçu-baletmeyster və baş partiyanın ifaçısı kimi iştirak etmək, dirijorun orkestr və rəqqasələrlə nəhəng işinin şahidi olmaq nəsim olmuşdur.

Niyazinin ikinci dəfə SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülməsi onun simfonik orkestrlə fəaliyyəti ilə bağlı idi. Bəzən biz, teatr xadimləri, təəssüflənirdik ki, Niyazi simfonik estradaya daha çox üstünlük verir, ancaq filarmoniyada idarə etdiyi orkestrlə musiqinin yenidən necə açılmasını gördüyümüz zaman onun ustalıqına valeh olmaya bilmirdik. Yenə də Azərbaycan simfonik musiqisinin ümumittifaq və dünya miqyasında tanınmasında ona çox şey borclu olduğunu düşünməli olurduq.

Azərbaycan bəstəkarları Niyazinin simasında öz həmmüəlliflərini görürdülər. Onların yazdıqları not və işarələr tezliklə istedadlı musiqiçi və dostun idarə etdiyi orkestrin ifasında canlı təcəssüm olunurdu.

Təbii ki, bu əhval-ruhiyyəni yüksəldərək yeni-yeni opuslar yaratmaq arzusu doğururdu. Fikrət Əmirivun “Nizami” simli simfoniyasının ardınca “Şur” və “Kürd-Ovşarı” simfonik muğamlarının yazılması da təsadüfi deyil. Niyazinin idarəsi ilə Cövdət Hacıyevin Dördüncü Simfoniyası və “Sülh uğrunda” poeması, Cahangir Cahangirovun “Arazın o tayında” poeması və “Füzuli” kantatası, Rauf Hacıyevin simfoniyası və Skripka üçün konserti, Tofiq Quliyevin gözəl mahnılarından aldığımız təəssüratları unutmaq çətindir.

Məlumdur ki, hər bir əsərin uğurlu taleyi onun ilk ifasından asılıdır. Bəstəkarlarımızın əsərlərinin bəxti onda gətirmişdi ki, onlar tez-tez Moskvada SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının qurultay və plenumlarında Niyazinin orijinal və həyəcanlı interpretasiyasında səslənirdi.

Yalnız Moskvada yox, Azərbaycan musiqi mədəniyyətini təbliğ etdiyi bütün respublikalarda: Tbilisidə və İrəvanda, Riqada və Vilnüsədə, Minskədə və Kiyevdə Niyazi dinləyicilərin rəğbətini qazanırdı. Rusiyaya gələndə isə, şimaldan cənuba, qərbdən şərqə hər yeri gəzmışdi.

Xarici ölkələrə qastrollarında Niyazi həmkarlarını və dinləyicilərini bir çox rus və qərbi Avropa klassiklərinin şedevrlərinin gözəl təfsirləri ilə valeh edirdi. Karl-Marks-Ştadtda bütün dünyadan axışb gəlmiş peşəkar və həvəskar musiqiçilərin iştirak etdiyi musiqi festivalında Niyazi xüsusilə seçilmiş və “Qəhrəmanlıq simfoniyası”nın ifasına görə medalla təltif olunmuşdu. Niyazinin özünə xas olan ehtirasla təqdim etdiyi Bethoven - müxtəlif baxış və əqidəyə malik olan, hətta bəlkə də bizim ölkəyə qeyri-dost münasibətdə olan bütün dinləyicilərini inandırmışdı. Dirijor Niyazinin özündə publisist keyfiyyətlərini əks edən ehtirası, musiqi duyumunda müasirliyi onun ifaçılığının dəyərli xüsusiyyətləridir.

Poetiklik, incə lirizm Niyazinin bir bəstəkar kimi də yaradıcılığında dirijorluğunda olduğu qədər parlaq əks olunurdu. Onun bəstəkar kimi fəaliyyəti ciddi peşəkar müzakirə sahəsidir. Dirijorluqla ayrılmadan çalışdığı üçün o qədər də çox sayda əsər yazmayıb. Ancaq yazdığı hər bir əsər parlaq, tutarlı, mühüm olmuşdur. Hər hansı irihəcmli əsərlərini götürsək - “Rast” simfonik muğamı, “Xosrov və Şirin” operası, “Çitra” baleti olsun - hər biri diqqətləri cəlb etmiş, Azərbaycan

sovet musiqisi tarixində layiqli yerini tutmuşdur. Ən əsası da odur ki, onun bütün opuslarının kökündə dünya simfonizminin nailiyyətləri ilə qaynayıb-qarışmış Azərbaycan musiqisi dərinlən hiss olunur.

Azərbaycan musiqisinin elementləri Rabindranat Taqorun əsəri əsasında yazılmış sif “hind” baleti olan “Çitra”da da hökm sürür. Burada Niyazinin yaratdığı mövzular çoxsayda olmayan hind nəğmələri ilə qovuşub baletin musiqisini təşkil edir, poetiklik, melodik gözəllik, tərəvətli harmonik rənglər, möhtəşəm və parlaq orkestrrovka ilə valeh etmək yalnız onun kimi sənətkara xas cəhətlərdir.

Beləcə Niyazinin ilhamlı əlləri partituranın hər sətrini məhəbbətlə ifadə edərək pult üzərində qanad çalıb səslərə həyat verirdi. Əlləri özü “danışan”, “mahir natiq” olan musiqi idi...

Niyazinin istedadının dirijorluqda, ya bəstəkarlıqda daha parlaq olmasını indi demək çətinidir. Mənə elə gəlir ki, onun əsərləri, musiqisi, bir bəstəkar kimi istedadı hələ layiqli qiymətini almamışdır. Mən onun əsərlərini yaxşı bilirəm, axı biz uzun illər qonşu olmuşuq və mənəcə Həcər xanımdan sonra onun ilk dinləyicisi mən olmuşam desəm səhv etmərim. Müəllifin evində Nina Valatsinin ifasında eşitdiyim “Xosrov və Şirin” operasından gözəl, melodik ariyanı indiki kimi xatırlayıram. Bu ariya ifaçasına gözəl vokal imkanlarını göstərmək imkanı verir.

Hələ biz rəqqaslara onunla işləmək necə asan idi. Qeyd etməliyəm ki, Niyazi özü də əla rəqs edirdi, tərəfdaşını zərif, musiqili ifası ilə elə müşayiət edirdi ki, ona baxmaqdan böyük zövq alırdım. Bu həyatda belə idi. Səhnədə isə o, elə dirijorluq edirdi ki, həmişə çox rahat və inamla rəqs etmək mümkün

Niyazi və Qəmər Almaszadə. 1970-ci illər

olurdu. Operada müğənnilər ifa zamanı tez-tez dirijora baxırlar, bundan fərqli olaraq baletdə isə rəqqasları dirijor izləyir: musiqini hansı yerdə bir qədər ləngimək, harada isə əksinə sürətləndirmək lazımdır. Niyazi

dirijorluq etdiyi zaman o, bütün ariyaları müğənnilər ilə bir yerdə “oxuyur”, bizim partiyalarda isə “rəqs edirdi”. O, çiyinləri, bədən hərəkətləri, imkan olduqca hətta əlləri ilə də sanki rəqqası təqlid edirdi. Mən Niyazi ilə çox rəqs etmişəm, həmçinin onunla və digər yaradıcılarla birlikdə “Gülşən” baletinə görə Dövlət mükafatına layiq görülmüşəm. Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” və Niyazinin “Xosrov və Şirin” operalarındakı rəqs nömrələrini ifa etməyi çox sevirdim, onlar kiçik olsa da, çox sevimli və melodik idilər. Niyazi müğənnilərlə olduğu kimi, rəqqaslara da öz istedadını nümayiş etdirmək imkanı yaradırdı, rəqqasın imkanlarını nəzərə alaraq kiməsə yüksəyə tullanmağa, kimə isə daha yaxşı alındığına görə aram musiqi altında adajio ifa etməyə şərait yaradırdı. Niyazinin əlinin hər bir hərəkəti görünə bilən musiqi idi - onlar qəzəbli və mehriban, oynaq və qəmgin, bağışlayan və inandırıcı ola bilirdi. Onun emisional obrazlı məktəbi, dirijor dilinin çalarları sonsuz idi. Hələ onun məşqləri necə gözəl keçərdi - burada hər zaman yaradıcılıq ruhu var idi, bizim üçün onlar bayrama çevrilərdi.

Qəmər Almaszadə və Həcər xanım. 1960-cı illər

Niyazi hər bir işdə istedadlı idi, başqa yaradıcı insanlardan fərqli olaraq həm də gözəl inzibatçı, təşkilatçı idi. O, bu işi sevirdi və bu sahədə də istedadlı idi.

Niyazi ilə çoxsaylı qastrol səfərlərində olmuşuq, Moskvada SSRİ Böyük Teatrının, Kremlin Qurultaylar Sarayının, Tbilisi, İrəvan,

Qroznı, İvanovo şəhərlərinin səhnələrində - hamısının adını çəkmək çətinidir, dəfələrlə çıxış etmişik. Hər dəfəsində də, istər opera, istər balet tamaşası, istərsə də konsert proqramı olsun, uğurla çıxış etmişik.

Niyazi gözəl nətiq idi. O, bütün mövzularda, xüsusilə də incəsənət sahəsində çıxış edərək hadisəyə dəqiq qiymət verməyi bacarırdı. Çox gözəl danışmaq qabiliyyəti var idi.

Niyazi insanlara qarşı çox mehriban və xeyirxah idi. Onun ikiotaqlı

mənzilində Fikrət Əmirovun illərlə yaşamasının, həmçinin Andrey Babayevin, Rauf Hacıyevin və indi adları məşhur olan başqa tanınmış musiqiçi və bəstəkarların yaşadığının şahidi olmuşam. Niyazi istedadlı gənclərə diqqətlə yanaşırdı, onlara yalnız yaradıcılıq fəaliyyətində deyil, həm də mənəvi cəhətdən, çox vaxt maddi cəhətdən də dəstək olurdu. O, maddiyyata biganə idi: çox qazanmasına baxmayaraq təvazökar yaşayır, çox xərcləyirdi. Niyazi və Həcər xanımın evi həmişə qonaqlı-qaralı və qonaqlıqlar üçün hazır idi.

ŞƏMSİ BƏDƏLBƏYLİ,
rejissor, Xalq artisti

Milli qürurumuz

Niyazi mənim uzaq qohumumdur, nənələrimiz bacıdırlar. Ona görə də bir-birimizi hələ uşaqlıqdan tanıyırdıq. Məhz o vaxtdan onda səsli-küylü, narahat adamın əlamətləri, təşəbbüskarlıq, təşkilatçılıq qabiliyyəti vardı. Qardaşı - sakit Çingizin tam əksi idi.

Niyazi ilə mən həm də realni məktəbində oxumuşam, məndə o illərin şəkli də qorunub saxlanılmışdır. Sonra biz konservatoriyada görüşürdük: mən Arsen Yaramışevin sinfində tar ifaçılığını, Niyazi isə, Çingiz kimi Y.Şeffərlin qin yanında skripkada ifa etməyi öyrənirdi.

1932-ci ildə mən Əzizbəyov adına Azərbaycan dram teatrında işləməyə başladım. Niyazinin bir bəstəkar kimi ilk böyük işi çox yaxşı yadımdadır: o Ə.Haqverdiyevin “Dağılan tifaq” tamaşası üçün musiqi yazmışdır. Daha sonra onun məşhur “Arzu” və “Vətən nəğməsi” mahnıları meydana gəldi.

1938-ci il Moskva dekadasından sonra biz xüsusilə tez-tez görüşməyə başladıq, yaxınlaşdıq və dostlaşdıq, həmfikir olduq. Dram teatrında mən müharibəyədək işlədim və Mirzə Fətəli Axundovun, Cəlil Məmmədquluzadənin pyeslərinin quruluşunu həyata keçirdim.

Müharibə illərində mən bir müddət İranda yerləşən 15-ci Qafqaz qoşun birləşməsinin ordu qəzetinin məsul katibi oldum. Və Bakıdan opera teatrının, onunla birlikdə Niyazinin və qardaşım Əfrasiyabın qastrola gəlməsi xəbərini eşidəndə sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Niyazinin “Koroğlu” operasına necə dirijorluq etməsi və sonra Niyazi, Əfrasiyab, Həcər xanım və mən də daxil olmaqla bizim necə dörd nəfərlik qonaqlıq təşkil etməyimiz çox yaxşı yadımdadır. Müharibə illərində Niyazi ilə yaradıcı əlaqələrimiz olurdu, amma çoxda tez-tez yox.

Müharibədən sonra isə biz həm opera teatrında, həm də filarmoniyada birgə işləməyə başladıq. Və əlbəttə hökumət konsertləri vaxtı çox çalışırdıq, bu konsertlərə məni müntəzəm olaraq bədii rəhbər təyin edirdilər. Niyazi ilə birlikdə biz həm 1959-cu il Moskva dekadasını, həm partiya qurultayları üçün, həm Nizami, Füzuli, Üzeyir Hacıbəylinin yubileyləri üçün konsertlər hazırlayırdıq. Elə həmin il biz Niyazi ilə ilk dəfə Moskva dekadasında nümayiş olunan “Koroğlu”nun yeni quruluşunu hazırladıq. Çox mübahisələr, diskussiyalar, hətta xoşagəlməz söhbətlər də oldu: bizi hörmətsizlikdə ittiham etdilər, guya biz Ü.Hacıbəylinin əsərini yenidən işləmişik.. Əslində nə baş vermişdi? Biz əsərin daha yaxşı səslənməsi üçün bəzi düzəlişlər etmişdik. Məsələn, mənim təklifim və Niyazinin razılığı ilə Nigarın ariyası dördüncü pərdədən beşinci pərdəyə keçirildi. Öz növbəsində Niyazi orkestrə klarnet, qoboy alətlərini daxil etdi.Və dahi Üzeyir Hacıbəylinin şah əsəri daha yaxşı səslənməyə başladı. Tamaşadan sonra Ü.Hacıbəylinin həyat yoldaşı üstündə “Üzeyir Hacıbəyovun əsərlərinin böyük təbliğatçısına” sözləri yazılmış klaviri bağışladı. Amma nə qədər tənqidlərə məruz qaldıq, mən indiyədək tamaşanın müzakirə olunduğu o iclasın stenoqramını saxlayıram. Niyazi ilə nə qədər üzücü, acı şübhələrimiz oldu!.. Bütün bunlara baxmayaraq biz qalib gəldik. Tamaşa indi də bizim redaktədə təqdim olunur.

Soldan: Şəmsi Bədəlbəyli, Həcər xanım, Niyazi.1960-cı illər

Ümumiyyətlə qeyd etmək lazımdır ki, Niyazi ilə işləmək asan deyildi. Tez-tez bir-birimizdən küsürdük, münaqişələr də olurdu, lakin bütün bunlar yalnız yaradıcılıq zəminində baş verirdi – mən öz fikrimi, o isə özünkünü təkid edirdi. Biz kusüşüb aralanırdıq, səhərisi, hətta

həmin günün gecəsi zəngləşib yenə mübahisə edirdik.

Niyazinin “Rast” simfonik muğamının filarmoniyadakı saysız-hesabsız məşqlərini də yaxşı xatırlayıram. Mən o vaxt filarmoniyaya rəhbərlik edirdim. Mənə elə gəlir o dövrdə Niyazi ümumiyyətlə yatmırdı. Və bunun nəticəsində bəstəkar Niyazinin “Rast”ı Azərbaycan musiqisinin ən gözəl incilərindən biridir.

Azərbaycan bəstəkarlarının bütün sanballı və ən yaxşı əsərlərinin ifası Niyazinin iştirakı ilə olurdu. Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Soltan Hacıbəyovun əsərlərinin ilk təfsirçisi məhz Niyazi idi. O, həmçinin yeni nəsil bəstəkarlarının əsərləri üzərində gərgin və çətin iş aparırdı.

Mən Niyazinin dirijorluğu ilə Leninqradda Arif Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” baletinin premyerasında iştirak etmişəm. Məni hər şeydən çox Leninqrad Kirov teatrının kollektivinin Niyaziyə necə hörmət və sevgi ilə yanaşması sarsıtmışdı. “Məhəbbət əfsanəsi”nin premyerasından sonra ona baş dirijor qismində qalmaq təklif olunmuşdu. Bu böyük şərəfdir və çox təəssüflər olsun ki, bu teatrda bir il işlədikdən sonra Niyazi oradan getdi. Görünür, simfonik musiqi onun üçün operadan daha yaxın idi.

Niyazi yalnız iş yerində məşq etmirdi, onun mənzili də böyük yaradıcılıq laboratoriyası idi. O vaxtkı və indiki məşhur bəstəkarlardan,

Soldan: Şəmsi Bədəlbəyli, Çingiz Hacıbəyov,
Cahangir Cahangirov. 1950-ci illər

ifaçılardan, hətta dram aktyorlarından kimlər onun evində olmamışdı? İndi təəssüflər olsun ki, respublikanın musiqi həyatı səlnaməsinə daxil ola biləcək sanballı əsərlər azdır, o vaxtlar isə onlar həddindən artıq çox idi. O dövr həm musiqidə, həm

ədəbiyyatda, həm teatrda Azərbaycan İntibahı dövrü idi. 30-40 və 50-ci illərdə Azərbaycan necə də görkəmli şəxslər yetişdirmişdi! Niyazinin evində, o cümlədən kabinetində nəinki Azərbaycanın, həmçinin bütün dünyanın görkəmli şəxsləri olmuşlar: Şostakoviç, Rixter, Van Klibern, bu siyahını saısız-hesabsız davam etdirmək olar. Niyazinin

kabinetində bu məşhurların xatirəyazıları ilə portretləri asılmışdı.

Və əlbəttə Azərbaycan incəsənətinin ən böyük bəzəyi Niyazi, Qara Qarayev və Fikrət Əmirovun dostluğu idi. Təəssüflər olsun ki, bu dostluq son illər pozuldu.

Niyazi ilə işləmək çətin idi, bəzən çox çətin idi. Həm də asan idi. Niyazinin başa düşmək, onun təfəkkürünü, onun dilini başa düşmək lazım idi. Ona düzünə, açıqdan-açığa yanaşmaq olmazdı, xüsusən qəti etiraz etmək olmazdı. Onda o, sərt ola bilirdi. Onun dilini tapmaq lazım idi, bunu Həcər xanım əla bacarırdı. Onda o, loyal, səbirli olurdu. O çox ağıllı idi, əla təşkilatçı idi, gələcəyi görə bilirdi. Deyirlər, o mükafatların verilməsi zamanı həmişə mübahisələrin səbəbkarı olurdu. Mən onun təqdim olunan sənət əsərlərinə tələbkarlığının şahidiyəm. Və bu, düzgün idi. Bəzən, çox nadir hallarda Niyazi tərəfkeş olurdu. Onda biz mübahisə edərdik, mən onu yola gətirməyə çalışardım, amma çox vaxt uğursuzluğa düşür olardım.

Niyazi bəstəkarlara, özü də nəinki yalnız gənc bəstəkarlara pis əsərləri bağışlaya bilmirdi. Qara Qarayevin də elə əsərləri var idi ki, o, onları ifa etməkdən imtina edirdi. O, Qarayevin modern formaları ilə razılaşmırdı və bu cür əsərlərə dirijorluq etmirdi, bununla da bəstəkarın narazılığına səbəb olurdu, bəzən onu buna təhrik edirdilər.

Niyazinin sevimliləri var idi, amma elələri vardı ki, o, onları sevmirdi. Mən filarmoniyanın direktoru olan zaman aşkar pis əsərləri ifa etməyi təkid edirdilər, belə hadisələr çox olurdu. Amma biz Niyazi ilə buna getmirdik. Yalnız bu günkü vəziyyətin adına uyğun gələn əsərləri ifa etmək olmaz. Biz elə əsərlər seçirdik ki, onu tərifləyəndə də, onu tənqid edəndə də deyə bilək ki, o bizim müştərək seçimimizdir. Tamaşa və ya konsert getdiyi zaman nöqsanları görəndə və fikirləşəndə ki, bu nöqsanlara imkan verməmək olardı - onda adam xəcalət çəkir. Biz öz vətəndaşlıq borcumuzu, incəsənətə sadıqlığımızı bu cür başa düşürdük. Biz şöhrət, maddi rifah, ad haqqında fikirləşmirdik, kimin daha çox və az istedadlı olmasından asılı olmayaraq özümüzü tamamilə incəsənətə həsr etmişdik. Biz bəzən ailələrimizi unudurduq, teatrı, incəsənətlə yaşayırdıq.

Nə üçün Niyazi beynəlxalq məşhurluq səviyyəsinə qalxmışdır? Hər şeydən əvvəl ona görə ki, o, bizim milli incəsənətimizi Moskvada,

Leninqradda, digər şəhərlərdə və xarici ölkələrdə ən yüksək səviyyədə təbliğ edirdi. Götürək Türkiyəni. Axı orada məşhur italyan, fransız dirijorları olurlar, amma bu ölkədə Niyazini sevirlər. Niyazi Azərbaycan incəsənətini Praqada da, Parisdə də, Londonda da, Budapeştdə də uğurla təbliğ etmişdir. Və biz onunla qürur duyuruq. Niyazi bizim milli qürurumuz oldu və kim bunu başa düşmürsə, mənim ona yazığım gəlir, mən utanıram onun yerinə. Üzeyir Hacıbəylinin, Müslüm Maqomayevin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Soltan Hacıbəyovun, Arif Məlikovun çox gözəl əsərləri Sovet İttifaqında və xarici ölkələrdə məhz Niyazinin dirijorluğu və təfsiri nəticəsində ən yüksək səviyyədə səslənmişdir.

Niyazi, əlbəttə mürəkkəb adam idi və bu tamamilə təbiidir. Yumşaq xasiyyətə malik olan böyük sənətkar tapmaq mümkün deyildir. Niyazinin də xasiyyətinin öz mürəkkəbliyi vardı. Lakin o, həmişə bizim qürurumuz olmuş və qürurumuz olacaqdır.

RAUF HACIYEV,
bəstəkar, SSRİ Xalq artisti

Parlaq yaradıcılıq

Mən özümü xoşbəxt adam hesab edirəm, çünki həyat mənə XX əsrin bir çox görkəmli musiqi mədəniyyəti xadimləri ilə ünsiyyət və dostluq bəxş etmişdir. Onların arasında bizim unudulmaz maestro Niyazinin xüsusi yeri vardır. O, heyrətamiz bir insan və çox gözəl sənətkar idi. Nadir istedadla malik dirijor, gözəl bəstəkar, görkəmli musiqi-ictimai xadim olan Niyazinin parlaq sənəti xalqımızın musiqi mədəniyyəti tarixinə qızıl hərflərlə yazılmışdır. Mənə onunla ünsiyyət saxlamaq, onu bir insan və sənətkar kimi tanımaq nəsib olmuşdur.

Mən onu ilk dəfə 1938-ci ildə filarmoniyada simfonik konsert zamanı görmüşdüm, daha doğrusu eşitmişdim. Moskvada təntənə ilə keçən Azərbaycan incəsənətinin ilk dekadası təzəcə sona yetmişdi və Bakıda dekadanın proqramına daxil olan Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən ibarət simfonik konsertlər təşkil olunmuşdur. Bu konserlərin birində mən də iştirak edirdim. Konsertdən təəssürat son dərəcə heyrətləndirici idi. Eşitdiyim musiqiyə valeh olmuşdum. Məni musiqinin çox gözəl təfsiri, maestronun əllərinin qeyri-adi plastikliyi məftun etmişdi – mənim üçün bu, füsunkar idi. Bir qədər sonra isə bizim yaradıcılıq əlaqələrimiz yarandı.

1940-cı ildə mənə “Tələbələrin kələyi” komediyası üçün musiqi yazmağı sifariş etdilər. Bu əsəri görkəmli aktyorumuz Mustafa Mərdanov Azərbaycan musiqili komediya teatrında səhnəyə qoymağa hazırlaşırdı. Bu, mənim üçün, gənc bəstəkar üçün çətin və məsuliyyətli iş idi və mənim yaradıcı köməyə ehtiyacım var idi. Yadımdadır, o vaxtlar bütün gənc bəstəkarlar Niyaziyə can atırdılar. Axı o yalnız dirijor deyildi, həm də orkestri gözəl bilən bəstəkar idi. Onun konsert “Ləzginka”sının partiturasını necə də maraqla

nəzərdən keçirirdim. Sonralar da bu əsər rəqsin dərin milli xüsusiyyətləri, harmonik dilin tərəvəti, parlaq orkestrrovkası ilə diqqəti cəlb edirdi.

Musiqili komediyama musiqi yazarkən mənim üçün ilk çətinlik orkestrrovka idi. Niyazi böyük məhəbbətlə, vaxtına və gücünə heyfi gəlmədən mənə kömək etməyə başladı. Bütün günü mən onun evində partitura üzərində işləməklə keçirirdim. Bu isə mənim üçün şəxsən maestro Niyazidən aldığım gözəl orkestrrovka məharəti məktəbi idi. O bütün incəlikləri ilə

Soldan: Rauf Hacıyev, Tixon Xrennikov (Rusiya), Niyazi.1980

mənə ilk partituramın yaranması təcrübəsində instrumentovkanın “sirlərini” öyrədirdi., bundan əlavə, mənə Şarl-Mari Vidorun “Müasir orkestrrovkanın texnikası” (“Техника современной оркестровки”) kitabını bağışladı. Bu kitabdan mən indiyədək istifadə edirəm. Bu mənim stolüstü kitabımdı və mənim üçün bir də ona görə dəyərlidit ki, kitabın səhifələrində Niyazinin əli ilə yazılan qeydlər vardır. Mənim üçün qiymətli olan bu yaradıcılıq ünsiyyətini, əsil sənətkara bu cür yaxınlığı heç vaxt yaddan çıxartmaram. Sonralar da bizim əlaqələr davam edirdi. Bəstəkarlıq ustalığımın bərqərar olmasının erkən dövrlərində Niyazi ilə birgə mahnılar, “Kolxoz səhəri” vokal-simfonik süita yazdıq.

Niyazi ilə ünsiyyət həmişə çox əhəmiyyətli idi. Axı onun evində görkəmli musiqiçilər: bəstəkarlar, ifaçılar, vokalçılar, dirijorlar yığışardı. Bakıda yaşayanlar, qastrola gələnlər evində həmişə musiqi səslənən insanın yanında olmağı özlərinə müqəddəs borc bilirdilər. Musiqi mədəniyyəti xadimləri ilə mənim bir çox yaradıcılıq əlaqələrim məhz bu evdən başlamışdır. Niyazinin evi haqqında danışarkən Niyazinin vəfalı dostu və həyat yoldaşı Həcər xanımı yada salmamaq olmaz. O, bu evin möhkəm və etibarlı dayağıdır. İnsanlara son dərəcə yaxşı yanaşması, evlərinə gələn hər kəslə ümumi dil tapma bacarığı

olan çox mehriban qadındır.

Niyazi çox istedadlı musiqiçi idi. Partituranı necə də son dərəcə dəqiq hiss edir və görürdü! Qara Qarayevin yenicə bitirdiyi “Albaniya rapsodiyası”nı Niyaziyə göstərməsi yadımdadır. Əsərə bir qədər baxaraq o dərhal işə başladı. Ona görə də təəccüblü deyil ki, öz əsərlərinin premyerası üçün bəstəkarlar məhz bu cür dirijor arzu edirdilər. Niyazi Aərbaycan bəstəkarlarının demək olar ki, bütün simfonik əsərlərinin və bir çox musiqili-səhnə əsərlərinin, kantata-oratoyalarının ilk və ehtiraslı təfsirçisidir. Bu mənada mənim də bəxtim gətirmişdir. Maestro Niyazi mənim bir çox simfonik əsərlərimin ilk ifaçısı olmuşdur: “Gənclik simfoniyası”, “Rəqs lövhələri”, Skripka konserti (solist Azad Əliyev), balet süitaları, kantata-oratoriya musiqimin bir çox əsərləri. Musiqim Niyazinin əlində yarananda həyatımın ən xoşbəxt anları olurdu. Niyazidə musiqinin şərhı dərindən başa düşülən və əsərin məzmununun ideya-emosional parlaq açılması ilə, qeyri-adi coşqu və cəlbedici ehtirasla həmişə fərqlənirdi.

Niyazi - musiqi mədəniyyətinin yorulmaz təliğatçısı idi. Onunla birlikdə Azərbaycan musiqisi vətənimizdən çox-çox uzaqlara addımlamış və geniş dinləyici auditoriyasına məlum olmuşdur. XX əsr bədii sənəti üçün bu cür təkrarolunmaz şəxsiyyətin xidmətlərini qiymətləndirmək çətinidir. Niyazi sələfləri və müasirlərinin: Bax, Mosart, Bethoven, Qriq, Borodin və Musorqskiy, Rahmaninov və

Soldan: Fidan Qasımova, Niyazi, Qurban Xəlilov, Xuraman Qasımova, Rauf Hacıyev. 1983

Çaykovskiy, Stravinskiy, Şostakoviç və Prokofyev, Ü.Hacıbəyov və Qarayev və daha sonra bütün digər Azərbaycan bəstəkarlarının yazdığı musiqini ifa edən çox geniş yaradıcılıq diapazonuna malik sənətkar idi.

“Niyazi musiqi formasının quruluşını çox incəliklə hiss

edir, partituralar onun tərəfindən elə nöqsansız və elə təmiz ehtirasla

oxunur ki, yüksək gərginlikli simfonik cərəyan əmələ gəlir". Bu sözlər Dmitriy Şostakoviçə məxsusdur. Dahi bəstəkar dirijorun yaradıcı fərdiliyinin xüsusiyyətlərini bu cür izah etmişdir.

Niyazinin adı musiqi dünyasına yaxşı məlumdur. Musiqi dünyası onu müasir düvrümüzün ən yaxşı dirijorları sırasına daxil etmişdir. O, məşhur simfonik orkestrlərə rəhbərlik etmişdir; zamanəmizin görkəmli artistləri onun konsertlərində məmnuniyyətlə çıxış edirdilər, çünki Niyazi musiqini sevirdi və uzun illər ona sədaqətlə və təmənnasız xidmət etmişdir.

**VERONİKA DUDAROVA (Rusiya),
dirijor, SSRİ Xalq artisti**

Niyazinin əsas cəhəti – İSTEDAD

Niyazi kimi gözəl və istedadlı yaradıcı şəxsiyyətin formalaşmasında onun gənclik dövründə Bakıda hökm sürən musiqi mühiti böyük rol oynamışdır desəm, düşünürəm ki, səhv etmərəm. Bu Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin mövcud təsəvvürləri aşan heyvətamiz inkişaf dövrü idi. Mən Niyazinin gənclik dövrü ilə eyni vaxta düşən öz uşaqlıq mövsümlərimi xatırlayıram. Bakıda adları dünyaca məşhur olan dirijorlar çıxış edirdilər, məhz o zaman mən ilk dəfə qadın-dirijor görmüşdüm və ola bilsin elə o zaman da bu barədə ideyalarım yaranmışdı. Bu dirijor Avstriyadan olan (ola bilsin mənşəcə çex idi) Hertruda Qablička idi. O vaxtlar konsertlərə çoxsayda tamaşaçı gedərdi və Bakı filarmoniyası boş zalın nə olduğunu bilmirdi. Bu Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin qeyri-adi parlaq inkişaf dövrü idi.

Niyazi məhz belə böyük incəsənətin təsiri altında, intellektin fəallığı, şəxsiyyətin inkişafı atmosferində formalaşırdı.

Mənim gəncliyim Bakıda keçib və mən Azərbaycana çox minnətdaram, çünki məhz burada məndə musiqiyə böyük məhəbbət aşılıb və sonrakı taleyim müəyyən olunub. Düşünürəm ki, mənimlə Niyazinin taleyində oxşar cəhətlər vardır. Ona görə belə düşünürəm ki, taleyinə musiqiçi olmaq yazılmış insanlar üçün Bakı sanki musiqi beşiyi idi.

Mən gənc Niyazini yaxşı xatırlayıram. Bakıdan gedəndən sonra onunla ilk dəfə cənubda qarşılaşdığımı xatırlayıram. Bir neçə il idi ki, görüşmədiyimizə görə bir-birimizi görməyə çox şad idik. Bu müharibədən sonra, 50-ci illər idi. O, əlbəttə ki, sadıq və dəyişməz yol yoldaşı Həcərlə birlikdə idi. O, bütün həyatı boyu Niyazini müşayiət edir, ona kömək edirdi. Yenə də onunla məni birləşdirən paralel.

Mənim də həyat yoldaşım hər işimdə yardımçımdır, nəzərə alsaq ki, mən qadınam, əgər o, olmasa idi bilmirəm necə olardı.

Görüşümüzü restoranlardan birində qeyd etdik. Bütün axşamı xatirələrimizi bölüşdük, oranın orkestri işini bitirib gedəndən sonra isə bizim ikimizin ifaları başladı: mən royalda, o, isə zərb alətində, sonra isə əksinə. Hamı çox məmnun idi, şənlənirdik. Bir də yadımdadır ki, mənə konservatoriyadan orkestrrovka işi tapşırıbmışdılar, mən isə bir az tənbelləşmişdim, ona görə Niyazidən: “Qulaq as, məndə bu yerdə nəşə alınmır, kömək edə bilərsənmi?”- deyə xahiş etdim. Və o, mənə kömək etdi. O, bu orkestrrovkanı elə asanlıqla həll etdi ki, mən mat qaldım, “Bu insan nə böyük istedad sahibidir!”

Dirijor kimi Niyazi haqqında bir şeyi deməliyəm: o, çox güman anadan dirijor doğulub. Onun dirijorluğu, texnikası qazanılmış deyil, anadangəlmə idi. Fikrimcə bunda onun şərq kökləri böyük rol oynamışdır – bu qaçılmazdır! Şərq zərifliyi dirijor texnologiyasına o qədər sirayət edir ki, ondan heç yerə qaçmaq olmaz və olmur, bu da dirijor jestlərinə heyranəmiz musiqililik, ifadəlilik qatır. Pult arxasında Niyazini izləmək böyük zövq idi, onun əllərinin müşayiəti ilə səslənən musiqi, onun jestləri çox dəqiq və hədsiz dərəcədə ifadəli idi. Onun özü də çox zərif və nəcib idi.

Qeyri-ixtiyari olaraq daha bir paralel də ağla gəlir: ifadəli jestləri, musiqililiyi ilə məşhur olan belə bir dirijor vardı – Viki Fererro. Hər bir hərəkəti qeyri-adi ifadə doğururdu. O, da alçaqboylu, çox yüngül hərəkətli, zərif idi. Mənə elə gəlir ki, hər iki ustad sənətkar biri-birini xatırladırdı.

Niyazi Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı üçün çox işlər görmüşdür. Bir çox Azərbaycan əsərlərinin premyeraları onun əlinin altından keçmişdir. Bunlardan onun Leninqradda, Kirov adına teatrda Arif Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” baletinin gözəl traktovkalarını xatırlamamaq olmur. Onun son konsertləri isə tez-tez televiziya ilə nümayiş olunurdu: Niyazi pult arxasında hər zaman parlaq və gənc idi, bu da hər zaman atəşfəşanlıq, istedadın zirvəsi idi.

Deyirlər ki, Niyazi təzadlar yumağı olub. Olsun, bu təbii haldır, çünki yalnız hissiyyatsız yanaşma düz, sakit və birmənalı olur. Elə insanlar var ki, bütün emosiyaları çox məhduddur və işlərini yalnız

ağılla idarə edirlər. Niyazi isə çox emosional adam idi. Ziddiyyətlərlə dolu və daim axtarışda olmaq emosional insana xas olan cəhətlərdir. Burada ədəbiyyatın, musiqinin, təsviri sənətin hər hansı bir sahəsinə səyahət etmək mümkündür. Fikrimcə, əgər biz istedadlı insandan söhbət açırsaq, həmişə onun tünd xasiyyətindən də danışırıq. Mən heç yerdə istedadlı insanın sakit, düşünərək hərəkət etməsi haqqında oxumamışam. Nədənə bu keyfiyyətlər həmişə istedadlı insanları tərk edir. Mənə elə gəlir ki, incəsənətin hər hansı bir növü ilə bağlı olan insan hər hərəkətini, fikrini, işini ölçüb-biçib yerinə yetirsə idi, o zaman fəaliyyət göstərdiyi sahədə istedadlı ola bilməzdi.

Həm də mənə elə gəlir ki, həyatımıza nüfuz etmiş maddi təminat, ağılla hərəkət etmək insan həyatının formalaşmasına da təsir edir. Bəlkə buna görədir ki, səmimi hisslər estradamıza, səhnəmizə getdikcə daha az daxil olur.

Niyazidə isə bütün bunlar yox idi. O, daha uzun ola biləcək həyat ruhunu qoruya bilmişdi. O da çox təəssüf ki, tez qırıldı. Mürəkkəb və dözümsüz olmasına rəğmən o, öz səmimiyyətini qoruya bilmişdi. O, həyatda sadəcə addımlamırdı. Bəlkə də ətrafında dolaşan və dünyada olan bütün irili-xırdalı çətinliklər onda etiraz doğurur və özü bunlarla mübarizə aparırdı.

Estrada, səhnə insandan hər şeydən təmizlənməyi tələb edir. Onlar insanın malik olduğu istedadın forma və ölçülərini əks etdirir. Estradada insan səmimi olur. Bəlkə də səhnədən enəndən sonra o, başqa adam ola bilər, ancaq əgər emosiyaların təmizliyi və tərəvəti ona dərinləndirən sirayət edibsə, bunlar onun sənətində də mütləq vardır.

Niyazi möhkəm iradəli dirijor idi, iradəsi olmadan pult arxasında dayanaraq nəse bacarmaq və yaxşı dirijor olmaq olmaz. Hər birimizdə isə heç şübhə də yoxdur ki, bu “nə isə” Niyazidə alınır.

Düşünürəm ki, əgər insan konserti dinlədiyi zaman onun daxilində təlatüm yaranırsa, onun ruhunun tellərinə toxunursa, onda sənətdən danışmağa dəyər. Əgər heç bir hiss yaranmırsa, o zaman musiqi o qədər də yaxşı deyil, deməli musiqi də yoxdur.

Danışdırlar ki, guya Niyazi artıq tükənmişdir. Mən onun gündəlik vəziyyəti, imkanlarının gündəlik reallaşmasını müşahidə etmədim. Ancaq dəqiq bilirəm, insanın, sənətkarın mənəvi geniş anları ola bilər.

Adamın dirijor kimi tükənməsini, sönməsini misal gətirib günahlandırmaq olmaz. “Tükənmişdir”- nə deməkdir? Niyazi dirijor doğulmuşdur. Ola bilər ki, nə vaxtsa o, daxilən yorğun olsun, bu hər bir sənətkar üçün təbii haldır. Ancaq bu barədə danışmaq belə çox gülməlidir. Bu xüsusulə heç bir istedadı olmayanlara aiddir. Yalnız yaxınında olan, dost olan, ona ruhu və istedadı ilə yaxın olan insan bunu anlaya bilər.

Niyaziyə Türkiyədə olan münasibət haqqında təəssüratlarımı qeyd etməyə bilmərəm. Belə ki, mən də tez-tez Türkiyədə oluram və İstanbul, Ankara musiqiçiləri ilə yaradıcı dostluq əlaqələrim var. Demək istəyirəm ki, hər dəfə belə görüşlərdə mənim Bakılı olduğumu bilənlər mütləq Niyazidən söz açar, onun necə böyük maestro, böyük dirijor, gözəl ustad və gözəl insan olduğunu, Türkiyədə onu necə sevdiklərini deyirdilər.

Niyazi vəfat etdiyi zaman da mən Türkiyədə idim, onun vəfatı ilə bağlı başsağlıqları qəbul edirdim. Orada hər kəs Niyazinin aramızdan getməsindən çox qəmli və mütəəssir idi. O, bir musiqiçi və şəxsiyyət kimi Türkiyədə heyrətamiz iz qoymuşdu. Mən də Niyazinin artıq yoxluğundan hədsiz kədərli idim. Lakin onu xatırlamaq üçün çox-çox şey var. Xatırladığımız zaman isə əsas şey onun istedadlı olmasıdır.

LÜTFİYAR İMANOV,
opera müğənnisi,
SSRİ Xalq artisti

Maestro Niyazi mənim taleyimdə

40 il bundan əvvəl, təxminən 1945-ci ilin sonunda mən atam, anam və qohumlarımla Bakıya qardaşımın toyuna gəldik. Toy haradasa günorta başladı və orada adəti üzrə hət şey var idi: qonaqlar, musiqiçilər, müğənnilər. Birdən dedilər ki, Niyazi gəlib. Niyazi haqqında çox eşitmişdim, amma heç vaxt onu görməmişdim və mən onu pəhləvan, nəhəng adam kimi təsəvvür edirdim. Onu görəndə gözlərimə inanmadım. Fikirləşdim ki, yəqin bu Niyazi deyil. Təbii ki, mənim gözləntilərim özünü doğrultmadı.

Niyazinin gəlişi ilə toy canlandı, hamı onu yaxından görmək istəyirdi. Niyazi tək deyildi, yanında təxminən 12 yaşlı oğlan və hündür bir kişi var idi. Sonralar mənə məlum oldu ki, bu Soltan Hacıbəyov idi. O da toya dəvət olunmuşdu. Bir qədər sonra Niyazi rəqs etməyə çıxdı. O, elə məharətlə rəqs edirdi ki, mən istər-istəməz fikirləşdim: “Ümumiyyətlə bu kimdir? Niyazi – bəstəkar və dirijor, yaxud Niyazi – rəqqas?” Onunla birlikdə oğlan uşağı da rəqs edirdi. Birdən rəqsin qızğın çağında Niyazi oğlanı masanın üstünə qaldıraraq qoydu və oğlan masa üstündə rəqs etməyə başladı. Baş verənləri təsəvvür etmək çətindir. Niyazi həm rəqs edir, həm oxuyur, həm də ifa edirdi. Bu tamaşa indiyədək mənim gözlərimin önündədir. Mən heç vaxt bu cür mənzərənin şahidi olmamışam. Bu bəstəboy adam öz rəqsi ilə

Niyazi və Lütfiyar İmanov.
1960-cı illər

toyda olanlara o qədər təsir etmişdir ki, onlar uzun müddət bu haqda danışdılar. Niyazi ilə ilk görüşüm yaddaşımda bu cür qaldı. Bir necə il sonra bu qeyri-adi insanla daha yaxından tanış olduqda mən başa düşdüm ki, həmin axşam məndə yaranmış suallar onunla bağlı idi ki, mən onun necə hərtərəfli istedadla malik olduğunu bilmirdim.

Əlbəttə, taleyimdə, müğənni kimi təşəkkül tapmağımda Niyazi çox böyük rol oynamışdır, hərçənd ki, o bunu heç vaxt etiraf etməzdi. Yeni rollar, obrazlar, mahnılar üzərində necə işləməyimiz yaxşı yadımdadır. O, həmişə vaxtında səhvi göstərməyi, düzəliş etməyi bacarırdı, özü də bu o qədər inandırıcı olurdu ki, onun dediklərinə etiraz etmək mümkün olmurdu. İndi yadıma düşür ki, mənim minnətdarlıq sözlərimə cavab olaraq deyirdi: “Sən nə danışırısan, mən sənə üçün nə etmişəm? Axı sənə səs var, istedadın var. Hər şeyi sən özün edirsən, mən yalnız səni istiqamətləndirirəm”. Əlbəttə, bu Niyazi kimi çox istedadlı insanın təvazökarlığının göstəricisi idi.

Mən həmişə ona heyran qalırdım. Heyran olurdum onun hər hansı bir hadisəyə sağlam qiymət verməsinə, özü də ən sadə və dürüst yol ilə. Mən deyə bilmərəm ki, Niyazi heç vaxt səhv etməyib, çünki heç nə etməyən adam səhv etməz, bu həmişə məlumdur. Hətta çox nadir hallarda səhv edəndə belə, o, layiqli açıqlama tapırdı və tez bir zamanda səhvi unudulurdu. Mən hətta onun inanılmaz çalışqanlığına mat qalırdım. Demək olar ki, o ümumiyyətlə yatmırdı, çünki onu günün hər saatında iş başında görmək olardı. Niyazi gecədən səhərəcən royal arxasında oturaraq hansısa əsər üzərində dayanmadan işləyə bilərdi və ağır iş rejimindən sonra istirahət etmiş kimi gümrəh görsənirdi. Bu da izah ediləndir: Niyazi musiqi ilə yaşayırdı və musiqi onun üçün hər şey idi.

Niyazi hərtərəfli maraq dairəsinə malik adam idi. O, kitab oxumağı çox sevirdi. Mən Niyazidə olan bu marağı Türkiyədə qastrol səfərində olanda gördüm. Maestro yanında kitablar, qəzet və jurnallar yığar və gecə üçə-dördəcən oxuyardı. O, çoxlu sayda məlumat materialını uzun müddətə yadda saxlaya bilərdi, çünki o, əla peşəkar yaddaşa malik idi. Musiqi partituralarını, musiqi klavirlərini əzbər bilirdi, külli miqdarda musiqi materialını bilməsinə baxmayaraq o, hər hansı bir opertanın quruluşu zamanı mütləq yeni materiallar

toplayardı. Bir misal gətirmək istərdim. Bir dəfə Xalq artisti Rauf Atakişiyevlə görüş zamanı o mənə dedi: “Lütfiyar, dünən Niyazi məni evlərinə dəvət etdi və Çaykovskinin “Yevgeni Onegin” operasından Lenskinin ariya və ariozosunu ifa etməyə xahiş etdi, çünki Türkiyəyə bu tamaşanı qoymağa gedir və operanın materialı ilə bir daha tanış olmaq istəyir. Bəs axı əla nümunələr var - Lemeşev, Kozlovski, nə üçün bu gözəl ifaçıların səsyazılarına qulaq asmayıb məni dəvət edib?” Raufa qulaq asdıqdan sonra mən ona cavab verdim: “Maestro bu operanın materialını əla bilir, Lemeşev və Kozlovskinin yaradıcılığı ilə də yaxşı tanışdı. O, sadəcə olaraq onun fikirlərinə daha çox uyğun gələni, onunla həmfikir olanı axtarır. Hər bir sənətkarda olduğu kimi Niyazinin də öz fikri, öz şərhı var, o, bir daha özünün haqlı olub olmadığını yoxlamaq istəyir”. Onun dahiliyi məhz bunda idi: o həmişə axtarır, axtarır, bəzən uzun müddət axtarır və tapırdı. O daha yaxşı səslənməsi üçün eyni əsərə dəfələrlə qayıda bilərdi.

Niyazinin ifasında hər hansı bir əsər - istər klassik, istərsə də müasir əsər – yalnız Niyazi üslubuna xas olan dahiyənə çalarlar əldə edirdi.

Biz Niyazini həm əla musiqiçi-ifaçı kimi, həm də gözəl bəstəkar kimi tanıyırdıq. Qərribə orasındadır ki, Niyazi ifaçı kimi bəzən öz əsərlərinə laqeyd yanaşırdı. Axı məlumdur ki, onun parlaq istedadı bəstəkarlıq sahəsində də əksini tapmışdır. Onun bir çox əsərləri nəinki respublikamızda, onun hüdudlarından kənarda da məşhur idi. Lakin maestro konsert proqramlarına öz əsərlərini heç də həmişə daxil etmirdi. Yadımdadır, bir dəfə Niyazi məni ifaçı kimi Orconikidze

Görkəmli türk bəstəkarları Ahmet Adnan Saygun, Necil Kazım Akses, Niyazi və Lütfiyar İmanov. Türkiyə.1973

cəsinə dəvət etmişdi. Və biz gecənin proqramını tətib etməyə başladıq. Proqramda bir dənə olsun Niyazinin mahnısı yox idi. Mənim nə üçün proqramda onun əsərinin olmaması haqında sualıma o cavab verdi: “Bunun üçün yeni orkestr işləməsi lazımdır, köhnəsi

artıq xoşuma gəlmir”. Yalnız uzun mübahisələrdən və mənim təkidimdən sonra proqramı onun işləməsində iki Azərbaycan mahnıları daxil edildi. Azərbaycan teatrının səhnəsində onun “Çitra” baletinin tamaşaya qoyulması haqqında maestro ilə mənim nə qədər mübahisə etməyimiz yadımdadır. O vaxta qədər bu balet Kuybişev teatrında tamaşaya qoyulmuşdu. Hətta, balet bizim teatrda tamaşaya qoyulduqdan sonra belə o, vaxt tapıb onu qramvala yazdırı bilmirdi. Hər dəfə təxirə salırdı.

Həyatımda Niyazi ilə bağlı çox şeylər olub. Həm opera teatrına gəlişim, həm opera müğənnisi kimi təşəkkülüm, həm də gələcək yaradıcılıq uğurlarım. Bunun necə baş verdiyi haqqında danışmaq istərdim. 1956-cı ildə mən Rauf Hacıyevin rəhbərliyi ilə estrada teatrında işləyirdim. Mənim də iştirak etdiyim respublika festivalı keçirilirdi. Bax məhz onda Niyazi məni müğənni kimi tanıdı. Sonra mən Operetta teatrına işləməyə keçdim. Teatrın səhnəsində R.Mustayev və V.Adıgözəlzadənin “Hacı Qara” operettasını oynayırdıq. Tamaşaların birinə Mədəniyyət naziri və o vaxtlar Opera və balet teatrının baş dirijoru olan Niyazi gəlmişlər. Tamaşadan sonra hər ikisi mənim qrim otağıma gəldilər. Niyazinin söylədiyi ilk sözlər belə idi: “Nə vaxta kimi sən operettada işləyəcəksən?”. Mən isə zarafatla cavab verdim: “ Siz məni operaya dəvət edənedək”. “Onda sabah saat 12 üçün pianoda müşayiət edənlə operaya gəl” – maestro dedi.

Səhərişi gün mən Niyazinin yanına gəldim, o, məni royalın yanına dəvət etdi və “Koroğlu” operasından bir parçanı oxumağı təklif etdi. Bildirdi ki, mənim haqqımda məlumat toplayıb və musiqi məktəbində oxuduğum illərdə bu operanın birinci aktını hazırlamağımdan xəbərdardır. Mən Koroğlunun ariasını oxudum, sonra dördüncü aktdan aşiq mahnısını ifa etdim. “Afərin, xoşuma gəlir, səni orkestrlə dinləmək

Niyazi, Tahir Salahov və Lütfiyar İmanov. 1982

lazım olacaq. Hazırda teatr qastroldadır, oktyabrın əvvəllərində gəl” – Niyazi dedi.

Mən son dərəcə sarsılmış vəziyyətdə çıxıb getdim. Bilmirəm bu iki aya necə tab gətirdim. Bütün bu müddət ərzində çox həyəcanlı idim. “Koroğlu” operasının Moskvada keçiriləcək Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti dekadasında nümayişində əsas partiya üçün gənc ifaçının lazım olduğunu eşidəndə həyəcanım daha da artdı. Niyazinin məni dəvət etməyinin səbəbini indi başa düşdüm. Həyəcan bir dəqiqə olsun belə məni tərk etmirdi. Axı o vaxtlar Koroğlunu ifa edən Bülbülün nüfuzu çox böyük idi. Oktyabrın əvvəllərində opera teatrında dinləmə oldu, orkestrə Əşrəf Həsənov dirijorluq edirdi, maestro isə zalda əyləşib diqqətlə qulaq asırdı. Dinləmənin nəticələri Niyazinin xoşuna gəlmişdi. Beləliklə, mən əvəzçiliklə M.F.Axundov adına Opera və balet teatrına qəbul olundum. Buradaca bütün partiyanı əzbərləmək üçün mənə müddət müəyyən olundu. Niyazi hər həftə məşqlərin necə keçdiyini yoxlayırdı. Düz bir aydan sonra partiya hazır idi. Maestro sinifdə mənimlə məşğul olmağa başladı. Uzun və gərgin günlər başladı. “Koroğlu” operasının baxışı üçün Bakıya SSRİ Mədəniyyət naziri gəlmişdi. Baxışdan sonra teatrın bütün kollektivini yığaraq dedi: “Bəli, yoldaşlar, indi siz əminliklə “Koroğlu”nu Moskvaya apara bilərsiniz. Sizin iki gözəl ifaçınız var – yaşlı nəsl və gənc nəsl”. Hər tərəfdən Maestro Niyazinin ünvanına minnətdarlıq sözləri səpələnirdi, çünki hamı bilirdi ki, məni o hazırlamışdı. Bu, həyatımda ilk böyük uğur idi.

Niyazi ilə mənim həm yaradıcılıq, həm də şəxsi dostluğumuz vardı. Mənə elə gəlir ki, bizim şəxsi dostluğumuz məhz yaradıcılıq əməkdaşlığımız yaranan gündən başlamışdır. Mən həmişə dostluğumuzu yüksək qiymətləndirir və qədrini bilirdim. Bu insana həmişə çox böyük məhəbbətlə yanaşırdım, ona görə yox ki, o, həyatımda çox böyük rol oynamışdır, ona görə ki, o, mənim üçün yoldaş, dost və müəllim idi. Bu o demək deyil ki, bizim münasibətlərdə hər şey hamar idi. Mübahisələr, fikir ayrılıqları – hətta hərdən bir-birimizdən küsürdük. Amma yenidən məşqlərdə, konsertlərdə görüşəndə bütün bunlar tezlikdə yaddan çıxırdı. Və yenidən mən səhnədə, maestro isə dirijor pultu arxasında həmişə olduğu kimi fikri

cəmlənmiş, diqqətli və səmimi.

Niyazi – dirijor və bəstəkardır. Niyazi – müdriklikdir. Niyazi – istedaddır!

BƏXTİYAR VAHABZADƏ,
Xalq şairi

Bizim Maestro Niyazi

Altmışıncı illərin əvvəllərində Niyazi Azərbaycan filarmoniyasının direktoru vəzifəsinə təyin edildi. Vəzifəni icra etməyə başlayaraq və filarmoniyanın həyatını yaxşılığa doğru dəyişdirməyi arzulayaraq

o,nəinki həmkarları – bəstəkar və musiqiçilərlə, həmçinin şairlər, yazıçılarla da məsləhətləşir, öz yeni fikirlərini sınaqdan keçirirdi. Həmin günlərin birində maestro mənə evə zəng çaldı və yanına dəvət etdi. Kabinetində görüşdük. Mən Niyazini təbrik etdim, işində uğurlar arzuladım.

- Tək əldən səs çıxmaz, - o dedi. – Əl-ələ verib işləməliyik.

Açığı mən təəccübləndim. Filarmoniya üçün mənim nə faydam ola bilər?

Maestro üzümdəki təəccübü oxudu və əsas məsələyə keçdi.

- Filarmoniyada poeziya gecələri təşkil etmək istəyirəm. Sən bu işə necə baxırsan?

Mən dərhal cavab tapa bilmədim. Çünki, ağılıma sığmırdı ki, musiqiçilər, müğənnilər və rəqqaslar üçün nəzərdə tutulmuş səhnədə şeir oxusunlar. Hərçənd ki, mən saatlarla qulaq asmağa hazır olan insanların poeziyaya məhəbbətini bilirdim. Amma... mən bu “amma”nın izahını istəyirdim:

Siz bilet satmaq istəyirsiniz, yoxsa...

- Tamamilə doğrudur, giriş pullu biletlərlə olacaq.
- Etiraf edirəm ki, bilet anşlaqının olacağına inamım yoxdur...
- Mən isə inanıram. Məgər poeziya bir növ musiqi deyil?

Mən şəxsiyyətinə və sənətinə böyük hörmət bəslədiyim ustad sənətkara etiraz edə bilmədim.

O davam edirdi:

- Özü də səndən başlamaq istəyirəm. Məni soyuq tər basdı.

Mən çaşıb qaldım:

- Amma, bəlkə... mən sonraya qalım...

- "Amma"sı yoxdu. Get, hazırlaş.

Hərçənd ürəyimdə bu təkliflə heç cür razılaşa bilmirdim, amma tabe oldum və çaşqın halda kabinetini tərk etdim.

Bir neçə gün sonra afişalar hazır oldu. Gecə yaxınlaşdıqca mənim qorxum və həyəcanım da artırdı. Açıqı, o qədər də pərt olmaqdan deyil, onun mənim yaradıcılığımıza etibarını itirməkdən ehtiyat edirdim.

Təyin olunmuş gün gəldi. Yüzlərlə insanın filarmoniyanın girişində artıq bilet axtarmasını gördükdə mən ruhlandım. Kabinetdə məni qarşılayan Niyazi gülərək dedi:

- Bəs indi inandın? İki gündür ki, məni kabinetdə sakit oturmağa imkan vermirlər, bilet istəyirlər. Deməli, təşəbbüsümüz baş tutdu və bu işi davam etdirmək lazımdır.

Yay estradasında gecəmiz başladı. Professor Əkrəm Cəfər yaradıcılığım haqqında qısaca məlumat verdikdən sonra sözü mənə verdi. Şeir oxuyaraq eyvanda mənə baxan və alqışlardan sevinən Niyaziyə baxırdım.

Gecədən sonra maestro məni dostlarım – şairlərlə birgə evinə dəvət etdi. Niyazi uşaq kimi sevinirdi, şeirlər haqqında öz fikirlərini bildirirdi...

O gündən dostluğumuz başladı. Ayda azı iki dəfə biz ya mənim evimdə, ya onlarda, ya da ümumi dostumuz olan professor N.Rzayevin evində görüşür, incəsənət, ədəbiyyat haqqında fikir mübadiləsi aparırdıq. Və hərçənd ki, bu görüşlərin diqqət mərkəzində

həmişə Niyazi olurdu, o danışmaqdan çox qulaq asmağa üstünlük verirdi, özünü çox sadə və təbii aparırdı, böyüklüyünü və üstünlüyünü

göstərməyə cəhd etməirdi.

Niyazinin Üzeyir Hacıbəyli haqqında fikirləri indi də yadımdadır. Üzeyir bəyin böyüklüyünü o, yalnız Azərbaycan professional musiqisinin banisi olmasında deyil, həmçinin onun bu əsasları necə qoymasında görürdü. Əsas mahiyyət də məhz bu “necə”də idi. Niyazi təkidlə təkrar edirdi ki, bunu başa düşmək üçün Hacıbəylinin “Azərbaycan musiqisinin əsasları” kitabını dərk etmək, üzərində dərinlən düşünmək lazımdır. Maestro deyirdi ki, bu kitab nəinki bəstəkarların, həm də bütün incəsənət və ədəbiyyatla məşğul olanların stolüstü kitabı olmalıdır. Çünki, bu kitabda nəinki yaradıcılığın yalnız yolları və üsulları, həm də onun məqsəd və vəzifələri aydınlaşdırılır. Üzeyir bəy incəsənəti xalqdan kənarda, onun düşüncələrindən və əməllərindən kənarda təsəvvür etməirdi. Buna ən böyük sübut – Üzeyir Hacıbəylinin özünün yaradıcılığıdır. Və bütün vücudu ilə doğma xalqının bəstəkarı olaraq o, hamının sevimli sənətkarıdır.

Maestronun Üzeyir Hacıbəyli haqqında fikirlərini mən elə o vaxt gündəliyimə qeyd etmişdim.

İndi mən məşhur bolqar yazıçısı Stanislav Sivriyevin incəsənət və ədəbiyyat haqqında qeydlərini oxuyurdum. Onun mülahizələrinin mənimkilərlə üst-üstə düşdüyü üçün

burada onları qeyd etməyi lazım bildim: “Dünya yaradıcılıqları ən ümumi sözlərlə doğma torpağının qoxusundan, öz xalqının ruhunu anlamaqdan uzaq olan yazıçılara laqeyddir. Qoqolu və Dostoyevskini qeyri-rus yazıçıları kimitəsəvvür etmək mümkün deyildir; Ekzyuperi – iliyinə qədər fransızdır. Botev və Zaxariy Stoyanov - bolqar, Petefi və Attila Yojef - macarıqlar. Bu, bütün böyük sənətkarlara aiddir. Və əksinə: kosmopolitik baxışlara malik yazıçı nə öz xalqına, nə də dünyaya məxsus deyildir”.

Məhz buna görə də, Üzeyir Hacıbəyli öz xalqının necə deyərlər əti ətindən, qanı qanından olmaqla eyni zamanda bütün bəşəriyyətə məxsusdur. Bax Niyazi də bu nöqteyi-nəzərdən Üzeyir bəyin

Niyazi və Bəxtiyar Vahabzadə. 1970-ci illər

yaradıcılığını qiymətləndirirdi.

“Muğam” poeması üzərində işləyərkən mən bir çox musiqi xadimlərinə, o cümlədən Niyaziyə də müraciət etmişdim. Bu və ya digər fikri izah etmək üçün o, uzun-uzadı, saatlarla Ü.Hacıbəylinin mülahizələrindən nümunələr gətirir və bu əsasda mənə muğamın mahiyyətini açıqlamağa çalışırdı.

Niyazinin xalq musiqisini dərinədən bilməsi demək kifayət deyildi. Xalq musiqisi onun ürəyində döyünür, damarlarında axırdı. O, xalq musiqisi ilə yaşayır və nəfəs alırdı. Bu məsələni onun gənc bəstəkarlara nəsihətlərində qaldırdığının dəfələrlə şahidi olmuşam.

Bizim maestro çox qeyri-adi adam idi. O, çox geniş maraq dairəsinə malik idi. Eyni hisslə o, ədəbiyyatı, poeziyanı da sevirdi və bununla əlaqədar maraqlı fikirlər irəli sürürdü. O, güllə atıcılığından üzgüçülüyə qədər, akrobatikadan qılıncoynatmaya qədər idmanın bütün növlərindən məlumatlı idi, dünya idmanı ulduzlarının həyatı ilə maraqlanırdı.

Niyazi, Bəxtiyar Vahabzadə və başqaları nərd oynayarkən

Niyazi incəliklərindək həm doğma, həm də rus dilini bilirdi. O, xalqın dilindən uzaq olan kitab dilinin ələhdarı idi. Bir dəfə “Kommunist” qəzetinin redaksiyasına bir qrup şair və bəstəkarın yeni mahnılarının müzakirəsinə dəvət etmişlər. Müzakirədən əvvəl Niyazi

qəzetlərin dilindən gileyləndi, bəzi nümunələr gətirdi və göstərdi ki, bu dönmələr – başqa dildən hərfi tərcümələr bizim dilimizin təbiəti üçün yaddır. O deyirdi ki, süni söz yığımından uzaqlaşmaq, xalqın canlı danışiq dilinə yaxınlaşmaq lazımdır.

Niyazinin nitq mədəniyyəti, danışiq tərzini onu dinləyənləri valeh edirdi. Onun çox təmiz, münasib və şirin üslubu vardı. O, zövqlə sözləri, ifadələri seçir, onların təmizliyinə çalışırdı, cümlədə artıq xarici yamaq sözlərdən qaçırdı. Onun şifahi nitqində çox gözəl söz birliyi və ecazkar ahəngdarlıq eşidilirdi.

Çox aydın yadımdadır - biz təzəcə Türkiyəyə səfərdən qayıtmışdıq. Onun evində görüşdük. Niyazi Türkiyədəki o vaxtki siyasi vəziyyəti elə təhlil etdi ki, mən onun siyasi sayıqlığına, dünya hadisələrinin qiymətləndirməsi bacarığına heyran oldum. Maestro qaşlarını çataraq qeyd etdi ki, bizim hamımıza dünyada baş verənlərdən düzgün nəticə çıxarmağa, hadisələri düzgün qiymətləndirməyə imkan verən siyasi mədəniyyət də lazımdır. Ona görə ki, siyasi mədəniyyəti olmayan xalq nə özünü dərk edə bilər, nə də gələcəyi görə bilər. O deyirdi: – mənəcə, vətəndaşlıq şücaəti siyasi mədəniyyətdən başlayır.

O əsil ictimai xadim idi, respublikada baş verən hadisələrə etinasız qala bilmirdi, dərhal öz münasibətini rəsmi və ya qeyri-rəsmi formada bildirərdi.

Niyazi çətin, ziddiyyətli adam idi. Sevincində kədər gizlənirdi, kədərində sevinc görsənirdi, qəzəbi sakitliklə və sakitliyi isə partlayışla nəticələnirdi. Onu başa düşmək, qəlbində gizlənən tufanı duymaq çətin idi. Ona görə də bir çoxlarına o, qəribə və gözlənilməz adam təsəvvürü yaradırdı. Bəs bütün böyük istedadlar belə deyillərmi?

Heç kim onu həyat yoldaşı Həcər xanım qədər hiss etmir və başa düşmürdü. O, həyat yoldaşı kimi deyil, ana kimi Niyaziyə nəvaziş göstərir, onun kaprizlərinə dözürdü. Ona görə də biz bu böyük istedadı qoruduğu üçün həmişə Həcər xanıma minnətdarıq.

Niyazinin ən böyük xidmətlərindən biri simfonik musiqinin təbliğidir. O, ürək ağrısı ilə geniş xalq kütlələrinin simfonik musiqini lazımınca qiymətləndirməməsi haqqında danışdı və öz praktiki fəaliyyəti ilə bu anlaşılmazlığın aradan qaldırılmasına kömək etməyə çalışdı. Bu məqsədlə o, rəhbərlik etdiyi orkestrlə kənd rayonlarına gedir, mütəxəssislərin simfoniya, xüsusilə Azərbaycan simfonik muğamları haqqında, Bax, Bethoven, Çaykovski, Motsart kimi dahi bəstəkarların əsərləri haqqında mühazirələrini təşkil edirdi. Bu çıxışlar həmin əsərlərin ifası ilə müşayiət olunurdu.

Mən dəfələrlə onu simfonik orkestrin rəhbəri kimi Şəkidə, Ağdamda, Şuşada görmüşəm, xalqla canlı ünsiyyətinin şahidi olmuşam. Niyazinin bu xidməti digər xidmətləri ilə yanaşı onun yaradıcılıq bioqrafiyasında qeyd olunmalıdır.

Geniş maraq dairəsinə malik, hərtərəfli xadim olan Niyazi pult arxasında yalnız və yalnız dirijor idi! Özü də necə dirijor! Mən simfonik musiqinin incəliklərini anlamayan elə insanlar tanıyıram ki, onlar konsertlərə yalnız Niyazinin dirijorluğuna tamaşa etmək üçün gəlirdilər. Pult arxasında maestronun barmaqlarından çıxan qığılıcım, mimikanın dəyişkənliyi, gözlərinin alovlu parıltısı hamını ovsunlayır, onları musiqinin sehirli aləminə aparırdı.

“Koroğlu” operasının uvertürası! Üzeyir Hacıbəylinin bu dahiyənə əsərini Niyazi himn səviyyəsinə qaldırmışdır. Əgər kimsə onu Niyazinin təfsirində dinləməmişdirsə, deməli o, bu əsəri bütün incəlikləri ilə hiss etməmişdir. Məhz Niyazinin ürəyi, Niyazinin çubuğu lazım idi ki, uvertüranı dərinədən dərk edəsən, orada qaynayan hissləri, səsin qüvvəsini, həmahəngliyin çalarlarını dinləyiciyə çatdırasan. Niyazinin ürəyi ilə səslənməyən uvertüra, mənim üçün yarımçıq qalardı. Deyəsən, dahi Üzeyir Hacıbəyli “Koroğlu”nu məhz Niyazinin sehirli dirijor çubuğu üçün nəzərdə tutaraq yazmışdır. Mən bu əsərə yüz dəfələrcə qulaq asmışam. Və ona hər gün, hər saat qulaq asmağa hazıram! “Koroğlu” uvertürasının sədaları altında xalqı böyük ideallar uğrunda mübarizəyə qaldırmaq olar! Hətta bu musiqiyə radioda qulaq asdıqda belə qarşımda qaranquş qanadlı qara frakda Niyazinin sifəti və əlləri canlanır. Bir sözlə, necə ki, Azərbaycanı Üzeyir bəysiz, Üzeyir bəyi də Azərbaycansız təsəvvür etmək mümkün deyil, eləcə də “Koroğlu” Niyazisiz, Niyazi “Koroğlu”suz təsəvvüredilməzdir.

Bizim əziz Niyazi məhz bax bu cür insan, bu cür sənətkar idi.

AQŞIN ƏLİZADƏ,
bəstəkar,
Azərbaycanın Xalq artisti

MAESTRO – MƏNİM ÜRƏYİMDƏDİR

“Niyazi” deyəndə və ya eşidəndə, göz önündən bütün Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin tarixi: onun ilk addımları, təşəkkülü, böyük uğurları keçir. Niyazi adı bizim musiqi mədəniyyətimiz ilə əbədi və möhkəm bağlı olaraq, onun rəmzlərindən biri olmuşdur. Dirijor-sehrbaz, öz sehrli dirijor çubuğunun hərəkəti ilə böyük ustadların çox partituralarına həyat verərək dünyaya ovsunlayıcı musiqi səslərini bəxş etmişdir. Bir bəstəkar kimi Azərbaycan musiqisinin inkişafına əvəzsiz tövhələr vermiş, hələ həyatda ikən onun klassikləri sırasında şərəfli yer tutmuşdur.

Tale mənə həyatım boyu bu böyük insan və musiqiçi ilə ünsiyyətdə ola bilmək xoşbəxtliyini nəsib etmişdir. Babamı, Azərbaycanın ilk çekistlərindən biri olan Hənifə Hüseynovu (sonralar Sovet İttifaqı Qəhrəmanı olacaq Mehdi Hüseynzadənin atası) yaxşı tanıyır, tez-tez onun evində qonaq olardı. Məhz orada ilk dəfə Niyazini gören valideyinlərim onun nəcib simasını, mehriban, açıq təbəssümünü həmişəlik yadda saxlamışdılar. Onun evimizə hər gəlişi ailəmizdə heyrətamiz canlanma yaradırdı.

Mənim Niyazi haqqında ilk təəssüratlarım isə ecazkar musiqi dünyası ilə bağlıdır. O, gözəl

Niyazi və Aqşin Əlizadə . Aqşin Əlizadənin “Azərilər” kantatasının ifasından sonra. 05.05.1976.

pianoçu kimi Azərbaycan xalq mahnılarını, rəqslərini məharətlə fortepiano arxasında improvizasiyalar edərək saatlarla ifa edərdi. Yadımdadır, bir qədər yaşa dolduqda arabir mən də maestro ilə evdəki musiqi ifalarına qoşulub dörd əllə birlikdə çalardıq.

Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının tələbəsi olarkən, mən tez-tez Niyazinin məşqlərinə gedir və çalışırdım ki, onun bir konsertini də buraxmayım. Maestronun hər çıxışı böyük musiqi bayramı idi. Onun konsertlərinin daimi iştirakçısı kimi deyə bilərəm ki, dirijor Niyazinin sehrli sənəti dinləyiciləri üçün heyramiz idi. Maestro sərkərdəyə bənzər əzəmətli, eyni zamanda zərif vücudu ilə pult arxasına keçəndə zal möcüzə gözləyərək donurdu. Möcüzə də hər zaman baş tuturdu. Onun zərif və plastik əlləri ilə yaratdığı görünməmiş enerji gücünə malik səslər dinləyicisini titrədərək sevinməyə, iztirab çəkməyə və valeh olmağa vadar edirdi.

Niyazi ilə mənim bəstəkar kimi ilk görüşüm elə tələbəlik illərində olmuşdu. Üçüncü kursda oxuyurdum, uzun tərəddüdlərdən sonra, qorxa-qorxa, "ittiham" gözləyərək nəhayət ki, öz fortepiano üçün sonatamı ona göstərməyə qərar verdim. Maestro diqqətlə bu işimi nəzərdən keçirib məni dəstəkləyəndə, bir sıra qiymətli məsləhətlərini verəndə mənim sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Yaxşı yadımdadır, Niyazinin müşahidə qabiliyyəti, ayrı-ayrı təyinlərdə dəqiqliyi məni valeh edirdi. Onun həmin vaxt dediyi bir ifadə mənim yaddaşımda dərinlən həkk olunmuşdur. Niyazi mənə əsərin formasının, mənasının, məntiqinin xüsusilə vacib olduğunu qeyd edərək Q.Qarayevi misal gətirdi:

Aqshin Əlizadə Niyazinin Mənzil Muzeyində. 05.12.2002

“Bu bəstəkar əsərin formasını o qədər incəliklə hiss edir ki, hər an qayçıyı alıb bütün artıq bildiyini kəsib ata bilər”.

Sonralar da dəfələrlə mənim Niyazi ilə yaradıcı görüşlərim olmuşdur. Mən, dövrün bir çox başqa bəstəkarları ilə yanaşı, Niyazinin sayəsində böyük orkestrlə heç nə ilə müqayisə oluna

bilməyəcək ünsiyyət dəqiqələri yaşamışam. Bir çox maraqlı və ibrətamiz şeyləri Niyazi ilə “Kənd süitəsi”, “İyirmi altılar” kantatası üzərində işləyərkən öyrənmişəm. Artıq birinci məşqə o, xırdalıqlarına qədər öyrənilmiş və analiz olunmuş partitura ilə gəlirdi. Təsadüfi deyil ki, onun verdiyi gözlənilməz suallar bəzən əsərin müəllifini belə çıxılmaz vəziyyətə salırdı. Onunla işləyən bəstəkarlar yaxşı dərk edirdilər ki, dirijora tamamlanmamış, yaxşı düşünülməmiş əsəri gətirmək olmaz. İşinə çox məsuliyyətli və tələbkar olan maestro başqalarından da işlərində bu münasibəti tələb edirdi.

Bununla bağlı mən bir epizodu xatırlayıram, bəlkə də adi görünə bilər, amma bu maestronun işində qarşısıalınmaz, fədakar olmasının göstəricisidir. Bir axşam Niyazi mənə zəng edib Raxmaninovun fortepiano üçün Dördüncü konsertinin qramvalı ilə onlara gəlməyimi xahiş etdi. Məsələ burasında idi ki, Niyazi təcili olaraq bu əsəri xarici qonaq ifaçının gəlişi üçün hazırlamalı idi, proqram barədə isə ona yalnız bir neçə saat əvvəl məlumat vermişdilər. Bütün gecəni maestro əsərin partiturası üzərində işləməklə, hər bir xırda detallı analiz etməklə keçirdi. Yaradıcılıq ekstazında olan maestro işinə o qədər aludə olmuşdu ki, ətrafında heç nəyi görmürdü. O, ertəsi gün toparlanmış və ciddiyyətlə bütün bu gərgin işi orkestrlə yerinə yetirdi, üçüncü gün isə artıq orkestr solistlə məşq edəndə hər şey konsert

üçün hazır idi. Ən yorğun isə, deyəsən mən görünürdüm...

Niyazi dünya musiqisinin, xüsusilə rus klassiklərinin çox sayda əsərlərinin parlaq ifaçısı idi. Onun istedadı həqiqətən universal və çoxşaxəli idi. Hər bir böyük sənətkarı fərqləndirən cəhət onun başqalarının edə bilməyəcəyini bacarmaq

Aqşin Əlizadə Niyazinin Mənzil Muzeyində. 01.07.2009

qabiliyyətidir. Niyazi Azərbaycan musiqisinin şedevrlərinin yeganə və təkrarolunmaz interpretatoru idi. Bu gün də təsəvvür etmək çətinidir ki, Niyazi olmasa idi Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov

musiqisi dünyada necə səslənəcəkdi. Maestronun yüngül əli sayəsində çox əsərlər ilk ifasından sonra şöhrət qazanmış və orkestrin repertuarında uzunmüddətli qeydiyyata düşmüşdü. Bakıda Qara Qarayevin “İldırım yollarla”, Leninqradda Arif Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” baletlərinin, Cövdət Hacıyevin Dördüncü simfoniyasının premýeralarının zəfərləri mənim hafizəmə həkk olunmuşdur. Hər bir böyük musiqiçi kimi, təbii ki, Niyazinin də nəhəng musiqi dünyasında bağlı olduğu, öz simfoniyları var idi, hansılar ki, illər ərzində korrekte olunur, vacib düzəlişlərə məruz qalırdı. Ancaq ilk məhəbbəti olan – dahi Üzeyir Hacıbəyli musiqisinə Niyazi ömrünün sonuna kimi sadıq idi. “Üzeyir əmi” – o, bəstəkarın adını məhz belə, mehribanlıqla və eyni zamanda hörmətlə çəkirdi. Adama elə gəlirdi ki, bütün yaradıcılığı dövründə Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərini ifa edərək naməlum bir şey saxlamamışdı. Ancaq bu maestro idi və hər dəfəsində bu böyük musiqiyə müraciət edəndə eyni həyəcanla onun yeni-yeni tərəflərini açırdı.

Bir uşaq kimi sevinmək, musiqi dünyasının gözəl səsləri ilə qarşılaşdığı zaman vəcdə gəlmək qabiliyyətini qoruması – məhz bunlar Niyazinin fərqli cəhətləri idi. O, tez coşan, bəzən ziddiyyətli ola bilərdi, amma biganə və laqeyd isə - heç zaman. Ən həlledici anda, səhnəyə çıxıb pult arxasına keçdiyi zaman, həyatda hər şey ikinci plana keçirdi.

Maestronun axırncı işlərindən biri yadıma düşdü. Bu SovİKP-nin XXVI qurultayı zamanı idi, tənənəli konsert proqramına mənim əsərim də salınmışdı. Burada mən nəhəng iradə və cəsarət sahibini gördüm. Məhz cəsarət... Konsert ərəfəsində Niyazi ciddi xəstələnmişdi və özünü pis hiss edirdi. Hamı onun səhhəti üçün narahat idi və hesab edirdilər ki, belə vəziyyətdə çıxış etmək olmaz. Ancaq bu Niyazi olmazdı. Konsertin başlamasına az qalmış, cox güman böyük səylər göstərərək o, birdən dəyişdi; xəstəlik sanki heç yox imiş. Maestro dirijor pultu arxasında yerini tutaraq, hər zamankı kimi, böyük ilhamla konserti idarə etdi. Belə fədakarlıq və səbr yalnız böyük Niyaziyə xas olan cəhət idi.

Bir neçə il bundan əvvəl, maestronun yetmiş illik yubileyi ərəfəsində, mən “Onun əsas konsertləri qarşıdadır” başlıqlı məqalə

yazmışdım. Düşünürəm ki, bu sözləri bu gün də Niyaziyə aid etmək olar, çünki maestronun ifaçılıq sənəti çoxsaylı qramvallarda və səs yazılarında yaşayır, onun əsərləri yaşayır və dünyada milyonlarla insana əsl sənətlə ünsiyyətdə olmaq sevinci bəxş edərək onları mənəvi cəhətdən zənginləşdirir. Nə qədər ki, musiqi yazılır, səslənir – Niyazi yaşayır.

SULXAN SİNSADZE (Gürcüstan),

Bəstəkar,
Gürcüstanın Xalq artisti,

SİLİNMƏZ İZ

Hər bir insanın həyatında elə görüşlər, elə insan adları vardır ki, onlar öz təkrarolunmaz fərdiliyi, parlaq yaradıcı gücü və gözəl insani cazibəsi ilə silinməz iz buraxmışdır.

Mənim üçün belə insan – Niyazidir: musiqiçi, dirijor, sənətkar.

Mən onu bir neçə onillik idi ki, tanıyırdım. Onunla plenumlarda, konsertlərdə, həmçinin ev şəraitində də görüşərdik. Niyazinin məndən yaşca böyük olmasına baxmayaraq, mən bu fərqi hiss etməzdim. O, hamı ilə ümumi dil tapa bilirdi. Dostları, həmkarları onun qonaqpərvər evinə gələndə hədsiz sevinərdi...

60-cı illər idi, Azərbaycan bəstəkarlarının qurultayında Moskvadan, Leninqraddan və ittifaq respublikalarından gələn bəstəkarlar iştirak edirdilər, biz Niyazinin evinə qonaq dəvət olunmuşduq. Elə ilk dəqiqələrdən dost atmosfer hökm sürməyə başladı. Niyazi zarafat edir, Ü.Hacıbəylinin “Arşın mal alan” kinofilminə yazdığı musiqiyə öz məşhur işləməsini çalır, oxuyur, dilxoşluq edirdi, hamımızın ruhu yüksəlmişdi. Artıq gecə Niyazinin evini tərk edəndə, hər zamankı kimi səmimi olan D.Şostakoviç bu sözləri dedi: “Heyrətamiz! Bu insanın hər işi necə də bərq vurur!”.

Niyazi anadangəlmə istedad idi. Mən onun konsertlərinin dinləyiciləri arasında olduğum zaman həmişə onun orkestrlə vəhdəti, dirijor əzmi və musiqi ekspressiyasının təsiri altında olurdum.

Yəqin ki, bunun kökündə orkestr artistlərinin Niyaziyə məhəbbəti, böyük sənətkara olan inamı dururdu.

Hər bir yaradıcı insanın həyatında evdəki mühit böyük rol oynayır. Mən həmişə Niyazinin həyat yoldaşı Həcər xanımın bu görkəmli

musiqiçini necə hərərətlə, sevgi ilə əhatə etdiyini minnətdarlıqla xatırlayıram.

Niyazinin xasiyyətinin daha bir tərəfini qeyd etmək istərdim: o, musiqidə bütün yenilikləri səmimiyyətlə qəbul edir və vaxtında mülayim ifadələrlə bu və ya digər bəstəkarı ürəkləndirirdi. 1982-ci ilin dekabr axşamını unuda bilərəmmi? Həmin vaxt Moskvada, Stanislavski və Nemiroviç-Dançenko adına teatrda “Rivares” baletinin premyerası baş tutmuşdu. Çox məşğul olmasına baxmayaraq, Niyazi bu tamaşaya gəldi və özünəməxsus səmimiyyətlə bizi, mənə və baletmeyster Aleksey Çeçnadzeni bağrına basdı, gördüklərinə heyranlığını bildirdi. Dərhal da əlavə etdi: “Sulxan, əzizim, tezliklə bu partituranı süitə yaz, mən ona dirijorluq etməliyəm!”.

Tələ isə başqa cür buyurdu. Mən onun arzusunu yerinə yetirə bilmədim...

Yalnız biz bəstəkarlar deyil, musiqini sevən hər kəs, heç zaman bəstəkar və dirijor Niyazini unutmayacaq...

Oturanlar (soldan): Soltan Hacıbəyov, Niyazi, Vano Muradeli, Nəcip Cihanov;
Ayaq üstə (sağdan): Azər Rzayev, Sulxan Sinzadze, Süleyman Ələsgərov. 1960-cı illər

ARIF MƏLİKOV,
bəstəkar,
SSRİ Xalq artisti

Görkəmli ustad və müəllim

Niyazi haqqında hekayəmi onunla ilk şəxsi tanışılığımдан başlamaq istərdim.

Mənim gəncliyim, təhsil illərim və təşəkkül tapmağım Niyazinin ən fəal yaradıcılıq dövrü ilə bir vaxta təsadüf edir. O illər filarmoniyada vaxtaşırı Azərbaycan musiqisi, rus və xarici klassiklərin, sovet bəstəkarlarının əsərləri səslənirdi. Bütün bu konsertlər incəsənətin bayramı idi, musiqi həvəskarlarının marağı çox böyük idi. Konsertlərdə çox sayda musiqiçilər, bütün bəstəkarlar, pedaqoqlar iştirak edirdi. Və biz, gənclər onları görmək, müşahidə etmək, musiqi haqqında söhbətlərini və düşüncələrini dinləmək imkanı əldə edirdik. Hiss olunurdu ki, bütün bu musiqi bayramlarının nəbzi Niyazi idi. Hər bir tamaşaçı konsertdən zənginləşmiş halda gedirdi, özü ilə gümrəhliq aparırdı, daxilində musiqi səslənirdi. Bunları insanlara Niyazi bəxş edirdi. Və mənə Niyazi ilə nə vaxtdan tanış olmağım haqqında sual verildikdə cavab verirəm: uşaqlıqdan.

Halbuki, şəxsi tanışlıq bir qədər sonra baş tutmuşdur. Bu günü çox yaxşı xatırlayıram.

1956-cı ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının 3-cü kurs

Arif Məlikov Niyazinin Mənzil Muzeyində. 03.08.2011

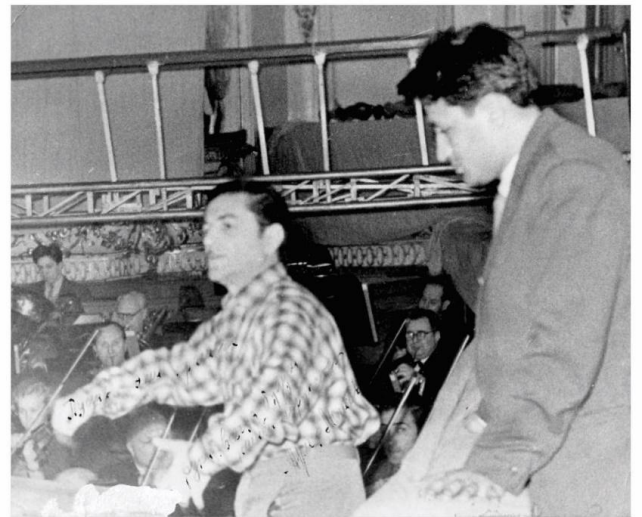
tələbəsi olarkən Niyazinin yanına gəldim və ona özümün ilk partituramı - Qara Qarayevin sinfində yazdığım “Balet süitası”nı təqdim etdim. Çox həyəcanlı idim. Maestro ciddi halda soruşdu: “Siz kimsiniz?”. Mən özümü təqdim etdikdən sonra o, dedi: “Mən tələbələrini ifa etmirəm”. Mən donub qalmışdım və sakitçə getməyə hazırlaşanda maestro partituramı istədi. Otuz-qırx dəqiqə diqqətlə hər səhifəni nəzərdən keçirərək partituranı vərəqlədi. Notları bağlayaraq dedi: “Mən bu partituranı ifa edərdəm, bəs tələbə üçün orkestr səslərini kim köçürəcək?”.

Niyazinin sözləri mənim üçün sevincli və gözlənilməz oldu. Mən bütün yayı orkestr səslərinin köçürülməsi ilə məşğul oldum və payızda notları filarmoniyaya gətirdim. Niyazinin ifasında ilk orkestr əsərimi dinləmək istəyi o qədər böyük idi ki, səslərin köçürülməsi kimi nəhəng əmək mənim üçün adi iş olmuşdur.

“Balet süitası”nın mənim üçün əlamətdar ifası, məşq prosesi, premyara günü yaddaşımda ömürlük həkk olunmuşdur. Görkəmli maestronun təfsirində sənin əsərin səslənədikdə və bu maestro sənə partiturana qayğı və diqqətlə yanaşdıqda bəstəkar üçün bundan böyük sevinc və xoşbəxtlik olmur!

Niyazi ilə işləmək, onun ifasında yazdığın əsəri dinləmək

imkanı hər bir bəstəkar üçün xoşbəxtlikdir. Qara Qarayev tərəfindən aşılarmış orkestrə məhəbbət Niyazinin ifasında özünün həqiqi təcəssümünü tapmışdır və bu mənim orkestr musiqisinə gələcəkdə marağımın artmasında əsas rol oynamışdır. Niyazi ilk orkestr əsərimə həyat vəsiqəsi verməklə məndə güc və inam yaratdı. Bu illər mən musiqini asan və tez yazırdım. 1958-ci ildə konservatoriyanı bitirəndə mənim artıq dörd partituram var idi. Niyazi mənim hər bir yeni əsərimi ifa edirdi.

Niyazi və Arif Məlikov “Məhəbbət əfsanəsi” baletinin məşqində. 1961

“Nağıl” simfonik poemam və birinci simfoniya (diplom işim) çox gözəl ifa olunmuşdu.

Niyazi ilə münasibətlərimiz dostluğa çevrildi və onun ömrünün sonuna kimi davam etdi. Qara Qarayevin sinfində aldığım sanballı təhsil və görkəmli maestronun ciddi dəstəyi məni daha çox işləməyə və Niyaziyə yeni-yeni partituralar gətirməyə sövq edirdi. O illəri xatırlayaraq mən bir daha yaradıcılığımda Niyazinin oynadığı rolu qeyd etmək istəyirəm. Yaradıcılıq yolumda bu cür görkəmli ifaçı olmasaydı, ola bilsin ki, mənim musiqiyə münasibətim başqa cür olardı.

Konsertlərdən əlavə, mən sistematik olaraq hər il Niyazinin məşqlərində iştirak edirdim. Niyazinin konsertləri və məşqləri isə həddindən artıq çox olurdu: demək olar ki, Azərbaycan bəstəkarlarının hamısının əsərləri (çox vaxt mövsüm ərzində bir əsər bir neçə dəfə) ifa olunurdu. Niyazinin hər bir müəllifə göstərdiyi təmənnasız köməyin, əsərin daha yaxşı səslənməsi üçün onun etdiyi gözəl əlavələrin şahidiyəm. Partituralarım üzərində birgə işimiz, digər müəlliflərin konsert və məşqləri, Niyazi ilə mütəmadi ünsiyyət mənim üçün böyük məktəb idi.

Mən Niyazini müəllimim hesab edirəm, mən ondan çox şey öyrənmişəm. Bu haqda mən hər yerdə - şəxsi söhbətlərdə də, rəsmi çıxışlarımda da qeyd edirəm. Bəzilərinə bu təəccüb doğurur, çünki rəsmən mən Niyazidən təhsil almamışam. Həm də Niyazi heç vaxt müəllimlik etməyib. Təbiətin bəxş etdiyi istedad, dərin biliklər, erudisiya, böyük təcrübə, parlaq dirijorluq texnikası, orkestri özünə tabe etmək bacarığı – bütün bunlar gənclər üçün əsl məktəb idi.

Altmışıncı illərin əvvəllərində Niyazi az qala konservatoriyada dərs deməyə başlayacaqdı. Bu barədə eşidən kimi maestronun yanına məni öz sinfinə götürməsi üçün xahişə gəldim. Mən dirijor olmayacağımı və bəstəkar üçün orkestr haqqında dərin biliklərə yiyələnməyin nə qədər böyük faydası olduğunu anlayaraq yenidən təhsil almağa hazır idim. Lakin çox təəssüflər olsun ki, bu baş tutmadı. Bəzi rəsmi işlər Niyazinin müəllimliyinə mane oldu. Peşəsinin akademiki olsa da, o, adi müəllim ola bilmədi. Bu, dirijorluq məktəbimiz üçün böyük itki idi – bu işdə qərəzlik tapmaq olarmı?

Niyazini özünə əvəz hazırlamamaqda ittiham edənlərin özləri Niyazinin müəllim olmağına mümkün rəsmi əngəllərlə mane oldular.

“Məhəbbət əfsanəsi” baletinin yaradıcı heyəti. Sağdan sola (oturanlar): dirijor - Niyazi, libretto müəllifi - Nazim Hikmət, rəssam - Simon Virsaladze; ayaqüstə: müəllif - Arif Məlikov, baletmevster -Yuri Qriqorovic. 1961

Və əgər mən indi hərdən dirijor pultu arxasına keçirimsə, bunu da Niyazidən, özü də onun sinfində deyil, onu vizual müşahidə edərək və musiqi haqqında çoxsaylı söhbətlərimizdən öyrənmişəm.

1960-cı ildə “Məhəbbət əfsanəsi” baletim S.M.Kirov adına Leninqrad opera və balet teatrında tamaşaya qoyulanda sevimli maestroya öz minnətdarlığımı bildirməyə imkan yarandı.

Mən dərk edirdim ki, Kirov teatrında ifaçılıq səviyyəsi çox yüksəkdir. Teatrda bir neçə çox yaxşı dirijorlar işləyirdi, və onlardan hər biri mənim baletimə layiqincə dirijorluq edə bilərdi. Amma şəxsi rəğbət və bunu Niyazidən yaxşı heç kimin edə bilməyəcəyi haqqında əminlik mənə quruluş üçün onun dəvət olunması məsələsini qaldırmaq hüququ verdi.

Mənim bu fikrimi baletmeyster Y.Qriqoroviç, rəssam S.Virsaladze və teatrın müdiriyyəti müdafiə etdilər. Və bizim möhkəm yaradıcı

qrupumuz yarandı: N.Hikmət, Y.Qriqoroviç, Niyazi, S.Virsaladze və onların arasında ən cavanı – mən.

Kirov teatrının orkestri və qrupu o saat Niyazini bəyəndilər. İş başladı, bunu ancaq arzu etmək olardı. Adətən, quruluş dövrünü ağır, üzücü və əziyyətli kimi səciyyələndirirlər. “Məhəbbət əfsanəsi” ilə isə hər şey əksinə - asan və ürəkaçan idi. Quruluş ərzində qarşılıqlı əlaqələrimizdə ovqatı pozan heç bir hadisə baş verməmişdi.

Sağdan sola: Niyazi, Arif Məlikov, türk pianoçusu İdil Biret. 1962

Çətinliklər yaradıcılıq prosesində olurdu və onların öhdəsindən quruluşçuların fədakar əməyi, qarşılıqlı anlaşması hesabına gəlirdi. Yaradıcı insanlar həmfikir olduqda həmişə belə olur.

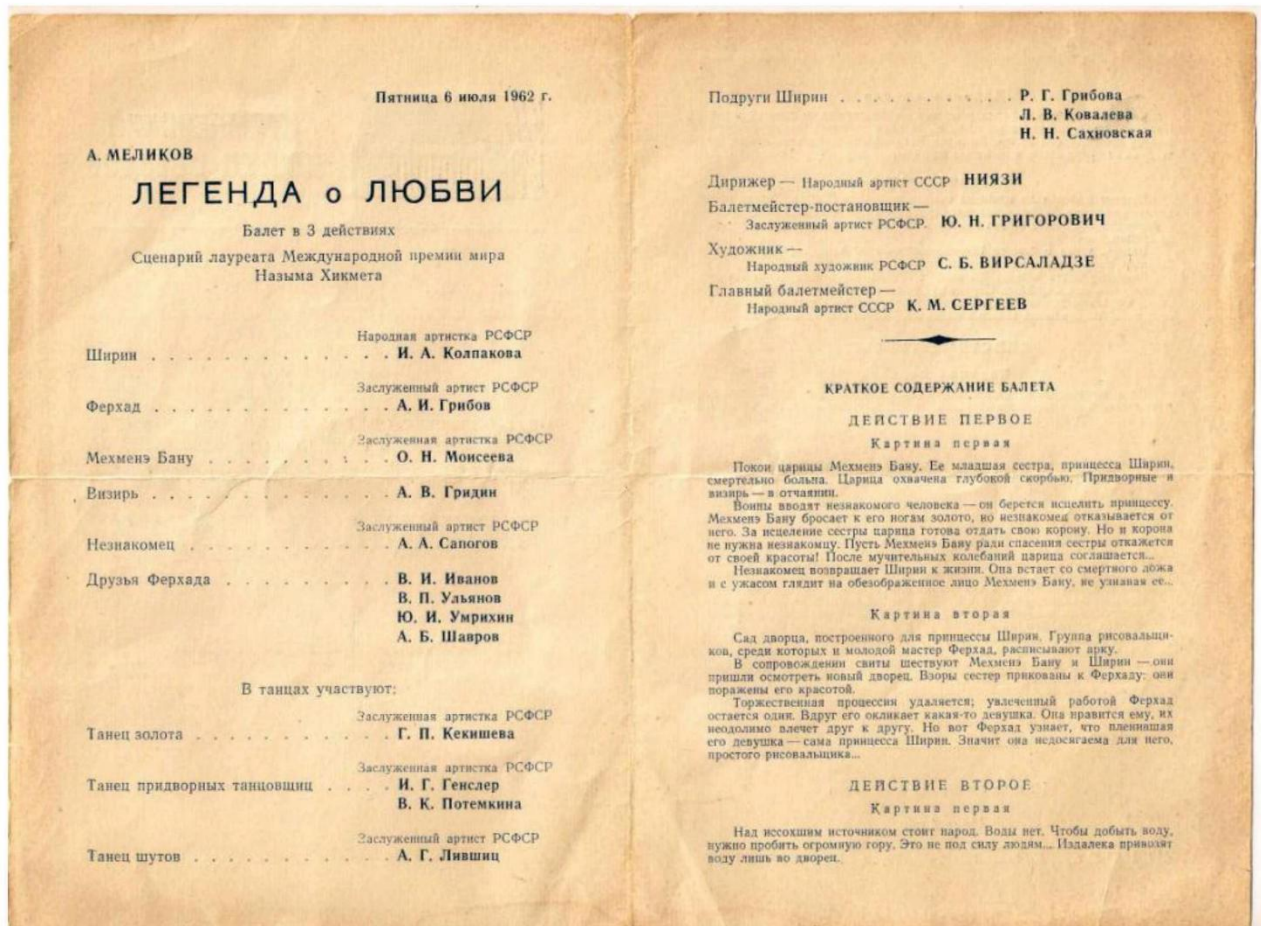
Premyera çox böyük uğurla keçdi. Tam və qeyri-şərtsiz qələbə idi. Və premyeradan 25 il sonra baletin Sovet İttifaqı və xarici ölkələrin onlarla teatrlarının səhnələrində tamaşaya qoyulduğu bu gün “Məhəbbət əfsanəsi” üçün çıxış nöqtəsi olan ilk premyeranın əhəmiyyətini başa düşürsən. “Məhəbbət əfsanəsi”nin taleyində Niyazinin rolu o qədər əhəmiyyətlidir ki, bu gün də bir çox dirijorlar üçün o, meyar rolunu oynayır.

Mən baletin adətən, kölgədə qalan məşq dövrünü yada salmaq istərdim. Məşqin başlamağına bir neçə dəqiqə qalmış maestro pult arxasında dayanaraq hər şeyi ölçüb biçirdi. Bütövlükdə orkestr və ayrılıqda hər bir musiqiçi Niyazinin musiqini, onun ayrı-ayrı detallarını, hər bir cizgisini, incəliklərini əla bildiyini hiss edirdi. Balet üzərində işin Niyaziyə böyük sevinc gətirdiyi hiss olunurdu və bu, onunla işləyənlərin hər birində öz əks-sədasını tapırdı. Niyazi müntəzəm olaraq baletin məşqlərində olurdu, dəqiqliklə onun bütün templərini, bütün balet leksikasını, incəliklərindənək xoreoqrafiyanı bilirdi. Orkestrdə, balet zalında və ya teatrın foyesində olmasından asılı olmayaraq onun ətrafında daim insanlar yığışardı. O, çoxlu sayda maraqlı və məzəli əhvalatlar danışardı. Hər məşqdən sonra orkestr

onu alqışlayırdı, premyera günü isə elə bir gurultulu, sürəkli alğışlar oldu, hamımızı uzun müddət atıb-tutdular və mən bir anlıq qorxdum ki, zərif maestronu zədələyə bilərlər.

“Məhəbbət əfsanəsi” haqqında həddindən artıq danışılıb və yazılıb: Niyazinin rolu və əhəmiyyəti lazımi dərəcədə əks olunmuşdu. D.D.Şostakoviçin premyera rəyindən yalnız bir sitatını gətirim:

“Əlbəttə ki, musiqinin təfsirində və tamaşanın yaranmasında dirijor

“Məhəbbət əfsanəsi” baletinin proqramı. 6 iyul 1962

Niyazinin mühüm rolunu qeyd etmək lazımdır. Müdiriyyət onu teatrda işləməyə dəvət etməklə çox müdrik hərəkət etmişdir. Niyazi orkestrlə əsl birliyə nail olmuş və hər bir alətin fəvqəladə səslənməsinə müvəffəq olmuşdur. Biz əsl “forte”, əsl “piano” eşidirdik, ayrı-ayrı qruplar vahid ansamblə qovuşurdu. Niyazi musiqi formasının quruluşunu çox incəliklə hiss edir, partitura elə təmiz və elə bir ilhamla oxunmuşdur ki, sanki yüksək gərginlikli simfonik cərəyan əmələ gəlir...”

Məlumdur ki, “Məhəbbət əfsanəsi”ndən sonra Niyaziyə Kirov

teatrının orkestrinə rəhbərlik etmək təklif olunmuşdur, truppa ilə birlikdə o, Fransa və İngiltərəyə səfər etmişdi. Teatr Niyaziyə Leninqradın məşhur və gözəl küçələrinin birində, Rossi küçəsində mənzil vermişdi. Qonşuluqda məşhur Puşkin teatri, evin həyətinə məşhur xoreoqrafiya məktəbi, yaxınlıqda Nevski prospekti idi. Bakıda, Moskvada və başqa yerlərdə olduğu kimi, Leninqrad mənzili də qonaqpərvər ev olmuşdur. Hər axşam Niyazinin evində musiqiçilər, tanışlar, Leninqradda yaşayan Azərbaycanlılar yığışardı. Həcər xanım milli xörəklərimizi hazırlayırdı.

Baletin premyersı Novruz bayramı ilə eyni vaxta təsadüf edirdi. Bakıdan coxsaylı dostlar, qohumlar gəlmişlər. Masanı səməni, şərq şirniyyatları, Azərbaycan plovu bəzəyirdi. Leninqradda iki bayramı bir yerdə qeyd edirdik.

Niyazi “Məhəbbət əfsanəsi”nə Moskvada da dirijorluq etmişdir. 1962-ci ildə Leninqrad teatri Moskvaya qastrola bu baleti dəgətirmişdi.

1962-ci ildə baletin Leninqrad yaradıcı heyəti “Məhəbbət əfsanə”sinin Bakıda premyerasını həyata keçirdi. Sonralar Niyazi bir neçə dəfə baletin musiqisini Leninqrad, Moskva və Bakı orkestrləri ilə qramvala və kino-lentə yazdırmışdır.

İndi də Niyazinin aramızda olmadığı vaxt o, “Məhəbbət əfsanəsi” ilə birgə yaşayır. Onun rəhbərliyi altında yazılmış fonoqram ilə müxtəlif şəhərlərdə müxtəlif ifaçılar baletin bir çox nömrələrini ifa edirlər, İstanbulda isə baletin bütöv quruluşu həyata keçirilmişdir. Niyazi ilə o qədər yaxın münasibətlərimiz bərqərar olmuşdu ki, onun evini mən döğmə, əziz hesab edirdim. O, məni oğlum deyə çağırırdı və hətta həyat yoldaşım Esmə üçün elçi getmişdir, qızım Şirini isə nəvəm adlandırırdı. Niyazi musiqimizin təşəkkül tapmasının və

Soldan: Alla Bayramova, Arif Məlikov və Gülnaz Abdullazadə.
03.08. 2011

inkişafının canlı ensiklopediyası idi. Mən bunun gələcək nəsillər üçün nə qədər vacib olduğunu dərk edərək dəfələrlə ondan xatirələrini yazmağı xahiş etmişdim!

Niyazi-dirijorla bizim yaradıcılıq əlaqələrimiz davam edirdi. Maestro demək olar ki, mənim bütün əsərlərimin ilk ifaçısı olmuşdur. O, dəfələrlə mənim “Metamorfozlar” simfonik poemamı ifa etmişdir, mənim üçün SSRİ Dövlət orkestri ilə Moskva konservatoriyasının Böyük zalında ifası və Böyük simfonik orkestr ilə qramvala səsyazısı xüsusilə dəyərlidir.

Niyazinin təfsirində Bəstəkarların IV qurultayında ifa olunmuş İkinci simfoniya çox gözəl səslənmişdir, V qurultayda isə Dördüncü simfoniya ifa olunmuşdur. Niyazi ilə işləmək – bəstəkarın öz partiturasının ən yüksək səviyyədə oxunmasının nadir hadisəsidir. Niyazi əsərdə gözəl incəliklər aşkar edir, dramaturgiyanı son dərəcədə dəqiqliklə qurur və adamda elə təəssürat yaranırdı ki, bu əsəri o özü fikirləşmiş və yazmışdır. Bəstəkar çox vaxt musiqiyə dərk edilənlə yanaşı intuitiv, şüuraltı ifadələr daxil edir. Niyazi elə nadir sənətkarlardan idi ki, bütün bunları aşkar edib dinləyicilərə çatdıra bilirdi. Niyazi ilə bu cür sevindirici görüşlər çox olmuşdur: kinofilmlərə musiqi yazılışı, yeni qramvalın hazırlığı, növbəti konsert proqramının məşqi və s.

Niyazinin təkidi ilə mən bir neçə müəllif konsertləri keçirdim. Burada mənim üçün ən çətin iş o idi ki, arxadan onun baxışını, təqdir etməsini və ya narazılığını hiss edirdim. Məşqdən sonra mən soruşurdum: “Maestro necədir?”. O cavab verirdi: “Sən ayı kimi dirijorluq edirsən”. Bir hadisəni yada salmaq istərdim. 1965-ci ildə Çexoslovakiyada Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçirilirdi. “Məhəbbət əfsanəsi” artıq bir neçə il idi ki, Praqa səhnəsində nümayiş olunurdu və Niyazi bu günlər ərzində baletə dirijorluq etməli idi. Biz Praqanın “Palas” mehmanxanasında məskunlaşmışdıq. Tamaşadan bir gün əvvəl qəflətən ağlayaraq Həcər xanım bizim qaldığımız otağa daxil oldu və Niyazinin vəziyyətinin pis olduğunu dedi. Biz Niyazinin otağına daxil olduqda o, rəngi ağarmış, huşsuz halda uzanmışdı. Kliniki ölüm baş vermişdi. Təcili olaraq həkimlər gəldi və xəstəliyin səbəbini müəyyən etdilər.

Təcili yardım maşınında xəstəxanaya apararkən Niyazinin başı mənim dizlərimin üstündə idi və mən onun əllərini masaj edirdim. Xoşbəxtlikdən hər şey yaxşı oldu və çex həkimləri Niyazini həyata qaytardılar. Ona xeyli miqdarda qan vurulmuşdur. Buna görə də mən pult arxasında durmaq məcburiyyətində qaldım və Niyazinin əvəzinə tamaşaya dirijorluq etdim. Çünki, tamaşanı təxirə salmaq mümkün deyildi.

Mən dirijorluq edirdim, amma gözlərim dolmuşdu, çünki başa düşürdüm ki, Niyazinin həyatı təhlükə altındadır. Tamaşadan sonra xəstəxanaya gəldim, mənə dedilər ki, Niyazi özünə gəlib və ümid var ki, o yaşayacaq. Sonralar, Niyazi sağalandan sonra biz zarafat edirdik ki, maestronun damarlarında o qədər çex qanı axır ki, o özünü çex hesab edə bilər.

Mən bizim bütün afişalarımızı qayğı ilə qoruyub saxlayıram və hər dəfə onlara baxdıqda gözlərim önündə birgə fəaliyyətimiz, sevincli və işıqlı günlərimiz canlanır. 1983-cü ilin əvvəllərində Daşkənddə mənim yeni “İki qəlbin dastanı” baletimin premyerası baş tutdu. Mən Niyazinin bu vaxtlar özünü o qədər də yaxşı hiss etmədiyini bilirdim. Lakin o, Daşkəndə gəlməyi və tamaşada iştirak etməyi özünə borc bildi. Niyazinin yaxasında Sosialist Əməyi Qəhrəmanı ulduzu, laureat nişanları parlayırdı, o, əzəmətli və məğrur görünürdü.

Niyazinin “İki qəlbin dastanı” baletinin premyerasına gəlişi hamıya çox böyük təsir göstərmişdir. Premyerada Niyazinin iştirakı mənim üçün ən böyük hədiyyə idi. Niyazi tamaşa üçün əla rəy yazmışdı. Onun təkidi ilə “İki qəlbin dastanı”na Bakıda da tamaşa etdilər.

Respublikamızın hüdudlarından kənarda tez-tez bu sözləri eşitmək olar: “Siz, Azərbaycan bəstəkarları xoşbəxtsiniz ki, sizin Niyazi kimi dirijorunuz olmuşdur”. Bu, həqiqətən də belədir, Azərbaycan musiqisində Niyazinin rolu danılmazdır.

Qədir bilən Azərbaycan xalqı bizim mədəniyyətimiz üçün bu görkəmli maestronun əhəmiyyətini, qiymətini bilir və başa düşür.

NƏBİ XƏZRİ,
Azərbaycanın Xalq şairi

YER ÜZƏRİNDƏ MUSİQİ OLDUQCA

Onu çox zaman taleyin sevimlisi adlandırırdılar, amma mənə bu heç də belə deyildi. O, taleyini özü yaratmışdı, onu görünməz, lakin möhkəm iplərlə - doğma vətəninə, doğma xalqına, incəsənətinə olan dərin məhəbbətlə sanki nağıl xalçası kimi toxumuşdu, əvəzində həyat da onu qədərincə mükafatlandırmışdı. Onun taleyi bənzərsiz sənətkar, vətəndaş, böyük insan taleyi idi.

Niyazi... Bu adın səslənməsi xüsusi sehrə malikdir, sanki əzəmətli major akkordudur. O, musiqi ilə yaşayırdı, musiqi də onun daxilində yaşayaraq bütün fikirlərini, hisslərini bürümüşdü. Onu musiqisiz, musiqini onsuz təsəvvür etmək mümkün deyildir.

Onun səhnəyə çıxışını xatırlayıram. Onlarla dəfə onun konsertlərində olmuşam və hər dəfə də başlamazdan əvvəl böyük həyəcan keçirmişəm. Musiqiçilər yerlərini tutur, alətlərin zəif, qırıq kökləmə səsləri gəlir, birdən hər şey sanki donur... Niyazi frakının qara qanadlarının uçuşu, göz qamaşdıran qədr ağ boyunlu köynəyi ilə havada qanadan quşu xatırladırdı.

Soldan: Nəbi Xəzri, Timurçin Hacıbəyli (Niyazinin əmisi oğlu), Niyazi. "Dostluq" cəmiyyəti, 1979

Onun ağ-qara libası qrafik olaraq çox ciddi və dəqiq görünüşə malik idi. Budur qolları qalxan kimi qrafika yerini rəngarəng rəsmə verir. Dirijor çubuğunun ani bir hərəkəti ilə ətrafda hər şey aydınlaşır, parlayır, rəngdən rəngə keçir, zərif rəng tonlarını daha əlvanları əvəz edir, bəstəkarın düşüncələri ifadənin məharəti ilə dinləyicilərin qəlbinə və şüuruna daxil olur.

Yaxşı xatırlayıram, Niyazi özünəməxsus emosionallıqla deyirdi ki, konsertdən çox qabaq musiqi artıq onun daxilində yetişib qaynayır və səslənirdi, o, bütün varlığı ilə bunu hiss edir, sanki Fərhad kimi tapdığı qiymətli suyun bir zərrəsini də axıtmayıb onu dinləyicilərinə aparır, onlara bol sənət selini bəxş edirdi.

Mənə görə Niyazi heç dəyişmirdi, sanki zaman ona hakim deyildi. Hər zaman qamətli, şux, sanki daxilindəki yay onu dirijor pultuna qaldırırdı. Bu hər zaman zirvəyə qalxan qartal uçuşuna bənzəyirdi. Pult arxasına keçən kimi alçaq boyu sanki ucalır, əlçatmaz olurdu. Orkestr üzvləri də ondan gələn şüaları hiss edir, bu işığı özlərinə çəkib onun təsiri altında birlikdə, vahid, parlaq bir günəşə bənzəyirdilər. Ona görə də Niyazinin “sıradan” konsertləri olmurdu, onun bütün çıxışları hamı üçün, həm musiqiçilər, həm də dinləyicilər üçün bayram idi.

Öz müasirlərini xatırladıqca qəribə hisslər keçirirsən. Təsəvvür etmək çətinidir ki, Niyazi artıq yoxdur, mənə həmişə elə gəlib ki, o, həyatı boyu sədaqətlə, cəngavərcəsinə xidmət etdiyi musiqi kimi əbədidir. Həqiqətən də onun erkən uşaq yaşlarından başlayaraq həyatda musiqisiz bir günü də olmayıb.

Göründüyü kimi, burada onun dahi Üzeyir Hacıbəyli nəslinə mənsub olmasının da yeri danışılmazdır. Bu nəslin genetik kodunu, mənim fikrimcə, not yazıları şəklində də təsvir etmək olardı. Niyazi Hacıbəylilərin musiqi salnaməsində özünəməxsus fəslini yazmışdır. Hər bir böyük sənətkar kimi onun da xasiyyəti asan deyildi və əsl istedad sahibi kimi isə özünü incəsənətdə deyil, incəsənəti özündə sevirdi.

Bir də xeyirhahlıq ona xas olan əsas xüsusiyyət idi, yaxınlarına, şagirdlərinə, məsləkdaşlarına, sənətdən ilham alan hər bir kəsə fəvqəladə xeyirxah idi.

Duz-çörəkli evinin qapıları bütün dostların üzünə açıq idi, Niyazinin ayrılmaz və sədaqətli həyat yoldaşı Həcər xanım hər zaman, hər kəs üçün mülayim, işıqlı, rahat abu-hava yarada bilirdi. Həcər xanımın müşayiəti ilə iştirak etdiyi qastrol səfərlərinin marşrutu minlərlə kilometr təşkil edirdi. Harada olduqlarından asılı olmayaraq – Moskvada və ya Parisdə, Leninqradda və ya İstanbulda, Kiyevdə və ya Ulan-Batorda, dünyanın müxtəlif yerlərində doğma ocaqlarının xoş atmosferini yarada bilirdilər, bunu özlərində daşıyırdılar.

Niyazi haqqında elmi monoqrafiyalar və məqalələr yazılmışdır, musiqişünas nəzəriyyəçilər onun yaradıcılığını tədqiq etmişlər. Onun haqqında hələ çox yazılacaq. Mən isə onun sənətdəki istedadı ilə yanaşı, həm də insanlığı haqqında danışmaq istəyirəm. Onun həyatı da, dostluğu da bir istedad idi. Onun başqalarına da dolğun həyat yaşamaq, yorulmadan işləməyi aşılamaq kimi istedadı var idi.

Yəqin ki, elə bu keyfiyyətləri ona həyatının bir hissəsi hesab etdiyi bütün yaradıcılığı, peşə fəaliyyəti boyu kömək olmuşdur.

Azərbaycanı sonsuz sevirdi, ancaq başqa xalqlara və ölkələrə də isti, anlayışlı münasibəti var idi. Beynəlmiləçilik onun üçün deklarasiya deyildi, - yalnız Azərbaycan deyil, rus və bütün çoxmillətli sovet incəsənətini dünyanın müxtəlif guşələrində təbliğ edirdi.

İyirmi ildən artıq zaman ərzində Niyazi Sovet-Çexoslovakiya Dostluq Cəmiyyətinin Azərbaycan şöbəsinin sədri olmuşdur və Azərbaycan Çexoslovakiya xalqlarının, mədəniyyətinin və incəsənətinin yaxınlığı üçün çox iş görmüşdür.

Onun dəfələrlə dostlarımızla görüşlərdə yarızarafat, gözləri məmnunluqla işıldayaraq Çexoslovakiya ilə qan qohumluğu olduğunu söylədiyini xatırlayıram. Həqiqətən də belə olub. Çexoslovakiyada Azərbaycan mədəniyyəti ongünlüyündə iştirak etdiyi vaxt Niyazi qəfildən xəstələnir. Praqa xəstəxanasında ona qan köçürmüşdülər.

- Bilmirəm kimin qanı mənim sağalmağıma kömək olub deyirdi, - kim mənim donorum olub - fəhlə və ya tələbə, kəndli və ya alim, ancaq onu bilirəm ki, bu əsl dost və qardaş qanı idi. Və Çexoslovakiya mənə daha yaxın və doğma oldu. Praqa Baharında Dvorjakın, Smetananın yaradıcılığına dirijorluq edərkən əbəs yerə sevinmirəm...

Praqada, Karl körpüsündə çayın sakit axan sularına baxdıqca

Niyazinin idarəsi ilə ifa olunan B.Smetananın “Vltava” simfonik poemasının necə təntənə ilə səslənməsini, praqalıların dirijoru necə həərətlə alqışladıqlarını xatırlayıram...

Çexoslovakiya Niyaziyə həyat qanı vermişdi, o, isə bütün ürəyini və istedadını.

Çexoslovakiyadan olan qonaqları mehribanlıqla qarşılayar, onları Bakı, respublika ilə tanış edər və heyranlıqlarını görəndə çox sevinərdi. O, bütün varlığı ilə beynəlmiləlçi idi, bu hər şeydə - yaradıcılığında da, ictimai fəaliyyətində də, həyatında da özünü biruzə verirdi.

Azərbaycanın bəstəkarlıq və dirijorluq məktəbinin geniş beynəlxalq nüfuzu Niyazinin adı ilə bağlıdır. O, bizim musiqi sənətimizin məşəli idi. Öz sehrli çubuğu ilə xarici çıxışları zamanı müxtəlif ölkələrin orkestrlərinə hökm edən Niyazi haqqında çox danışmaq olar.

O, uzun illər bizim Hindistan ilə əlaqələrimizin qurulmasında iştirak etmişdir. O, bu ölkənin qədim və bənzərsiz incəsənəti ilə tanış olduqca onun mənbəyinə - xalq musiqisinə müraciət edir. Sitarın, udun davamlı, qəmli və zərif səsləri bizim qulağa və ürəyə yatımlı saz, tar, kamançanın səsləri ilə qovuşurdu.

Maestro deyirdi: “Azərbaycan və hind musiqisini musiqi düşüncələrinin dərinliyi, nəfis formaları, kompozisiya şəklinin mürəkkəbliyi ilə yanaşı qavranma imkanları qohum edir. Bizim muğamlar – dünyanın mükəmməl və bədii donda fəlsəfi anlamıdır. Bunu hind musiqisi haqqında da demək olar. Onların mənbəyi xəlqilikdir və Qlinkanın hər bir musiqini xalq yaradır, bəstəkar isə ona yalnız tərtib edir sözləri həqiqətdir”.

Niyazinin Hind-Sovet Mədəniyyəti Cəmiyyətinin prezidenti Krişna Menonla maraqlı və səmimi söhbətlərini xatırlayıram. Hindistanın SSRİ-dəki keçmiş səfiri olan K.Menon maestroya iki böyük dövlət arasındakı əlaqələrin inkişafında göstərdiyi əməyinə görə minnətdarlığını bildirirdi. Sözsüz ki, Hindistan mədəniyyəti və incəsənətindən aldığı təəssüratlarla Niyazidə öz yaradıcılığında hind mövzusuna müraciət etmək fikri yaranır.

O, böyük Rabindranat Taqorun kitablarına müraciət edir. Yalnız hind ədəbiyyatının deyil, eləcə də dünya mədəniyyətinin klassiki

sayılan bu yazıçının əsərləri arasında onu xüsusilə öz fəlsəfi müdrikliyi, humanizmi, həyata məhəbbəti və mehribanlığı ilə “Çitra” poeması cəlb edir.

Niyazinin Hindistanın bu qədər çoxtərəfli, sirli mədəniyyət dünyasının dərinliklərinə varması heyrətamizdir. Mənə həmişə elə gəlib ki, “Çitra”nın musiqisindən Şərqi ovsunlayıcı rayihəsi, Taqor poeziyasının ritmləri, “Möcüzələr diyarının” qədim əfsanələri saçır. Böyük ustad başqa xalqın incəsənətini dərinlən dərk edərək, ümuminsani cəhətlərini əks edərək onu xalqımıza yaxın və aydın edə bilmişdi. Niyazinin musiqisi həyatın, məhəbbətin, sədaqətin bütün sirlərinə nüfuz edir. O yalnız strukturuna görə deyil, həm də emosional planda polifonikdir.

Hindistanda bu əsər heyranlıq və minnətdarlıqla qəbul edilmişdir, bunu Niyaziyə Cəvahirəl Nehru adına Beynəlxalq Mükafatın verilməsi təsdiq edir. Niyazi bu mükafatı Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə, Hindistanla dostluq ənənələrinin möhkəmlənməsinə verilən hörmət hesab edirdi.

Niyazi Azərbaycandan xaricə incəsənət yolları açan birincilərdən idi. Onun 1951-ci ildə ilk dəfə xalqların sülh uğrunda mübarizədə birliyi devizi altında keçirilən “Praqa baharı” Beynəlxalq Musiqi Festivalında iştirakı da əlamətdar hadisə idi. Niyazi yaradıcılığı boyu hər zaman belə nəcib məqsədlərə əməl edirdi.

Onun sənəti hər zaman sülhə, beynəlmiləlciliyə xidmət edirdi. O, Azərbaycan, rus və Qərbi Avropa bəstəkarlarının əsərlərinə eyni parlaqlıq, həyəcanla, milli xüsusiyyətlərini dərk edərək dirijorluq edirdi.

Fransada olan həmyerlimizin dediklərindən - “Niyazi bizə rus və çoxmillətli musiqinin zənginliklərini açdı, onu 60-cı illərdəki qastrollarından, Parisdə keçirilən Rus musiqisi və Çaykovski musiqisi festivallarından xatırlayıram. O zaman məşhur “Kolonn” orkestri ilə öz konsert proqramlarına daxil etdiyi Qara Qarayevin əsərləri, özünün “Rast” simfonik muğamı dinləyicilər üçün bir kəşf idi. Parisin Buasser küçəsində yerləşən qədim binada, Fransa–SSRİ Cəmiyyətinin iqamətgahında danışılar zamanı Niyazinin adının qeyd edilməsinin dəfələrlə şahidi olmuşam. Demək olar ki, Azərbaycana həsr olunmuş heç bir tədbir, onlar isə fransız dostlarımız tərəfindən az təşkil

olunmurdu, Niyazinin rəhbərlik etdiyi kollektivlərin ifasında olan musiqinin vala yazılışı olmadan keçmirdi. Bu valları cəmiyyətin fəalları, Azərbaycanda olan turistlər gətirirdi və onlar respublikamızın vizit kartına çevrilirdi. Əlbəttə, bu valları Fransaya Azərbaycan dostluq cəmiyyətindən də göndərirdilər”.

Mən Niyazinin musiqisini İtaliyada, Amerikada, Skandinaviya ölkələrində, Ərəb Şərqində, Hindistanda, Yaponiyada eşitmişəm və bu yalnız doğma yurdun haqqında canlı xatirə deyildi (harada olmağından asılı olmayaraq vətən hər zaman sənindir), həm də doğma xalqının mənəvi zənginliyinin bir hissəsi idi.

Niyazi ən yüksək musiqi zirvələrini fəth etməyə qadir idi və bunu xaricdə rus opera klassiklərinin tamaşalarına verdiyi quruluşlarla sübut edirdi. Bu gün də Niyazinin Türkiyədə Çaykovskinin “Yevgeni Onegin” və “Qaratoxmaq qadın” operalarını tamaşaya qoyduğu zaman qazandığı uğur hamının xatirindədir. Onun yaradıcı təfsirində Puşkin və Çaykovski türk tamaşaçılarının qəlbinə daxil olmuşdur.

Ankara və İstanbul teatrlarının izdihamı, mətbuatda olan coşğun rəylər, tamaşaçı və sənətşünasların minnətdarlığı – Niyazinin xüsusi olaraq klassik operalara quruluş vermək üçün dəvət aldığı Türkiyədəki işlərinin nəticəsi idi.

Niyazi insanlara gözəlliklər bəxş etmək işində yorulmaz idi, onun bu işdə iştirakı bayram idi. Bu Monqolustanda, sovet-monqol dostluğu ayılışı keçirilən zaman da belə idi, bizi, Azərbaycan elçilərini, əhatə edən səmimi mühitdən, qardaşlıqdan ilhamlanaraq dostluq haqqında mahnılarını yazdı. Bizim artistlər də onları dərhal öyrənib ifa etdilər. Bu mahnılarda – geniş monqol çölləri və dağların başında olan qartal səsləri....

O zaman mənim bu misralarım yarandı:

Monqolustan,
Səninlə vidalaşmıram –
Qardaş düzənliklərinin genişliyini
Qəlbimdə aparıram!

Mənə Niyazinin Müslüm Maqomayevlə mənim sözlərimə yazılmış “Odlar yurdu” mahnısı üzərində işləməklərini görmək xoşbəxtliyi nəşib olub, bu mahnını onlar konsert üçün hazırlayırdılar. Dirijor solist və

orkestrdən ayrı-ayrı taktları, fraqmentləri melodiya ilə mətnin orkestrlə müşayiət üçün ən xırda incəliklərinə qədər tam uyğunlaşması üçün hey təkrarlamağı tələb edirdi. Xüsusən də mətnə, onun səslənməsinə görə lap tələbkər idi. Düşünürdüm ki, necə də ağır, amma eyni zamanda gözəl, diqqət tələb edən işdir! Hər şey cəmi bir neçə dəqiqəlik ifa üçündür. Bu qədər gərgin əməyə ehtiyac var idimi?

Konsertdə doğma Azərbaycanı vəsf edən mahnı aydın apofeoza səsləndikdən sonra bütün şəkki-şübhələrim yox oldu – lazımdır, sanki bir anlıq qalxıb “Dayan, gözəldir!” demək istəyirsən.

Tamamilə fədakarcasına, alovlu işləyərək yaratmaq böyük daxili və fiziki güc tələb edirdi, Niyazi isə özünə rəhm etmirdi. O, elə yüngül, zərif, temperamentlə dirijorluq edirdi ki, adama elə gəlirdi onun üçün çox asandır, onun çubuğu sanki nağıl seyrbazının büllür çubuğudur, hər tərəfə ulduz-səslər səpir...

Yalnız yaxınları, dostları bilirdi ki, yaradıcılıq xatirinə o, özünü də, ətrafında olan hər şeyi də unudur.

...Niyazinin sahib olduğu seyrli sənət çubuğu, seyrli ürəyi həmişə bizimlədir.

Nə qədər ki, yer üzərində musiqi var – bizim maestronun da ürəyi döyünür.

MÜSLÜM MAQOMAYEV
müğənni, SSRİ Xalq artisti

**MAESTRO NİYAZININ QEYRİ-ADI
TƏBƏSSÜMÜ**

Bütün insanlar öz uşaqlıq evlərini məhəbbətlə xatırlayırlar. Mən də Xaqani küçəsindəki köhnə evimizi xatırlayıram. Bakılılar onu ehtiramla artistlər evi adlandırırdılar: axı bura Maqomayevin, Bülbülün, Ordubadinin, Rzayevanın, Sadıxovun ailələri yaşayan, bir sözlə Azərbaycan məşhurlarının əsl məkanı idi.

Ölkəmizin görkəmli bəstəkar və dirijoru Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyov da bizim binada yaşayırdı.

O, həm də mənim əmim sayılırdı və mən bununla çox fəxr edirdim. O, mənə qarşı çox mehriban idi, həmişə mənim fortepiano sinfindəki uğurlarımla maraqlanırdı. Mehribancasına gülümsəyərək “Səninlə səhnədə nə zaman ifa edəcəyik?”- deyə soruşardı. Mən başımı aşağı salıb susurdum, axı ona nə cavab verərdim? Çox gözəl başa düşürdüm ki, səbirsizliyim səbəbindən mən məşhur Niyazi ilə çıxış etmək səviyyəsində pianoçu ola bilmərəm. Ancaq gizlicə ümid edirdim ki, gələcəkdə bəlkə bəstəkar və dirijor ola bilərəm. Həyətdə uşaqlarla “müharibə” oyunlarından sonra evə gəlib otağıma çəkilər, stullardan “dirijor pultu” quraşdırıb özümü orkestr qarşısında təsəvvür edərdim.

Məlumdur ki, Niyazi öncə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə gözəl bəstəkar kimi daxil olmuşdur, bəlkə də o zaman heç ağılına da gəlmirdi ki, bir zaman görkəmli sovet dirijoru olacaq.

Onun babama dərin hörməti vardı, həmişə deyərdi ki, bəstəkar Niyazinin ikinci peşə kimi dirijorluğa yiyələnməsində məhz onu örnək götürməsi kömək olmuşdu. Niyazi Zülfüqar oğlu ilk dəfə 1938-ci ildə dirijor pultu arxasına keçmişdi. Xüsusilə isə bu simvolik faktdır ki o, Moskvada keçirilən I Azərbaycan İncəsənəti Ongünlüyündə Müslüm Maqomayevin “Nərgiz” operasına dirijorluq etmişdir. Müəllifin vəfatından sonra o, Qliyerlə birlikdə bu operanın yeni redaksiyasını işləmiş və paytaxtda ifa olunması üçün hazırlamışdılar. Belə hallar musiqi tarixində tək-tək deyil və hər dəfəsində musiqiçilərin ən yaxşı insani keyfiyyətlərini: Mehribanlıq, Yoldaşlıq və Yüksək Alicənablığını nümayiş etdirir.

Niyazi və Müslüm Maqomayev konsert zamanı.1970-ci illər

“Nərgiz”in uğuru dekadadan sonra da davam etdi. Niyazi ilk dəfə dövlət mükafatı - “Şərəf Nişanı” ordeni ilə təltif olunur.

O zamandan Niyazinin dirijorluq şöhrəti sürətlə yüksəlməyə başlayır. Yerli və xarici mətbuatda onun istedadı haqqında yazılar dərc olunur, onu xaricdə Azərbaycan və dünya klassiklərinin opera tamaşalarına quruluş vermək üçün dəvət edirlər, Sovet İttifaqında çoxsaylı qastrol səfərlərində iştirak edir. Dünyanın nəhəng musiqiçiləri maestro ilə ifa etmək və ya oxumağı özlərinə şərəf bilirlər.

1958-ci ildir – “Niyazi əmi” məşhur musiqiçidir, mən isə hələ də “qamçı altında” qamma və kanonları ifa edərək, nə vaxtsa səhnədə görüşəcəyimizdən daha çox ümidimi kəsirdim. Bu zaman təbiət mənə səs bəxş etdi! Mənim Niyazi əmi ilə səhnədə çalmaqla olmasa da, oxumaqla çıxış etmək şansım yarandı. İlk dəfə divar qonşumuz olan məşhur müğənni Bülbül səsimi eşidib məni evlərinə dəvət etdi və italyan musiqisindən bir şey ifa etməyimi xahiş etdi. Səsimi dinləyəndən sonra dedi ki, mənim istedadım var və mən onu

qorumalıyam. Mən göyün “yeddiinci qatında” idim. “Səsimi qorumaq” əvəzinə dərhal opera teatrının direktoru və bədii-rəhbəri olan Niyazi əminin yanına qaçdım. Maestro məni diqqətlə dinlədikdən sonra mehriban təbəssümlə: “Get, təhsilinə davam et, on beş yaşlı yeniyetmənin operada işi yoxdur”- deməsi ilə təsəvvür edin qanım necə qaralmışdı. Mən nə olursa olsun səhnədə oxumağı və sinif yoldaşlarımdan daha artıq tamaşaçı toplamağı istəyirdim. Təxminən bir ildən sonra oxuduğum musiqi məktəbi “möcüzə uşağı” ilə öyünmək üçün mənim Bakıda təşkil olunmuş dövlət konsertində çıxış etməyimi tövsiyyə etdi. Belə konsertlərdə iştirak etmək nüfuzlu sayılırdı, mən yenidən həvəsləndim, şöhrət qazanmaq şansım yaranmışdı. Amma burada da mənim sevimli “Niyazi əmim” üzərimə “soyuq su səpdi”. O, konsertin bədii rəhbəri idi və iştirakçılar siyahısında mənim soyadımı görəndə dərhal üzərindən yağlı qələmlə xətt çəkir.

O zaman gənc oğlan idim və anlamaq çətin idi ki, bunların hamısı mənim yaxşılığım üçündür, erkən şöhrət yenicə sənətə gəlmiş artistə ancaq xələl gətirər, çünki təhsil almadan böyük müğənni olmaq olmaz. Ancaq mən də tərs idim və təslim olmaq istəmirdim. Maestrodan və valideyinlərimdən gizli (onlar da Niyazi əmi ilə tam razı idilər) evimizlə üzbəüz yerləşən Xəzər Donanması Mədəniyyət Evinə bədii özfəaliyyət dərəcəsinə yazıldım. Nəhayət, Niyazi əmi məni tapa bilməyəcək yerlərdə, klublarda, mədəniyyət evlərində, məktəblərdə konsertlərdə oxumaq imkanı qazanmışdım. Və birdən növbəti konsertlərdən birində zalda onu gördüm... İndiyə qədər bilmirəm bu

Niyazi və Müslüm Maqomayev. Astara. 1970

təsadüf idi, ya əmim “qardaşoğlunun yaradıcılığı” üçün darıxmışdı, ancaq fikirləşdim ki, sonumdur. Təəccüblü idi ki, tufan olmadı. Səhnə arxasında o, saçlarımı qarışdırıb mehribancasına dedi:

“Yaxşı, bir halda ki, mütləq səhnədə oxumaq istəyirsən, gəl bunu gizli yox, mənim nəzarətim altında elə”. Beləliklə, maestro məni nəzarəti altına götürdü...

Tezliklə adım Helsinkidə keçiriləcək Gənclərin və Tələbələrin Ümumdünya Festivalının yaradıcı heyətinin tərkibinə salındı. Mən respublikada keçirilən bütün bayram konsertlərində çıxış edirdim, Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil oldum. Yeri gəlmişkən, sonralar, buraxılış imtahanında maestro özü mənə rəhbərlik etdiyi orkestrlə birgə çıxış etməyimi təklif etdi. Dirijor Niyazi - Orkestrlə birgə imtahan, bunu heç təsəvvürümə gətirə bilməzdim, Niyazi əmi bir də heç kəsə belə təklifi etməmişdi.

Bir neçə il əvvəl isə mənim ən böyük xəyalım həyata keçmişdi:

Niyazi nəinki mənim Moskvada Qurultaylar Sarayında keçiriləcək Azərbaycan incəsənət ustalarının konsertində çıxış etmək üçün

Sağdan: Niyazi, Fidan Qasımova, Müslüm Maqomayev, Tamara Sinyavskaya. 1972

namizəd göstərmiş, hətta özü mənim ifama dirijorluq etmişdi. Təbii, mən çox həyəcan keçirirdim. Pult arxasına keçəndə Niyazi mənim həyəcanımı hiss etdi, mənə tanış olan bənzərsiz, mehriban və ata təbəssümü ilə gülümsədi və onun sehrli dirijor çubuğunun hərəkəti ilə bütün həyəcanımı aradan qaldırdı.

Mərkəzi televiziya və Ümumittifaq radiosunda translyasiya olunan bu konsertlərdən sonra mən məşhur oldum. Bizim birgə konsertlərimizin hamısında, nasaz olduğum və ya həddən çox həyəcan keçirməyim anlarda Niyazi əmidən mənə gülümsəməsini xahiş edirdim.

İndi Niyazi Zülfüqar oğlu aramızda yoxdur, bizim bütün qastrollarımızı, televiziya çəkilişlərimizi, qramvallara yazılarımızı xatırladıqca əminliklə deyə bilərəm ki, mənə heç bir dirijorla oxumaq onunla olduğu qədər rahat, sakit və sevincli deyildi. Heç kim öz temperamenti, musiqi duyğusu, yüksək mədəniyyətini Niyazi qədər aşılaya bilməzdi.

Niyazi hər bir böyük sənətkar kimi sənətdə tamamilə

güzəştsiz idi. Belə güzəştsizliyi onu bəzən sərt edirdi, o, sənətdə “donuq”luğu qəbul etmirdi və həyatı boyu bununla mübarizə aparırdı. Çox musiqiçilər onun sərt xasiyyətindən çəkinirdilər. O, insanlara inanılmaz dərəcədə tez bağlana bilir, səhvlərinə görə isə tez də üz çevirə bilərdi. Bu hallarda da o, tamamilə dürüst idi: “ürəyində saxlamayıb” sözü üzə deyən adam idi.

Mənə münasibəti çox mülayim və mehriban olub. Nədənsə bu bəzilərinə təəccüb yaradırdı. Mənə elə gəlir ki, Niyazi əminin “qardaşoğluna” başqa cür yanaşmasına bir səbəb yox idi, o, babamın xatirəsini həmişə əziz tutub, atamla dostluq etmişdir. Mənim ona olan böyük hörmətimi və təmənnasız məhəbbətimi hiss etməyə bilməzdi. Ona qarşı həyatda da, səhnədə də həmişə dürüst olmuşam. Evdə onu “Niyazi əmi” kimi çağırmağıma baxmayaraq, məşqlərdə və ya başqalarının yanında bir dəfə də belə müraciətə yol verməmişəm və bu mənim ona yaxın adam kimi böyük hörmətimin təzahürü idi.

Niyazi heyretəmiz incə yumoru olan adam idi. O, musiqi və ya sadə məişət həyatından çoxlu əhvalatlar bilir və onları çox gözəl danışardı: həmin hadisələri başqalarının dilindən eşidəndə marağım itirdi. O, çox mehriban və diqqətli idi, hər görüşümüzdə məni əziz Həcər xalanın yanına ötürüb mütləq yedizdirərdi. Demək olar ki, Bakıya gələn bütün tanınmış artistlər Niyazinin qonaqpərvər evindən yan keçməzdi. Bu insan heç vaxt “yığımcılıq” xəstəliyinə tutulmayıb. Yeganə sərvəti onun istedadı, adı və təltifləri idi. Gözəl və məşhur bəstəkar olan Niyazi heç vaxt şəxsən öz əsərlərini konsert proqramlarına salmazdı. Öz yaradıcılığında çox təvazökar olduğu kimi, bunu öz kiçik həmkarlarından da tələb etməyə haqqı var idi, halbuki bəziləri bu keyfiyyətdən məhrum idi. Hətta mənə, öz qardaşoğluna əsərinin proqramıma salınmasına bir işarə belə etməzdi. Mən isə düşünürdüm ki, bəlkə əsərləri mənim interpretasiyamda xoşuna gəlmir.

Yalnız bu yaxında, mənə əziz olan insanın xatirəsinə hörmət əlaməti olaraq, mən Bakı və Moskva konsertlərimin proqramına onun İslam Səfərlinin sözlərinə yazdığı gözəl “Arzu” mahnısını daxil etmişəm. P.İ.Çaykovski adına Konsert zalında solo konsertim zamanı bu mahnının ifasından sonra görkəmli dirijor Y.F.Svetlanovun həyat yoldaşı gözəl gül çələngi təqdim etdi. Onlar konsertdə mənim

dəvətimlə iştirak edirdilər. Mənə gülü təqdim edərkən o dedi: “Müslüm, bu sizə məndən və Yevgeni Fyodoroviçdən hamımızın sevimlisi Niyazinin xatirəsini yad etdiyiniz üçündür”.

Mənim üçün bu ən xoşbəxt an idi. Mən parlaq dirijor, bəstəkar, publisist Yevgeni Fyodoroviçə çox dəyərləndirirəm və indi də ona bərabər birini görmürəm. Ancaq mənim ona hörmətim Niyaziyə olan məhəbbətinə görə birə yüz qat artdı. Bu cür yüksək dərəcəli dirijorlar bir-birinə hörmət edirlərsə, bu hörmət qarşılıqlı və davamlıdırsa – bu Dürüstlüyün, Humanizmin və İnsanpərvərliyin böyük təzahürüdür.

Niyazinin adı məşhur incəsənət xadimləri arasında hər zaman dərin hörmətlə yad olunur. Mən “Siz, Azərbaycan ifaçıları, çox xoşbəxtsiniz, çünki sizin Niyazi kimi dirijorunuz var” ifadələrini həmkarlarımdan dəfələrlə eşitmişəm.

Bəli, biz indi də xoşbəxtik. Xoşbəxtik ki, bizim respublika dünyaya bir çox şöhrətli adlar bəxş etmişdir və bu qızıl siyahıda ilk yerlərdən biri görkəmli bəstəkar və dirijor Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyova məxsusdur.

RAUF ATAKİŞİYEV,
müğənni, pianoçu,
Azərbaycanın Xalq artisti

UNUDULMAZ SƏNƏTKAR

Uzun illər bağlı olduğumuz insanlar, xüsusilə bənzərsiz fərdi siması olan insanlar, ürəyimizdə və şüurumuzda dərin iz buraxır. Onlar həyatdan gedəndə biz başa düşürük ki, onların gedişi ilə bizim də tərcümeyi-halımızın müəyyən bir mərhələsi bitmişdir, gedən şey isə bir də qayıtmayacaqdır.

Mənə ölkəmizin bir çox böyük musiqiçiləri ilə oxumaq, daha sonra isə işləmək xoşbəxtliyi nəsib olmuşdur. Onların bəziləri ilə münasibətimiz daha sonralar yaradıcı və insani dostluğa çevrilmişdi. Mənim musiqiçi-ifaçı kimi təşəkkülüm Niyazinin diqqətini cəlb etdiyim vaxtdan başladı, elə həmin birinci uğurlu konsert bizim çoxillik birgə musiqi fəaliyyətimizin təməlini qoydu. Qürurla deyə bilərəm ki, musiqi həyatımın böyük hissəsini bu gözəl sənətkarla sıx ünsiyyətdə keçirmişəm. O zaman artıq Niyazinin yaradıcılığının çiçəkləndiyi dövr idi. Mənə maestronun məşqlərində iştirak etmək xoşbəxtliyi nəsib olmuşdu və onun nə qədər incəliklə, dəqiq, eyni zamanda ilhamla məşq etdiyini görmüşəm. O, sözün tam mənasında sanki yanırdı, musiqinin daha ifadəli səslənməsi üçün saysız-hesabsız eksperimentlər edirdi. Yaxşı xatirimdədir, bir dəfə Çaykovskinin “Françeska de Rimini” fantaziyasının məşqində violonçel ifalarında bir epizodun kifayət qədər parlaq olmadığını hesab etdi. Dirijor demək olar ki, yarım saat ərzində həmin hissə üzərində, hər bir ifaçını ayrı-ayrılıqda sövq edərək, istədiyini alınca işlədi. Dirijor Niyazi bütün incəliyi ilə təqdim etdiyi istər böyük əsərlərə, istərsə də miniatürlərə tamamilə hakim idi. Niyazi nadir cazibə qüvvəsinə malik bir dirijor idi. Onun təfsirində görkəmli sənət nümunələri – Çaykovskinin dördüncü, beşinci, altıncı simfoniyları, “Françeska de Rimini” poeması, “Romeo və Cülyetta” uvertüra-fantaziyası, italyan kapriççiosu, Bethovenin

beşinci simfoniyası, Berliozun “Fantastik simfoniyası”, Dvorjakın beşinci simfoniyası, Ravelin “Balero”su, Rimski-Korsakovun “Şəhrizad”ı və adlarını çəkmədiyimiz neçə-neçə əsər nəhəng təəssürat yaradırdı.

Dirijor Niyazinin Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin təbliğindəki rolu qiymətsizdir. Mübaliğəsiz deyə bilərik ki, Azərbaycan müəlliflərinin bütün mühüm əsərləri ilk dəfə Niyazi tərəfindən idarə olunmuş və onun dirijor çubuğu ilə həyata vəsiqə qazanmışdır.

Onun konsertləri, auditoriyanın ona olan məhəbbəti, heyranlığı hamıya məlumdur. Əgər izaha ehtiyac olarsa bunu necə ifadə etmək? İlk növbədə onun yaradıcılıq qüdrəti əsərin əsas mənasını tapıb ifadə etmək intuisiyası, böyük iradə, “ürək” və bənzərsiz dirijor ustalığı ilə ahəng təşkil edir. Niyazi, necə deyərlər, “Tanrıdan gələn dirijordur”, bununla belə unutmayaq ki, onun bəstəkarlıq fəaliyyəti də bənzərsiz və əhəmiyyətlidir.

Niyazinin parlaq və cəlbedici qüvvəsi həm də onun əsl istedadından irəli gəlirdi. Niyazinin dövrümüzün görkəmli musiqiçiləri: S.T.Rixter, H.Q.Neyqauz, L.N.Oborin, D.F.Oystax, Y.V.Fliyer, Y.İ.Zak, V.K.Merjanov və bir çox başqaları, bu yaxınlarda isə Müslüm Maqomayevlə, Fərhad Bədəlbəyli ilə birgə konsertləri onun ən zərif və ilhamlı müşayiətçi olduğunun təzahürü idi.

Axı nə qədər yaxşı dirijorlar da vardır ki, çox çətin olan birgə ifada özünü göstərə bilmir. Şəxsən mənim özümə unudulmaz müəllimim Yakov Vladimiroviç Fliyer və Viktor Karpoviç Merjanov dəfələrlə Niyazinin çox gözəl ansambl yaratmaq qabiliyyətinə heyranlıqlarını bildiriblər. Van Klibernin Bakı konsertindən də xüsusilə danışmaq istərdim. Amerikalı pianoçunun gəlişindən bir qədər əvvəl, indiyə qədər şöhrətli pianoçularla dəfələrlə ifa etdiyinə baxmayaraq, çox sevdiyi Raxmaninovun üçüncü konserti üzərində orkestrlə yenidən ısrarla işləməyə başlayır, ifadədə yeni detallar axtarmağa çalışırdı.

Unudulmaz konserti indiki kimi xatırlayıram. Dinləyicilərin heyranlığının həddi-hüdudu yox idi. Gözəl pianoçu da qəlbinin dərinliyinə qədər təsirlənmiş və böyük həyəcanla maestromuza təşəkkür edirdi. Niyazinin ətrafı həmişə istedadlı gənclərlə əhatə olunurdu. Onun pedaqoji qabiliyyəti gənclərlə ünsiyyət qurmaqda, gənc

musiqiçinin istedadını müəyyən etməkdə də özünü göstərirdi. Niyazi bir çox gənc musiqiçilərə öz istedadlarını göstərmək üçün imkan yaratmış, onları böyük yaradıcılıq yoluna çıxarmışdı. Artıq dediyim kimi, mən bunu öz üzərimdə də sınamışam. Maestro ilə musiqi ifa etmək böyük zövq idi. İlham, hisslərin qovuşması, yaradıcılıq anını yaşamaq!

Mənə bizim ölkəmizdə və xaricdə bir çox yüksək peşəkar dirijorlarla birlikdə oxumaq və çalmaq nəsib olmuşdur. Mən onların hamısını dərin minnətdarlıqla xatırlayıram, ancaq deməliyəm ki, pult arxasında Niyazi olan zaman keçirdiyim sevinc hisslərini, həyəcanı heç kimlə müqayisə edə bilmərəm. Bu insanda elə bir maqnetik qüvvə vardı ki, bütün orkestr üzvlərini danişiqsız özünə ram edərək ifaçı-solisti xüsusilə ilhamlandırırtdı.

Çaykovskinin konsertinin ikinci hissəsində bir epizod vardır, oradan orkestrin fortepiano partiyası ilə müşayiət olunan əsas mövzusu keçir. Maestronun çox sevdiyi və ikimizin bildiyi həmin yerdə “ənənəvi” olaraq mənə tərəf dönüb geniş gülümsəyərdi. Hər dəfə bu konserti ifa edəndə mən maestronun üzünü mənə tərəf çevirib gülümsəyəcəyini bilirdim. Çox sevdiyim bu sənətkarın mehriban təbəssümünün mənə nə qədər ruhlandırtdığını sözlə ifadə etmək olduqca çətindir.

Niyazinin rəhbərlik etdiyi orkestrlə Orta Asiya şəhərlərinə gastrollarımızı xatırlamaya bilmərəm. Bir axşam mənə zəng edib səfərdə onlarla birlikdə solist kimi iki rolda çıxış etməyə dəvət etdi: birinci hissədə operalardan ariyalar və mahnılar oxumalı idim, ikinci hissədə Listin 1 №-li Konsertini çalacaqdım. Bu çox riskli olsa da mən fikirləşmədən razı oldum. Çıxışlar da çox idi, səfər də yaradıcı heyət üçün uzun idi. Ancaq bir konsertin də solğun keçdiyini xatırlamıram. Özünü yorğun hiss etməsinə baxmayaraq səhnədə, pult arxasına keçən kimi canlanaraq bütünlüklə musiqiyə tabe olurdu. Hərdən Niyaziyə öz “şübhələrimlə” əzab verirdim.

- Maestro, özümü yaxşı hiss etmirəm, bəlkə bu gün çalmayım? - deyə soruşurdum.

- Çal - deyə maestro sakit cavab verirdi.

- Bəlkə oxuyum?

- Oxu, - sakit və səbrlə Niyazi cavab verirdi.

Nəticədə, əlbəttə, oxuyurdun və çalışırdım, amma onun artistə səbirli rəftarı, ifadənin psixologiyasını bilməsi, məni qəlbimin dərinliyinə qədər rıqqətə gətirirdi. Əminəm ki, belə keyfiyyətlər yalnız həqiqi sənətkara məxsusdur.

Sonda, təkrar etməkdən çəkinmədən demək istəyirəm ki, bu qədər heyranəmiz, təzadlı, ancaq hər zaman dürüst və prinsipial şəxsiyyətlə, böyük istedad sahibi ilə yaradıcılıq ünsiyyətim mənim qəlbimə dərin iz buraxmışdır.

ELMİRA ABASOVA,
musiqişünas,
Əməkdar incəsənət xadimi

PORTRETİN CİZGİLƏRİ

Mənim peşəkar gəncliyimin ən parlaq təəssüratlarından biri – Maestro Niyazidir. O, respublikanın musiqi həyatının mərkəzində dururdu, aktiv və coşqun inkişaf edən Azərbaycan musiqi sənətinin ən mühüm zirvələrindən biri idi, nüfuzu beynəlxalq aləmdə sürətlə artırdı.

Mən Moskvada keçiriləcək ikinci Azərbaycan incəsənəti ongünlüyünə hazırlıq dövründə Niyazi haqqında “Bakinskiy raboçiy” (Bakı fəhləsi) qəzetində məqalə yazırdım. Təbii ki, mən məşhur musiqiçi ilə şəxsən tanış olmaq istəyir, orijinal yaradıcılığı ilə seçilən sənətkar haqqında adi qəzet oçerki yazmaq istəmirdim.

Maestro mənim telefon zəngimə xoş cavab verdi. Və budur - mən onun mənzilindəyəm. Tanışlığa mənzilin divarlarını bəzəyən, eləcə də albomlarda və paketlərdə saxlanan çoxsaylı fotosəkillərdən başladıq. Bu möhtəşəm musiqiçi portretlərinin tam qalereyası idi: Rixter, Gilels, Koqan, Oborin, Şostakoviç, Qliyer, Xrennikov, Xaçaturyan, Kabalevski və daha bir çox görkəmli sovet və xarici musiqiçilər. Əlbəttə ki, azərbaycanlılar da daxil olmaqla. Niyazinin fotoarxivində onun Qara Qarayevlə, Fikrət Əmirovla birgə çoxlu şəkilləri var idi. Azərbaycan musiqisinin gözəl “üçlüyü” çoxmillətli sovet musiqi mədəniyyəti xəzinəmizə bəxş etdikləri əvəzolunmaz tövhələrlə unikal idi.

Mən Niyazinin gündəlik həyatdakı sadəliyinə və ilhamına heyran qalmışdım. O, əsl artist idi, bədiilik onun varlığını təşkil edirdi. Mən onun ilhamının və ruhunun səbəbini anladım. Səhnədə və frakda olmaması onun xarakterindəki hərarəti, temperamenti, improvizasiyalı qəribəliklərini və əsl fərdiliyini dəyişmirdi. Anı, bütün suallara gənclərə xas dərhal reaksiya verməsi, səmimiyyəti, əvəzolunmaz insan

pozlarının olmaması və bununla belə faktları qeyd edən zaman dəqiqliyi – onun portretinin ilk və nəzərəçarpan cizgiləri idi.

Mən Niyazini daha çox tanımaq istəyirdim. O, ehtiyatla qoruduğu gizli guşələrini qarşımda açdı. Bunlar bəzən saralmış, köhnəlmiş

Soldan: Tofiq Quliyev, Fikrət Əmirov, Heydər Əliyev, Qara Qarayev, Rauf Hacıyev, Serafim Tulikov (Rusiya), Niyazi, Elmira Abasova, Şövkət Məmmədova. 1980

kağız yığınları idi: çoxsaylı müqavilələr, aktlar, məktublar, protokollar, arayışlar, fəxri fərmanlar, təşəkkürnamələr, şəxsi qeydlər və başqa sənədlər, köhnə qəzet və jurnallar, notlar, natamam əsərlərdən hissələr. Onun yaradıcı həyatını, müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin bir çox mərhələlərini canlandırılmasına imkan verən bütün bu sərvət məndə böyük təəssürat yaratmışdı. Bu sənədlər Niyazinin yaradıcılıq yolunu, sonsuz fantaziyalarını və təşəbbüslərini kino kadrları kimi bir birinin ardınca canlandırırdı. Maestro haqqında yazmaq və yazmaq istəyirdim. Tezliklə qəzet xülasəsindən sonra “Sovetskaya muzıka” (Sovet musiqisi) jurnalında məqaləm çıxdı, sonra buklet-broşür, daha sonra isə Böyük Sovet Ensiklopediyası səhifələrində monoqrafik məqalələrim çap olundu. Niyazinin mənə

etibar etdiyi arxivinin köməyi ilə onun çoxşahəli professional yaradıcılığının bir çox əlamətdar hadisələrini dəqiqləşdirə bildim.

50-ci illərin sonu - 60-cı illərin əvvəllərində mən mühazirəçilik fəaliyyəti ilə məşğul idim. Niyazinin dirijorluq etdiyi konsertlərdən əvvəl giriş sözü çıxış etmək mənim üçün bir ənənəyə çevrilmişdi. O, həmişə filarmoniyada, səhnəyə açılan qapının arxasından mənə diqqətlə qulaq asırdı. Bu məni həm həyəcanlandırır, həm də ruh verirdi.

Daha çox isə məni Niyazinin şef konsertləri cəlb edirdi. Onun rəhbərlik etdiyi simfonik orkestr daha haralarda çıxış etməzdi! Maestro xüsusilə hərbi hissələrdə konsert verməyi çox sevirdi. Dinləyiciləri onu hər zaman böyük həyəcanla, sevinc bəxş edən bir insan kimi qarşılayırdı. O, dinləyiciləri ilə sadə və səmimi münasibət qurur, gözəl dostluq və yaradıcı ünsiyyət atmosferi yarada bilirdi.

Mənə Niyazinin orkestri ilə Moskvada məsul konsertlərdə iştirak etmək də nəsim olmuşdur. 1967-ci ildə, növbəti Azərbaycan Sovet mədəniyyəti günlərindən birində, paytaxtın P.İ.Çaykovski adına konsert zalında keçirilən Azərbaycan simfonik musiqisinə həsr olunmuş gecə yaxşı yadımdadır. Niyazi çox həyəcanlı idi və bunu gizlətmirdi. Musiqiçilər rəhbərlərini yaxşı başa düşürdülər. Keçirdiyi məsuliyyət hissi görünməyən cərəyanla onlara da ötürülürdü. Konsert yüksək səviyyədə keçdi. Niyazi hər zaman olduğu kimi musiqisini, sevimli bəstəkarı Çaykovskini və Azərbaycan müəlliflərini gözəl təqdim etdi.

Xüsusi olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, Niyazi və orkestr ayrılmaz tam bir varlıq kimi qəbul edilirdi. Maestro özü də hesab edirdi ki, onun hissləri ilə orkestrin hissləri vahiddir. Həqiqətən də belə idi. Niyazinin pult arxasına keçdiyi hər dəfə, orkestrdə də, tamaşaçılarla dolu olan zalda da tam sükut yaranırdı. Maestronun vücudu sanki qeyri-adi relyefli və miqyaslı biri kimi qəbul edilirdi. Onun “danışan” əlləri, ifadəli baxışları musiqi “yaradırdı”.

Niyazini orkestr solistlə ifa etdiyi zaman müşahidə etmək xüsusilə maraqlı idi. Gözlərimiz önündə, bəzən sanki səhnə arxasına keçmiş həssas “rejissor” Niyazi olan bənzərsiz bir ansambl yaranırdı. Niyazi simfonik orkestrlə ilk dəfə dialoqa girən gənc ifaçıları həvəsləndirirdi. Onlara görə narahat olur, mənəvi dəstək olurdu,

onlara lirik anlayışını bacarıqla nümayiş etdirirdi. O, sərt və əqidəli tənqidçi olaraq sönük, bəsit görünən heç nəyi qəbul etmirdi, lakin gənc musiqiçilər hər zaman məşhur maestronun dəstəyini özlərində hiss edərtilər.

Niyazi uşaq auditoriyasına çox həssaslıqla yanaşırdı. Nə qədər məşğul olsa belə, onlar üçün vaxt tapırdı. Niyazinin orkestri ənənəvi Uşaq və Gənclər üçün Musiqi Həftəsi günlərində “ciddi” proqramla dəyişməz olaraq iştirak edirdi! Maestro uşaqların həssaslığına, gözəlliyi dərk etmək bacarıqlarına inanırdı.

Hər zaman emosional və səmimi olan Niyazi öz əsərlərinə qarşı isə təvazökar idi. Öz konsertlərində bu musiqi, hətta nadir hallarda ifa olunurdu. Baxmayaraq ki, Niyazi çox sayda gözəl musiqi nümunələri – mahnılar, simfonik və musiqili-səhnə əsərləri, kino musiqisi yaratmışdır. Hələ ki, bu musiqi haqqında az yazılmışdır. Onlar ciddi tədqiqat yanaşmasını gözləyir.

Niyazini xatırlayan zaman onun gözəl həyat yoldaşı Həcər xanım haqqında danışmamaq olmaz. Onu necə tanıyır və başa düşürdü! Müləyim, mehriban qadın bütün ruhu ilə ona sadıq idi, onun həyat yoluna rəvnəq verirdi, sevinc və kədərini bölüşürdü, bütün dostlarını sevirdi, hörmət edirdi. O, böyük istedad və ilhamla müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin yaradıcısı olan Niyazinin daimi yol yoldaşı idi, onun çoxşahəli peşə məsuliyyətləri ilə dolu narahat, mürəkkəb həyatına zərif işıq saçırdı.

POLAD BÜLBÜLOĞLU,
Bəstəkar, müğənni, Xalq artisti

MƏNİM GÖRKƏMLİ HƏMVƏTƏNİM

Maestro Niyazi haqqında danışmaq çox çətindir, onun nəhəng yaradıcılıq diapozonu vardır: bu bir musiqi qayası, qeyri-adi, çoxmənalı, bəzən böyük istedadı və cazibəsi sayəsində hətta ziddiyyətli idi. Yeni musiqi üzərində işə başlayanda bütünlüklə ona təslim olurdu.

Deyə bilərəm ki, həyatda bəxtim gətirmişdir. İlk növbədə Bülbülün oğlu kimi doğulduğuma görə. Atam ədəbiyyat və incəsənətimizin ən görkəmli və istedadlı insanları ilə əhatə olunmuşdu. Çox kiçik yaşlarımdan Niyazi, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Rəşid Behbudov, Cövdət Hacıyev, Andrey Babayev, Tofiq Quliyev və bir çox başqa musiqi xadimləri mənim həyatıma daxil idi.

Niyazi əmi və Həcər xala, biz onlara belə müraciət edərdik, bizimlə qonşu idilər, təbii ki, biz çox ünsiyyətdə olurduq. Niyazi əminin evimizə hər gəlişi uşaqlar üçün bayram idi, həmişə zarafat edər, biz oğlanların işləri ilə maraqlanar, söhbətlərimizə xüsusi ləzzət qataraq bizi cəlb edərdi və biz də həmişə ona meyl edirdik.

Mən təbiətcə hər şeylə maraqlanan idim, həmişə böyüklərin arasında dolaşır və dəfələrlə onların qızğın mübahisələrinin şahidi olurdum. Hərdən bəzi şeyləri anlamasam da, alovlu, qızğın yaradıcılıq atmosferi hafizəmdə əbədi həkk olunmuşdur.

Maestronun həmişə müxtəlif məzəli əhvalatları, lətifələri heyranedici tərzdə danışmasını da xatırlayıram. Atam da bunu çox sevərdi. Onlar maestro ilə o qədər ürəkdən gülürdülər ki, hər ikisi yerdə xalçanın üstünə yığılar, döşəmədə qəhqəhə çəkib qəşş edərdilər. Biz uşaqlara da bunu görmək böyük zövq verirdi. Bəzən Niyazi gülüş seansları təşkil edirdi. O, qardaşımla mənə gülüşməyi öyrədirdi. Yeri gəlmişkən, bu idman növünü gözəl bilirdi. Hətta bir

zamanlar gülüş yarışlarında hakimlik də etmişdi.

Belə bir epizodu heç vaxt unutmaram: həyətdə bir dəstə uşaqla velosiped sürürdük. Təbii ki, hərəsi biri-birinə bacarıqlarını göstərməyə çalışırdı. Birdən Niyazi əmi bir neçə adamla birlikdə həyətdə daxil oldu. Bizim velosiped sürdüyümüzü görüb dedi: velosipedini mənə ver (mən böyükələr üçün olan velosipedim ilə qürurlanırdım!). Mən ona öz velosipedimi verirəm. Birdən maestro hamının gözü qarşısında ona oturub sirk tryukları göstərməyə başlayır. Oturacağın üstünə uzanıb çənəsi ilə sükanı idarə edirdi, üstəlik düz xətlə deyil, həyətdə dairə vururdu. Velosipedin üstündə çönür, əllər havada, bir ayağı ilə sürür və başqa çox şey edirdi, bütün bunlar həyətdə olan hamının uzun müddət müzakirəsinə səbəb olmuşdu. Kiçik boylu olsa da, o zaman fiziki cəhətdən çox sağlam idi: dirijor peşəsi güclü əzələ quruluşu tələb edirdi. Bu cür uşaqlıq təəssüratlarım bütün həyat hafizəmə həkk olmuşdur.

1961-ci ilin sentyabrında atam vəfat edəndə evimizdən gələn səs-

Oturanlar (sağdan): A.Raykinin həyat yoldaşı Ruf Markovna, Niyazi, Arkadi Raykin, Həcər xanım; Ayaq üstə (sağdan): jurnalist Əsildar Hüseynov, Arif Məlikov, İsmayıl Hacıbəyov, Polad Bülbüloğlu, Fərhad Bədəlbəyli və başqaları. 26.10.1975

küy və qışqırıqlara Niyazi əmi birinci qaçıb gəlmişdi. O, müvafiq yerlərə xəbər verdi, ailəmizin ən kədərli anında ilk dəqiqədən bizimlə

idi. Bir müddət keçəndən sonra Niyazini opera teatrına direktor təyin etdilər. Yadımdadır, anama zəng edib dedi ki, qoy Polad yanıma gəlsin. Mən teatra gəlirdim, o kabinetində oturub öz işləri ilə məşğul olurdu, məni yaddan çıxarmırdı və ya məşqlərə, oxumalara dəvət edir, nəyin necə olduğunu izah edirdi. O, bütün bunları məni olduğum vəziyyətdən çıxarmaq üçün, başımı qatmaq üçün edirdi.

Niyazi haqqında xatirələrini bölüşən hər kəs onun çox kəskin adam olduğunu da deyir. Yaşa dolduqca anladım ki, onun insanların gözüne görünən bu kəskinliyi süniliyə, qeyri-təbiiliyə olan dözümsüzlüyündən irəli gəlirdi. Çılgın temperamentindən ən paradoksal fikirlər doğurdu. Heç vaxt öz fikir və mülahizələrini gizlətmirdi. Bu ona heç lazım da deyildi. O, çox istedadlı, tanınmış musiqiçi idi, qiymətini bilir və başqa cür ola bilmirdi.

Sonralar bir müddət məndən soyuduğu dövr də oldu. Bəlkə mənim anlamadığım hər hansı bir vəziyyət olmuşdu, amma hiss edirdim ki, mənə münasibəti soyumuşdur.

Mən konservatoriyaya daxil oldum, oxumağa başladım. Bir dəfə mənə nəfəsli heyət üçün bir oranjiman işi tapşırdılar. Mən onu bitirib Niyaziyə göstərməyə cəsarət etdim. Axşam ona zəng etdim, iki partitura yazdığımı və onun da baxmağını çox istədiyimi dedim. Maestro dərhal: “Bəs indi nə edirsən? Dur, bizə gəl” dedi. Mən gəldim, düşündüm ki, maestro işimi sadəcə nəzərdən keçirəcək və nə isə

Niyazinin Mənzil Muzeyinin açılışı. Sağdan: Heydər Əliyev, Polad Bülbüloğlu, Kərim Təhirov, Musa Mirzəyev. 18 sentyabr 1994

deyəcək. Ancaq maestro notları diqqətlə nəzərdən keçirib piano arxasına keçdi, məni də yanında oturdub dedi: “Bax indi çal, sən bunun necə səslənməsini istəyirsən?” Mən çalmağa başladım. Və maestro tam mənası ilə mənim hər iki partituramı darmadağın etdi, sübut etdi ki, onları yenidən köçürmək lazımdır. Orkestri və alətlərin imkanını çox gözəl bilirdi, bu işdə ona bərabər kimsə yox idi. İki

partitura üzərində bu kiçik dərs isə alətlər, instrumentovka, orkestrin səslənməsi, musiqinin üslubu və yazılışı haqqında çox geniş və ciddi söhbətə çevrilmişdi.

Əvvəllər heç vaxt Niyazinin evindəki yaradıcılıq laboratoriyasında olmamışdım və əmin idim ki, təbiətdən çox istedadlı, hər şeyi elə havada qapan birinsan kimi ona hər şey asan başa gəlirdi, daha dərin işə ehtiyac qalmırdı, məhz ona görə də səhnədə maestro hər şeyə asanlıqla nail olurdu. Ancaq onun yaradıcı laboratoriyasına daxil olandan sonra anladım ki, maestro dirijorluq etdiyi partituranın hər bir notuna nə qədər diqqətlə yanaşır və üzərində nə qədər l şləyir.

Maestro Niyazinin Həcər xala kimi həyat yoldaşı olmasında bəxti gətirmişdi. Onların keçdiyi həyat yolunu nəzərdən keçirəndə deyə bilərik ki, Həcər xala onun yanında olmasaydı Niyazi əldə etdiklərinin hamısını qazana bilməzdi. Onu bütün bəla və çətinliklərdən qoruyaraq, bütün həyatını Niyazinin yaradıcılığına həsr etmişdi.

Niyazinin Mənzil Muzeyinin açılışı. Soldan: Polad Bülbüloğlu, Heydər Əliyev, Tofiq Quliyev. 18.09.1994

Maestro “Qızıl Ulduz” ordeni alandan və ona Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını təqdim ediləndən sonra mən təbrik üçün zəng edib dedim ki, bu ulduzun iki ucu Həcər xanıma düşür. O, isə cavab verdi: “İki yox, beşi də”.

Daha bir epizod. Bir dəfə Moskvaya getmişdim və mənə “Moskva”

Polad Bülbüloğlu Niyazinin Mənzil Muzeyində. 02.08.2004

mehmanxanasında yer rezervasiya etməyə söz vermişdilər. Lakin belə alındı ki, mən otaqsız qaldım. Artıq axşam düşürdü. Birdən mehmanxanada maestro Niyaziyə rast gəldim. O, Həcər xala ilə gəlmişdi. O, soruşdu: “Sən burda nə edirsən?”. Mən

vəziyyəti danışdım. “O zaman bizimlə gəl”. Onlar məni də öz yanlarına götürdülər. Moskvada olduğum 3-4 gün ərzində onların yanında qaldım. Onun atalıq qayğısı, bu təsadüfi Moskva görüşümüz zamanı mənə göstərdiyi diqqət yaddaşımda əbədi həkk olunmuşdur.

Bakıda Tixon Xrennikovla görüş və müəllif konserti zamanı, onunla parlaq və unudulmaz sonuncu görüşlərimizdən biri olmuşdu. Tixon Xrennikovla birgə müğənni Boldin, skripkaçı İqor Oystxax, musiqişünas Janna Dozortseva da gəlmişdi.

Konsert çox gözəl keçdi. Konsertdən sonra maestro hamını evinə dəvət etdi. Həcər xanımın gözəl plovunu da, bu əsrarəngiz gecəni də unutmaq olmur.

Niyazi və Tixon Xrennikov kimi musiqiçilərlə ünsiyyətdə olmaq, onların öz aralarında olan söhbətə qulaq asmaq mənim üçün böyük dərs idi. Sonradan, masa arxasına keçəndən sonra zarafata, lətifələrə keçirdilər, mən də atam Bülbülün evində keçən o gözəl günləri xatırladım. Səhərəcən, dan yeri sökülənə qədər, böyük insanlar oğlan uşağı kimi qəhqəhə çəkirdilər. Mən düşünürdüm: axı onlar böyük həyat təcrübəsi olan müdrik insanlardır! Gör nə qədər həyat enerjisinə, mehribanlığa, həyata işıqlı münasibət ehtiyatına malik olmaq lazım idi ki, 18 yaşında olduğun kimi gülə biləsən, səhərdən

axşama qədər masa arxasında otura, yeyə, şənlənə və həyata sevinə biləsən.

Ertəsi gün mən bu barədə çox düşündükdən sonra qərara gəldim ki, həyatda və yaradıcılıqda uzunömürlülüynün sirri elə bundadır. Niyazinin yaradıcılığı hələ neçə-neçə musiqiçi nəslinin öyrənəcəyi nəhəng xəzinədir!

**FİDAN VƏ XURAMAN
QASIMOVALAR,
opera müğənniləri, Xalq artistləri**

HƏR GÖRÜŞ – BİR HADİSƏDİR

Bu görüşlər isə az olmayıb, çünki bizə onu çox erkən uşaqlıq illərindən tanımaq xoşbəxtliyi nəsib olmuşdu...

O zaman o, bizim üçün yalnız “Niyazi əmi”, biz uşaqların pərəstiş etdiyimiz sevimli insan idi. Yəqin həm də ona görə ki, o, özü də uşaqları çox sevir, heç vaxt bizə diqqətsiz olmurdu. Hər birimiz bunu bilirdik və Niyazi əminin istəyinə uyğun yalnız onun üçün nəzərdə tutduğumuz müraciəti hazırlayıb onun gəlməyini gözləyirdik, bütün bunlar da mütləq mehribancasına qucaqlaşmaq və zarafatlarla müşayiət olunurdu. İndi istər-istəməz təəccüb edirik: bu onda necə əla alınır? Axı uşaqların da sayı on-on ikidən az olmurdu! İş burasındadır ki, 50-ci illərdə o, tez-tez, hələ uşaqlıq illərindən dostluq etdiyi, altı uşağı olan, anamızın böyük qardaşı, İskəndər dayının evinə (və ya bağına) gələrdi. Bu zaman mütləq bizim ata-anamızı da uşaqlarla bir yerdə çağırardılar, çox vaxt başqa qohum və dostlar da öz uşaqları ilə gələrdi.

Nəticədə böyük bir dəstə toplaşar və musiqinin də əsas şərt olduğu şən ziyafət başlayardı. Musiqi ilə başlayıb, onula da bitərdi, çünki artıq kandan Niyazi əminin məzəli (başqa sözlə deyə bilmirəm) səsini eşidirdik, gəlişini yolüstü fikirləşib tapdığı sözlərə hər hansı bir məzəli musiqi ilə ifadə edirdi, gedəndə də ya özü, ya da onun təkidi ilə hamı şən marş ifa edərdi. Zarafatların, lətifə və yumorların sayı-hesabı olmazdı. Özü

Niyazi və Xuraman Qasimova. 1961

də klassik və müasir Azərbaycan, dünya poeziyasından sitatlarla bəzədilmiş bütün bu maraqlı hekayələr, tostlar və əlbəttə ki, musiqi incəliklə bir-birini əvəz edərdi.

Qeyd etməliyəm ki, çoxumuz hər hansı bir musiqi alətində (tar, skripka, qaval, truba, fortepiano) çala bilirdik, ona görə də “ailə repertuarımız” çox geniş və rəngarəng idi. Əsasən isə fortepiano musiqisi ifa olunurdu. Aydınır ki, yaradıcılığa və incəsənətə diqqət və məhəbbətin nəsildən-nəslə bir ənənə kimi ötürüldüyü yerdə və mühitdə belə də olmalı idi. Bəlkə elə buna görə maestrto Niyazi bizimlə uzun illərin dostu idi.

Münasibətlər o qədər yaxın idi ki, Niyazi çəkinmədən bizim evlərimizə dostlarından, qonaqlarından kiminlə isə gələ bilərdi, xüsusilə böyüklərimiz də onları artıq yaxşı tanıyırdı. Yaxud əksinə. Maestronun qonaqpərvər evi, həmişə gülərüzlü Həcər xanım bizim böyüklərin qəfil gəlişlərinə hər zaman şad idi, onlar isə Niyazi əmi ilə özlər ilə yaxşı davranışlarına və ya uğurlarına görə mükafatlandırılmış uşaqlarını da qonaq gətirərdilər. Belə xoşbəxtlikdən bizə də pay düşərdi.

Qeyd edək ki, tez-tez baş tutan belə görüşlər müharibədən sonrakı illər üçün səciyyəvi idi. Görünür, çətin illərin acı itkilərini, ayrılıq

iztirabını yaşamış insanlar bir-biri ilə daha çox görüşməyə, sülhün bəxş etdiyi sonsuz imkanlara daha çox sevinməyə cəhd edir, bunu coşğun sevincə edir və hər bir imkanı əldən verməməyə çalışırdılar.

Həqiqətən də, ad günlərindən, bayramlardan, bu və ya digər təntənəli günlərdən başqa da bizim ailələrin xanımlarının sevə-sevə hazırladıqları dadlı təamlar (belə şeyləri əzizlərindən və dostlardan ayrı yeməkdən söz ola bilməzdi), yaxud bir gün əvvəl görüşməklərinə baxmayaraq

Niyazi və Fidan Qasimova. 1972

sadəcə “Haralarda qalmısınız? Sizin üçün çox darıxmışdıq” deyən edilən telefon zəngi də növbəti görüşə bəhanə idi. İş burasındadır ki, onlar həqiqətən də darıxırdılar. Ona görə də heç bir naz və bəhanədən söz ola bilməzdi, görüşlər isə çox şən və sevinclə keçirdi.

Amma Niyazi əmi ilə görüşlərimiz haqqında xatirələr bizim uşaq qəlbimizə xüsusi parlaqlıqla həkk olunmuşdur. Onun gəlişi ilə qeyri-adi bayram abu-havası yaranardı. Artıq müəyyən ənənə və hətta ayinlərin yarandığına baxmayaraq, belə görüşlər bir-birinə bənzəməzdi, hər dəfə yeni, daha maraqlı olurdu, birbaşa ya dolayısı ilə bu mütləq Niyazi ilə bağlı idi. Maraqlıdır, özü heç vaxt birinci fortepiano arxasına keçməz, dayım və ya atamdan çalmağı xahiş edərdi. Onlar da təbiətə çox musiqi sevən insanlar idi, Şərq və Avropa musiqisini gözəl bilirdilər, demək olar ki, bütün muğamları gözəl ifa edərtilər. Niyazi onları dinləməyi çox sevirdi və aldığı zövqü gizlətmirdi. Xüsusilə atamızın özünü müşayiət edərək oxumasına qulaq asmağı sevirdi. Atamızın gözəl lirik-dramatik tenor səsi var idi, səsinə o qədər hakim idi ki, saatlarla yorulmadan muğamlardan və xalq mahnılarından tutmuş operalardan mürəkkəb ariyalara, romanslara qədər müxtəlif musiqi nümunələri oxuya bilirdi (bunu çox vaxt Niyazinin təkidli ilə edərdi). Bu zaman Niyazi yavaşca, sanki gizlicə, onun yanına keçib ehməllə onu alətdən uzaqlaşdırırdı və özü onu müşayiət edərdi. Səslər sehirlə yenidən doğur, Niyazinin zərif harmonizasiyasının isti şüaları ilə rəngarənglik saçaraq səsə və musiqiyə xüsusi kolorit verirdi. Ümumiyyətlə, bu cür yalnız o çala bilirdi. Onun özünəməxsus fərdi toxunuş tərzini ən peşəkar ifaçılar da təkrar etməyə çalışanda bənzərsiz “Niyazi” intonasiyasına yalnız müəyyən qədər nail ola bilirdilər.

Çox vaxt Azərbaycan musiqisi ifa edirdi, ilk dəfə eşitdiyi musiqini belə çox asanlıqla və zərifliklə işləyirdi. Onun qavrayış dairəsindən keçən musiqi yeni, daha gözəl şəkllə düşürdü. Onu dinləyən çoxlarında belə təsəvvür yaranırdı ki, Niyazi Azərbaycan musiqisini heç kimin bacarmadığı qədər avropalaşdıraraq ona beynəlmiləl çalarlar verir. Yəqin ki, belədir. İndi həm də aydındır ki, avropalaşdırdığı qədər də o, öz xalqının musiqi mədəniyyətinin sonsuz imkanları üzərindəki pərdəni qaldırırdı.

Öz əsərlərini isə hər tərəfdən üzərinə yağan xahiş və təzyiqlərə qarşı “güclü müqavimət” göstərdikdən sonra ifa etməyə başlayardı. Belə unudulmaz axşamlarda biz nəfəsimizi dərmədən onun bütün ölkədə məşhur “Qaytağı”, “Vals”, “Rəqs”, kimi əsərlərini, “Rast” simfonik muğamından fraqmentləri, “Xosrov və Şirin” operasından ariyaları dinləyirdik. Bu əsərlər bizə radioda müəllifin dirijorluğu ilə simfonik orkestrin ifasından yaxşı tanış idi, Niyazinin fortepianoda hamını məftun edən məlahətli “solo” ifası isə dinləyicilərini daha çox rıqqətə gətirirdi. Belə axşamların birində bizə, az qala ilk olaraq, Azərbaycan vokal musiqisinin incisi olan “Arzu” romansını eşitmək nəsim oldu.

O zaman bizə qərribə gələn və çaşdıran hadisəni hər dəfə böyük həyəcanla xatırlayırıq. O gün görkəmli müğənni Bülbül Niyazi ilə birlikdə bizə qonaq gəlmişdi. Çox dilə tutduqdan sonra Bülbül atamı “Koroğlu” operasının 3-cü pərdəsindən ariyanı oxumağa demək olar ki, məcbur elədi. Atam sürəkli alqışlardan sonra “nəfəsini dərmək” üçün dəhlizə çıxanda elə bir dəqiqə əvvəl onu müşayiət edən Niyazi onun arxasınca atıldı. Onun çiynlərindən yapışib ürəkdən danlamağa başladı: “Bunu necə edə bildin? Nə haqqın vardı? Nə oldu, indi yüksək vəzifən var? Sən satqınsan! Əkrəm, əzizim, de görək, niyə belə etdin?” O, yəqin bizim qorxmuş simalarımızı görüb dərhal başımızı tumarladı. Sonra qəmgin, qolları düşmüş, başı sağa əyilmiş, ancaq atamı qucaqlayaraq otağa qayıtdı.

Hər şeyi artıq səhər öyrəndik, anamız bizə bu əhvalatı danışdı. Demə hələ biz doğulmamışdan əvvəl Niyazi atamın səsinə eşidir, onun təbiətdən gözəl səs imkanlarını görür, səhəri gün konservatoriyada görüş təyin edir. Atamı gözləməyib özü onun dalınca işinə gəlir, onu Üzeyir Hacıbəylinin kabinetinə gətirir. O vaxtlar buraya artıq vokal kafedrasının aparıcı müəllimləri toplaşmağa başlamışdı, Bülbül də onların arasında idi. Həmin mötəbər dinləmədə atam Niyazinin xahişi ilə həmin ariyanı oxumuşdu və dərhal konservatoriyaya tələbə kimi qəbul edilmişdi. Ancaq təhsilini davam edib peşəkar müğənni ola bilmədi, belə ki, onu məsul işə təyin etmişdilər və vokalla məşğul olmağa vaxtı qalmırdı. Bunu biləndə Niyazi kədərlənmiş və atama çox qəzəblənmişdi, hər dəfə də onu dinləyəndə öz incikliyi bildirərdi.

Atamı, musiqiyə xəyanət edən heç kəsi bağışlaya bilmirdi. Bu hadisə həm də onun layiq bildiyi hər kəsi musiqiyə cəlb etməyə hazır olduğunu göstərirdi.

Niyazinin diqqət mərkəzində olmasaydıq bilinmir, bizim vokal taleyimiz necə olardı. Fidan 15 yaşına çatanda ona Nigarın ariyasını öyrənməyi tapşırırmışdı. Bu hadisə belə olmuşdu. Bir dəfə dərse hazırlaşanda Fidan bir musiqi parçasını solfedjio ilə yuxarı registrdən oxumuşdu. Onun səsinin keyfiyyəti təsadüfən həmin vaxt yanında olan anamın iti qulağından yan keçməmişdi. Bir neçə dəfə təkrar oxutduqdan sonra anam Niyaziyə zəng edib öz ixtirasını ilk olaraq ona xəbər verdi. O, da çox təəccüblənmişdi, çünki bizim ailənin müğənnisi həmişə Xuraman idi, hələ əməlli-başlı dil açmamış artıq oxuyurdu, səsi və musiqi qavraması ilə hamını valeh edirdi. O, dərhal anamla bizi teatra, yanına çağırırdı (o vaxtlar Opera və Balet Teatrının direktoru idi). Fidanın səsinə dinləyib onu teatrdan buraxmayacağını və mütləq “Koroğlu” operasından Nigarın partiyasını oxuyacağını dedi. Ancaq bu planların həyata keçməsi o zaman mümkün olmadı, çünki atamız hesab edirdi ki, Fidanın vokalla məşğul olması üçün hələ çox tezdir və ona yalnız konservatoriyada məşğul olmağa icazə vermişdi. İndi onların hansının daha haqlı olduğunu demək çətinidir, ancaq operada oxumaq imkanı, üstəlik bu təklifin maestrodan gəlməsi faktı hamımızda dərin təəssürat buraxmışdı. Fidanın vokal imkanlarına bundan yüksək qiyməti təsəvvür etmək belə çətin idi. O vaxtdan və həyatının son günlərində biz yaradıcılığımızın inkişafı üçün həmişə Niyazinin qayğısını və iştirakını hiss etmişik.

Konservatoriyanın son kurslarından Fidani məsul konsertlərdə çıxış etməyə çağırırdı. O vaxtlar artıq vokalla məşğul olmağa başlayan Xuramanı isə hələ kənardan izləyirdi.

Bir qədər vaxt keçdikdən sonra o, bizi yanına çağıraraq bildirdi ki, Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” musiqili komediyasını azərbaycan, rus və fars dillərində vala yazdırmaq istəyir və Gülçöhrə partiyasını Fidana tapşırmaq fikrindədir. Biz bu xəbəri sevinc dolu həyəcanla qarşıladığımız axı ilk dəfə maestro ilə bu qədər böyük bir iş görməli idik! Məşqlər, sonra isə yazılışlar başladı. Təəccüblü burası idi ki, artıq onilliklər boyu bu əsəri ifa edən və əzbər bilən maestro hər

zaman yeni nüanslar axtarır, bəzən artıq tam təsdiqlənmiş yerlərdə belə incə fərqləri tapır və dərhal orkestr mətnində qeyd edirdi. Onun bu əsl tədqiqatçı münasibəti dahi Hacıbəyli musiqisinin yeni dərinliklərini aşkar edir və bu işdə iştirak edən hər kəsi ruhlandırır.

İş belə gətirdi ki, Asya partiyasını ifa edən müğənni qəfildən xəstələndi, yazılışı isə saxlamaq olmazdı. Bir qədər çaşqın qalmış maestro bu mürəkkəb vəziyyətdən çıxış yolu tapa bilmirdi. Birdən onun köməkçilərindən biri ehtiyatla ona: “Maestro, axı Xuraman da zaldadır” dedi. O, dönüb diqqətlə Xuramana baxdı və sonra mehribancasına dedi: “Qızım-can, gəl bir yoxlayaq. Mətni bilirsən?”. Xuraman bütün yazılışlarda iştirak edirdi, hətta Əsgərin də partiyalarının mətnini əzbər bilirdi, amma yenə də çəkinə-çəkinə müsbət cavab verdi. Tezliklə hamının ümumi sevincinə səbəb olan bu hissə yazıldı. Maestro zarafatla: “Qızım-can, bəs niyə susub bizi yubadırdın? Məndə də az yoxdur, səni tamam unutmuşdum!”. Və bu partiyanın yerdə qalan bütün hissələrində Xuramanın səsi yazıldı. Həyatımızın daha bir mühüm hadisəsi belə baş vermişdi.

Bütünlükdə, maestro ilə “Arşın mal alan” üzərində birgə işimiz, biz, yeni başlayan müğənnilər üçün böyük məna kəsb edən bir məktəb idi.

O, bizim inkişaf yolumuzu diqqətlə izləyir və bütün uğurlarımıza çox sevinirdi. Bizim üçün də onun üzünün məmnunluq ifadəsindən yüksək qiymət yox idi, bu zaman o, çox vaxt yüksək tərif əvəzinə: “Ağıllı qız! Sən bir bax bu balaca şeytan nələr edir!”.

Bir dəfə söhbət əsnasında Xuramanın Yunanıstanda keçirilən Mariya Kallas adına vokalçıların Beynəlxalq Müsabiqəsində iştirak etməyə hazırlaşdığını öyrəndi. Ona əvvəlcədən demədiyimiz üçün bizi məzəmmət etdi, “Nə kömək lazımdır? - deyə soruşdu”. Ona təşəkkür etdik və müxtəlif mövzularda söhbətimizi davam edirdik, amma o, hər dəfə müsabiqə mövzusunə qayıdırdı, nəhayət anlaşıldı ki, bizim bu müsabiqənin proqramı haqqında kifayət qədər məlumatımız yoxdur. Sonra biz yenə başqa mövzulara keçdik. Bir həftədən sonra telefon zəng çaldı: “Balalar, filarmoniyaya yanıma gəlin, sizin üçün bəzi şeylər hazırlamışam”. Bu “bəzi şeylərin” Moskvadan göndərilmiş müsabiqə proqramının olduğunu gördükdə bizim təəccübümüzü təsəvvür edin. Xuraman Yunanıstanda olanda isə bizdən xəbər gözləməyib özü tez-

tez məlumat alır, həyəcanla “Orada işlər necə gedir? Təzə nə xəbər var?”- deyə soruşurdu. Və Xuramanın bu müsabiqədə qalib olduğunu öyrəndiyimiz gün gəldi, o, birinci yerlə bərabər Mariya Kallas adına xüsusi mükafata da layiq görülmüşdü. Dərhal bu xəbəri maestroya çatdırdıq. Xeyli susduqdan sonra o, sakitcə dedi: “Mənim şübhəm də yox idi ki, belə olacaq. Afərin!”.

Onun yetmiş illik yubileyinin qeyd olunması ölkəmizin musiqi həyatında həqiqətən böyük hadisə idi və biz yubiley konsertlərində

Soldan: Fidan Qasimova, Niyazi, Qurban Xəlilov, Xuraman Qasimova. Rauf Hacıyev. 1983

çıxış etmək üçün ondan aldığımız dəvətdən çox qürur duyuruq. Hər zaman onunla ünsiyyətdən xoşbəxt idik. Ümumiyyətlə onunla səhnəyə çıxdığımız hər zaman özümüzü möhkəm arxa-dayaqlı hiss edirdik. Niyazi yalnız müşayiət etmirdi – müğənni ilə bir

yardə oxuyur, ən xırda incəlikləri belə hiss edirdi. Bu, hər zaman çox yüksək mənəvi birlik idi. Vokalı bu qədər incəliklə hiss edən və anlayan başqa musiqiçini hələ görməmişik.

Geniş biliyə malik, çiyinlərində zəngin həyat təcrübəsi olan bu insan təmənnəsiz olaraq öz biliklərini bizimlə bölüşürdü. Son illər nadir hallarda qonaq gedirdi, çox vaxt evinə dəvət edərdi. Onun yanına məmnuniyyətlə gedərdik, çünki bu ünsiyyətdən özümüzü mənən zənginləşmiş hiss edirdik. Söhbət konkret mövzudan bəhs edəndə də bir qayda olaraq, çalışardı hər şeyi birbaşa deməsin və fikrini axıra qədər bildirmirdi. Bununla həmsöhbətini gərgin saxlayaraq, onu düşünməyə vadar edirdi. Görünür, bu onun hər hansı bir pedaqoji yanaşma xüsusiyyəti idi - düşünməyə və düzgün nəticə çıxartmağa sövq etmək. Artıq sonradan anlayırdın ki, bu düzgün qərarı almaqda maestronun vaxtında verdiyi rəy və ya sadəcə bir ifadəsinin də böyük təsiri olmuşdur. Saatlarla onunla oturub elə də ciddi hesab etmədiyin şeylərdən danışardın. Sonradan günlərlə istər-istəməz bu söhbətləri xırdalıqlarına qədər xatırlayırsan və düşünürsən

(maraqlıdır ki, heç nə yaddan çıxmırdı). Bütün bunlar Niyazi ilə hər görüşümüzü bir hadisəyə çevirirdi.

Demək olmaz ki, o, yumşaq adam idi, ona görə də münasibətlərimizə arada “buludlar” da daxil olurdu. İlk olaraq başına müxtəlif fikirlər girirdi: sənə münasibəti dəyişib, kimsə səninlə onun arasını vurmağa çalışır. Yalnız sonradan həqiqəti dərk etdik: əgər nə isə düz getmirsə, səbəbini özündə axtarmalısan. Sonradan əmin olurduq ki, bu səhvlərimiz maestronun qəlbində heç vaxt dərin kök salmırdı. Sadəcə o, bizi çox sevirdi və istəmirdi ki, harada isə bir səhvimiz olsun.

Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyini həyatının ən əsas hadisəsi hesab edirdi və onun qeyd olunması üçün üzərinə nəhəng hazırlıq işləri götürərək artıq iki il idi ki, yorulmadan işləyirdi. Xüsusilə “Koroğlu” operasını Böyük Teatrın səhnəsində tamaşaya qoymağı planlaşdırırdı, çox istəyirdi moskvalılar bu şedevri rus dilində dinləyə

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 04.06.2014

bilsinlər. Həmçinin Sovet İttifaqının müxtəlif şəhərlərində Hacıbəylinin əsərlərindən ibarət silsilə konsertlər vermək istəyirdi. Biz çox xoşbəxt

idik ki, onun bu planlarına bizim də mütləq iştirakımız daxil idi.

Heç kim ağına da gəlməzdi ki, Üzeyir Hacıbəylinin yubileyini Niyazisiz qeyd edəcəyik... Hər şey fəvqəladə dərəcədə gözlənilməz oldu. Niyazini itirdik. Biz valideyinlərimizin vaxtsız itkisi zaman keçirdiyimiz kədəri bir daha yaşadıq.

Bütün incəsənətimiz üçün bu kədərli gündə biz əvəzedilməz itki verdik. Böyüklük uzaqdan da görünür... Düşünürük ki, biz, gənc nəsil, maestronun əzəmətini tamamilə başa düşmək və sonuna qədər anlamaq üçün çox uzun yol qət etməliyik.

FƏRHAD BƏDƏLBƏYLİ,
pianoçu,
SSRİ Xalq artisti

HEYRƏTAMİZ İSTEDAD

Niyazi haqqında söhbətə erkən uşaqlıq dövründən başlamaq istərdim, çünki onu demək olar ki, dörd yaşımdan xatırlayıram. Maestronun beynəlxalq şöhrət qazandığı ilk illərdə atam Şəmsi Bədəlbəyli filarmoniyanın direktoru vəzifəsində işləyirdi. Məlum olduğu kimi, 1951-ci ildən sonra Niyazi xarici səfərlərə getməyə başladı və bu onun yaradıcı fəaliyyətinin ən parlaq dövrü idi.

Mən sənətkar ailəsində tərbiyə almışam və təbii ki, üç-dörd yaşımdan Niyazinin filarmoniyada verdiyi bütün konsertlərdə (konsertlər də tez- tez olardı) olmuşam və ona pərəstiş etmişəm. Artıq o vaxtlardan özümü ona oxşatmağa çalışırdım. Evimizdə mənim uşaq ikən səhnədə dirijorluq etdiyimi əks edən şəkil qalmışdır, o, mənim üçün artıq o vaxtdan bənzəmək istədiyim şöhrətli insan idi.

O zaman maestronun möhtəşəm mövsümü idi. Bakıya Rixter, Gilels, Oborin, Zak, Flier kimi sənətkarlar çıxış etməyə gəlirdi.

Həmin dövr Azərbaycan musiqisinin parlaq dövrü idi, Qarayev, Əmirov onlara böyük şöhrət gətirən ilk əsərlərini yaradırdılar. Qarayevin "Leyli və Məcnun" süitası, Əmirovun "Şur"u meydana gəlmişdi və onlar indi musiqimizin qızıl fonduna daxil olmuşdur. Bu konsertlər respublikamızda böyük hadisə idi. İndi televiziya, radio əsrində bunu təsəvvür etmək çətinidir. O zaman isə Niyazinin bu

Niyazi və Fərhad Bədəlbəyli konsert zamanı. 1970-ci illər

konsertrləri musiqi ictimaiyyəti üçün fəvqəltəbii bir iş idi, ona görə zallar həmişə tamamilə dolu olurdu, bir şəxsiyyət kimi Niyaziyə olan maraq da hədsiz idi.

Bu mənim uşaqlıq xatirələrimdir.

Bu isə artıq yeniyetməlik xatirələrim: özünü hamıdan daha rahat aparan insanı yaxşı xatırlayıram. Bu özünü nədə göstərirdi? O, hər zaman qeyri-adi şeylər icad edərdi. Bu fikirləri məni heyran qoyurdu, nəhayət həyatıma elə bir insan gəlmişdi ki, mənə çox şeyi etməyə icazə verirdi və mən onun üçün bütün döyüşlərə hazır idim! Maestronu komandirim kimi görürdüm.

Bizə gəldiyi zaman mənim futbol oynadığımı görsəydi uşaqlarların arasına atılıb o da oyuna qoşulardı. Onun hər yaşda insanlarla ünsiyyətdə olmağa böyük həvəsi vardı. Kiçik oğlanların, küçədə kənar şəxslərin onu tanımasını xoşlayırdı. O zaman kifayət qədər cavan idi, təxminən 42-43 yaşı olardı.

Belə xatirələrim də var. Gözlənilmədən gəlib məni götürər: - bağa gedirik - deyərdi. Məni aparmağına nə atam, nə də anam bir söz deməzdi, çünki onu çox sevir və hörmət edirdilər.

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 02.10.2013

O, uşaqları xüsusilə çox sevirdi. O illər müxtəlif ölkələrdən yazdığı məktublarda mənə “oğlum” deyərək müraciət edərdi. Hər görüşümüz zamanı qısqanclıqla “Kimi daha çox sevirsen, mənə ya Əfrasiyab əmini”- soruşardı. Mən də həmişə - “səni” deyərdim. Əfrasiyab əmim də həmişə qısqanar, bəzən də acığı tutardı. Beləliklə, demək istəyirəm ki, mənim uşaqlıq xatirələrimdə bir tərəfdən böyük musiqiçi, digər tərəfdən isə səhnədən düşəndən sonra əsl yoldaş, böyük dost surəti həkk olunmuşdur. Bu mənə valeh edirdi: böyükdür, lakin təkəbbürlü deyil!

Niyazinin Mənzil Muzeyində. Soldan: Kazım Əliverdibəyov, Alla Bayramova, Fərhad Bədəlbəyli, Sevdə İbrahimova, Rza Bayramov. 02.10.2013

O, həm də çox gözəl hekayətçi idi. Xüsusilə xarici səfərlərdən sonra çox hekayələr söyləyərdi. Mən böyük həvəslə onu dinləyərdim, onun Çexoslovakiyadan, Macarıstandan gətirdiyi kubokları, çələngləri maraqla nəzərdən keçirərdim.

Onun musiqi haqqında danışdıqları, daha dəqiq qeyd etsək musiqi müşayiəti ilə söhbətlərində çox ciddi olurdu. O, çex və macar

orkestrləri ilə çıxışlarını, L.Koqanla birgə konsertlərini çox gözəl təsvir və təhlil edirdi. Bu azyaşlı uşağın anlayacağı dildə təqdim olunan əsl musiqi akademiyası idi.

Yenə də musiqili xatirələrim insani xatirələrlə kəsişir. Onun daxilində hər zaman sanki balaca bir şeytan var idi. Elə olurdu ki, qonaqların yanında birdən sıçrayıb stulun üstünə çıxıb səslənirdi:

- Həcər, mən kiməm?

- Apollon.

- Hansı?

- Belvederli

- Hə, bu başqa məsələ! – və stuldan enər, ətrafındakıları da valeh edərdi.

Və ya birdən qapıya tullanıb bir qolu ilə gimnast kimi asılıb qalardı. Onun güclü qolları vardı. Yenə də hamını heyran qoyurdu, əlbəttə ki, xüsusilə də mənə.

Bax məşhur insan və görkəmli dirijor belə idi.

Getdikcə bizim də münasibətlərimiz başqa məcraya keçirdi. Görünür maestro mənim bəzi qabiliyyətlərimi hiss etmişdi. Bizim onunla yalnız qohum kimi və şəxsi dostluğumuz daha çox musiqi sahəsinə yönəlməyə başladı.

Mən musiqi məktəbində oxuyanda göndərdiyi bütün məktublarda xatırladırdı ki, zarafat zarafatında qalsın, oyun oyununda, amma işləmək lazımdır. O, həmişə deyərdi: “Futbol da oyna, amma mənim xatirimə (həmişə belə deyərdi) çalış, axı mənə sevirsen?”.

Mən deyirdim: “Bəli”

“Bax elə mənim xatirimə dörd saat çal”.

Və mən çalırdım.

O, demirdi: “gündə 4 saat çalmalısan”. O, bunu bərabər insanların arasındakı dialoq şəklində məsləhət görürdü. Mən də hesab edirdim ki, Niyazi əmimin etimadını doğrultmasam, yaxşı çıxmaz.

Tədricən mənim öz müəyyən musiqi meyarlarım yarandı. Onun zövqü mənə çox təsir edirdi. O, emosional insan idi, romantik musiqini çox sevirdi: Raxmaninov, Çaykovski. Ona görə də təsadüfi deyil ki, romantik musiqinin öhtəsindən xüsusilə yaxşı gəlirdi. Onun bu zövqü mənə də keçmişdi. O zaman mənim 7-8, bəlkə də 9 yaşımlı olardı.

Mən Bülbül adına musiqi məktəbində oxuyanda, təxminən 6-cı və ya

Niyazi və Fərhad Bədəlbəyli konsertdən sonra. 1970

7-ci sinifdə, hərdən məndən ifa etməyi xahiş edirdi, o, mənim ifalarımı xoşlayırdı, hərdən də öz məsləhətlərini verirdi. Bir dəfə Q. Qarayevin “Prelüd”ünü çalırdım. O, məni on dəfə təkrar çalmağa məcbur etdi, sonra pilləkənlərdən enəndə qayıdıb bir də çalmağı xahiş etdi. Görünür nə isə çox xoşuna gəlmişdi.

Yuxarı siniflərdə oxuyanda isə mənə daha çox diqqət yetirməyə başlamışdı. Təəssüf ki, Sen-Sansı ifa etdiyim buraxılış imtahanımda iştirak edə bilməmişdi, o zaman xarici səfərdə idi. Qayıdandan sonra uğurumu öyrəndi, məni qucaqlayıb dedi: “İndi isə, oğlum, səninlə filarmoniyada çalarıq”. Filarmoniyada ilk dəfə Niyazinin rəhbərlik etdiyi orkestrlə Sen-Sansın konsertini ifa etdiyim zaman 17 yaşım var idi, konservatoriyanın birinci kursunda oxuyurdum. Mən əsl simfonik konsertlərdə olduğu kimi öz hissəmi tam ifa etdim – bu mənim musiqi həyatımda mühüm bir mərhələ idi. O zamandan bizim qarşılıqlı şəxsi rəğbət və məhəbbət hisslərimiz və mənim ona olan böyük ehtiramımla yanaşı həm də iki musiqçinin yaradıcı dostluğu başladı. Sonralar mən Çexoslovakiyada, Portuqaliyada müsabiqələrdə iştirak etdiyim zaman, orada uğur və mükafatlar qazandığım zaman həmişə xatırlamışam və demişəm: maestro rəsmi olaraq mənim müəllimim olmasa da, bir musiqçi kimi mənim formalaşmağımnda onun rolu böyükdür. Moskva Konservatoriyasının Böyük zalında keçirilən müsabiqədə iştirakım xüsusilə xatirimdə əbədi həkk olunmuşdur.

Deyirlər Niyazi Bethoveni, Bramsı o qədər də yaxşı bilmirdi və ifa etmirdi. Bəlkə də bu belədir. Məgər bütün musiqçilər hər sahədə güclüdürlər? Yalnız tək-tək, nadir nəhənglər bütün musiqini eyni dahiyənə ifa edə bilər. Yeri gəlmişkən, S. Rixter də heç vaxt Şopeni xalis təmiz ifa edə bilməyib və ifa etmir. Axı nə üçün Raxmaninovu, Çaykovskini, çox sayda sovet bəstəkarlarının əsərlərini, hələ Azərbaycan bəstəkarlarını demirəm, gözəl təfsir edən Niyazini dünya

klassiklərini kifayət qədər ifa etmədiyinə görə qınayırlar?

Onun gücü əlçatmaz olmağında idi. Güzəl fransız pianoçusu Monik de Brüşelrininin konsertini xatırlayıram (maestro ilə Motsartın konsertini ifa edirdi, təxminən 20 il bundan əvvəl, 60-cı illər idi), o, məşqə gələndə metonomu nümayişkarlıqla yanına qoymuşdu. Niyazi onu mükəmməl müşayiət etdikdən sonra isə qalxıb maestronu öpmüşdü.

O, şübhəsiz - çox istedadlı idi. Unutmaq lazım deyil ki, maestro praktiki olaraq konservatoriyanı bitirməmişdir. Bütün bunlar bir insanda haradan idi? Onu kim öyrətmişdi? İnsanlar müxtəlif fakültələri

Mstislav Postropoviç və Fərhad Bədəlbəyli Niyazinin evində. 1976

bitirir, dirijor texnikasını öyrənərək orta səviyyəli musiqiçi kimi qalırlar. Burada isə təbiət özü ona istedad bəxş etmişdi! Mən 30-cu illərdəki Niyazini görə bilməzdim. Hamı isə təxminən belə söyləyir: “o, dirijor pultu arxasına keçdi və dərhal Moskvanı fəth etdi”.

Mən onun xaricdən, Türkiyədən, Fransadan, İngiltərədən gələn qonaqları və yalnız musiqiçiləri deyil, siyasi xadimləri də necə qəbul etdiyini yaxşı xatırlayıram. Məni onun ictimai-siyasi intuisiyası hər zaman valeh etmişdir. O, musiqiçidən dönüb siyasi xadimə çevrilirdi. Onun inandırıcı danışmaq qabiliyyəti var idi. Hətta nöqsanlarımızdan da inamla, coşğunluqla danışa bilirdi.

Sağdan: Fərhad Bədəlbəyli, Niyazi və İlyas Hüseynov dənizçilərlə görüş zamanı. 1983

Unutmayaq ki, illər öz işini görür. Dirijor ixtisası böyük fiziki və emosional güc tələb edir. Maestro möhkəm idi, lakin ümumiyyətlə isə fiziki cəhətdən o qədər də güclü deyildi. İdmanla məşğul olsa da, kövrək, zərif insan idi. Hərdən çətin nəfəs

alırdı. Bu isə böyük fiziki güc tələb edirdi.

Son illər onu qınayırdılar ki, o, Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini az ifa edir. Ancaq yaxşı yadımdadır, həmişə deyirdi: “Qoy mənə layiqli, Qarayevin, Əmirovun, C. Hacıyevin gənclikdə yazdıqları əsərlərin səviyyəsində işlərini təqdim etsinlər – məmnuniyyətlə dirijorluq edirəm. Amma, belələri yoxdur”. O, haqlı idi. Axı, Arif Məlikovun hətta gənclik dövründə yazdığı əsərləri ifa edirdi. O, istedadlı işi görürdü və musiqiçi kimi ona inanırdı.

Niyazi yalnız yaxşı musiqini ifa edirdi. Sonra, elə dövr oldu ki, respublikanın Bəstəkarlar İttifaqında cəmi 29 bəstəkar üzv var idi və onların yalnız bir neçəsi yüksək səviyyəli bəstəkarlar idi: Qara Qarayev, Soltan Hacıbəyov, Fikrət Əmirov, onları da Niyazi ifa edirdi. İndi Bəstəkarlar İttifaqının 120-dən yuxarı üzvü vardır, onların hamısının əsərini Niyazi ifa edə bilməzdi!

Niyazi ilə həmişə ifa etmək istəmişəm, çünki onunla məşq etmək, ifa etmək böyük zövq verir. Bu böyük istedad sahibi olan insandır. Onunla ifa etməyi istəməmək mümkün deyil.

Deməliyəm ki, Niyazi həm də gözəl bəstəkar olduğuna görə belə parlaq dirijor idi. Buraya gəlib onunla musiqi ifa edən bir çox musiqiçilər ona heyran qalırdılar. Rudolf Kərerin konsertini yaxşı xatırlayıram, o Raxmaninovun II Konsertini ifa edirdi. Bu 60-cı illərdə olmuşdu. Niyazi elə dahiyənə müşayiət etmişdi ki, biz konsertdən sonra coşğun şəkildə səhnə arxasına keçib demişdik: “Maestro sizin müşayiət R.Kərerin solo ifasından daha yüksək idi”.

Niyazinin fenomenal müşayiəti haqqında mənəcə Xuraman və Fidan Qasımovalar daha yaxşı danışa bilərlər. Xüsusilə onların “Arşın mal alan”ı və ya Nigarın ariyasını oxuduqları zaman. Onunla oxumaq nə qədər zövq verirdi! Mən onlara sözü necə təqdim etdiyini, orkestri necə apardığını, necə dəqiqliklə müşayiət etdiyini görmüşəm. Musiqidə o, gözəl tərəfdaş idi.

Biz bəzi görkəmli ustaların yüksək vəzifəli məmurların qarşısında əyilməsinə aid çox misal çəkə bilərik. Bunun Niyaziyə qətiyyəən aidiyyəti yox idi, o, çox qürurlu insan idi.

Bəzən səhvi olurdu, bəzi insanların fikrincə qəddar da olurdu. Ancaq kiməsə yaltaqlanmaq – bu qətiyyəən ola bilməzdi. Deyirlər çox

çətin insan olub, amma harada? Bunu Həcər xalaya, öz həyat yoldaşına münasibətdə deyə bilərik. Ümumiyyətlə, mən əminəm ki, Həcər xala olmasa idi, Niyazi üçün çox çətin olardı. Bu ailə cütlüyünü tanıyan hər bir kəs təsdiq edə bilər.

Bir vaxtlar, Qara Qarayevin ən böyük pərəstişkarı olduğu zaman Əmirovun əsərlərinə daha az dirijorluq edərdi. Sonra elə dövr oldu ki, Qarayevə əsərlərinə deyil, yalnız Əmirovun əsərlərinə dirijorluq edirdi. Bu küsülülük dövrünü anlamaq çətinidir. Bunlar musiqimizə təsirsiz qalmırdı. Təəssüf ki, son zamanlar Qarayev daha az yazırdı, Əmirov isə “öz dirijorunu” tapmışdı. Amma özü də etiraf edirdi ki, onun əsərlərini heç kim Niyazidən yaxşı ifa edə bilməyib. Bu isə həqiqətdir.

Mənim həyatımda Niyazi böyük hədsisə idi. Mənim həyatımın 30 ili onun evində keçmişdir və beş yaşımdan başlayan bu dövrü yaxşı xatırlayıram. Bir musiqiçi kimi mənim üçün Niyazini itirməyimiz - ən əziz insanımı itirməkdir.

O günü yaxşı xatırlayıram, Zuğulbada Raxmaninovun III Konsertini məşq edirdim, anam zəng edib Niyazinin vəfat etdiyini dedi. Mən ən çox sevdiyim peşəkar müəllimimi itirdim.

AZƏR RZAYEV,
bəstəkar, Xalq artisti

BÖYÜK ŞƏXSİYYƏT

Maestro Niyazi ilə mənim valideyinlərimi, sonradan isə qardaşım və mənimlə davam edən böyük şəxsi dostluq telləri bağlayırdı.

Niyazi və Həcər xanımla Xaqani küçəsindəki binada uzun illər qonşu olmuşuq, onların iki otaqlı kiçik mənzilləri bir çox musiqiçilər üçün əsl qərargah idi. Belə ki, F.Əmirov, R.Hacıyev, A.Babayev və bir çox başqalarının böyük ustad olmalarında Niyazinin əməyi az olmamışdır.

Biz, oğlanlar, tez-tez bu mənzildə olurduq, çox vaxt hətta səhər yeməyimizi, naharımızı və ya şam yeməyimizi də burada edərdik. Mən Niyazinin illərlə zamanının fərqinə varmadan öz həmkarlarının əsərləri üzərində işləməsinin, köməyinin, onları ruhlandırmasının, bu əsərlərin daha mükəmməl, parlaq və istedadlı olması üçün nə qədər böyük əmək sərf etməsinin şahidi olmuşam. Bütün bunlar isə çox vaxt onun özünün bəstəkarlıq fəaliyyətinə mane olurdu, halbuki o, dirijorluğu ilə yanaşı çox istedadlı bəstəkar idi...

Niyazinin necə nəhəng ustad-musiqiçi olduğunu mən ilk dəfə 1948-ci ildə, konservatoriyada təhsil aldığı vaxt hiss etmişdim. Mən qardaşım Həsənlə birlikdə Niyazi və Həcər xanımla Mərdəkanda sanatoriyada istirahət edirdik. Mən o zaman skripka ilə orkestr üçün bir konsertiöyrənirdim. Niyazi işlərimə böyük

Azər Rzayev Niyazinin Mənzil
Muzeyində.01.12.2010

diqqətlə yanaşaraq mənə öz tövsiyələri və xoş sözləri ilə ələ ruhlandırır ki, mən sutkada 12 saat işləməyə hazır idim. O, mənə həvəsləndirmək üçün: “Elə çal ki, mən sənə ifana dirijorluq edə bilim” deyirdi. Konsetin üçüncü hissəsini çox xoşladığıma görə bu

Soldan: Cahangir Cahangirov, Tofiq Quliyev, Azər Rzayev, Səid Rüstəmov, Niyazi, Soltan Nəcəbəyov, Qara qarayev. 1970

hissə məndə birincidən daha yaxşı alınırdı. Onda Niyazi zarafatla: “Birinci hissədə mən istirahət edəcəyəm, ikinci hissədə - dirijorluq, üçüncü hissədə - rəqs edəcəyəm” deyirdi. Nəhayət arzum həyata keçdi, mən dəfələrlə orkestrlə bu əsəri maestro Niyazinin idarəsi ilə ifa etmişəm. Skripkaçı-solist kimi maestro Niyazi ilə ilk çıxışım 1949-cu ildə baş tutmuşdu, mən Rimski-Korsakovun “Rus mövzusuna fantaziya”-nı ifa etmişdim. İkinci dəfə mən Niyazi ilə 1953-cü ildə öz diplom işimi – skripka ilə orkestr üçün Lya minoru ifa etdim, sonradan bu əsər SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının 1955-ci ildə keçirilən VIII plenumunun konsert proqramına daxil edildi. Yeri gəlmişkən, plenumda belə bir hadisə baş vermişdi: mənim əsərimə dirijorluq üçün latış dirijoru Leonid Viqner, solist isə Eduard Qraç təyin olunmuşdu. Konsertə on gün qalmış mən teleqram aldım ki, E.Qraç üzürlü səbəblərə görə əsərimi ifa edə bilməyəcək. Elə həmin gün mən Moskvaya uçdum və plenumun konsert proqramlarının

rəhbəri D.B.Kabalevski ilə görüşdüm. Dmitri Borisoviç məni dinləyəndən sonra məsləhət gördü ki, daha yaxşı alınması üçün əsərimi elə özüm ifa edirəm. Kefi pozulmuş halda “Moskva” mehmanxanasına, Niyazinin yanına gəldim. Niyazi cəld qərar verdi: “Dərhal yaxşı skripka tap çalışmağa başlayaq. Mən özüm səninlə məşq edəcəyəm və çalışacağam ki, sənin ifanı konsert proqramına daxil etsinlər”.

D.B.Kabalevskinin tövsiyyəsi ilə tanınmış sənətkar Frolovun skripkasını bir neçə günlüyünə mənə verdilər, Niyazi və onun dostu skripkaçı-konsertmeyster Sergey Mədətovun rəhbərliyi ilə necə deyərlər, gecə-gündüz məşq edirdik. Budur konsert günü də gəlib çatdı. Səhnəyə çıxmazdan əvvəl Niyazi sakitcə əlimdən tutdu və biz sanki fikrimizi cəmləşdirərək susduq. Və budur eşidirəm: “Hə, getdik. Şeytanın qıçı sınısın”. Bu zarafatyana sözlərdən sonra mən sanki rahatladım, məndə özümə inam yarandı. Beləliklə Niyazinin, xüsusilə onun dirijorluğu sayəsində mənim əsərim böyük uğurla səsləndi və translyasiyadan lentə alındı. Bu uğur mənim yaradıcılıq yoluma yaşıl işıq oldu: bir neçə aydan sonra mənim bu konsertim Varşavada keçirilən Gənclərin V Ümumdünya Festivalına həsr olunmuş Bəstəkarların Beynəlxalq Müsabiqəsində üçüncü mükafata layiq görüldü və Beynəlxalq Mükafat laureatı adını qazandı.

Sonralar Niyazinin idarəsi ilə Bakıda və başqa şəhərlərdə mənim Skripka üçün II konsertim ifa olundu.

Bir dəfə, 50-ci illərin sonunda, maestro Niyazi məni filarmoniyaya, yanına çağıraraq dedi: “Sən mənə kömək etməlisən. İstəyirəm ki, simfonik orkestrdə ikinci skripkaların konsertmeysteri olasan. Biz xarici səfərə hazırlaşırıq və mən simli alətlər qrupunu gücləndirirəm. Səninlə birgə mən konsertmeysterlər kimi violonçel qrupu üçün Sabir Əliyevi, alt alətləri üçün Rəşid Seyidzadəni də dəvət edirəm. Razılaşmalısan, çünki biz respublikamızın şərəfini qoruyuruq. Düşünürəm ki, anlayarsan”.

Mən isə sevincimi gizlədə bilmirdim. Axı orkestrlə ifa etməyi çox sevirdim, o ki, ola bizim ən yaxşı simfonik orkestrlə, üstəlik də Niyazinin rəhbərliyi ilə! Mən bu gün də o günləri minnətdarlıqla xatırlayıram. O günlər biz böyük şöqlə həm dünya, həm rus, həm

də Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini ifa edirdik. Bu əsl yaradılıqlıq sevinci ilə dolu günlər idi.

Maestro Niyazi tez-tez zəng edib nə üzərində işlədiyimi, mənə nə ilə kömək edə biləcəyi barədə soruşardı. Bir dəfə ona orqan, altı litavr və kamera orkestri üçün poema yazdığımı dedim. Çox maraqlandı. Onun marağını görüb əsərim haqqında ətraflı danışmağa başladım.

Azər Rzayevin anadan olmasının 70 illiyinə həsr olunmuş tədbir.
Niyazinin Mənzil Muzeyi. 22.11.2000

O, diqqətlə qulaq asırdı, ancaq fikrimcə ciddi müasir musiqi yazmağım haqqında sözlərimə çox hirsələndi: “Ciddi müasir musiqi nə deməkdir?

Məgər klassiklərin əsərləri ciddi, müasir deyil? Hər zaman yaxşı əsər yazmaq lazımdır, fikirləşmək lazım deyil ki, o hansı dildə

yazılmışdır. Əks halda sən özün də yazdığına inanmırsan”. Bu sözləri bütün həyatıma nəsihət kimi qəbul etmişəm.

1964-cü ildə fortepiano ilə orkestr üçün Konsert yazdım və onu əsərin ilk ifaçısı olan qızım Ülviyyəyə həsr etdim. Maestro Niyazi o zaman doqquz yaşlı Ülviyyənin ifasını eşidib onunla ciddi məşğul olmağımı məsləhət gördü, konsertin Moskvada lentə alacağına söz verdi. O, sözünü tutdu. Konsert Moskvada yazıldı, dirijoru Niyazi, solist isə Ülviyyə Rzayeva idi. Mən onun məşqlərdə, səs yazılışları zamanı verdiyi çox ağıllı, xeyirli və qiymətli məsləhətlərini indi də xatırlayıram və heç zaman unutmaram.

Maestro Niyazinin heyrətamiz xasiyyəti var idi. Onun mənzilinin qapısı bütün musiqiçilərə açıq idi. Ona hər hansı bir məsələ ilə bağlı müraciət edib tam cavab, böyük kömək ala bilərdin. Amma iş prinsipial məsələlərə çatanda ondan heç bir güzəşt gözləmək mümkün deyildi.

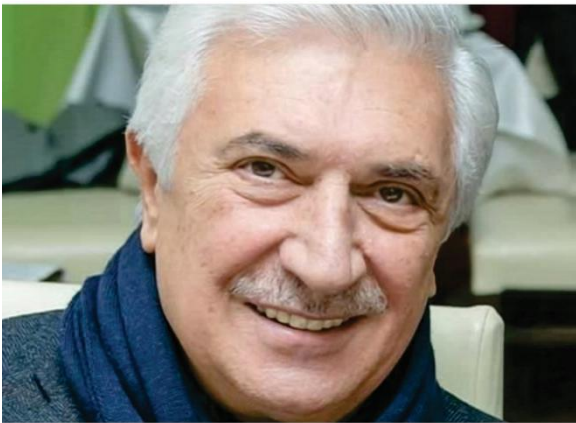
Maestro Niyazi əsl rəhbər idi. Heç bir, hətta ən xırda məsələ belə onun xəbəri olmadan həll edilməzdi.

1972-ci ildə məni M.F.Axundov adına Akademik Opera və Balet

Teatrına direktor təyin edəndə onun yanına gəldim. Uzun söhbətimiz oldu. Mən maestro Niyazinin uzun illər bizim teatrın baş dirijoru və bir neçə il də direktoru olduğunu bildiyim üçün ondan məsləhətləri ilə kömək etməyini istədim. Bu söhbətlərdən uzun müddət keçməsinə baxmayaraq, mən bu gün də onun tövsiyələrindən istifadə edirəm.

Mənim üçün əziz insan olan maestro Niyazi ilə bağlı həyatımın bir neçə epizodunu sizə danışdım. Təbii ki, bu kiçik xatirələrlə mənim yaradıcılığımın formalaşmasında böyük rolu olmuş insana dərin minnətdarlığımı tamamilə çatdıra bilmirəm. Amma dediklərim kifayət edir ki, bu heyrətamiz insanın mənim ürəyimdəki yerini anlaya bilərsiniz. **BÖYÜK ŞƏXSİYYƏT!**

RAMİZ MƏLİKASLANOV,
dirijor, Xalq artisti

MÜƏLLİMİM HAQQINDA

Niyazi adını yaxın ki, özümü biləndən xatırlayıram. Əvvəllər bu valideyinlərimlə, sonralar isə artıq dostlarımla filarmoniyaya getdiyim

uşaqlıq, yeniyetməlik xatirələri idi: pult arxasında dayanan fraklı insan surəti. Budur, artıq 60-cı illərdir, mən Bakı Konservatoriyasında təhsilimi dayandırmaq qərarına gəlmişdim, həmin vaxt orada violonçel sinfində oxuyurdum və Leninqrada gedib dirijorluq fakültəsinə daxil olmaq istəyirdim. Niyazinin yanına gedib məni dəstəkləməsini istəyirdim, ancaq valideyinlərim məni dilə tutdular və mən Bakıda təhsilimi sona çatdırdım.

İlk görüşümüz 1965-ci ildə baş tutmalı idi. Mən Zaqafqaziya Musiqi İfaçıları Müsabiqəsinin iştirakçısı idim, violonçeldə ifa edirdim. Bizə, müsabiqə iştirakçılarına orkestrlə çıxış etmək imkanı yaradılmışdı, orkestrə dirijorluğu da Niyazi edəcəkdi. Son anda nə baş verdisə dirijorluğu Çingiz Hacıbəyov etdi.

1966-cı ildə isə mən Leninqrada getdim və dirijorluq fakültəsinə daxil oldum. Niyazi ilə ilk görüşüm 1969-cu ilin əvvəlində baş tutdu. Yaxşı yadımdadır, yanvar tətilərində Bakıya gəlmişdim, qərara gəldim ki, özüm onunla tanış olmağı sınayım. Filarmoniyaya gəldim, məni xeyli müddət qəbul etmədilər: hansısa müzakirə gedirdi. Bir-iki saat gözləməli oldum, axır ki, məni kabinetə buraxdılar. Daxil oldum, salamlayıb özümü təqdim etdim.

- Nə istəyirsiniz?
- Konsert vermək istəyirəm.
- Neçənci kursda oxuyursunuz?
- Üçüncü...
- Fikirləşərim.

Və tamam. Söhbətimiz qısa oldu. Bir neçə gün keçdi, mən artıq qayıtmağa hazırlaşdım. Birdən telefon zəng çaldı. Zəng edən filarmoniyanın o zamankı baş musiqi redaktoru Sabir Kərimov idi:

- Filarmoniya sizə konsert verməyi təklif edir, dirijorluq edə bilərsiniz?

Mən dərhal bas səsə və hörmətə:

- Nə vaxt?
- Təxminən bir həftə və ya 10 gün sonra.

Anladım ki, indi Leninqrada qayıda bilməyəcəyəm və dərhal razılığımı verdim. Leninqrada zəng edib vaxtında qayıda bilməməyimin səbəbini söylədim və mənə əlbəttə ki, məmnuniyyətlə icazə verdilər.

Niyazi ilə görüşlərimiz çox qısa olurdu. Mən məşqə gələndə, sözün tam mənasında onca dəqiqə görüşürdük. Məşq zamanı onu heç vaxt zalda görmürdüm, amma mənə deyirdilər ki, gəlib.

Bu mənim 1969-cu ilin fevral ayında baş tutan ilk “böyük” konsertim idi, Raxmaninovun ikinci konserti, Bramsın IV Simfoniyası ifa olunurdu. Konsertdən sonra mənə müxbirlər yaxınlaşıb nə soruşduqlarını və mənim onlara nə cavab verdiyimi xatırlamıram. Amma qəzetlərin birində “Hansı dirijoru öz idealınız hesab edirsiniz?” sualına “Niyazini” cavab verdiyimi dərc etmişdilər.

1970-ci ildə Bakıya təcrübə keçməyə gəlmişdim, bir müddət opera teatrında köməkçi-dirijor işlədim. Bir qədər sonra məni radionun yeni yaradılmış simfonik orkestrinə baş dirijor təyin etdilər. Elə o zamandan Niyazi ilə davamlı görüşlərimiz başladı.

1974-cü ildə qərar verilmişdi ki, 1975-ci ilin əvvəllərində Tbilisidə “Zaqafqaziya baharı” Beynəlxalq Festivalı keçiriləcəkdir. Orada dünyanın hər yerindən musiqiçilər iştirak edirdi. İki orkestrin birləşdirilməsi haqqında qərar verilmişdi. Mənim orkestrim filarmoniyanın simfonik orkestri ilə birləşdi. Proqram nəhəng idi.

Əlbəttə ki, əsas proqrama Niyazi dirijorluq edəcəkdi, həm də orada onun iki mahnısının da ifa olunması planlaşdırılmışdı.

Nə baş verdi bilmirəm, son anda maestro Tbilisiyə getməkdən imtina etdi. Və onun açılışda dirijorluq edəcəyi proqramı mənə tapşırdılar. Bu qərar onsuz qəbul oluna bilməzdi. Yalnız o, bunu deyə bilərdi.

Festivalın açılışı yaxşı yadımdadır, onu Moskvadan Bakıya birbaşa yayımlayırdılar.

Başqa şeyi də xatırlayıram: Niyazinin 416-cı diviziya haqqında mahnısının ifası zamanı əskiklik yaşandı, giriş hissəsinə dirijorluq etdim, növbəti taktəda solistlərin başlamasına giriş verəcəkdım. Amma həyəcədən onlar bir takt əvvəl başladılar. Elə vəziyyət yaranmışdı ki, dirijorun düzəliş etməsi heç cür alınmırdı. Sonra hər şey avtomatik davam etdi: mən nə isə etməyə çalışsam da, iki takt yanlışlıq oldu.

Xəcalətimdən yerin dibinə girməyə hazır idim, özümə yer tapa bilmirdim. Bakıya çox qanı qara qayıtdım. Evdə: "Necə olsun? Adamı pis vəziyyətdə qoydum. Özüm də biabır oldum, onu da biabır elədim. Nə olsun ki, mənim günahım yoxdur, axı mənim dirijorluğum vaxtı baş verib!"

Çox fikirləşdim, nəhayət onun yanına gedib təqsirimi etiraf etməyə qərar verdim. İndiki kimi yadımdadır, təxminən saat 9-da məni qəbul edəcəkdi. Böyük həyəcanla üçüncü mərtəbəyə qalxdım, evə daxil oldum. Həcər xanım məni böyük otağa ötürdü. Nəhayət maestro gəldi, ömrümdə birinci dəfə onunla uzun yemək masası arxasında üzbəüz oturduq. Mən utana-utana üzrxahlığa başladım ki, günahkaram, filan. Birdən o, dilləndi:

- Xeyr, sənin günahın yoxdur.
- Maestro, amma mən bilirəm ki, günahkaram!
- Xeyr, solistlər günahkardır, onlar tez başladılar.
- Amma mən qabaqcadan görməliydim...
- Xeyr, sən görə bilməzdin.

Sonra uzun söhbət etdik, müxtəlif şeylərdən çox danışdıq. İndi onların hamısını deyə də bilmərəm, çünki o, mənə ilk dəfə çox şey danışmışdı. Elə o zamandan bizim tək cə yaradıcılıq deyil, həm də şəxsi, mehriban münasibətimiz yaranmışdı.

Bu mənim üçün qızıl dövr idi. Niyazi üç dildə “Arşın mal alan”ı yazdırırdı. Onun “Arşın mal alan”da etdiyi orkestr işi, lentə alınması gözlərimin qabağında baş verirdi. Mən onu yaradıcı prosesdə görürdüm, bu sanki bir kəşf idi.

Deməliyəm ki, dirijor kimi əlbəttə Leninqradda, həm də əsaslı təhsil almışdım. Maestro Niyazidən isə təhsildən başqa daha çox şeyi, istedadlı insanın böyük təcrübəsini əldə etdim. Əlbəttə ki, mən Niyazinin yanına bu peşənin əsaslarını öyrənməyə gəlməmişdim, onları ala da bilməzdim, çünki, o, mənə xüsusi dərs vermirdi. Mən onun yanına ali təhsil alandan sonra, ondan dirijorluğun incəliklərini öyrənməyə gəlmişdim, çox şeyi də öyrəndim.

Bizim musiqi haqqında çox mülahizələrimiz olmuşdur. Onun mənzilindəki kabinetinə gəlib, məsələn, onun “Xosrov və Şirin” operasından danışardıq. Mən onun mətbəxini görmüşəm: bəstəkarın yeni işinə başlaması, musiqi yazması, orkestr işləmələri. Və ya ona hər hansı bir partituranı gətirəndə baxıb deyirdi: “Burada səslənəcək, burada isə yox. Burada bir ton aşağı olacaq, burada isə bunu əlavə etmək lazımdır, bunu isə çıxardın. Özü də bütün iradlar orkestrlə məşq zamanı deyilirdi.

Onun hər hansı bir orkestrrovkasını götürsək: hər not, hər bir solo aləti lazımi reqistrdə səslənir. O, isə həmişə narazı idi. Nə qədər çox məşq olunmasından asılı olmayaraq – hər dəfə nə isə əlavə olunurdu, nə isə dəyişilirdi! Bəs öz əsərlərini nə qədər redaktə edərdi! Orkestrrovka işində Niyazi qeyri-adi eşitmə qabiliyyəti, zövqü və fantaziyası olan bir insan idi.

1983 və 1984-cü illərdə keçirilən Ümumittifaq Uşaq Musiqisi həftəsini yaxşı xatırlayıram. O vaxt mənim çıxışım üçün o, ümumiyyətlə öz konsertindən imtina etdi. Və mən istedadlı oğlan, pianoçu Volodya Sklyarevskinin iştirak etdiyi gözəl konsertə dirijorluq etdim. Niyazi də həmin konsertə gəlmişdi, sonra biz onunla bu uşaq haqqında çox danışdıq.

Münasibətdə mehribanlıq olanda o, özünü tamamilə başqa cür aparırdı. Özü də bu konsertlərə gəlirdi. Mən Asəf Zeynallıya, Kabalevskinin “Don Kixot” uşaq pyesinə, Xrennikovun ikinci skripka konsertinə dirijorluq edirdim.

Konsertə dirijorluq etdikdən sonra biz iki gün onunla görüşməmişdik. Mən daxil olanda o, soruşdu: “Nədir, sən “Don Kixotun” templərini bilmirsən?” Özü “Don Kixota” ümumiyyətlə aramla dirijorluq edirdi, onun müəllif redaksiyası belə tərzdə idi. Mən isə bəzi yavaş templərə bir qədər sürətli dirijorluq edirdim.

Cavam verdim: - Bilirəm. O da dedi: - Asəf Zeynallının süitasına necə gözəl dirijorluq etdin, “Don Kixot”da isə çox sürətli idin. Mənim valımı götürəydin, valı istəmirsənsə, heç olmasa soruşardın.

Mən cavab vermədim, amma əgər o, nəyinsə pis olduğunu deyirdisə, bu artıq o demək idi ki, ifaçıya münasibəti yaxşıdır...

Həyatının axırını il onunla tez-tez görüşüb danışırıdım. Çoxlu birgə geniş planlarımız var idi. O, bizim Dövlət Radiosunun orkestri ilə bir neçə konsert vermək istəyirdi, hesab edirdi ki, bu mənim rəhbərlik etdiyim orkestrin nüfuzunu qaldıracaq.

1984-cü ilin iyulunda qısa müddətə Bakıdan gedirdim və filarmoniyaya onunla sağollaşmağa gəlmişdim. Janna Dozortseva yanında idi, xeyli danışmış, zarafatlaşmışdıq. Sonra mən onu evə yola saldım. Bu bizim son görüşümüz idi...

ZÖHRAB ADIGÖZƏLZADƏ,
pianoçu, Xalq artisti

MAESTRO HAQQINDA

Hər hansı bir xatirə bizə hər zaman insanın surətini subyektiv olaraq xatırlayan şəxsin düşüncə prizmasından təsvir edir: onlar tam dolğun və sözsüz ki, tamamilə doğru ola bilməz. Xatirələr həm də donmuş şəkillər seriyası olmadığına görə də bəzən xatırlamaq çətinlik yaradır. Bu daha çox görkəmli musiqiçi, dirijor, bəstəkar, ictimai xadim – maestro Niyazinin təkrarsız sənəti ilə davam edən və zəifləməyən, qarşısında ölümün belə aciz qaldığı daxili əlaqədir.

Onun yaradıcılığının sirri böyükdür. O zaman da, indi də bunu anlamaq cəhdləri nəticəsiz qalmışdır. İlk dəfə onu pult arxasında görənlər, onun əllərini görənlər, möcüzəyə inanmağa başlayırdılar. Bu möcüzəni mən hipnoz adlandırırdım. Maestro Niyazi əlçatmaz və möcüzələr yarada bilən böyük cazibə qüvvəsinə malik idi; heyvətəmiz musiqi istedadı, nəhəng temperament; xüsusi, hər zaman gərgin, daim axtarışlarda və öz intuisiya zonasını aşkar etməyi bacaran (yalnız sənətdə deyil, həm də həyatda!), daim ona istiqamət verən, mənəvi yüksəklikləri qoruyan bütün keyfiyyətlər özünü onun sənətində təcəssüm edirdi.

İlk dəfə maesrto Niyazini gördüyüm, eşitdiyim günü və tarixi yada salmaqda çətinlik çəkirəm. Bütün həyatıma həkk olunmuş ilk və ən güclü təəssüratlarımı da deyə bilmirəm. Sonrakı xatirələrim onların üzərini qapamayıb, yalnız dərinləşdirmişdir.

Bu Bakının intensiv konsert həyatı olan illər idi. Bu illərdə biz, Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası nəzdində Orta-İxtisas Musiqi Məktəbinin şagirdləri, maestro Niyazinin rəhbərlik etdiyi Dövlət Simfonik Orkestrinin bütün konsertlərinə gedirdik, onun

heyranı idik, ən əsası isə bu konsertlərin bizim musiqi biliklərimizin formalaşması və inkişafında böyük rolu var idi.

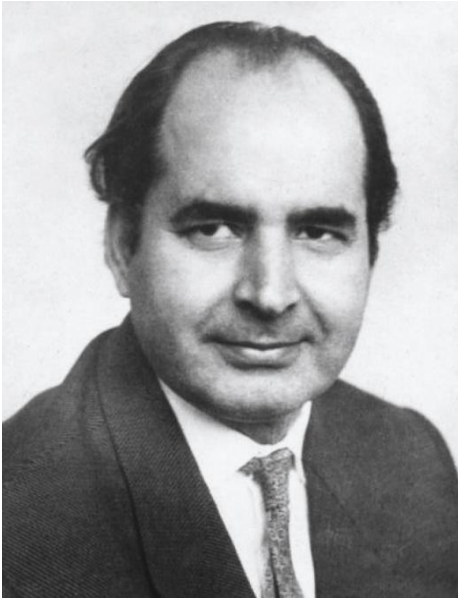
Qızgın, rəngarəng, coşğun, tərəvətli sənətə üstünlük verən cənub şəhərinin tamaşaçıları dərhal sənətkar tərəfindən zəbt olunaraq, onun iradəsinə, seçiminə, zövqünə tabe olurdu. Bu atmosferdə qarşılıqlı şəkildə uzlaşaraq böyük həyəcan və anlama Niyazinin dirijorluq etdiyi orkestri dinləyirdilər. Bu konsertlər hər birimiz üçün böyük hadisə idi. Mən həmin unudulmaz, heç nə ilə müqayisə olunmaz heyranlıq anlarımı bu gün də dəqiqliklə xatırlayıram.

Sonralar mənə uzun illər maestro Niyazi ilə ünsiyyətdə olmaq nəsim olmuşdur. İnsanlarla münasibətdə və ünsiyyətdə, mülahizələrində özünəməxsus idi – “başqalarına bənzəmirdi”. O, həmişə təbii, səmimi, açıq – hər zaman da gözlənilməz idi. Zamanla gənc musiqiçilərin kiçik səhvlərinə belə amansızcasına sərt ola bilirdi. Gənclər bəzən maestronun sərtliyinə gileylənərdilər. Ancaq onların məyusluğu böyük sənətkarla sıx ünsiyyətdə olduqları zaman sevincə əvəz olunurdu.

Onun maraqlı söhbətlərini xatırlayıram. Maestro Niyazi gözəl söhbətlər edərdi, sevərdi ki, onu diqqətlə dinləsinlər. Həyatının uşaqlıq, gənclik illəri haqqında epizodları ilə yanaşı Ü.Hacıbəyli, D.Şostakoviç, Q.Qarayev, F.Əmirov, çıxış etdiyi ifaçılar haqqında hekayələrini danışardı. Konsertdən sonra onun hekayələri gecə yarısına kimi uzanardı. Hiss olunurdu ki, Niyazi konsertdən sonrakı şən əhval-ruhiyyəni uzatmaq, elə özünün yarartdığı yaradıcılıq atmosferində daha çox qalmaq istəyir.

Bəzən kədərli-acılı söhbətlərimiz də olurdu. Maestro tez-tez istədiyi çox şeyi hələ edə bilmədiyi haqqında fikirlərini bildirirdi. Əsl sənətkar kimi sənətdə uğurlarına sevinc hissi ilə yanaşı, narazılıq hissləri də yaşayırdı.

O, böyük, bənzərsiz, son dərəcə ilhamlı sənət, qeyri-adi şəxsiyyətin parlaq alovundan doğan sənət yaradırdı. Onun musiqi həyatı dəfələrlə sübut etmişdir ki, yalnız güclü yaradıcı insan bu qədər böyük və unudulmaz sənət yarada bilər. Onun musiqiçi surəti ədiblərin, heykəltaraşların, rəssamların ilham mövzusu olmaya bilməz.

**MİKAYIL ABDULLAYEV,
SSRİ Xalq rəssamı**

XALQIMIN İFTİXARI

Ucsuz-bucaqsız ölkəmizin elə bir guşəsini tapmazsan ki, orada musiqisevərlərə onun adını tanımaq üçün bu və ya digər “titul”unu əlavə etmək lazım gəlsin.

Bu ad, həqiqətən çoxdan və vətənimizdən çox uzaqlarda öz yüksək, layiqli yerini qazanmışdır. Təbiidir ki, bu şöhrətə yalnız böyük istedad sahibi, əsl ustad layiq ola bilərdi. Yalnız böyük sənətkar öz gücü və cəsarəti ilə müxtəlif ölkələrdən olan yüz minlərlə müxtəlif irqə, dinə və inanca mənsub dinləyicinin qəlbini rıqqətə gətirib fəth edə bilərdi. Tale özü Niyaziyə fitri istedad və qüvvə bəxş etmişdi.

Buradakı misraları maestromuza həsr olunmuş çoxsaylı nəşrlər və ya yeni dərc olunmuş kitab və jurnal məqalələrinə əsaslanaraq deyil, Avropa və Asiyadakı səyahətlərim zamanı musiqisevərlərlə ünsiyyətim və onların etirafları əsasında yazıram. Onlar ölkəmizin ən istedadlı dirijorlarının adını çəkəndə mütləq ilk sırada Niyazinin də adını qeyd edirlər. Belə anlarda, necə deyərlər, qürur hissi məni bürüyür.

Soldan: Mikayıl Abdullayev, Niyazi və xoreoqraf Natalya Danilova Niyazinin “Çitra” baleti üzərində işləyərkən. 1971

Yüksək professional musiqi mədəniyyətinə malik olan bu sənətkar öz fərdi üslubu ilə hamıdan seçilirdi. Dediklərimə konkret misal gətirmək istərdim: onun konsert repertuarında Çaykovskinin IV, V, VI simfoniyları elə özünəməxsus və tərəvətli səslənir, təsvirolunmaz

ifa olunur ki, başqa sənətkarlardan fərqli olaraq xüsusən möcüzəvi təsir qüvvəsi yarada bilir. Ona görə də təəccüblü deyil ki, mütəxəssislər bizim həmyerlimizi Çaykovskinin ən yaxşı interpretatorlarından biri adlandırırdılar. Məlumdur ki, Çaykovskinin bu simfoniyları XX əsrin

gölkəmli dirijorları olan Toskanini və Stokovskinin repertuarında əsas yer tuturdu. Amma Niyazinin ifasında həmin məşhur simfoniylar dinləyicilərə özünəməxsus bənzərsiz, parlaq çalarlarla təqdim olunurdu. Əgər Toskaniniyə xüsusi lirika və sehr, incəlik və cazibədarlıq, Stokovskiye səlislik, cəsarət, yığcamlıq və dəqiqlik xas idisə, Niyazinin ifası hamıdan fərqli olaraq sözün tam mənasında müasirliyi ilə seçilirdi. Sözsüz, bu qabiliyyət sənətkarın özünəməxsus istedadını təsdiq edir.

Rəssam dili ilə desək, Niyazinin ifası həm də dekorativ tərəfi ilə də heyran edir. Tamaşaçılar dirijorun gözəl plastikasına aşıq olurdu. Əlbəttə, bu əsl sənətkara xas nadir cəhət idi.

Mən az-çox sovet dirijorluq məktəbi ilə tanışam, çox dirijorları dinləmişəm, onların yaradıcılıq yolunu diqqətlə izləyirəm. Samosud, Qolovanov, Fayer, Məlik-Paşayev, Mravinski, Raxlin, İvanov, Dimitriadi, Svetlanov və başqalarının dirijorluq sənəti ilə az tanış deyiləm. Niyazi barəsində belə sevgi ilə danışmağımıza səbəb isə onun dərin və çox zəngin daxili aləmi ilə vəhdət təşkil edən xarici plastikasının böyük artistizm duyğusu yaratmasıdır. O, orkestri çox çevik və səlis idarə edər, çox zaman pult üzərindəki partituraya nəzər salmadan, iri həcmli klassik əsəri sanki özü-özünə mahnı oxuyurmuş kimi, bədəninin bütün əzələləri ilə ifa edirdi. Sonda isə, bir qədər yorğun, azacıq solğun siması ilə tamaşaçılarına təşəkkür edər, üzünə tökülmüş tellərini barmaqları ilə arxaya darayıb üzünü zala çevirər, təvazökar təbəssümlə və ifaçı-musiqiçilərini tamaşaçılara təqdim edərdi.

Əlbəttə, bütün bunlar necə deyərlər, medalın arxa tərəfidir. Gölkəmli dirijorun ifasında əsas məqsədi – dinləyicisinə musiqi əsərində müəllifin məqsədini, arzusunu, obrazlarını çatdırmaqdır. Və

buna böyük ustalıqla nail olmaqdır.

Dmirti Şostakoviç bütün bəstəkarlara yeni əsərlərinin ilk ifasını yalnız yaxşı əllərə həvalə olunmasını məsləhət görürdü. Çünki zəif ifaçı yeni əsər haqqında mənfi təsəvvür yaradır, yaxşısı isə müvafiq olaraq əksinə.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək istəyirəm ki, Dmirti Şostakoviç Niyazinin yaradıcılığını yüksək qiymətləndirirdi. Əlbəttə, bunun bir səbəbi də, Niyazinin özünün gözəl bəstəkar olması idi. Onun yazdığı və otuz il bundan əvvəl Bülbülün ifasında səslənən cazibədar “*Əcəb ağ gündədir mənim Vətənim*” mahnısı indiyə qədər tərəvətini saxlayır.

Niyazi bəstəkar kimi özünü dəfələrlə musiqinin müxtəlif janrlarında – opera, balet, simfonik muğam, kantata, romans, mahnı və başqa əsərlərlə sınamışdır –və hər dəfə də sınaqdan qələbə ilə çıxmışdır.

Ümumiyyətlə, əgər söhbət onun bəstəkar kimi yaradıcılığından getsəydi, o zaman bu barədə daha çox və çox danışmaq olardı.

Biz artıq qeyd etdik ki, görkəmli dirijor çox vaxt orkestri idarə etdiyi zaman klavirə və ya partituraya nəzər salmazdı. Və bu həqiqətən belə idi. “Koroğlu” operasını və ya Çaykovskinin simfoniylərini əzbərdən ifa etməsi onun çox gözəl musiqi yaddaşının olmasını təsdiq edir.

Respublikanın musiqi ictimaiyyəti Niyazini Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin carçısı, gözəl interpretatoru hesab edir, onu hədsiz sevir. Çünki yaradıcılığı boyu o, bütün əməyini, istedadını, məhəbbətini, deyə bilərəm ki, o qədər də möhkəm olmayan sağlamlığını əsirgəmədən bütöv bir bəstəkarlar və ifaçılar nəslinin səhnəyə gəlməsinə və məşhurlaşmasına sərf edirdi.

Rus və Avropa klassikləri, müasir bəstəkarların əsərləri ilə zəngin repertuarında yalnız respublikanın tanınmış bəstəkarlarının deyil,

“Çitra” baletinin tamaşasından sonra.
Bakı, Opera və balet teatrı, 1971

həmçinin yaradıcı gənclərin də əsərlərinə yer ayırır, onları da özünəxas ustalıqla, virtuoizluqla, qaynar ürəklə ifa etməyə çalışırdı.

Yaxşı bilirik ki, gənclərimiz bu gün munnətdarlıqla maestronun ifasından özləri üçün nə qədər böyük fayda əldə etdiklərini etiraf edirlər... Düşünürəm ki, misal üçün uzağa getmək lazım deyil. Qara Qarayev kimi görkəmli sənətkar deyirdi: “Mənə bir bəstəkar kimi neçə-neçə böyük əsərlərimi ilk dəfə Niyazinin ifasında eşitmək, onun orkestrlə işini izləmək nəsb olmuştur. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, hər dəfəsində bundan daha gözəl ifa arzu edə bilməzdim”.

Niyazi bütün qəlbi ilə ana torpağına, doğma xalqına o qədər bağlı idi ki, hər dəfə Parisdən, Londondan, Ankaradan və başqa uzaq

Niyazinin “Çitra” baleti üçün M.Abdullayevin hazırladığı geyimlərin eskizi. 1972

səfərlərdən qayıdandan sonra mütləq respublikamızın rayon və kəndlərinə yollanır, fəhlə və kəndlilər qarşısında çıxış edərdi. Bunu doğma xalqına olan oğul məhəbbəti kimi, gözəl hisslərinin bürüzəsi kimi qiymətləndirmək olar.

Geniş dünyagörüşünə, yüksək mədəniyyətə malik olan Niyazi eyni

zamanda özünə qarşı tələbkar olan bir ustad idi. Bu misraların müəllifi onunla iki il davam edən birgə fəaliyyət dövrünü həyatının xoşbəxt dövrü hesab edir. “Çitra” baletinə səhnə quruluşu zamanı iş prosesində mənə sevimli ustad-sənətkarın bir çox şəxsi keyfiyyətləri ilə tanış olmaq nəsim oldu. O, əsl rəssama xas olan yüksək və çox gözəl zövqə malik sənətkar idi. Bəli, o, fəxr etməyə dəyən nadir şəxsiyyət idi. O, hər zaman müasir mədəniyyətimizin bahadır qəhrəmanı olub və qalacaqdır. Görkəmli sənətkara dərin ehtiram və əbədi alqış!

ÖMƏR ELDAROV,
Heykəltaraş,
Azərbaycanın Xalq rəssamı

HƏR İŞİNDƏ İSTEDADLI İNSAN

Niyazi ilə şəxsi tanışlığım o qədər də çoxdan olmayıb. Əlbəttə, Bakıda elə bir adam yoxdur ki, Niyazinin kim olduğunu bilməsin. Təbii ki, mən də onu çoxdan tanıyırdım: hələ 40-cı illərdə biz, azərbaycanlı tələbələr, Niyazinin Leninqradda Ümumittifaq dirijorlara baxış müsabiqəsindəki zəfərini eşitdik. Mətbuat, leninqradlılar onu çox tərifləyirdilər və biz görkəmli həmyerlimizin gözəl uğurlarından qürur duyurduq.

Niyazi ilə bilavasitə tanışlığımız isə səkkiz il əvvələ, SSRİ Rəssamlıq Akademiyasının yaradıcılıq emalatxanasında aspirantım olmuş Cümşüd İbrahimovun burada, Bakıda, maestronun heykəldə surətini yaratdığı vaxta təsadüf edir. O vaxt Niyazi bir neçə dəfə bizim emalatxanaya gəlmişdi və mən onunla yaxından tanış oldum. Təxminən elə o vaxtdan məndə də Niyazi obrazını plastikada, heykəltaraşlıqda yaratmaq ideyası yarandı. İdeyanın yaranması təsadüfi deyildi; dəfələrlə izlədiyim konsertlərdən maestronun çox plastik olmasına əmin idim. O, sanki dirijor obrazını təcəssüm edirdi.

Onun duruşu, hərəkətləri çox gözəl idi. Təsviri sənət üçün xarici görünüş çox mühüm tərəf sayılır. Buna görə də onun incə, eyni zamanda möhkəm fiquru, əl jestləri, baş enişi, üz cizgiləri, əlbəttə ki, hər şey çox diqqətçəkici idi.

Ömər Eldarov Niyazinin abidəsinin açılışında. 02.02.2017

Sonralar biz onunla Özbəkistanda Azərbaycan musiqisi dekadasında, ayrı-ayrı komissiyaların işi zamanı da qarşılaşmışdıq. Lakin bütün bu görüşlər keçici idi. Və mənim çox sonra qatıldığım Dövlət Mükafatları Komitəsində biz iki ildən çox olmayan müddətdə əməkdaşlıq etmişik. Orada mən maestronun prinsipial adam olduğuna əmin oldum, kim olmasından asılı olmayaraq həqiqəti üzə söyləməkdən çəkinməzdi. Axı biz müxtəlif sənət sahələrində olan həmkarlarımıza, istər yazıçı olsun, istərsə sənətkar, həmişə xüsusilə ehtiyatlı olmağa çalışırıq. Niyazi bu baxımdan nümunə idi. O, öz fikrini dərhal dəqiq bildirir və sona qədər də üstündə dururdu. Bununla belə müsbət rəyini də əsirgəməzdi. Onun xoşuna gəlidiyi namizədləri hərarətlə dəstəkləməsi və sona qədər müdafiə etməsini yaxşı xatırlayıram.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Niyazinin abidəsinin açılış mərasimində. Müəllif: Ömər Eldarov. 02.02.2017

Onun portretinin necə yaradılması haqqında düşündüyüm zaman birinci növbədə qərara gəldim ki, bu həm onun portreti, həm də onun

işlədiyi zaman təsviri olmalıdır, çünki iş prosesində, dirijorluq etdiyi zaman, tamamilə işin içində olduğu zaman Niyazinin psixoloji tərəfləri tam açılmış olur.

Ona görə də məndə ikiplanlı kompozisiya alındı, özünəməxsus duruşlu, qolları çarpaz vəziyyətdə, dərin düşüncəli Niyazi. Mən bir tərəfdən onun sanki nəyisə dinlədiyini, gələcək ifası haqqında daxilən düşündüyünü göstərmək istəyirdim, eyni zamanda ikinci tərəfdən isə Niyazi dirijorluq edərkən.

Qəribə olsa da, mən Niyaziyə poza verməsi üçün çox əziyyət vermirdim. Hətta o heç poza vermirdi də. O, sadəcə bir neçə dəfə emalatxanaya gəlmişdi, mən də onu söhbət zamanı müşahidə edirdim. Onu o qədər yaxşı tanıyırdım ki, sonradan işimi gören heç kimdə onun Niyaziyə oxşayib oxşamaması barədə sual yaranmırdı. Ümumiyyətlə Niyazi o qədər parlaq şəxsiyyət idi ki, sonralar mən onu özünə bənzəməyən biri kimi necə verə biləcəyim haqqında düşünürdüm.

Sonrakı beş il ərzində mən bu işin materiala köçürülməsi üzərində işlədim. Portretin gipsdə və gildə modelini tez bitirdim. Ağac üzərində işə gələndə isə daha beş il keçdi, çünki material bəzi dəyişikliklər olmasını tələb edirdi. Texniki cəhətdən bunları icra etmək çətin idi. Bu portret Moskvada Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının XXVII qurultayına həsr olunmuş sərgidə nümayiş olundu. Niyazi mənim gipsdən olan işimi Bakıdakı sərgidə görmüşdü...

Əlbəttə, Niyazini itirməyimiz gözlənilməz idi. Çoxlarının onun xəstə olduğunu deməsinə baxmayaraq, zahirən sağlam və enerjili görünürdü. Mən Fəxri Xiyabanda ona abidə qoyulması haqqında təklifi qürurla qəbul etdim.

Mən bir sənətkar kimi, bir vətəndaş kimi, respublikamızın və şəhərimizin sakini kimi Niyazinin surətinin əbədləşdirilməsi üçün böyük səy göstərməli olduğumu anlayıram. Mən coşğunluqla və böyük istəklə dediyim portret kompozisiyası əsasında onun memorial abidəsinin yaratmaq üzərində işləyirəm. Burada əhval-ruhiyyəyə uyğun gələn çox şey: düşüncə, sevinc, həyəcan, harda isə bir qədər də minor hisslər var idi. Bütün bunlar memorial abidənin əsasında ola

biləcəyini söyləyir. Mən çalışıram bir qədər yenidən işləyib onun emosional təsir qüvvəsini artırmaq üçün sırf memarlıqla əlaqələndirirəm.

Hər şeydən əvvəl mənə elə gəlir ki, o xasiyyətə çox güclü insan idi – bu onun üz cizgilərində aydın görünür: hər işdə cəsur idi, sözünü sərt, bəzən də çox sərt bildirsə də heç zaman kobud olmayıb. Eyni zamanda söhbət zamanı çox mülayim, ünsiyyətçi idi, məsələn mən o qədər də ünsiyyətçi olmasam da, xüsusulə daha yaxından tanış olduqca onunla mənə rahat idi.

O, hər işində istedadlı idi, kollektivi idarə etməkdə də.

Dövlət Mükafatları Komitəsinin elə ilk toplantısında biz onun çatışmadığını hiss etdik. O, dərhal hər şeyi dəqiq və aydın müəyyən edirdi. Onun fikrini eşitmək lazım idi. Təəssüf ki, bizdə belə tendensiya var: pis olan şeyi məndən başqa kim istəyir desin, ancaq mən yox. Onda belə şey yox idi. O, hər zaman yoldaşlarını prinsipial olmağa çağırırdı.

JANNA DOZORTSEVA (Rusiya),
musiqişünas,
Azərbaycanın və Rusiyanın
Əməkdar incəsənət xadimi

AZƏRBAYCAN İNCƏSƏNƏTİNDƏ FENOMEN

SSRİ Dövlət Akademik Simfonik Orkestrinin 1973-cü il qastrol səfərlərindən biri idi. Səhnəyə çıxan insan çox nadir və zərif daxili və xarici görünüşə malik idi. Əllər qanadlandı – və Çaykovskinin beşinci Simfoniyası səslənməyə başladı. İnanılmaz idi, çox kövrək görünüşlü bu insanda nə qədər əzm, enerji, ehtiras, ruh yüksəkliyi və şəxsiyyətə xas maqnetizm cəmlənmişdi. Onda heç təsəvvür də etməzdim ki, tale mənə bu heyrətamiz adamla ünsiyyətdə olmağı qismət edəcək. Demək olar ki, beş il (1979-1984-cü illər) ərzində, hər ayın sonuncu cümə günü, mənə bu maqnetizmi hiss etmək nəsim oldu və bu hər şeydən əvvəl çoxlarında çatışmayan qlobal insani və bədii səmimiyyətlə bağlı idi. Niyazi insanın düz gözüne baxaraq onun haqqında düşüncələrini deyəndə bu onun çətin xasiyyətli olması kimi görünürdü. Lakin o, həmişə öz insanlıq heysiyyətinə, sənətkar ürəyinə görə hərəkət edirdi. Bu isə həmişə, hətta onunla çox şeydə razı olmayanlarda belə hörmət hissi ilə, onu axıra qədər başa düşənlərdə isə sonsuz məhəbbətlə qarşılanırdı.

Niyazi və Janna Dozortseva. 1980

Niyazinin şəxsiyyət kimi maqnetizmi. Bunu hətta maestro ilə yalnız bircə dəfə hər bir kəs: musiqiçi də, dinləyici də hiss edirdi. Nadir ifadə tərz, qeyri-adi və ciddi plastikası ilə yanaşı, əllərinin xoreoqrafik

plastikası, hər şey - daxili aləminin əsas mahiyyəti, musiqi idrakı, ehtiras seli, dəmir iradəsi və məntiqi fikirləri sanki onun dirijor gözlərində, bütün simasında cəmləşmişdi.

Mütəfəkkir və sənətkar, xüsusilə böyük sənətkar. Yəqin ki, elə ona görə Çaykovski və Raxmaninov, Motsart və Ravel, Qara Qarayev və Arif Məlikov ona yaxın olmuşdur. Hələ onun maqnetizmi birbaşa ünsiyyətdə olan zaman insanı necə cəzb edirdi. Qəlbinin bir parçasını etibar etdiyi şəxslərlə çox mehriban, diqqətli, bir ata kimi nəvazişli idi. Gözəl səsinin mülayim, mehriban tembri, sonsuz yumoru, sirayətedici gülüşü və heyrətamiz səxavətli ürəyi – Niyazini fərqləndirən cəhətləri idi. Dostlarına, rəğbət bəslədiyi adamlara düşüncələri hər zaman açıq idi. Hələ onun qonaqpərvər, xeyirxah, hamının ədalətlə “sülhməramlı” adlandırıdığı Həcər xanım Niyaziyə sadəcə həyat yoldaşı, dost deyildi, onun bir parçası idi, bir çox incəsənət xadimlərinə, diqqətə və qayğıya, insani münasibətə ehtiyacı olan adamlara tanınması üçün dəstək idi.

Deyirlər ki, insan xatırlanınca yaşamağa davam edir. 1984-cü il aprel ayının 6-da respublikanın partiya fəalları üçün növbəti konsertdən sonra, Moskvaya uçmazdan əvvəl iş otağında Niyazi ilə vidalaşmağa getmişdim, mənim üçün hədsiz əziz olan, “günəşim maestro” adlandırıdığım adamı son dəfə gördüyümü bilməzdim. Onun hər zaman xəfif, qamətli, torero kimi qürurlu, mehriban, azacıq istehzal təbəssüm olan baxışları ilə qarşıma gəldiyini xatırlayıram. Yenə də, əgər onilliklər sonra insanlar Niyazi ilə tanış olmaq istəsələr, qoy onun “Rast” simfonik muğamını dinləsinlər. Musiqidə olan əzm, ruh yüksəkliyi, alovlu ehtiras, həyat eşqi, nəhəng insani keyfiyyətlər – həmişə həyatda qalan Niyazinin müraciətidir.

Bu hadisə isə 1979-cu ildə olmuşdu. Gözlənilmədən Bakıdan mənə zəng gəldi və maestronun katibi Niyazinin mənimlə danışmaq istədiyini bildirdi. Bu mənim üçün böyük şərəf idi, çünki buna qədər maestro Niyazi ilə yalnız bir neçə il əvvəl SSRİ Dövlət Simfonik Orkestrinin qastrolları zamanı görüşmüşdüm və təsəvvür belə etməzdim ki, maestro Niyazi mənə zəng edə bilər.

Niyazi dərhal soruşdu: “Xanım, Bakıya gəlmək istəyirsən?”. Cavab verdim: “Əlbəttə, istəyirəm”. Sonra fikirləşib əlavə etdim: “Ancaq

məlum deyil gələ bilərəm, ya yox". O, mənə qulaq asmayaraq tarixi qeyd etdi və dedi ki, konsert düşünüb, oraya bütün partiya fəalları gələcək və bu respublikada ən məşhur və ən maraqlı konsert olacaq. O qədər inandırıcı olmasa da, başa düşürdüm ki, Niyazi ilə konsert maraqsız ola bilməz. Çox keçmədən böyük ruh yüksəkliyi ilə Bakıya uçurdum.

Budur, mən maestronun kabinetindəyəm. O, mənə səbirsizliklə gözləyirdi, çünki təyyarə demək olar ki, bir sutka gecikmişdi və mənim ümumiyyətlə konsertə gəlib çata biləcəyim məlum deyildi. Mən həmin gün, konsertin başlamasına bir neçə saat qalmış gəlib çatmışdım. Yazı masasının arxasında oturan adam birdən qalxıb sevincle qarşıma gəldi. Mən o an doğma insanın yanına gəldiyimi hiss etdim.

Deyirlər ki, insanlar yetkin yaşda yeni dostlar qazanmır. Əlbəttə, bəlkə də belədir. Ancaq elə də olur ki, bu yaşda insanlar dünyada onlara bütün ruhu ilə doğma və əziz olan adamı aşkar edirlər. Bu görüşümüzdən sonra maestro Niyazi mənim üçün məhz belə doğma insan oldu. Birinci konsertin nəticəsi heyranedicidir oldu, sonralar da "günəşim maestro" ilə ünsiyyət və hər konsert mənim üçün çox mühüm idi.

Mən dəfələrlə onun gündəlik iş saatlarının şahidi olmuşam, həmişə onun yazı masasının yanında oturdum, həm filarmoniyanın direktoru kimi, həm də baş dirijor kimi onun bütün fəaliyyətini görürdüm. Bu insan üçün həyatda kiçik və ya böyük iş yox idi. Hansı işlə məşğul olmasına baxmayaraq, hər bir işini vacib, əsas hesab edirdi, çünki filarmoniyanın direktoru vəzifəsini ifaçılıq fəaliyyətindən ayırmırdı. Hətta konsert günü də bütün gün işdə otururdu, çünki başa düşürdü ki, filarmoniya sahibinin gözündən uzaq olmamalıdır. Özünü işlədiyi təşkilatda baş verən hər bir işdə məsul hesab edirdi.

Nəticədə biz gələcək konsertin proqramını bir ay əvvəldən hazırlamağa başlayırdıq. Birinci konsertdən dərhal sonra axşam biz Niyazinin evində oturub onu müzakirə edir, gələcək planlarımızı qururduq. Bu planlar sonradan dəyişə də bilərdi, çünki işin gedişində maestronun yeni fikirləri yaranırdı. Ona görə də elə olurdu ki, mən tam proqramı konsertə iki-üç gün qalmış öyrənə bilirdim.

Maestro ünsiyyətdə son dərəcə nəzakətli idi. Əlbəttə, mən onun

musiqisinin böyük miqyasını anlayırdım, buna baxmayaraq iş prosesində sanki mənə öz fikirlərini diktə etdiyini düşünüb inciməməyim üçün, mənə etibar edib məsləhət alan tərzdə fikrini bildirirdi. O, həmişə mənim fikirlərimə diqqətlə yanaşırdı. Hərdən mən özüm də ona tamaşaçıya maraqlı ola biləcək bəzi əsərləri təklif edirdim. O, isə bəzən qəbul edirdi, bəzən də yox. Onun özünün, həm də qəti nöqteyi-nəzəri var idi.

Bəzən maestronu guya Azərbaycan musiqisini daha az ifa etdiyinə görə qınayırdılar. Tamamilə ədalətsiz idi, elə bir partaktiv olmurdu ki, orada Azərbaycan musiqisi səslənməsin. Mənə Azərbaycan musiqisini başa düşməyi və sevməyi də maestro öyrədib.

Bu musiqini mənə aşılmasında da öz tərzı var idi. Birincisi, hər gəlişimdən əvvəl lazım olan partitura və bu əsər haqqında bütün yazılanlar artıq hazır olurdu. Əgər məlumatlar Azərbaycan dilində olurdusa, o zaman özü yanımda əyləşib hər şeyi mənim üçün tərcümə edirdi. Daha sonra isə həmin əsər haqqında öz bildiklərini mənə danışardı... Çox zaman söylədikləri sübut edirdi ki, o, dərc olunandan daha çox bilir.

Bu insanın erudisiyası məni valeh edirdi. Mən görürdüm ki, istedad baxımından da çox işdə fəvqəladə idi. Musiqiçilərin elə nəslı vardır ki, yalnız idrakla, o, isə hər zaman hissləri ilə hərəkət edirdi. Sanki onuncu hissi ilə əsərin əsas mahiyyətini, müəllifin demək istədiyini hiss edirdi, bu isə yalnız əsl istedadada xasdır. Ona görə də bəzən çoxdan və yaxşı tanıdığım əsərlər haqqında Niyazinin mənə danışdıqları o qədər maraqlı və inandırıcı olurdu ki, sonradan mən işimdə çox vaxt maestronun traktovkalarından, onun musiqi biliklərindən istifadə edirdim. Maestro ilə işləməyim təkçə Azərbaycan musiqisi ilə tanışlığım deyildi, onun köməyi ilə mən Azərbaycan musiqisinin bütün lad sistemini, simfonik musiqisinin, opera musiqisinin yaranma sistemini öyrəndim. İndi də Moskvada Üzeyir Hacıbəyli haqqında eynilə Qlinka haqqında olduğu kimi mühazirələr oxuyuram, Çünki Üzeyir Hacıbəyli haqqında bütün məlumatları və maestrodan öyrəndiklərimi praktiki olaraq tam mənimsəmişəm.

Sonra işin ikinci mərhələsi başlayırdı: biz onunla konsertin ssenarisini müzakirə edirdik. Maestro pult arxasına keçib dərhal əsəri

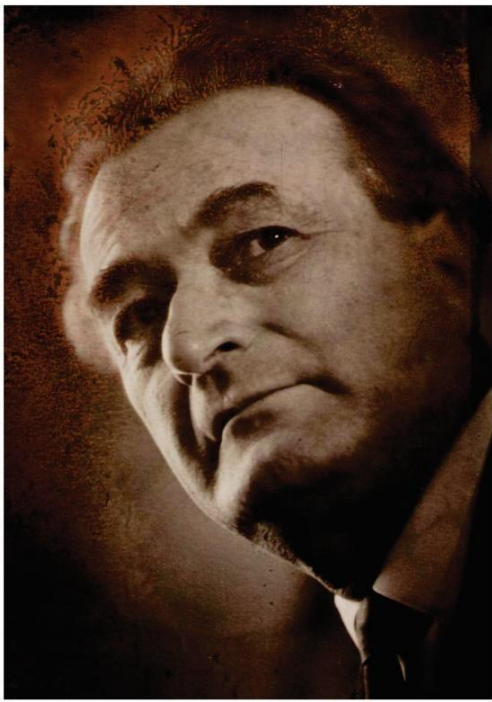
təsəvvür etdiyi kimi ifa etməyə başlayırdı. İfa edərkən orkestrin qüsurlarına fikir vermirdi, çünki təbii olaraq hər bir orkestrdə olduğu kimi burada da bütün ifaçılar yüksək səviyyəli deyildi və hamı ilk dəfədən vərəqin üzündən qüsursuz ifa edə bilmirdi. Ancaq əsəri ifa edəndən sonra hər kəsə maestronun nə istədiyi, bütün əsərin konsepsiyası aydın olurdu. Bu elə qabarıq görünməyə başlayırdı ki, sanki rəssam şəkli əlinə alıb konturlarını çəkir və dərhal onu əsas rənglərlə boyamağa başlayır. Artıq sonradan əsas detalları işləyəcək, hələlik isə şəklin ümumi kaloritinin eskizini verirdi.

Maestro hər bir əsər üzərində bax beləcə işləyirdi. Sonra isə dinləyirdi görsün nə alınır, nəyin üzərində işləməlidir, detallardan ibarət işi bütöv hala necə gətirməlidir. Və artıq detallar üzərində işə başlayırdı.

Musiqiçilərlə hər zaman nəzakətli olduğunu deyə bilmərəm. Bəlkə belə də olmalıydı. Elə dirijorlar var ki, onların kinayəli nəzakəti daha qorxulu olur, musiqiçilər həyəcan keçirir, qorxurlar. İnsan özünü cilovlayırsa onun içi daha çox dolur. Maestro isə birbaşa, ekspansiv olaraq gah rusca, gah da çox vaxt mənim onu anlamamağım üçün azərbaycan dilində musiqiçilərə öz iradlarını, fikrini bildirirdi. Maraqlısı da bu idi ki, heç bir musiqiçi iş prosesində ondan inciməzdi, ona etibar edirdi, onun böyük nüfuzu var idi. O, əsl sənətkar idi. Bu insan məsləyində o qədər inandırıcı idi ki, əsərin məhz belə səslənməli olduğuna, bunun yeganə doğru yol olduğuna hər bir kəsi inandırırdı, hətta bəzi solo fraqmentlər olan yerlərdə belə, hamı da ona sözsüz itaət edirdi.

Bu gün mən məşqlərdə əsər üzərində iş prosesinin, yoxsa konsertin daha maraqlı olduğunu deməyə çətinlik çəkirəm. Konsert zamanı Niyazi sanki alovlanırdı. Onun hər çıxışı özünüfəda idi. Məndə elə hiss yaranırdı ki, hər konsertində o, həyatının bir parçasını itirir.

Bu gün artıq Niyazi yoxdur. Sözsüz, istedadlı insanlar çoxdur, ancaq Niyazi –fenomendir. Bir zamanlar List haqqında da həyata yüz ildə bir dəfə gələn fenomen kimi danışırıdılar. Deyə bilmərəm yüz il ya yox, amma Niyazi hələ uzun müddət Azərbaycan musiqisi üçün təkrarolunmaz fenomen olacaq.

**AHMET ADNAN SAYGUN (Türkiyə),
bəstəkar**

İnsan həyatdan iz qoymadan getmir...

1986-cı ilin fevralında görkəmli Türk bəstəkarı Ahmet Adnan Saygun Sovet İttifaqına gəlmişdi. Moskva şəhərində onunla Radiokomitənin Baş Musiqi redaktorunun müavini Nelli Ələkpərova söhbət etmişdir. Aşağıda Niyazi ilə bağlı söhbətin yazısı verilir.

Sual: Niyazini bir dirijor kimi, bir musiqiçi kimi necə dəyərləndirirsiniz?

Cavab: Niyazini sevməmək olarmı? Onunla biz ilk dəfə 1963-cü ildə Bakıda görüşdük. İndiyədək o vaxtların fotolarını saxlamışam. O, Moskvada mənim fortepiano konsertimə və Üçüncü simfoniyanın I hissəsinə dirijorluq etmişdir. Sonra o, Türkiyəyə gəlmişdir. Hər görüşümüzlə bizim dostluğumuz daha da güclənirdi. Niyazi mənim “Kərəm” operamı Bakıda tamaşaya qoymaq istəyirdi. O vaxtlar Ankara Opera teatrının direktoru Aydın Gün idi. Onun quruluşçu-rejissor olacağı nəzərdə tutulmuşdu. Hazırlıq işləri gedirdi, hətta dekorasiya da hazır idi, lakin Aydın Gün harasa getdi və quruluş baş tutmadı. Sonra mənim “Koroğlu” operam üzərində iş getdi. Bu opera İstanbul festivalında ifa olunmalı idi. O vaxta qədər mən Niyazini dost kimi tanıyırdım, əməkdaşlığımız isə “Koroğlu” operasından başladı. Mən Niyazinin işinə heyran idim. O vaxta qədər mən Niyazinin məşqlərində iştirak etməmişdim, “Qaratoxmaq qadın” (Maça kızı) üzərində və başqa əsərlər üzərində işini görməmişdim. Lap əvvəldən başlayım. Niyazi Ankaraya gələn kimi məndən “Koroğlu”nun notlarını istədi. Notları götürəndən sonra Niyazi mənə dedi: “Xahiş edirəm 1 həftə ərzində mənə zəng etmə. Lazım olsa mən özüm sənə zəng edəyəm”. Qeyd etmək istəyirəm ki, “Koroğlu” onun üçün tamamilə tanış əsər deyildi. Mən razılaşdım və biz sağollaşdıq. Vaxtaşırı o mənə partitura ilə əlaqədar zəng edib məsləhət alırdı. Bir

həftədən sonra o mənə notları gətirdi. Baxıb, gözlərimə inanmadım: o sanki hər bir notu, hər bir işarəni oxumuşdu, hər yerdə, hətta bemola qədər onun qeydləri var idi. Baxmayaraq ki, “Koroğlu” 800 səhifəlik əsər idi, mənə elə gəldi ki, o əsəri əzbər bilirdi. Mənim unutduğum bütün detalları o qeyd etmişdi. Notlarla qurtardıqdan sonra biz İstanbulla getdik və məşqlərə başladıq. O dövrdə İstanbulda opera teatrı yox idi,

Niyazi və Adnan Sayqun. 1963

yangından sonra hələ bərpa olunmamışdı. Şəhərdə “Maksim” adında kiçik bir zal var idi, onu kiçik opera teatrı kimi düzəltmişlər. Məhz burada biz məşq edirdik, operanın quruluşu isə açıq səma altında nəzərdə tutulmuşdur. Heyranedici o idi ki, Niyazi operanın atmosferinə o qədər nüfuz etmişdir ki, hətta dekorasiya üçün rənglərdə də rəssamdan yaxşı baş çıxarırdı. Mən onun işinə heyran idim. Özü də hər şey çox adi, sakit tərzdə baş verirdi. O sadəcə olaraq hündür kətil üzərinə oturub orkestrlə işləyirdi və onlara göstərirdi: burada belə çalmaq, orada isə belə çalmaq lazımdır. Beləliklə, bütün əsəri cilalayır. Qısa müddət ərzində operanı tam hazırladı, xor partiyalarını işlədi və s. O, operanı iki dəfə ifa etdi. Üçüncü dəfə imkan olmadı. O, evlərinə getdi. Həmin günlər, həmçinin mənim “Yunus Emre” oratoriyam xor, orkestr və solistlərlə Ankarada ifa olunmuşdu.

Sual: Neçənci ildə?

Cavab: “Koroğlu”nun ilk quruluşu 1973-cü ildə olmuşdur, ondan dərhal sonra oratoriya olmuşdur.

Sual: Daha bir sual. Türkiyədə “Yunus Emre” ifa olunanda Niyazi dirijorluq edirdi. Amerikada Stokovski dirijorluq etmişdir. Bundan başqa oratoriya Fransada da ifa olunub. Bununla əlaqədar Niyazinin işi haqqında nə düşünürsüz?

Cavab: Mən indi sizə danışaram. Deməli, “Yunus Emre” iki dəfə Ankarada, sonra isə Konyada ifa olunub. Bundan sonra Niyazi yenə də “Koroğlu”ya qayıdıb. Bu dəfə Atatürk adına Kultur mərkəzində, lakin bu iş ləngiyirdi, beləki, bina hazır deyildi. Daha iki-üç ay keçdi və Niyazi çıxıb getdi. Sonra o, bir daha Türkiyəyə qayıtmır. Çox heyif ki, operanı qoymaq mümküm olmadı, çünki əsər tamam hazır idi, çox heyif...İndi isə Niyazinin oratoriyanı hazırlamağı haqqında. Əlbəttə, bu çür musiqi əsərlərini hərə bir cür başa düşür. İlk dəfə Türkiyədə oratoriyanı mən özüm türk dilində qoymuşam, özüm də dirijorluq etmişəm. Sonra isə başqaları, o cümlədən Stokovski. Parisdə yenə özüm dirijorluq etmişəm. Macarıstanda onu E.Mikloş macar dilində səhnəyə qoymuşdur. İndi isə Stokovski haqqında. Bu dirijor çətinliyinə baxmayaraq musiqinin bütün incəliklərini hiss edirdi. Mən onun necə işlədiyini görmüşəm. Stokovskinin orkestri heyranedici idi. “Yunus Emre” onun o qədər xoşuna gəlmişdi ki, o, bir dəfə mənə demişdi: “Mən katolikəm, digər dinləri də tanıyıram, lakin onların heç biri məni qane etmir. Sənin oratoriyan isə, onun dili, onun musisiqisi mənə yaxın və başa düşüləndir”. O özü oratoriyanı ifa etməyi təklif etdi və paradan imtina etdi. O dedi ki, Türkiyəyə gəlib orada onu ifa etmək istəyir, özü də quruluşla bağlı bütün xərcləri öz üzərinə götürür. Mən oratoriyanı bitirdikdə “Anama həsr edirəm” yazdım. Sonra isə “və Stkovskiye” sözlərini əlavə etdim. Stokovski haqqında bu qədər. İndi də Niyazi. Niyazi oratoriyanın ifasına nə isə özünkünü, təkcə ona xas olanı gətirdi. Stokovski oratoriyanı əla ifa etdi. Niyazi isə həm də özünəməxsus ifa etdi. Oratoriyanın yekun hissəsində xoral səslənir. Bu yerdə pianoçu do major çalmağa başlayır və orkestr ilə birgə do kreşendo çalmağa davam edir, sonra sonluq gedir. Niyazi bu əsər üzərində işləyərkən dedi ki, finalı dəyişmək istəyir, özü də mənim istəyimdən asılı olmayaraq bunu edəcəyini əlavə etdi. Niyazi dedi: “De kreşendo davam etməlidir, sonra isə yavaş-yavaş kəsilməlidir, elə bil sonsuzluğa keçməlidir”. Mən nə edə bilərdim? Mən razılaşdım. Bilirsiniz, çox əla alındı. Əgər mənim öz ağılıma gəlsə idi, mən elə belə edərdim.

Adnan Saygunun "Koroğlu" operasından sonra. İstanbul, 1973

İSTANBUL
Devlet Opera ve Balesi
FESTİVAL TEMSİLLERİ

DÜNYA PRÖMİYERİ
A. Adnan SAYGUN

KÖROĞLU

(opera 3 perde)

orkestra şefi NIYAZI	sahneye koyan Aydın GÜN
koro şefi Gustav KUHN	dekor Acar BAŞKUT
koro şefi yd. Cenan AKIN	Baber KOCAMANOĞLU
koreograf Güloya GÜRELLİ	kostüm Osman ŞENGEZER

23 – 25 Haziran 1973 saat **21.00** de
AÇIKHAVA TİYATROSUNDA

Ankara DEVLET OPERA ve BALESİ

ahmed adnan saygun oratoryo

YUNUS EMRE

SOLİSTLER:
Müfide ÖZGÜÇ
Cemaliye KIYICI
Pekin KIRGIZ
Ayhan BARAN

Şef : NIYAZI TAGIZADE
ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ ORKESTRASI
(Konzerimister : İlhan Örsöy)
ANKARA DEVLET OPERASI KOROSU
(Koro Şefi : Andrea GIORGI)

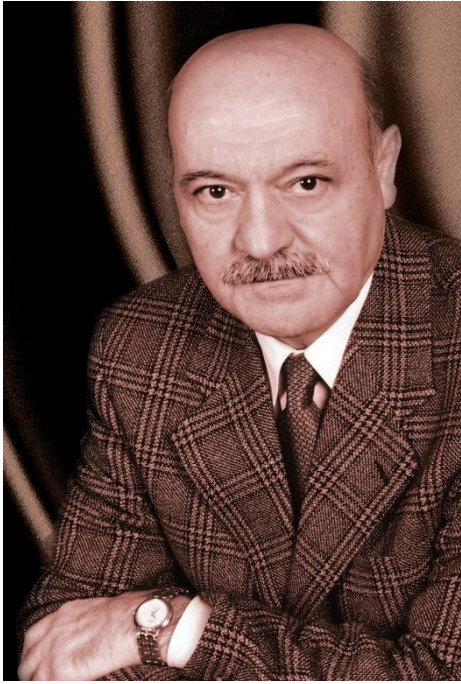
Sual: Səhv etmirəmsə, bu kifayət qədər böyük əsərdir?

Cavab: Bəli, 65 dəqiqə davam edir.

Sual: Mənə elə gəlir ki, Niyazinin bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o, əsəri ifa edərkən elə bil bəstəkarla birgə yaradır. Stokovski əlbəttə

əla dirijordur, amma o yad bir əsəri ifa edirdi, Niyazi isə ifa zamanı yaradır, elə deyilmi?

Cavab: Əlbəttə, elədir. Stokovski də, Niyazi də oratoriyanı çox sevirdilər. Lakin bircə fərq var. Stokovski bir musiqiçi, bir dirijor kimi hər şeyi etdi ki, əsər səslənsin. Niyazi isə əsəri nəinki bir musiqiçi kimi, həm də bir insan kimi dərk etmişdi. Ola bilsin Stokovski “Yunus Emre”nin sözlərini Niyazi qədər başa düşə bilməmişdi. Axı, sözləri hərə bir cür dərk edir. Mən Niyazi ilə eyni cür hiss edirik və başa düşürük, biz ruhən yaxın insanlarıq. Niyazi insanın həyatdan iz qoymadan getməməsi ideyasını başa düşmüşdür. Həyat sonsuz olaraq davam edir. Məhz buna görə o, oratoriyanın sonluğunu dəyişmişdi. Digər heç bir bəstəkar bunu edə bilməzdi. Bu cür dəyişikləri Niyazi digər əsərlərə də edirdi. Niyazi bəzən müəllifdən çox hiss edə bilirdi, ifa üslubunu elə dəyişirdi ki, əsər başqa cür səslənirdi. Əlacsızlıq, Allahın iradəsinə tabeçilik göstərilən yerdə o yenə də kreşendo əlavə edir. Mənim “Koroğlu” operama da o, özünün çoxlu dəyişiklərini etmişdir.

VASİF ADIGÖZƏLOV,
bəstəkar, Xalq artisti

NİYAZİNİN İSTEDADI ƏBƏDİDİR

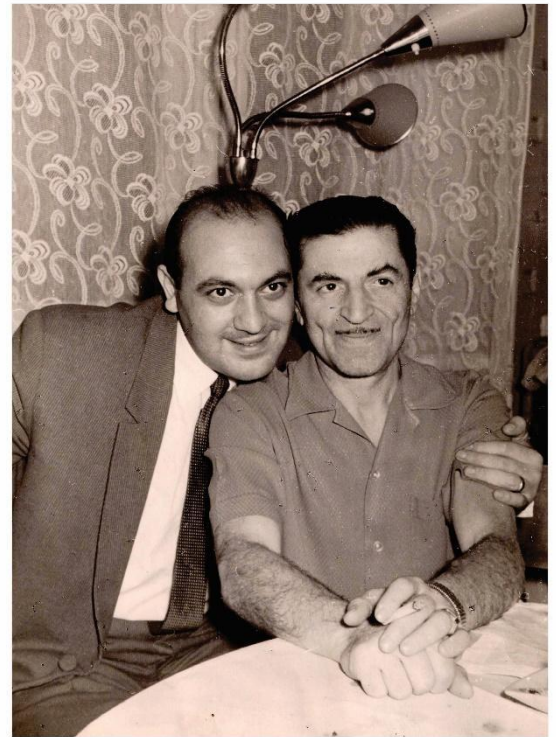
Maestro atam - xanəndə, Azərbaycan muğamının bilicisi Zülfü Adıgözəlov ilə yaradıcı tellərlə bağlı idi. Atam Niyazini çox bəyənirdi, onun sənətini, onun misilsiz musiqiçi istedadını qiymətləndirirdi, Niyazi isə öz növbəsində atamın ifaçılıq sənətinə hörmətlə yanaşırdı.

Niyazi özünün məşhur “Rast” simfonik muğamı üzərində işləyərkən atamla məsləhətləşirdi.

Atamın onun üçün səslənmə gözəlliyinə görə, orkestr ifasının zərifliyi və incəliyinə görə dünya musiqi mədəniyyətinin ən görkəmli əsərləri səviyyəsində duran “Rast”a daxil olan “Əlində sazın qurbanın” xalq mahnısını oxuduğu yadımdadır.

Mən Niyazini Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası nəzdində onillik musiqi məktəbinə (indiki Bülbül adına musiqi məktəbi) daxil olduğum ilk günlərdən tanıyırdım. Biz tez-tez Dövlət simfonik orkestrinin konsertlərinə gedərdik. Pult arxasında Niyazinin durduğu gün, xüsusilə o, bizim məktəbin şagirdlərini müşayiət etdikdə bizim üçün bayram idi və hər birimiz onunla ifa etmək arzusunda idik. Mənim üçün belə bir gün 1953-cü ilə təsadüf edir.

O vaxtlar ən yaxşı məzun-pianoçular sırasında orkestrlə ifa etmək üçün məni də məsləhət görmüşdülər. Mənim həyəcanımı sözlə ifadə

Niyazi və Vasif Adıgözəlov. 1970-ci illər

etmək çətindir. Mən Xaçaturyanın fortepiano ilə orkestr üçün konsertini ifa edirdim. Maestro mənimlə ən kiçik incəlikərini təhlil etdi, mövzusu “Laçın” Azərbaycan xalq mahnısından götürülmüş ikinci hissəni necə çalmağı, üçüncü hissənin rəqs əhval-ruhiyyəsini necə bədii surətdə təqdim etməyi mənə izah etdi. Maestronun bütün dediklərini mən xüsusi diqqətlə ifa etməyə çalışırdım. Konsert uğurla keçdi, Niyazi və orkestrin kollektivi ilə ilk görüşümü həyatım boyu yadımdan çıxara bilməmişəm.

Niyazi ölkəmizin indiki nəslinin bütün ifaçılarının inkişafında vacib rol oynamışdır. Bilavasitə Niyazi məktəbi keçmiş adları xatırlamaq kifayətdir. Tamilla Mahmudova, Elmira Nəzirova, Çingiz Sadıxov, Zivər Əliyeva, Fərhad Bədəlbəyli, Zöhrab Adıgözəlzadə, Rafiq Quliyev, Svetlana Əliyeva, Sərvər Qəniyev, Adilə Əliyeva və başqaları. Biz Niyazinin indi ölkəmizin məşhur vokalçıları olan Lütfiyar İmanov, Fidan və Xuraman Qasımova bacıları, Mürsəl Bədirov, Aida Əliyeva və bir çoxlarının yaradıcılığında böyük rolunun şahidiyik.

Niyazinin dövrümüzün görkəmli ifaçıları - Bülbül, Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Zəhra Rəhimova, Firəngiz Əhmədova və başqaları ilə çıxışları yaddaşımızda həmişəlik həkk olunmuşdur. Niyazinin incəsənət ustaları və dünya şöhrətli musiqiçilərlə böyük yaradıcı dostluq əlaqələri var idi.

Niyazi, Vasif Adıgözəlov və Türk dirijoru Mükərrəm Berk. 1967

Niyazinin qonaqpərvər evində biz Tixon Nikolayeviç Xrennikov, Boris Dmitriyeviç Kabalevski, Arkadi Raykin, David Oystrix, Leonid Koqan, xarici musiqiçilər – türk bəstəkarı Adnan Sayqun, fransız dirijoru Pyer Dervo, Van Klibern və başqa görkəmli musiqiçilərlə yaxından tanış olmaq imkanı əldə etmişdik.

60-cı illərdə Niyazi M.F.Axundov adına Akademik opera və balet teatrının direktoru və baş dirijoru vəzifəsində çalışırdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, teatrımızın ən yaxşı tamaşaları Niyazinin adı ilə bağlıdır: F.Əmirovun “Sevil” operası, A.Məlikovun “Məhəbbət

əfsanəsi” baleti, Ə.Bədəlbəylinin “Qız qalası” baletinin yeni redaktəsi, Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının və Q.Qarayevin “Yeddi gözəl” baletinin dekada üçün quruluşu və bir çox başqaları.

Həmin dövrdə maestro məni teatra dəvət etdi və bildirdi ki, C.Məmmədquluzadənin pyesi əsasında üzərində işlədiyim “Ölülər” operasının partiturası ilə tanış olmaq istəyir. Mən çox böyük həyəcanla operanı ona göstərdim. Musiqi Niyazinin xoşuna gəldi və o, operanı tamaşaya qoyacağını dedi. Mənə, gənc bəstəkara lazımı şərait yaradıldı və mən böyük ruh yüksəkliyi ilə maestro ilə işə başladım. O, partitura üzərində gecələr işləyir, məsləhətlərini verirdi, sanki hər şeyi əvvəlcədən səhnədə görürdü. Operanın quruluşçu-rejissoru gözəl rejissorumuz Ş.B.Bədəlbəyli, rəssamı E.Fətəliyev idi. Lakin Niyazi özünəməxsus enerjisi və fəallığı ilə operanın əsl bədii rəhbəri oldu.

Opera üzərində iş dövründə biz Niyazi ilə çox yaxınlaşdıq. Mənim kimi gənc bəstəkar üçün bu, əlbəttə böyük məktəb idi. Altı il ərzində Qara Qarayevin kompozisiya sinfində təhsil aldığım konservatoriyanı bitirdikdən sonra dərhal digər görkəmli musiqiçi ilə ünsiyyətə başlamaq, əlbəttə hər bir gənc bəstəkarın arzusu idi.

Niyazi ilə işləmək müstəqil musiqiçi kimi formalaşmağımda çox böyük rol oynamışdır. Mən fəxr edirəm ki, Qara Qarayevin tələbəsiyəm, amma mənim bir bəstəkar kimi inkişafımda Niyazinin də xidməti danılmazdır.

Niyazinin nəfis və aydın partiturası dinləyiciləri, xüsusilə musiqiçi-bəstəkarları həmişə heyran edirdi. Bir çox bəstəkarlar onu təqlid edirdilər, Niyazi kimi yazmağa çalışırdılar, lakin cəsarətlə demək olar ki, Niyazidə olduğu kimi, heç kimdə orkestr bu qədər gözəl, rəngarəng səslənmirdi. Ona özünəməxsus orkestr palitrası xas idi. Biz bunu onun “Rast”ında, “Qara gilə” xalq mahnısının işləməsində və bir çox digər əsərlərində hiss edirik.

Niyazi çox gözəl müşayiətçi idi və təbiidir ki, bütün qastrolçular yalnız onunla ifa etmək istəyirdilər.

Niyazinin Van Klibernlə ilk çıxışı yadımdadır. P.İ.Çaykovski adına birinci müsabiqədən sonra Van Klibern Bakıya gəlmişdi. Proqramda Rahmaninovun orkestrlə fortepiano üçün 3-cü konserti yer almışdı.

Niyazi və Van Klibern ilk dəfə idi ki, görüşürdülər. Yay vaxtı idi və günorta saat 5-də filarmoniyanın yay zalında ilk məşq elan edilmişdi. Van Klibern məşqə 10 dəqiqə qalmış gəlmişdi.

Bu vaxtlar Van Klibern çox məşhur idi və bu istedadlı musiqiçini yaxından görmək, onun parlaq ifasını dinləmək istəyənlər çox idi. Solistin razılığını alaraq biz zala dinləyiciləri buraxdıq. Və tam dolu zalda məşq başlandı.

Rahmaninovun məftunedici musiqisi, əla kulminasiyalar, solistin mahir ustalığı və orkestr musiqisinin parlaq parçaları dinləyiciləri o qədər valeh etmişdir ki, son akkordlardan sonra bir anlığa sakitlik çökdü və birdən... gurultulu alqışlar!

Van Klibern və Niyazi konserti bir göz qırpımında ifa etdilər. Gənc Klibern maestronun ustalığına heyranlığını bildirərək qeyd etdi: “Niyazi – dahi müşayiətçidir”.

Niyazinin həyat və yaradıcılığı xalqla sıx bağlı idi. O, əsl xalqın övladı idi. Harada olmasından asılı olmayaraq onun ətrafında həmişə ona məhəbbətlə müraciət edən və qulaq asan kütlə yığışaqdı. Niyazi öz təmayülünə (profilinə) malik olan, xalq musiqi sənətinin mənbələrinə əsaslanan musiqini qəbul edirdi.

Mən Niyazi ilə ilk konsertimin Zivər Əliyevanın iştirakı ilə səs yazılışını xatırlayıram. Günlərin bir günü Moskvaya uçuram, təyyarə salonunda Niyazini görürəm. “Moskvaya nə üçün uçursan?” – deyər, o soruşdu. Cavab verirəm:

- Kinomusiqiyə səs yazılışı üçün.
- Kim dirijorluq edəcək?
- Siz!! – cürət edib dedim.

Niyazi ilə birgə biz “Cazibə qüvvəsi” filmi üçün musiqinin səsyazısını həyata keçirdik. Mən Kinemotoqrafiya orkestrinin üzvlərinin maestro Niyazini necə isti və mehribanlıqla qarşıladıklarının şahidi oldum.

1979-cu ildə Niyazi Azərbaycan bəstəkarlarının V qurultayında ilk dəfə mənim üçüncü simfoniya ifa etdi. Bu çox gözəl ifa idi. Sonralar simfoniya bir çox xarici ölkələrdə ifa olundu,

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 05.12.2002

lakin bu əsərin ən yaxşı təfsirçisi sözsüz Niyazi idi.

Hal-hazırda Azərbaycan musiqi incəsənətini Niyazisiz təsəvvür etmək çətinidir. Niyazi onun vicdanı və şərəfi idi. İstedadlı musiqi, yüksək bədii keyfiyyətli əsərlər – maestro Niyazi üçün vacib olanlar bax bunlar idi. Və təsadüfi deyil ki, onun yaratdığı partituralar Azərbaycan professional musiqisinin inkişafı üçün qiymətli töhfədir.

... Niyazisiz kədərlidir. Onun bizimlə olmaması fikri ilə barışmaq çətinidir. Biz hər gün, hər saat və hər dəqiqə xəyalən ona müraciət edirik. Mən şəxsən xoşbəxtəm ki, həyatımın bir çox ilini bu böyük musiqiçinin yanında keçirmişəm. Və indi radioda və ya televiziya ekranında Niyazinin musiqisini dinləyərkən onun olməzliyinə, bəstəkar və dirijorun böyük istedadının əbədiliyinə bir daha əmin olursan.

ƏSİLDAR HÜSEYNOV,
jurnalist

Maestro Niyazi haqqında

Niyazi haqqında, Türkiyədə birgə keçirdiyimiz günlər və aylar haqqında oçerk yazmaq fikri məndə bir neçə il əvvəl, hələ Niyazinin sağlığında əmələ gəlmişdi. O vaxtlar qeydə aldığım ayrı-ayrı fraqmentləri Niyazi ilə birgə müzakirə edir, əlavələr edirdik. Lakin çox vaxt olduğu kimi, oçerkin yazılışı təxirə salınırdı. Və indi təəssüflər olsun ki, bunu Niyazi oxumayacaqdır.

Oçerk – Niyazinin Türkiyədə keçirdiyi dövrün elmi tədqiqatı deyildir. Mən sadəcə olaraq mənə əziz olan insan haqqında hekayəni bölüşmək istədim.

70-ci illərin əvvəlinin Türkiyəsi haqqında bizim mətbutda çox yazılıb. Lakin mən o dövrdə Niyazinin qastrolları keçdiyi şəraiti daha asan təsəvvür etmək üçün oxucunun diqqətini cəlb etmək istədim.

1971-ci ilin martında Türkiyədə hakimiyyətə növbəti dəfə hərbiçilər gəldilər. Yenə də ilk növbədə mütərəqqi qüvvələrə qarşı kütləvi repressiyalar başladı. Türk vətəndaşları öz fikirlərini daha çox gizli saxlamağa çalışır, xaricilərlə, xüsusilə sosialist ölkələrdən olanlarla ünsiyyətdən çəkinirdilər. Mən demək olar ki, beş il Türkiyədə işlədim və taleyimə minnətdaram ki, sevdiyim bu xalqın, o cümlədən ən yaxşı

Soldan: Əmiraslan Əmiraslanov, həyat yoldaşı Lətifə xanım, Niyazi, Əsildar Hüseynov, Həcər xanım və b. Türkiyədə Sovet səfirliyində qəbul zamanı, Ankara, may 1973

nümayəndələri içərisində olan dostlarımla həyatında baş vermiş bu həyəcanlı hadisələrin iştirakçısı olmuşam. Bu işdə demək olar ki, Niyaziyə də borcluyam.

Niyazinin və onun həyat yoldaşı Həcər xanımın gəlişi haqqında mən SİTA (Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi) teleqraf agentliyinin bir gün əvvəl verdiyi teleqramından oxudum. Teleqramda qeyd edilirdi ki, o, Ankarada C.Verдинin “Aida” operasını tamaşaya qoyacaqdır və mənə bu haqda material hazırlamaq təklif olunmuşdu. Mən Niyazi haqqında əvvəllər də çox eşitmişdim və dəfələrlə onu tamaşaçı zalından görmüşdüm. Lakin ən böyük təəssürat onun 1963-cü ildə Moskvada türk bəstəkarları Adnan Sayqun və Camal Erkinin əsərlərindən ibarət konsertdəki çıxışı idi. Bu konsertdə müəlliflər və Nazım Hikmət də iştirak edirdilər. O vaxlar mən Şərqişünaslıq fakültəsinin tələbəsi idim və yuxarı yarusda oturmuşdum. Və indi görkəmli həmvətənlimlə yaxından görüşü həyəcanla gözləyirdim. Lakin vəziyyət elə gətirdi ki, əziz qonaqların gəlişi günü türk parlamentinin növbəti qızğın, gecə yarısınaqədər davam edən iclası keçirilirdi. Mən onunla ancaq ertəsi gün “Stad” mehmanxanasında görüşə bildim.

Mehmanxananın otağında məni qonaqpərvərliklə Həcər xanım qarşıladı və bildirdi ki, maestro səhər tezdən məşqləri razılaşdırmaq üçün opera teatrına getmişdir. O, mənə gecə baş vermiş biabırçı hadisəni danışdı. Onlar yatağa uzandıqdan sonra otağa mülki geyimli bir neçə adam soxuldular və özlərini polis kimi təqdim edərək çamadanlarımızı axtarmağa başladılar. Lakin maestro özünü itirmədi və Azərbaycan SSR Ali Sovetin deputatının diplomatik pasportunu təqdim edərək onların otağı təcili tərk etmələrini tələb etdi. Bu hadisə onları çox narahat etmiş və onlar səhərə qədər yuxuya gedə bilməmişlər. Otelin müdiriyyəti ilə təcili əlaqə saxlanmış və izahat tələb olunmuşdur. Əlbəttə, üzr istənilirdi, ancaq bu cür hadisələrin təkrar olunmayacağına zəmanət verilmədi. Ona görə də mən Həcər xanıma mənim mənzilimə köçməyi təklif etdim. Təklifim məmnuniyyətlə qəbul edildi, həm də sağlamlığında problem olan Niyazi üçün ev yeməkləri tələb olunurdu. Elə həmin gün maestro qayıtdıqdan sonra onlar mənim Pilot sokak küçəsindəki evimə

köçdülər.

Bu, çox gözəl günlər idi. Səhər tezdən mən Teleqraf agentliyinə (SİTA) gündəlik məlumat vermək üçün müxbir məntəqəsinə gedir, saat on üçün evə gəlir və biz birgə səhər yeməyi yeyirdik. On bir üçün mən Niyazini məşqə aparırdım və adətən iki saat məşqi müşahidə edirdim. Bundan sonra öz işlərimlə məşğul olurdum, axşam dördə-beşdə maestronu məşqdən götürüb evə gedirdik. Həcər xanımın hazırladığı yeməkləri isə onu heç olmasa bir dəfə dadanlar bilir.

Axşamlar isə çay süfrəsi ətrafında gecə yarıya, bəzən də səhərə kimi Niyazinin söhbətlərinə qulaq asırdım. Çox təəssüf edirəm ki, mən bizim bu söhbətləri maqnitofon lentinə yazmırdım. Bu söhbətlərə sonralar Türkiyəyə gəlmiş SSR İttifaqının Böyük teatrının rejissoru Nikita Nikiforov və müğənni, sonra mənim dostum olmuş Lütfiyar İmanov da qoşulurdular...

Bizim Niyazi, N.Nikiforov və L.İmanovla söhbətlərimiz həm də mənim işimin bir hissəsi, redaksiyanın tapşırığı idi. Ona görə də bu dövrdə SİTA-ya göndərdiyim və sonra mətbuatda dərc olunmuş yazılarımdan ayrı-ayrı məqamlarını qeyd etmək istərdim:

“SİTA-nın müxbiri ilə söhbətində Niyazi demişdir: “Bu, mənim Türkiyəyə dördüncü səfərimdir və mən çox şadam ki, türk dostlarımla yenidən görüşmək imkanı yaranmışdır. Onlarla mən əvvəllər Türkiyə səhnəsində P.Çaykovskinin “Qaratoxmaq qadın” (“Maça kızı”) və “Yevgeni Onegin” operalarına quruluş vermişdim. Bununla bərabər mən şadam ki, cənub qonşumuzla dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsində iştirak etmək mənə də nəsib olmuşdur”. Daha sonra Niyazi türk musiqi həvəskarlarını P.Çaykovskinin operalarından başqa, onun simfonik əsərləri ilə, həmçinin Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Soltan Hacıbəyov kimi digər bəstəkarların əsərləri ilə tanış etmək imkanı əldə etməsi haqqında söhbət açmışdı. Ankara və İstanbulun zallarında Niyazinin özünün də əsərləri səslənirdi. Türk musiqi ictimaiyyəti böyük maraqla premyeranı gözləyirdilər. “Cumhuriyyət”, “Yeni ortam” və digər qəzetlər bu hadisəyə bir sıra məqalələr həsr etmişlər. Məsələn, “Yeni ortam” Niyazinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verərək qeyd edirdi ki, Niyazinin sayəsində türk bəstəkarları Cemal Erkin, Adnan Sayqun və Necil

Akses Sovetlät Birliyində məşhur olmuş, orada onların əsərləri qramvallara yazılmışdır.

Lakin vaxt gedirdi və evimdə üç həftə qaldıqdan sonra Niyazi və Həcər xanım darıxmağa başladılar. Mən başa düşdüm ki, onlar ayrı qalmaq istəyirlər, mənə deməyə isə utanırlar. Yuxarıda qeyd etdiyim səbəblərdən onlar türk tanışları ilə mənim evimdə deyil, onların evində görüşə bilirdilər. Bu da həmişə mümkün olmurdu. Mən onlara ölkə prezidentinin iqamətgahının qonşuluğunda ev tapdığım haqqında məlumat verdikdə, onlar mənim incimədiyimi bilib rahat oldular.

Üçmərtəbəli binanın ikinci mərtəbəsində yerləşən Niyazinin rahat mənzilinin sahibi Çavuşoğlu soyadlı məlahətli adam idi. Mənzil hərtərəfli rahat idi: Türkiyə paytaxtının dəbdəbəli rayonunda yerləşirdi və bağ-bağça ilə əhatə olunmuşdur. Prezident Sarayı ilə qonşuluq isə Ankara üçün təmtəraq sayılan kranda daimi gələn içməli su ilə təmin olunmaq imkanı verirdi. Çünki, evlərin əksəriyyətində krandan axan sudan ancaq məişət məqsədləri üçün istifadə etmək olardı, içməli suyu isə xüsusi 20 litrlik qablarda su satan maşınlardan almaq olardı.

Niyazinin gəlişi dövründə o vaxtkı Türkiyə prezidenti general Cövdət Sunayın 7 illik müddəti başa çatmışdı və parlament konstitusiyaya görə yeni prezidenti seçməli idi, lakin partiyalararası ziddiyyətlərə görə kifayət qədər uzun müddət bunu edə bilmirdi. Ona görə də jurnalistlər zarafat edərək deyirdilər ki, parlament gərək Niyazini evindən qonşu evə köçürsün, bununla da problem həll olunar.

Lakin, tezliklə bir neçə səsvermədən sonra parlament tərəfindən prezident ehtiyatda olan admiral Fəxri Korutürk seçildi. O, əvvəllər Moskvada səfir olmuşdur (burada maraqlı “qanuna uyğunluğu” qeyd etmək yerinə düşər: Moskvada səfir işləyən bir necə türk üçün bu iş onların karyerasında böyük rol oynamışdır: F.Korutürkdən başqa Türkiyənin digər üç səfiri – Hasan İşıq, İlter Türkmən, Vahit Xalefoğlu Xarici işlər naziri olmuşlar). Mən parlamentin bu iclasında idim və bu xəbəri Niyaziyə birinci mən verdim. O, bir qədər həyəcanlandı, məndən ona təbrik teleqramı yazmaqda kömək etməyi xahiş etdi. Sən demə Niyazi F.Korutürklə tanış idi və dəfələrlə söhbət etmişlər. Məsələn, maestro danışdı ki, bir dəfə Moskvada konsertdən sonra

F.Korutürk ona yaxınlaşmış və ənənəvi komplimentlərdən sonra demişdir ki, əgər o, həyata yenidən gəlmiş olsaydı, insanlara sevinc gətirmək üçün mütləq musiqiçi olardı.

Yeni prezidentə təbrik teleqramına o, təşəkkürlə cavab verdi. Niyazinin danışdığı əhvalatı isə mən türk həmkarlarıma danışdım və bir sıra qəzetlərdə bu dərc olundu və insanlar tərəfindən razılıqla qarşılandı...

“Aida”nın premyerası 1973-cü il aprelin 7-də baş tutdu. Opera teatrında müəyyən olunmuş ənənəyə görə ilk gün bütün partiyaları türk müğənniləri ifa edərdi. Aprelin 9-da isə böyük və həqiqətən beynəlmiləl bayram oldu: tamaşanın quruluşçu-rejissoru rus N.Nikiforov, bədii rəhbər azərbaycanlı Niyazi idi, rolları ifa edirdilər: Aida – gözəl türk müğənnisi Yıldız Tumbul, Radames – bizim Lütfiyar İmanov (öz partiyasını italyan, rus və türk dillərində ifa edirdi), Amneris – istedadlı bolqar müğənnisi Aleksandrina Milçeva-Nonova; xora italyan Andrea Corcio dirijorluq edirdi. Premyera və mövsümün sonunadək bütün tamaşalarda zal tamaşaçılarla dolu idi. Onların arasında prezident, hökumət və parlament üzvləri, diplomatik nümayəndəliklərin başçıları da var idi. Mətbuat tərəfindən bu tamaşa mövsümün ən yaxşı tamaşası adlandırıldı. Bu tamaşaya baxmaq üçün hətta İstanbuldan, İzmirdən və Türkiyənin digər şəhərlərindən opera həvəskarları gəlmişlər. Aşağıda o günlərin türk qəzetlərindən parçalar verilir:

“Dünya”: “ Bu tamaşaları seyr edənlər şübhə etməməlidirlər ki, Ankarada öz solistləri, xoru, orkestri olan dövlət opera театrı vardır. Dirijor pultu arxasında isə necə deyərlər “ispanaqdan yağ sıxa bilən” şef dayanmışdır. “Aida” operası özündə maestro Niyazi yaradıcılığının möhürünü daşıyır”.

“Yeni ortam”: “Dirijor Niyazi Verdinin “Aida” operasının bütün musiqi imkanlarından istifadə etmişdir. Beynəlmiləl tərkib olmasına baxmayaraq adama elə gəlirdi ki, xor və solistlər türk dilində oxuyurlar.Verdi musiqisinin bu cür təfsirçiləri azdır”.

Bəstəkar və dirijor **Necil Akses:** “Bu tamaşada hər şey əladır: həm quruluş, həm gözəl ifa və həm də əlbəttə, dirijor Niyazi. Niyazi – böyük musiqiçidir, o həm də böyük pedaqoqdur. O, musiqiçilər və

müğənnilərin nəyə qadir olduqlarına maksimum nail olmaq üçün necə işləməyi bacarır. Bu isə əsil incəsənət adlanır”.

Əsas rolun ifaçısı Yıldız Tumbul: “Mənə bir çox quruluşçu, dirijor və müğənnilərlə işləmək nəsib olub. Lakin bu qədər yaradıcılıq zövqü almamışam. Sovet artistlərinin gəlişi mənim üçün əsil məktəb oldu”.

“Aida”nın premyerasından sonra maestronun türk dostları və tanışları ilə görüşmək üçün vaxtı çoxalmışdı. Niyazinin tələbi ilə mənim bu görüşlərdə iştirakım mütləq idi. Bu illər ərzində Niyazinin prezident sarayının yaxınlığındakı bu mənzilində saysız-hesabsız qonaqlar olmuşdur. Qonaqlar arasında həm dövlət xadimləri, həm insəsənət, elm, mədəniyyət, ədəbiyyat xadimləri, jurnalistlər var idi...

“Aida” tamaşaları bitdi, opera teatrında tətillər başladı. Niyazi Həcər xanım ilə İstanbula köçdü. Burada o, Adnan Sayqunun “Koroğlu” operasının məşqlərinə başladı. İstanbulda SİTA-nın (Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi) başqa müxbiri işləyirdi, ona görə də mən nə məşqlərə, nə tamaşaya ora gedə bilmədim. Lakin mənim jurnalist arxivimdə maestronun oradan mənə Ankaraya göndərdiyi bir neçə məktubu və “Bakinski raboçi” qəzetindən qəzet kəsikləri saxlanılır. Və mən Niyazinin xahişi ilə kiçik reportaj hazırladım. Bu reportajdan parçaları təqdim edirəm:

“İstanbulda Niyazi böyük türk bəstəkarı Adnan Sayqunun yeni “Koroğlu” operasının quruluşunu tamamlayır. Tamaşanın premyerası iyunun 23-də Türkiyə Cumhuriyyətinin 50 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq festivalda olacaqdır. Bu yaxınlarda mən telefonla Niyazi ilə əlaqə saxladım və o dedi: “Mən böyük dostum və həmkarım Adnan Sayqunun “Koroğlu” operası üzərində işdən böyük zövq alıram. Koroğlu dastanı eyni səviyyədə həm azərbaycanlılar, həm də türklər üçün yaxındır. Biz Bakıda tezliklə görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyovun eyniadlı operasının mininci quruluşunu qeyd edəcəyik. İndi isə mən burada türk operasına quruluş verirəm. Türk tamaşaçısı və festivalın qonaqları ilk dəfə buna qulaq asacaqlar. Maraqlı çox böyükdür. Bütün tamaşalara biletlər artıq satılıb. Yerli mətbuat operaya artıq indi böyük maraq göstərir. Bu yaxınlarda “Koroğlu”nun məşqlərinin gedişi haqqında Ankara və İstanbul Televiziyaçıları reportaj vermişlər. Anadolu agentliyinin müxbiri Adnan

Sayqundan müsahibə almışdır və o demişdir: “Öz operamda demək istədiklərimi mən not işarələri ilə vermişəm. Qalan işlər mənim böyük dostum Niyazinin və digər dostlarımla xidmətidir. Qeyd etmək istəyirəm ki, Niyazi mənim əsərimi məndən yaxşı başa düşüb. O, hətta mənim ağıma gəlməyən şeyləri edir, özü də yüksək səviyyədə edir. Koroğlu bizim ümumi qəhrəmanımızdır. Və mən operanı yazanda hər zaman Niyazi haqqında düşünürdüm. Mən arzu edirdim ki, yalnız o, mənim operamı yüksək səviyyədə təqdim edə bilər. İndi isə sevinclə qeyd edirəm ki, mənim arzum həqiqətə çevrilmişdir”.

İstanbul festivalı sona yetdi. Niyazi və Həcər xanım qısa müddətə vətənlərinə qayıtdılar. Həmin 1973-cü ilin oktyabr ayında mənə Moskvadan teleqram gəldi. Teleqramda xahiş olunurdu ki, mən maestronun yaşadığı evin yiyəsi ilə əlaqə saxlayım və yeni müqavilə haqqında sövdələşim. Və mənim həmvətənlərim yenə də Ankaraya gəldilər, yenə məşqlər, yenə görüşlər. Bu dəfə maestro Niyazi Adnan Sayqunun XIII əsrin sonu, XIV əsrin əvvəllərinin dahi türk şair-filosofu Yunus Emreyə həsr olunmuş oratoriyasına quruluş vermək üçün gəlmişdir. Nəyə görəsə maestro çox həyəcanlanırdı və saatlarla tək, bəzən də müəlliflə bağlı qapı arxasında qalırdı. Bu vaxtlar biz onu narahat etmirdik: başa düşürdük ki, ondan əvvəl bu oratoriya dəfələrlə, o cümlədən Nyu-York və Parisdə ifa olunmuşdu və müəllifi qane etmədiyi üçün dəfələrlə yenidən redəktə olunmuşdur. Məndə Adnan Sayqunla söhbətlərimin maqnitofon yazıları saxlanılır. Orada o, ümidlə qeyd edirdi ki, ancaq Niyazi ilə o narazılığının səbəbini başa düşə bilər və məhz ona görə Niyazini yenidən dəvət etməyi xahiş etmişdi. Lakin, Niyazi həm də ona görə həyəcanlanırdı ki, Ankarada oratoriyanın premyerasından sonra bu əsəri səlcuqların X-XIII əsrlərdə paytaxtı olmuş Konya şəhərində ifa etmək lazım idi. Konya o vaxtlar müxtəlif dini təriqətlərin mərkəzi kimi məşhur idi və hökumətin qəti tədbirlərinə baxmayaraq onlar böyük təsir gücünə malik idilər. Həmçinin, məlum idi ki, bir dəfə Konyada Ankara simfonik orkestrinin konsertini təşkil etməyə cəhd etdikdə yerli irticaçı qüvvələr buna imkan verməmişlər. İndi isə Konyaya böyük orkestr, xor, solistlərlə getmək lazım idi.

Oratoriyanın premyerası noyabrın 11-də Ankarada oldu və

gözlənildiyindən də artıq uğur qazandı. Onun haqqında hesabatlar demək olar ki, bütün Ankara qəzetlərində dərc olundu. Konsertdən dərhal sonra müəllif mənə demişdi: “Əsərlərim Niyaziyə verildikdə mən arxayın oluram. O, mənim əsərlərimi nəinki hamıdan yaxşı və düzgün təfsir edir, həm də çox vaxt onu zənginləşdirir. İndi də dediyim kimi oldu”. Ankara operasının direktoru, məşhur müğənni Ayxan Boran isə qeyd etmişdi: “ Zənnimcə, Niyazi Adnan Sayqunun oratoriyasına yeni həyat verdi”.

Qarşıda bizi Konyaya səfər gözləyirdi. Maestro ilə o dəqiqə sövdələşdik ki, onunla tək mən gedəcəyəm. Lakin mənim 8 yaşlı oğlum Cahangir də bizimlə getmək üçün Niyazidən razılıq aldı, bu da məndə əlavə narahatçılıq yaradırdı. Səfirlikdə, Daxili İşlər Nazirliyinin mədəniyyət şöbəsində həmçinin narahat idilər, operada hətta səfərdən imtina etməyi məsləhət görürdülər. Lakin Konyanın valisi konsert iştirakçılarının hamısına təhlükəsizlik zəmanəti verirdi və bütün tədbirlərin görüldüyünü iddia edirdi.

Yola düşmə günü gəldi. Çox gözəl yol ilə üç saatlıq səfər söhbətlərlə tez keçdi və budur biz, dünyanın ən qədim şəhərlərinin birinə yaxınlaşırıq. Şəhərə girişdə bizi polis maşını qarşıladı və onarın müşayiəti ilə otele çatdıq. Orkestrin ifaçıları və artistlər artıq orda idilər. Otel jandarm və polislərlə mühafizə olunurdu. Mülki geyimli polislər otelin içində idilər.

Ancaq bir qədər dincəldikdən və nahardan sonra Niyazi onu XIII əsrin görkəmli filosofu, Mövlanə təriqətinin banisi Cəlaləddin Ruminin mavzoleyinə aparmağı tələb etdi. C.Ruminin altı cildlik “Məsnəvi” fəlsəfi traktatına indi də müsəlman dünyası tərəfindən müqəddəs kitab kimi ehtiram edilir. Yenə də polis müşayiəti. Lakin bizim ölkədə də yaradıcılığı haqqında çox yazılan bir insanın abidəsi ilə tanış olmaqdan böyük zövq aldım.

Bu səyahətdən sonra oteldən bir daha çıxmamaq haqqında bizə birmənalı tapşırıq verildi. Gecə yarıya qədər mən maestronu güclə otaqda saxladım və o yuxuya getdikdən sonra mən də yatdım. Səhər tezdən oyanarkən gördüm ki, maestro otaqda yoxdur. Dəhlizdə də yox idi, polislər də yox idi ki, onlardan soruşum. Narahat halda pilləkanlarla holla düşdükdə aşağıdakı mənzərəni gördüm: maestro

polislərin əhatəsində oturub Sovet İttifaqı haqqında onlara danışdı. Məlum oldu ki, məni yuxuya verib özü otaqdan çıxıb. Yanında oturaraq mən güclə özümü gülməkdən saxlayırdım: Niyazi rejimin sadıq mühafizəçilərinə dünyada ilk fəhlə və kəndli dövlətinin uğurları haqqında söhbət edirdi. Təəccübləndirən də o idi ki, onlar nəinki qulaq asır, hətta çoxlu suallar da verirdilər.

Səhər yeməyindən sonra bizə bildirdilər ki, məşq olmayacaq, konsert isə günorta saat üçdə başlayacaqdır. Heç bir söz demədən maestro yatağa girdi, mən isə oğlumla digər tarixi yerləri ilə tanış olmaq üçün şəhəri gəzməyə çıxdıq.

Nahardan sonra konsertə hazırlaşmağa başladıq. Bizdən xahiş etdilər ki, baqajımızı da maşınlara yığaq. Onda biz belə bir nəticəyə gəldik ki, konsertdən dərhal sonra geri yola salınacağıq və heç bir qəbul olmayacaqdır.

Konsert 1500-2000 nəfər üçün nəzərdə tutulmuş əl oyunları keçirilən örtülü idman zalında keçirilirdi. Yaxınlıqda futbol stadionu yerləşirdi və orada konsertlə eyni saatda futbol matçı gedirdi – indi bizə konsertin günorta vaxtı keçirilməsinin səbəbi aydın oldu. Zalın ətrafında yenə də jandarm və polislər toplaşmışlar.

Birlikdə yüz nəfərdən artıq olan orkestr və xor idman meydançasında kiçik cəsarətsiz insanlar kimi görünürdü.

Maestro həmişəki kimi zala eleqant və gümrəh çıxdı. Orkestr zənnimcə bir qədər inamsız başladı, amma xor və solistlərdən sonra hər şey qaydasına düşdü. Lakin A.Sayqunun 50 dəqiqə davam edən bu əsəri adama çox uzun gəlirdi. Maestrodan baxışlarımı çəkərək konsertin digər iştirakçılarına nəzər yetirdim: hamısı gərgin və sifətləri solğun idi. Eyvanlara baxdım: oradakı sifətlərin hamısı bədxah, qəzəbli idi...

Fotoapparatı götürüb zala keçdim və çəkməyə başladım. Bununla sadələvcəsinə maestrodan təhlükəni yayındıracağımı fikirləşdim. O isə mənə əyri-əyri baxıb gülümsədi və dirijorluq etməyə davam etdi.

Budur oratoriya qurtardı. Sakitlik. Və birdən zal şiddətli gurultulu alqışlara qərq oldu, yuxarıdan güllər töküldü... və mən musiqiyə, ifaya, artistlərin igidliyinə görə çoxlu sayda məlahətli sifətlər gördüm. Mən tamaşaçılara yorğun, lakin ləyaqətlə baş əyən maestroya həyəcanla

və fəxrlə baxırdım. Görəsən, o etdiyinin tarixi əhəmiyyətini və qəhrəmanlığını başa düşürdü?

Alqışlar sakitləşəndən sonra və maestro çıxışa tərəf getdikdə ona bugünkü konsertin əsas təşkilatçısı, Konyanın valisi yaxınlaşdı. O, Niyaziyə böyük ağ qızıl gül dəstəsi təqdim etdi və qızı üçün avtoqraf xahiş etdi. Sonra üzr istəyərək bizim cəld çıxıb getməyimizi xahiş etdi, çünki futbol matçı qurtarırdı.

Geriyə gedən yolda təəssürlərdən yorğun halda hamımız mürgüləyirdik. Və ancaq Ankaraya yaxınlaşarkən Niyazi birdən ucadan güldü: “Əsildar, Gahangir, durun, bayram şam yeməyi ilə bizi mənim Həcərim qonaq edəcək!”. Elə də oldu: o qədər də böyük olmayan, lakin bizə doğma olan və prezident sarayının yaxınlığında yerləşən mənzildə bizi həmişəki kimi ənənəvi plov gözləyirdi. Yenə də zarafatlat, gülüş, konsertdən təəssürlər. Və bir neçə saat bundan əvvəl keçirdiyimiz gərginlik hissi bizə gülməli gəlirdi.

Ertəsi gün SİTA-da qeyd etdiyim bu gün bir sətirdə verildi: “Konyada konsert uğurla keçdi. Konsertdə vilayətin valisi, digər rəsmi şəxslər və şəhərin ictimaiyyəti iştirak etmişdir”.

Tezliklə Niyazi və Həcər xanım Vətənə döndülər. 1975-ci ilin avqustun sonunda mən də Türkiyəni tərk etdim. Bir qədər sonra Niyazi və onun sadıq həyat yoldaşı qısa müddətə yenə bu ölkəyə gəlmişlər, lakin ancaq məşqlər edildi, konsert olmamışdır. Həyatının bütün sonrakı illərində maestro Türkiyədə “Arşın mal alan”ın quruluşuna hazırlaşdı, lakin macal tapa bilmədi. Amma, lap onun vəfatına qədər ölkəmizə gələn türk artist və jurnalistləri, dövlət xadimləri və iş adamları, emiqrantlar onun evində olurdular.

Vəfatından sonra Türkiyədən çoxlu sayda teleqram və məktublar gəlmişdi. Onlardan bəzilərini Həcər xanımın razılığı ilə dərc edirəm:

“Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına. Dərin hüznə görkəmli musiqiçi, dirijor və mənim dostum Niyazinin ölüm xəbərini aldım. Türkiyədə saysız dostlara malik və özündən sonra musiqi dünyasında çətin dolacaq boşluq qoymuş ustadın itkisi ilə əlaqədar Sizin İttifaqın üzvlərinə, mərhumun ailəsinə və onu sevənlərə ən dərin başsağlığını bildirirəm. **Vahit Xalefoğlu, Türkiyə Cumhuriyyətinin**

xarici işlər naziri”.

“Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına. Sizin İttifaqın üzvü və görkəmli incəsənət xadimi Niyazi Tağızadənin ölümü ilə əlaqədar ən səmimi başsağlığımı Sizə və ailə üzvlərinə bildirirəm. ***Mukarrem Taşçioğlu, Türkiyənin mədəniyyət və turizm naziri”.***

“Azərbaycan SSR Bəstəkarlar İttifaqına. Hörmətli Niyazinin vəfatı ilə əlaqədar böyük itki haqqında kədərli xəbər aldım. Sizin kədərinizə şərikik və dərin hörmətimizi bildiririk. ***D-r Necet Eczacıbaşı, Aydın Gün (Mesenat və ənənəvi İstanbul musiqi festivalının direktoru)”.***

“Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına. Dərin hüznə görkəmli musiqiçi Niyazinin vəfatı haqqında məlumat aldım. Onun musiqi yaradıcılığı Türkiyədə hamıya yaxşı məlumdu və hörmət edilirdi. O, Türkiyə ilə Sovetlər Birliyi arasında mədəni əlaqələrin inkişafında vacib rol oynamışdır və həmişəlik xatirimizdə dahi incəsənət xadimi kimi qalacaqdır. Ailəsinə və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına Niyazinin itkisi ilə əlaqədar dərin hüznə başsağlığı veririk. Onun ölümü Azərbaycan musiqisində çətin doldurulacaq boşluq qoymuşdur. ***Türkiyə Cumhuriyyətinin səfirliyi”.***

“Niyazinin ölümü ilə mən əvəzedilməz dostumu, böyük qardaşımı itirmişəm. Onun insaniyyəti, ziyalılığı, zarafatları, misilsiz sənəti haqqında xatirələr qəlbimizdə həmişə yaşayacaqdır. ***Nuri Saryal, professor”.***

Şübhəsiz maestro Niyazi dünya musiqisində parlaq iz qoyduğu üçün ölməzdir. O, Əmək Qəhrəmanı kimi öz xalqının xoşbəxtliyi üçün əbədilik qoyub getmişdir. ***Həyatı Əsilyazıçı, musiqi tənqidçisi”.***

**İDİL BİRET (Türkiyə),
pianoçu, Türkiyə Dövlət sənətçisi**

NİYAZI BƏYƏ AİD QEYDLƏR

Niyazi bəylə ilk dəfə Bakıya gələndə tanış oldum. Onunla konsert verəcəyimi biləndə, heyranlığım hədsiz idi. Birlikdə işləməyi səbirsizliklə gözləyirdim.

Niyazi bəy olduqca mehriban və qonaqpərvər bir insan idi. Maestro konsertdə bir rus bəstəkarının əsərini çalmağı təkid etdi. O vaxt mən Raxmaninovun “Rapsodiya”sı üzərində işləyirdim. Ancaq hələ konsertə kifayət qədər hazır deyildim.

Niyazi bəy tərəddüdlərimlə razılaşmadı. Uzun bir dostca mücadilənin sonunda bu sözləri söylədi: Quzucum, sən inadkarsan, mən də. Ancaq mən səndən daha inadkaram. Ona görə də birlikdə rapsodiyanı çalacağıq. Dedi ki də oldu. Birlikdə bu şah əsər üzərində işləyərkən mənə çox dəyərli və orijinal fikirlər söylədi. Raxmaninovun bəstəsindən hiss etdiyim inanılmaz gözəllikləri ifa etməkdən çox təsirlənmişdim.

Niyazi bəylə çalarkən elastiki vurğu və böyük bəstəkarın gizli, nəcib ifa tərzini təfsir etmək çox xoş idi. Məni çox heyran qoyan Maestronun başqa bir işi, Çaykovskinin 4-cü simfoniyasıdır. Heç kimdən eşitmədiyim bu ifa sayəsində bu simfoniyanı yenidən

İdil Biret və Niyazi Bakıda konsert zamanı. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, 1962

kəşf etmək şansım oldu.Repertuarın ən məşhur əsərlərindən birini yenidənyaratmaq yalnız ən böyüklərə nəsibdir.

Son dəfə Bakıya gələndə Niyazi bəyin yaşadığı evin muzeyə çevrilməsi məni sevindirdi. Burada sevimli Həcər xanımın ləziz yeməklərlə bəzədilmiş masası ətrafında birlikdə nə qədər gözəl saatlar keçirmişdik.

Niyazi və İdil Biret. Bakı, indiki Azadlıqmeydanı, 1962

Niyazi bəyin sənətinin böyüklüyünü, şəxsiyyətinin zənginliyini və dərin biliklərini hər zaman heyranlıqla xatırlamağa davam edəcəyik.

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 01.08.2013

Niyazinin Mənzil Muzeyində. Soldan: Rza Bayramov, İdil Biret, Alla Bayramova, Xanımbacı Abdinova. 01.08.2013

ZEMFİRA SƏFƏROVA,
musiqişünas, akademik

Maestro Niyazini xatırlayarkən

Dahi dirijor, görkəmli bəstəkar, ictimai xadim, SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Stalin mükafatları laureatı, Ü.Hacıbəyli adına Dövlət və Beynəlxalq Cəvahərlər Nehru adına mükafatlar laureatı, Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə - Hacıbəyovun bu il möhtəşəm yubileyi - 110 yaşı tamam olur (1912-1984).

Maestro Niyazi “Rast” simfonik muğamının, “Xosrov və Şirin” operasının, “Çitra” baletinin və bir çox digər əsərlərin müəllifidir. Onun Azərbaycan Dövlət simfonik orkestrinin təşkilində və inkişafında mühüm rolu məlumdur. Maestro müxtəlif illərdə milli opera və balet teatrının direktoru, dirijoru, bədii rəhbəri, həmçinin Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının müdiri vəzifəsində çalışmışdır. O, dahi “Koroğlu” operasının və ölməz “Arşın mal alan” musiqili komediyasının yeni redaksiyasını və təfsirini də təqdim etmişdir. Maestronun Azərbaycan musiqisini xarici ölkələrdə ifa edərək, onu tanıtdırmaq işində müstəsna xidməti olmuşdur. Gənc musiqiçilərin inkişafında da onun rolunu xüsusi qeyd etməliyik.

Mənim bacım məşhur pianoçu Elmira Səfərova hələ gənc ikən Niyazinin dirijorluğu ilə P.İ.Çaykovskinin konsertini uğurla ifa etmişdir. Sonralar o, özü professor və əməkdar incəsənət xadimi olaraq bir çox pianoçu laureatlar hazırlamışdı.

1979-cu ilin sonunda AMEA-nın “Musiqi tarixi və nəzəriyyə” şöbəsinə, müdir vəzifəsinə müsabiqə elan olundu. Direksiya müsabiqə vaxtına qədər məni müdir təyin etdi. Bu vaxt maestro Niyazi də niyəsə bu yerə ərizəsini və sənədlərini verdi. Niyazi həтта İnstitutun

direktoru akademik Mikayıl Useynovun yanına da gəlmişdi ki, şöbənin işçiləri ilə tanış olsun. Yəni, tam əmin idi ki, əgər sənədlərini veribsə, deməli müdir də o olmalıdır. Doğrusu, mən sənədlərimi götürmək istədim, amma direksiya qanuna görə buna icazə vermədi. Müsabiqədən mən keçdim və 1980-ci ildən bu günə qədər həmin vəzifəni icra edirəm. Məlumdur ki, AMEA kimi elm ocağına ancaq alimlik dərəcəsi almış şəxslərin vəzifə tutmağa hüququ vardır.

Hələ 1949-cu ildə, Üzeyir Hacıbəylinin vəfatından sonra Nazirlər Sovetinin qərarı ilə bəstəkarın musiqi irsinin nəşri haqqında qərar qəbul olunmuşdu.

Lakin məndən əvvəlki şöbə müdirləri müxtəlif əsaslar gətirərək, Hacıbəylinin musiqi irsinin akademik nəşrinin ərəsəyə gəlməsinin mümkün olmaması haqqında məlumatlar verirdilər. Məsələn, əlyazmaların yoxluğu, metodologiyanın olmaması, maddi vəsaitin məhdudluğu və sair. Mən şöbə müdiri seçildəndən sonra institutun direktoru məni yanına çağırdı və elan etdi ki, Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyi yaxınlaşır (1985-ci ildə) və bu vaxta necə olursa olsun onun əsərlərinin akademik nəşri çapdan çıxmalıdır. Tezliklə bəstəkarın musiqi irsinin nəşri üçün redkollegiya təsdiq olundu. Onun tərkibi belə idi: Qara Qarayev (baş redaktor), Fikrət Əmirov, Niyazi, Rauf Hacıyev, Mirzə İbrahimov, Qubad Qasımov, Elmira Abasova, Zemfira Səfərova - redkollegiyanın üzvləri seçildilər.

Şöbədə çox çətin iş başladı, bütün əlyazmalar toplandı, tutuşdurmalar olundu, şərhlər yazıldı. Redaktə işi də gedirdi. İki cildin redaktoru Nazim Əliverdibəyov idi. “Koroğlu”nunkı isə Nazim Əliverdibəyov və Rauf Abdullayev təyin olundu. Mən cildlərə ətraflı ön söz və elmi şərhlər yazdım. Bütün bu materiallara və redaktə işinə redkollegiya üzvləri baxmalı və ən əvvəl birinci cildin, yəni “Leyli və Məcnun” operasının partiturasının çapa getməsi üçün öz razılıqlarını verməli idilər. Əlbəttə, bu asan iş deyildi. Redkollegiyanın üzvlərini bir yerə toplamaq qeyri-mümkün idi. Baş redaktor Qara Qarayev Moskvada yaşayırdı. Qalanları da hərəsi bir yerdə. Onların bir qismi bir-biriylə danışmırdı, biri olan yerə o birisi gəlməzdi. Nə isə. Mən partituranı və başqa hazırlanmış materialları (ön söz, elmi şərhlər)

götürüb Baş redaktor Qara Qarayevin yanına Moskvaya uçdum.

Qara Qarayev əvvəl ön sözü oxudu, bəyəndi, sonra partituraya baxdı, bəzi alətlərdə ştrixlərin, artikulyasiyanın əlavə olunmasını xahiş etdi, çünki demişdi ki, “sliškom belaya partitura” , “yəni çox ağ partituraadır” və partituranın çapa getməsi üçün öz razılığını verdi, qolunu çəkdi və belə bir fikir də söylədi ki, “illər boyu bu nəşrin həyata keçməməsini məndən görürdülər, guya mən onun çapına mane oluram, onu yubadıram. Lakin nə vaxt olub ki, mənim qabağıma bugünkü kimi hazır materialları qoyublar və mən buna etiraz edib öz razılığımı verməyim. Bu indiyə qədər olmayıb axı!”

Qara Qarayevin razılığını alandan sonra mənim əsas məqsədim Niyazi ilə görüşmək idi. Lakin bu müşkül məsələ idi. Onun, ümumiyyətlə Akademiyaya, instituta münasibəti bəlli idi, özü də Niyazi demişdi ki, o Akademiyaya Üzeyir bəyin irsini nəşr etmək üçün gəlmək istəyir. Mən ən əvvəl Fikrət Əmirovla (o, Akademiyanın müxbir üzvü, həm də redkollegiyanın üzvü idi) Akademiyanın prezidentinin yanına getdim. O vaxt prezident Həsən Abdullayev idi. Fikrət Əmirovla birlikdə hal-qəziyyəni ona danışdıq. O, dəstəyi götürüb Niyaziyə zəng elədi, diplomatik söhbətdən sonra, prezident Niyazinin əsərlə birlikdə Filarmoniyada məni gözlədiyini bildirdi. Mən partituranı götürüb Filarmoniyaya getdim. Niyazi məni çox yaxşı qarşıladı. O bilmirdi ki, partitura ilə məhz mən gələcəm, çünki məni görəndə bir az çaşdı da. O, məni uşaqlıqdan tanıyırdı. O saat atamı yadına saldı, Rəsul əmi ilə işlədiyi, dekadaya necə birgə hazırlaşdıqlarını yadına saldı. Rəsul əminin bu kabinetdə oturduğu yeri əliylə göstərdi. Hətta, nə isə danışaraq əyani olmaq üçün stolun altına da girdi, döşündəki nişanlar bir-birinə dəyib səs elədilər, görəndə ki, oradan çıxmaq üçün çətinlik çəkir, mən əlimi uzadıb onun çıxmağına kömək etdim, əlləri bumbuz idi. Ehtiyatla soruşdum: “Sizə soyuq deyil, xəstə, zad deyilsiz ki”. “Yox, yox”, - deyə əlini düyməyə basıb sürücünü çağırdı. O vaxtlar onun sürücüsü Ağakərim idi, sonralar o, bizdə də işləmişdi. Balaca boy, fağır bir kişi idi. O mil kimi dayandı. Niyazi partituranı götürüb ona uzatdı və dedi: “Apar bunu evə, ver Həcər xanıma və de ki, qoysun evin yuxarı başına, bu bilirsən nədir? Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun”udur. Elə yerə qoysun ki, onun üstünə heç toz belə

qonmasın”, sonra mənə tərəf çönüb dedi: “Baxaram, zəngləşib görüşərik”. Mən minnətdarlığımı bildirib sağollaşdım.

Təxminən iki həftədən sonra o, işə mənə zəng elədi, daha doğrusu, onun xahişi ilə Həcər xanım zəng elədi, dedi ki, həkimə gedirlər, Niyazi özünü pis hiss edir, bir adam çıxsın Akademiyanın qabağına

Soldan: Zemfira Səfərova, Sevdə Məmmədaliyeva, Polad Bülbüloğlu, Adelaida Məmmədova, Əminə Dilbazi, Cəmilə Səttarova, Şəmsəddin Axundov. Niyazinin Mənzil Muzeyi. 25.01.2005

partituranı götürsün. Qol çəkib, çapa getməyinə razılığını verib. Mən təşəkkür etdim, can sağlığı dilədim. Redkollegiyanın digər üzvləri məni artıq narahat etmirdi.

Hamısına ayrı-ayrılıqda qol çəkdim, razılıqlarını aldım. Mirzə müəllim mənim yazdığım ön sözə və şərhlərə müsbət rəy yazdı və məni bu iş üçün təriflədi.

Mən partituranı çapa verdim. İlk partituranın ilk nəşri böyük əks-əda doğurdu. Çoxlu rəylər, resenziyalar, məqalələr yazıldı. “Kommunist” qəzetində Fikrət Əmirovun “Üzeyir irsi” adlı gözəl məqaləsi çıxdı. 1983-cü ildə çapdan çıxan bu partituradan sonra 1984-cü ildə “Leyli və Məcnun”un klaviri, 1985-ci ildə isə “Koroğlu” operasının partiturasının əvvəl bir kitabda uvertüra və birinci pərdəsi, ikinci

kitabda isə operanın ikinci və üçüncü pərdələri çapdan çıxdı. Dörd və beşinci pərdələri isə daha gec nəşr olundu.

Akademik nəşrin birinci cildini, mənim və Nazim müəllimin işini Dövlət mükafatına təqdim etdilər. Hamı bu barədə çox alovlu danışdı. Lakin Niyazi çıxış edərək buna etiraz etmişdi. O, demişdi ki, operanın onlara nə dəxli var. Zəhmət çəkiblər, çap etdiriblər, sağ olsunlar. Beləliklə, biz mükafatdan məhrum olduq. Lakin mən bunu çox dərd eləmədim, çünki doğrusu özüm də, bu haqda Niyazi kimi düşünürdüm. Amma, yəqin ki, maestro bilmirdi ki, mən və Nazim müəllim bu işdə nə böyük zəhmət çəkmişdik!

Üzeyir Hacıbəylinin akademik nəşrinin cildləri poliqrafik cəhətdən də yüksək səviyyədə çıxmışdı.

Birinci cild 1983-cü ildə Səmərqənddə musiqişünasların ikinci beynəlxalq simpoziumuna aparıldı və uğur qazandı.

Maestronun tapşırığı ilə musiqişünas Sabir Kərimov (o, maestronun belə işlərdə köməkçisi idi, Niyazi haqqında kitabı da çıxmışdı) bizim akademik nəşr haqqında təriflə dolu məqalə yazdı. O, “Kommunist ” qəzetində (26 mart, 1984- cü il) “Ölməz irs” adı ilə («Бессмертное наследие») dərc olundu. Bununla mən Maestro Niyazi haqqında xatirəmin bir hissəsini bitirirəm.

Musiqimizin fəxri olan Maestro Niyaziyə Allah qəni-qəni rəhmət eləsin, qəbri nurla dolsun!

ŞƏHLA HƏSƏNOVA-MAHMUDOVA,
musiqişünas,
Əməkdar incəsənət xadimi

Niyazinin sirri

Bir çox sənət xadimlərimiz, musiqiçilərimiz Niyazi ilə uzun müddət həmkarlıq etmişlər. Ömrünün son illərində bu böyük şəxsiyyətlə görüşmək, onunla yaradıcılıq ünsiyyətində olmaq xoşbəxtliyi mənə də nəsib olub. Həmin görüşlərdən bir neçəsi mənim üçün xüsusilə yadda qalan, unudulmaz xatirələrlə bağlıdır.

Niyazi haqqında ən parlaq xatirələrim onunla ilk görüşümdən aldığım təəssüratla əlaqədardır. O zaman, ötən əsrin 80-ci illərində biz, Konservatorianı yenidən bitirərək müstəqil fəaliyyətə başlayan cavan musiqiçilər, bir çox görkəmli sənətkarlarımızla, Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov, Səid Rüstəmov, Süleyman Ələsgərov və başqa şöhrətli musiqiçilərlə ünsiyyətdə olmağımızla fəxr edirdik. Onlardan bəzisi təhsil illərində bizə dərs demişdi, bəzisi ilə həmkar idik, konservatoriyada çiyin-çiyinə çalışır, demək olar ki, hər gün görüşürdük və bundan böyük qürur duyurduq. Bunlar XX əsr Azərbaycan musiqisinin canlı klassikləri, öz sənəti ilə milli musiqimizin salnaməsini yaradan sənətkarlar idi və biz sadəcə, musiqimizin “qızıl əsrini” onlarla birgə yaşadığımız üçün özümüzü xoşbəxt sanırdıq. O ki qaldı Niyaziyə –o, bizim üçün bir möcüzə, əfsanə idi. Çünki onu yalnız dirijor pultu arxasında görmüşdük. Və bir gün bu əfsanə mənim üçün həqiqətə çevrildi.

Çalışdığım “Musiqi tarixi” kafedrasına o zaman rəhbərlik edən professor Aida xanım Tağızadə mənə zəng vurub dedi ki, təcili olaraq Filarmoniya ilə əlaqə saxlamalıyam, Niyazinin mənə tapşırığı olacaq. Əllərim əsə-əsə nömrəni yığdım və titrək səsle, böyük həyəcanla ilk dəfə olaraq Niyazi ilə telefonla danışdım. Məlum oldu ki, XX əsrin görkəmli türk sənətkarı Əhməd Ədnan Sayqunun Dördüncü

simfoniya Bakıda ilk dəfə səslənəcək, əsəri türk dirijoru Gürer Aykalın idarəsilə Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri ifa edəcək və mən həmin konsertdə giriş sözü ilə çıxış etməliyəm. Tanış olmaq və bu çıxış barədə söhbət etmək məqsədilə Niyazi məni evinə dəvət etdi. Təyin olunduğu vaxt onlara gəldim. Həmin gün zövqlə bəzədilmiş çay süfrəsi arxasında Niyazi və Həcər xanımla unudulmaz bir görüşüm oldu.

Niyazi, illərdən bəri Respublika Televiziyasında apardığım uşaq musiqi verilişlərindən məni tanımışdı. Düzü, zənn edirdim ki, məni qarşıdakı çıxışım barədə tövsiyələrini vermək üçün evinə dəvət edib. Lakin o, birdən-birə söhbətə tamamilə uzaq mövzudan – Qlinka yaradıcılığından başladı. Görkəmli rus bəstəkarının “Kamarinskaya”sından söz saldı, bu əsər barədə Çaykovskinin fikirlərini bilib-bilmədiyimlə maraqlandı, Tsukkermanın bu əsər haqqında məşhur tədqiqatı ilə tanış olub-olmadığımı xəbər aldı. Cavablarımı dinlədikcə, tədrisən qaşının düyünü açılır, ovqatı dəyişilirdi. Məni sanki sınağına, imtahana çəkdiyini sezdim. Lakin çox keçmədən bu gözlənilməz sorğu-sual musiqi haqqında maraqlı söhbətə çevrildi. Niyazi ustalıqla bu “imtahanın” səmtini elə dəyişdirdi ki, söhbətimiz musiqi ilə bağlı ən müxtəlif məsələlərə toxunan maraqlı bir fikir mübadiləsi kimi davam etməyə başladı. Bu artıq dünya şöhrətli Niyazinin cavan musiqişünasla apardığı sorğu-sual deyil, sanki iki musiqçinin səmimi dialoqu, sənət barədə diskussiyası idi. Söhbət genişləndikcə, mövzuların əhatə dairəsi də böyüyür, gah qədim dövrə, orta əsr bəstəkarlarının yaradıcılığına gedib çıxır, gah XX əsrə qayıdaraq Stravinski, Ravel, Gerşvinin musiqisinə yönəlir, gah da milli bəstəkarlıq məktəbimizə toxunurdu. Və bu söhbət əsnasında o vaxtadək dirijor kimi tanıdığım və bəstəkar kimi yaradıcılığını öyrəndiyim həmin “əfsanəvi” Niyazinin füsunkar sənətinin sirri mənim üçün tədrisən açılırdı. Klassik muğam sənətimizdən danışdığımız zaman o, muğamın tarixi, estetik mahiyyəti, quruluşu, ifaçılıq məsələləri ilə bağlı incə məqamlara toxunduqca mənə aydın olurdu ki, nəyə görə Fikrət Əmirovun “Simfonik muğamları” dünyanın ən görkəmli dirijorlarının ifası ilə müqayisədə belə, məhz Niyazinin təfsirində bizim üçün bu qədər yaxındır, doğmadır. Maestro

Çaykovskinin konfliktli simfonizmi, onun musiqi dramaturgiyasının incəlikləri barədə danışdıqca anlayırdım ki, Niyazi onu yalnız bəstəkar kimi deyil, bir psixoloq-dramaturq kimi də gözəl duyur və dünyanın ən məşhur dirijorlarının ifasında eşitdiyimiz Çaykovski simfoniyaları da, onun “Romeo və Cülyetta”-sı da məhz bu səbəbdən Niyazinin yozumunda bu dərəcədə təsirli səslənir. O, Bethoven dövrünün xüsusiyyətlərindən, o zaman Avropada hökm sürən ruh yüksəkliyindən, qəhrəmanlıq əhval-ruhiyyəsindən söhbət edərkən başa düşürdüm ki, nə üçün dahi alman bəstəkarının zəngin simfonik irsindən məhz qəhrəmani mübarizə mövzusunı təcəssüm etdirən nümunələr Niyazinin repertuarında xüsusi yer tutur. Bir sözlə, o vaxtadək dirijor kimi sənətinə bələd olduğumu zənn etdiyim Niyazinin “sirri” yalnız indi açılmağa başlamışdı... Söhbətimizin formasını isə Maestro elə qurmuşdu ki, haqqında danışmaq istədiyi məsələ barədə əvvəlcə mənim fikrimi soruşur, sonra isə öz münasibətini bildirir, ya razılaşıır, ya da öz fərqli mövqeyini müdafiə edirdi...

Qonaqpərvər ev sahibləri ilə sağıllaşıb getmək istəyərkən birdən düşündüm ki, axı mən bura başqa məqsədlə gəlmişdim, biz isə hər şeydən danışdıq, amma qarşıdan gələn konsert və mənim çıxışım heç yada da düşmədi. Bu barədə sualıma cavab olaraq Niyazi “get qızımcan, heç narahat olma, həmin çıxışını da, deyəcəklərini də özün tapacaqsan, bunu Niyazi sənə deyir” söylədi. Bu böyük musiqiçinin arxayınlığı da onunla ilk tanışlıq və söhbətdən aldığım unudulmaz təəssürat da, Niyazinin xeyir-duası da bir neçə gün sonra böyük müvəffəqiyyətlə keçən konsertdəki çıxışımda həqiqətən mənə dayaq oldu və bu günə kimi qəlbimdə kövrək, xəfif bir xatirə kimi yaşayır...

Çox keçmədən Niyazinin dəvətilə Filarmoniyada daha bir böyük konsertin proqramını hazılamalı oldum. İstanbulda keçirilən beynəlxalq musiqi festivalının impresariosu Bakıya gəlmişdi və onun şərəfinə təşkil edilən konsertdə Azərbaycan bəstəkarlarının simfonik yaradıcılığını təmsil edən ən gözəl nümunələr səslənməli idi. Yenə də giriş sözünü demək mənə həvalə olunmuşdu. Səhhətindəki ciddi problemlərə baxmayaraq, Niyazi böyük həvəslə bu proqramın hazırlanmasında iştirak etdi və bir neçə saat davam edən həmin konsertdə onun dirijorluğu ilə ifa olunan əsərlər türkiyəli qonaq

tərəfindən heyranlıqla qarşılandı. O, konsertin sonunda səhnəyə çıxaraq Azərbaycan musiqisini zəngin bir xəzinə hesab etdiyini, bəstəkarlarımızın əsərlərini dinlədikcə unudulmaz təəssüratlar yaşadığını, Niyazinin isə füsunkar dirijor olduğunu söylədi.

Yaddaqalan görüşlərdən biri də Niyazinin son layihəsi ilə bağlıdır. Məlum olduğu kimi, Maestro rəhbərlik etdiyi Dövlət Simfonik Orkestri ilə Azərbaycanın bölgələrinə möhtəşəm bir konsert turnesi təşkil etmək fikrində idi. Həmin proyekt Niyazinin təbliğatçılıq və maarifçilik istiqamətində apardığı fəaliyyətin bariz nümunəsi idi. Konsertlərin proqramını biz Maestro ilə birlikdə işləyib hazırlamışdıq. Hər konsertdən əvvəl mən geniş dinləyici auditoriyası qarşısında doğma dilimizdə giriş sözü - qısa mühazirə ilə çıxış etməli idim. Təəssüflər olsun ki, Niyazinin böyük həvəslə planlaşdırdığı bu son layihə yarımçıq qaldı. Amansız ölüm onun bu planlarını alt-üst etdi...

Şübhəsiz ki, Azərbaycan mədəniyyəti tarixində Niyazi kimi şəxsiyyətlər əbədi iz qoyub getmişlər. Və nə yaxşı ki, Niyazinin sənəti və onun unudulmaz siması təkcə audio və videoyazılarda deyil, onu yaxından tanıyanların və onunla əməkdaşlıq edənlərin, sadəcə onu dirijor pultu arxasında görən sənətsevərlərin xatirələrində də daim yaşayır.

OZAN SAĞDIÇ (Türkiyə),
Fotomüxbir

Xatirələr

**– Açıq Hava Teatrında “Koroğlu” operasını xatırlayırsınız mı?
Siz ozaman məşqlərdə də olmusunuz...**

“Koroğlu” operasının məşqləri Açıq Hava Teatrında keçirilirdi. O zaman orkestri Sovet İttifaqının görkəmli dirijorlarından olan azərbaycanlı Niyazi Tağızadə idarə edirdi. Niyazi birinci gecəyə, yəni “Yunus Əmrə” oratoriyasının qalasına fəxri qonaq qismində smokinqdə qatıldı, “Koroğlu” operasını da frakla idarə etdi. Protokolda ilk sırada yer alan bir insan, festivalın fəxri qonağı, Sovet İttifaqının ən yüksək fəxri adlarına layiq görülmüş bir insan. Üstəlik Ali Sovetin deputatı və sairə. Həmin vaxt ilk festivala Rusiyadan balet qrupu da qatılmışdı. Böyük Teatrın artistlərindən ibarət yığma qrup idi. O vaxtlar təşkilati işlərə yeni başlanılmışdı və İstanbulda təqib proyektorunu idarə etmək üçün işçi tapa bilməmişdilər. O məşhur, smokinqli, fraklı dirijor Niyazi rus baletində texniki işçi kimi təqib işığı tutdu! Açıq Hava Teatrının ortasında, hündür bir yer vardı, hər halda texniki avadanlığın yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdu. Üzəri düz terras şəklində olan kiçik bir yer idi. Orada maestro ilə yan-yana idik, mən foto çəkirdim, Niyazi də əynində qoyun dərisindən kürkdə təqib işığı tuturdu, arxa sıradakılar təbii ki, rəqs edənləri görmək istəyirdi və onlara mane olduğumuz üçün bizə acıqlı idilər, lənət yağdırır, sağdan-soldan üzərimizə boş su şüşələri atırdılar, bir neçəsi də Niyaziyə tuş gəlmişdi. Mən qismən gizlənə bilirdim, terrasın kənarına oturub hədəfi azalda bilirdim, amma Niyazi ayaq üstə qalıb işıqları idarə etmək məcburiyyətində idi. Arxasına dönüb “bitdi quzum, bitdi quzum, indi, indi” deyə-deyə, belə bir vəziyyətdə işığı tutmağa davam etdi.

Onun o gecədəki fədakarlığına, sadəliyinə və sənət eşqinə heyran qaldım. Gözümdə ola bildiyi qədər böyümüşdü.

Anlatdığım bu hadisədən iki həftə əvvəl – “Koroğlu” operasının premyerasından bir və ya iki gün əvvəl idi – Niyazi orkestr çuxurunda məşq edir, Aydın Günlə Adnan Sayqun da birinci sarada oturub izləyirdilər. Gərgin bir iş gedirdi. Bir anda Niyazi orkestri saxlayır və geri dönüb azərbaycanlılara xas bir nəğməli şəkildə “Adnan bəy” deyə səslənir. Adnan bəy cəld ona yaxınlaşanda ona deyir ki, “bu mahnını bu soprano oxuya bilməz. Mən onu ixtisar edirəm. Asim bəy adlı bir rejissor var idi, ondan “Nə edəcək, anlamadım” deyə soruşdum. “Bu parçanı çıxardacağını demək istəyir”. Beləcə davam etdi. “Bu epizodu da bu xor oxuya bilməz” və sair deyərək xeyli qısaldı. Adnan bəyin “Bəlkə bir az üzərində işləyək” kimi xahişlərinə “Vaxt yoxdur, əzizim, nə edək” deyə-deyə operanı qısaldıqca qısaldı.

Adnan bəyin “Koroğlu”su da, maşallah, Vaqnerin operası kimi təxminən 6 saatlıq bir əsər idi, onu üç saat yarım qədər qısaldı. Yaxşı ki, qısaltmışdı, qarşı tərəfdən gələnlər də bunun sayəsində son gəmini qaçırmamış oldular!

ZÜLEYXA QARAYEVA-BAĞIROVA, pianoçu, Qara Qarayevin qızı

İncə bağlılıq

Uşaqlıq dövrümüzü xatırlayaraq, biz keçən günlərin atmosferinə dalırıq. Bu zaman bizim indiki günümüz tamamilə başqa, çox işıqlı rənglərə boyanır. Yəqin elə ona görədir ki, biz xəyalən tez-tez həmin xoşbəxt və qayğısız dövrə qayıdırıq.

Mənim uşaqlığım peşəkar musiqiçi ailəsində keçmişdir. Deyə bilmərəm ki, evimiz hər kəsə açıq olan bohem bir ev olmuşdur. Atamın həyatı onun yaradıcılıq fəaliyyətinə görə qurulurdi, biz hamımız da ona tabe idik. Buna baxmayaraq, mənə bir çox görkəmli şəxsiyyətləri görmək xoşbəxtliyi nəsib olmuşdur. Onlar D.D.Şostakoviç, Nazim Hikmət, S.P.Kapitsa, Niyazi kimi bəstəkar və dirijorlar, alimlər və yazıçılar idi.

Xüsusilə ən səmimi xatirələrim Niyazi ilə bağlıdır. Hamımız onun dövrümüzün nəhəng emosional miqyasa, qeyri-adi musiqiçi incəliklərinə malik görkəmli dirijor olduğunu bilirik. İstər Bethovenin və ya Çaykovskinin simfoniyaları olsun, istərsə də Raxmaninovun konsertlərinin müşayiəti və ya balet tamaşaları – onun yaratdığı bütün

Niyazinin Leypsiqdən (ADR) Züleyxa Qarayevaya göndərdiyi açıqca. 12.09.1964

musiqi obrazları dinləyiciləri hər zaman valeh edirdi. Onun dirijor kimi parlaq siması və həyatı sonrakı nəsillərdən olan çox musiqiçi üçün nümunə olmuşdur.

Bu gün mən, deyəsən 1952-ci ildə, Kislovodskda olan bir axşamı xatırladım...

Atamla anam ilk dəfə məni də özləri ilə simfonik konsertə aparmışdılar. Böyük simfonik orkestr açıq səhnədə əyləşmişdi. Dirijor pultu arxasında isə Niyazi idi. O, “Yeddi gözəl” baletindən süitaya dirijorluq edirdi. Mənim əlimdə böyük gül dəstəsi var idi. Mən bir neçə pilləkənlə səhnəyə qalxıb dirijora olan alqışların müşayiəti ilə ona bu gül dəstəsini təqdim etməli idim. Ancaq pillələri qalxanda gül dəstəsinin ağırlığı mənə daha üstün gəldi və mən birbaşa səhnəyə yığıldım. Niyazi cəld atılıb məni qucağına aldı. Həmin andan böyük dirijorla balaca qızcığazın arasındakı çox gözəl dostluq başladı.

1959-cu ildə biz yeni mənzilə köçdük. Həmin vaxt Niyazi əmi də yeni mənzilinə köçmüşdü. Onun mənzili isə bizimkindən bir mərtəbə yuxarı idi. Biz ikinci, Niyazi əmi isə üçüncü mərtəbədə yaşayırdı. Hər gün məşqdən qayıdıb pilləkənləri qalxanda bizim qapının zəngini çalırdı.

Niyazinin Londandan Züleyxa Qarayevaya göndərdiyi açıqca. 03.07.1961

Validəyirlərim evdə olmayanda qapını nənələrimdən biri açardı. Niyazi yalnız soruşardı: “Hər şey qaydasındadır? Bir şey lazım deyil ki?”. Cavabını alıb öz, üçüncü, mərtəbəsinə qalxırdı. Konsert günü və

ya operada tamaşa günü isə əlavə edərdi: “Saat yeddidə çıxırıq. Qoy Zulya hazır olsun”. Mən sanki canlı talisman kimi bütün konsertlərə və tamaşalara Niyazi əmi ilə gedir, Həcər xanımın yanında əyləşirdim.

Tez-tez gecənin bir aləmində bizdən yuxarıdakı mənzildən simfonik musiqi səsləri gəlirdi. Deməli Niyazi növbəti konsertə hazırlaşır, özü üçün proqram seçirdi.

Bu qədər miqyaslı musiqiçinin həyatı həm də çox sayda qastrol səfərləri deməkdir. Həqiqətən Niyazi həm ölkə daxilində, həm də xaricdə çoxsaylı qastrol səfərlərində olurdu. Hər səfərdən mənə

Niyazinin Parisdən Züleyxa Qarayevaya göndərdiyi açıqca. 1961

qeyri-adi məzmunlu və şəkilli məktublar və ya rəngarəng açıqçalar göndərərdi. Xüsusilə isə Leninqraddan və Parisdən mənə iki böyük məktub göndərmişdi. O zaman Leninqradda (Sankt-Peterburqda)

Kirov teatrında (indi Mariinski Teatrı) “Məhəbbət əfsanəsi”nin premyerasına hazırlıq gedirdi. Bu oradakı məşqlər, yeni tamaşa üzərindəki böyük zəhmət və səbr tələb edən işlər haqqında yazılmış ətraflı məktub idi. Parisdən yazdığı o biri məktubda tamaşaların böyük uğurla keçməyindən, Parisin “əmimi” necə alqışladığından yazırdı.

Mən bütün məktub və açıqçaları qoruya bilmişəm və təntənəli şəkildə Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinə təqdim etmişəm. Bilirəm ki, onlar Niyazinin Mənzil Muzeyinin ekspozisiyasında, ən şərəfli guşədə yerləşir.

Niyazinin xarici səfərlərdən Züleyxa Qarayevaya göndərirdiyi məktub, açıqça və teleqramlar

**Rəna Rzayeva,
pianoçu, Azərbaycanın əməkdar artisti**

Yüksək əyarlı artist

Маэстро Ниязи...
Артист высокой пробы, наш
Эталон на годы, на века.
Страсть в сердце и
Талант во взгляде...
Рука Маэстро, нотная строка...
Она безумно заражает чудом,
Необъяснимой красотой
И радостью души.
Я не могу избавиться от чувства
Земной, исполнившейся вдруг мечты
И гордости, Маэстро, что у нас Вы есть
вчера, сегодня, завтра...
здесь.

Maestro Niyazi... Bu ad mənim üçün çox əhəmiyyətlidir. Bir qədər bayağı çıxmasın, lakin... Onunla bağlı olan hadisələr həmişə yadımdadır.

Mənim musiqi karyeram əsasən o qarlı fevral günündə (1 fevral 1984) başlamışdır. O gün filarmoniyada Niyazi mənim ifama qulaq asmalı idi (orkestrdə işləyən rəfiqəm Nataşa Kaşnikova mənə demişdi ki, Niyazi orkestrə pianoçu axtarır). Çox fikirləşmədən Stravinskinin “Petruşka”sını təkrarlayaraq Maestronun yanına filarmoniyaya gəldim. Katibəsinə dedim ki, Maestro mənim ifama qulaq asmalıdır. Katibə onun yanından qayıdaraq dedi ki, gözləyim ,

o özü səni dəvət edəcək. Mən çox, 3 saata qədər gözlədim və soyuqdan əməlli- başlı donduğum üçün evə getməyə hazırlaşdım və həm də mənim artıq iş yerim vardı (konservatoriyanı bitirdikdən sonra mən Rus dram teatrında konsertmeyster vəzifəsində çalışırdım). Ayağa durdum ki, gedim, bu vaxt maestro zəng çaldı və katibə məni içəri dəvət etdi.

Mən Maestronun kabinetinə daxil olub salamlışdım. O cavab verdi: “Salam, sənə nə lazımdır?”. Mən cəsarətlə onun orkestrində işləmək istədiyimi bildirdim. O isə “Hə?, bəs ifa edəcəksən?”. Mən dedim: “Əlbəttə”. “Bəs nə ifa edəcəksən?” – o dedi. Mən iftixarla deyirəm: “Stravinskinin Petruşkasını” və fikirləşirəm ki, indi “afərin!” deyəcək.

İş ondadır ki, o vaxtlar Bakıda ilk dəfə Petruşkanı mən ifa etmişəm, məndən əvvəl bu çox çətin əsəri heç kim ifa etməmişdi və mən bunu kiməsə deyəndə, onlar təəccüblənir və heyranlıqlarını gizlətmirdilər. Lakin Maestronu bu təəccübləndirmədi, o yalnız dedi: “Qız üçün aləti açın, qoy bizim üçün ifa etsin”. Otaqda Maestronun yanında çox adam vardı, 10-12 nəfər, sonra bildim ki, onlar kollektivlərin rəhbərləri, şöbə müdirləri, qisası Filarmoniyanın rəhbərliyi idi. Royalı açdılar, mən oturdum, donduğum üçün əllərimi ovuşdurdum. Niyazi isə arxamda deyir: “Donmusan deyəsən, qızcığaz?, qızıq bir az, qammaları, qanonu çal!”. Mən dərhal hirsli halda dedim ki, buna ehtiyac yoxdur və “Petruşka”-nı ifa etməyə başladım. İndiyədək necə hazırlaşmadan başlamağıma və hər üç nömrəni uğurla ifa etməyimə təəccüblənirəm. Qurtararaq əllərimi aşağı saldım və Maestronun artıq yumşalmış səsinə eşitdim: “İndi isə mənim üçün səsə nə isə çal”. Mən isə evdə Petruşkadan başqa heç bir əsəri təkrarlamamışdım. Tez bir zamanda götür-qoy edərək Motsartı təklif etdim. O razılaşdı. Sonatanın 1-ci hissəsini (konservatoriyanı bitirdikdə ifa etmişdim) möcüzəli şəkildə ifa etdim. Telefon zəng çaldı. Mən dayandım... Maestro danışığı qurtardıqdan sonra mənə müraciət etdi: “İndi isə, Şopen!!!”.

Yenə də möcüzəli şəkildə fa minor etüdü yadıma düşdü və mən ifa etdim.

Bundan sonra Maestro deyir: “İndi isə bura gəl, söhbət edək”...

Və məndən soruşur: “Yaxşı, indi nə istəyirsən?”, özü isə hiyləgərcəsinə baxır və oturanlardan birindən soruşur: “Necə bilirsən,

bu qızı rəqs ansamblına konsertmeyster götürək?”.

“Siz nə danışırınsınız, Maestro”

– cavab gəlir (sonradan bildim ki, cavab verən rəqs ansamblının rəhbəri idi).

Maestro güldü və deyir:

“Əlbəttə zarafat edirəm, onu özümə orkestrə götürürəm”.

Məndən isə harada işləməyimi soruşur. Cavab verirəm:

- Rus dram teatrında.

- Orada nə iş görürsən?”.

- “Aktyorlarla mahnı öyrənirəm və səhnədə aktyor yalançı royalda guya çalanda, mən səhnə arxasında pianoda ifa edirəm. Amma mən darıxıram, çalmaq istəyirəm, ona görə də sizin yanınıza gəlmişəm.

O soruşur:

- Bəs orada nə qədər əmək haqqı alırsan?.

- 110 rubl.

- Mən sənə bu qədər maaş verə bilmərəm.

- Siz məni yarım ştata götürün, orada isə tam ştatda qalım, çünki onların konsertmeyteri yoxdu və onları pis vəziyyətdə qoymaq istəmirəm.

Maestro telefonun dəstəyini götürür və Mədəniyyət nazirliyinə zəng

vurur: “Siz nə üçün bu cür pianoçunu Rus dram teatrına göndərmisiniz? (Oradan ona nə isə cavab verirlər...), bu nə biyabırçılıqdı? Onu özümə götürürəm, təyinatını Filarmoniyaya dəyişin və nöqtə” – deyib, dəstəyi yerinə

Niyazinin Mənzil Muzeyində. 20.08.2014

Rəna rzayeva və Alla Bayramova. Niyazinin Mənzil Muzeyində. 20.08.2014

qoyur. Mənə isə deyir: “Ərizəni yaz!”. Mən sarsıntı içində idim, bax beləcə birdən?. O isə məndən: “Sən savadlısan, ya yox? Haranı bitirmisən?” – deyə soruşur. Burada yadıma düşür ki, Nataşa mənə onun bizim konservatoriyanı sevmədiyini bildirmişdi və mən deyirəm: “Ümumiyyətlə, Maestro, məni bir balaca Bülbül məktəbində korlayıblar”, görürəm xoşuna gəldi. O soruşur: “Yalnız orada?”. “Yox, 5 il də konservatoriyada”. Bu cavab onun lap xoşuna gəldi.

Sonra biz uzun müddət söhbət etdik. Məlum oldu ki, o, mənim atamı, əmimi çox yaxşı tanıyırdı. Soruşdu ki, niyə bunu əvvəlcədən deməmişəm. Çox şey haqqında suallar verirdi...

Mən çox xoşbəxt idim, başa düşürdüm ki, həqiqətən onun xoşuna gəlmişəm və o məni orkestrinə götürür.

Sonra əlbəttə, mən xəstələndim. Ertəsi gün orkestrin inspektoru Mişa Zaslavski zəng vurub dedi ki, tez sağalım və teatrla bütün işlərimi qaydaya salım (maestro orada yarım ştata qalmağıma icazə vermişdi, Filarmoniyada isə əsas ştatda idim və əmək haqqım 120 rubl idi).

Bir həftə sonra anamla küçədə konservatoriyanın müəllimlərindən biri rastlaşmış və ondan soruşmuşdu: “Niyazinin Renoçkanı orkestrə işə götürməyi həqiqətdir?. O hamıya danışır ki, orkestrə möcüzə götürüb, nəhayət ki, onun orkestrində, ştatda əla pianoçu var”. Anam bunu eşitməkdən məmnun olmuşdu. Sonra, Filarmoniyaya ilk dəfə işə gələndə, indiki kimi yadımdadır, orkestr Faiq Mustayevlə Motsartın simfoniyasını ifa edirdi. Mən zalda oturmuşdum, birdən orkestrdə çalan musiqiçilərdən “gəldi, gəldi” sözlərini eşitdim. Mən fikirləşdim ki, görəsən kim gəldi. Məlum oldu ki, Maestro beletajda dayanıb, qulaq asır... və birdən o qışqırır: “Genkin, sən nə çalırsan, orada fa bekar yox, fa diyez olmalıdır”. Mən sarsıntı içində idim. O, nəinki, yalnız saxta notu eşitmiş, hətta kontrabasçılar qrupunda hansı musiqçinin (o vaxt onların sayı 7 nəfər idi) səhv çaldığını göstərmişdi.

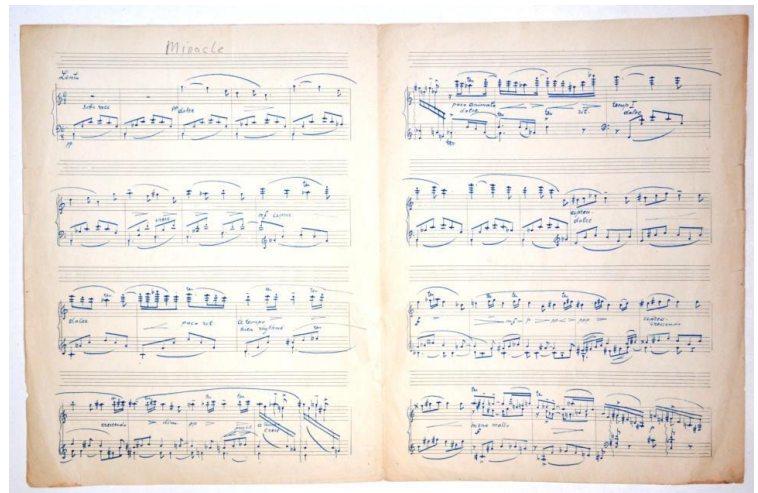
Fasilədən sonra Maestro özü pul arxasına keçdi, yadımdadır, Asəf Zeynallının “Uşaq süita”sını ifa edirdik, orada fortepiano partiyası vardı və mən onu ilk dəfə idi ki, görürdüm. Əlbəttə, mən narahat idim, çoxlu pauzalar vardı, sonra isə qəflətən müxtəlif sololar. Mən hər şeyi

vaxtında və düzgün ifa etdim. Sonra məlum oldu ki, Maestro çox razı qalmışdı. Konsertmeyterimiz İrina Qarkavi ondan soruşmuşdu: “Bu qız kimdir?”. Maestro cavab vermişdi: “Bilirsən, əla pianoçudur, hər şeyi ifa etməyi bacarır... Amma məni heyran edən onun ilk dəfədən orkestrə uyğunlaşmasıdır”.

Sonra bir dəfə Niyazinin “Ləzqinka”sı da ifa olunacaq hökumət konsertini məşq edirdik. O, dirijorluğa başladı, biz də çalırıdık. Birdən əllərini aşağı saldı və elə bil getməyə başladı, mən elə bildim ki, o orkestri dayandırıb və mən də dayandım. Sonra isə eşidirəm ki, dəhşət, hamı çalmağa davam edir. Sonra orkesr ifaçılarından öyrəndim ki, bu cür hərəkət onun məxsusi kələyidir. Fikirləşirəm ki, tamam, indi o məni öldürəcək. Amma o mənə heç nə demədi. Konsertdə əlbəttə ki, məşqsiz ifa etdiyimə görə həyacanlı idim. Allaha şükür, hərşey qaydasında keçdi. Və növbəti təzimə çıxdıqda, Maestro afərin deyərək əlini çiynimə vurdu.

Günlərin bir günü evdə telefon zəng çaldı və Mişa Zaslavski dedi ki, Maestro mənimlə danışmaq istəyir. O əhvalımı, nə etdiyimi soruşdu və sonra dedi: “mənə Fikrət Əmirovun bir əsərini orkestr üçün işləmək lazımdır, lakin yalnız iki royal üçün variantı var, onu bir royal üçün işləyə bilərsənmi?”. Mən də dedim ki, çalışaram. Maestro dedi: “Onda sabah bizə gəl, Həcər qapını açıb hər şeyi göstərəcək, bizdə məşğul ol, ertəsi gün isə mənim üçün ifa edərsən, olar?”. Mən də “Əlbəttə, Maestro” dedim.

Ertəsi gün onların evinə gəldim, Həcər xanım məni gülərüz qarşıladı və dedi ki, o, sənin haqqında o qədər danışır ki, heç bilmirəm nə fikirləşim, oy, elə bir qız tapmışam ki, əla ifa edir, özü də orkestrə o dəqiqə uyğunlaşıb, axı pianoçu üçün bu o qədər də asan iş

Niyazinin “Möcüzə” fortepiano pyesinin not əlyazması. 1950

deyildir, mən xoşbəxtəm ki, indi ştatda pianoçum var, təsəvvür etmirsən, o, möcüzədir. Sonra mənə yemək təklif elədi. Əlbəttə, bu cür sözləri eşitmək mənim üçün xoş idi. Yeməkdən imtina etdim və dedim ki, işləməliyəm, çünki bu işi ilk dəfə edirdim. Notlarla iki saat çalışdıqdan sonra, Maestroya aydın olmaq üçün nəyi və necə çalmağı başa düşdüm. Həcər xanımla çay içib sabah gəlib Maestro üçün ifa edəcəyimi bildirdim. O bildirdi ki, sabah əvvəlcə zəng vurum, sonra gəlim.

Səhərişi gün mən zəng vurduqda Həcər xanım dedi ki, Maestro bu gün qəbul edə bilməyəcək, sabah zəng vur. Ertəsi gün Həcər xanım dedi ki, onun vəziyyəti pisləşdi, xəstəxanaya yerləşdirdik. Soruşdum ki, onun yanına gedə bilərəm?. Dedi: “Əlbəttə, gedə bilərsən”.

Növbəti gün bazara gedib bir qədər meyvə aldım, evə gətirib yudum və xəstəxanaya getdim. Gördüm divanda əyləşib, yaxşı görünürdü, məni görüb sevindi və soruşdu:

- Necə oldu, mənim üçün Əmirovu ifa edəcəksənmi?
- Nə vaxt istəsən ifa edəyəm, təki siz sağalın. Sizin üçün meyvə gətirmişəm, yuyulub.
- Ver meyvələrini.

Mən də onları boşqaba qoydum. O deyir:

- İndi isə ye!.
- Maestro, bunları sizin üçün gətirmişəm.
- İstəyirsənsə sağalım, ye.

Onunla oturub öz meyvələrimi yeməli oldum. Sonra onun yanına kimsə gəldi, mən sağollaşib getdim, arxayın idim ki, özünü yaxşı hiss edir və tezliklə xəstəxanadan çıxacaq.

Həmin vaxtlar orkestr Şuşaya qastrola getmişdi. Maestro sonradan getməli idi. Mən hər gün Həcər xanıma zəng vurub Maestronun səhhətini soruşurdum.

Sonra isə birdən Mişa Zaslavski zəng vurub dedi ki, orkestri geri qaytarıblar, çünki artıq Maestro yoxdur. Sabah səhər Filarmoniyada olmaq lazımdır... Necə yoxdur? Mən 3 gün əvvəl onun yanında idim və yaxşılaşmağa doğru gedirdi, ola bilməz!!!. Heç cür inana bilmirdim, mənim üçün faciə idi... Mən onun bizimlə olmadığına inanmırdım və ağlayırdım.

Sonra Filarmoniyada vida mərasimi oldu... Biz hamımız fəxri qaravulda dayanmışdıq, hamı ağlayırdı, biz əzizimizi, bizə dəyərli olan insanı itirmişdik.

Orkestr yetim qaldı... Heç kim təsəvvürünə gətirə bilmirdi ki, bundan sonra nə olacaq...

Bir neçə gündən sonra mənə Həcər xanım zəng vurdu və xahiş etdi ki, gəlim Maestronun arxivini sahmana salmaqda ona kömək edim. O dedi ki, mən yad adamın Maestronun sənədlərini eşələməyini istəmirəm, tək isə mənə çətindir.

Əlbəttə, mən razılaşdım. Kağızları araşdırarkən notları, Maestronun əlyazmalarını, sənədləri, kitabları, lüğətləri ayrı-ayrı yığırdım. Birdən Niyazinin not əlyazması olan adsız fortepiano pyesi əlimə keçdi və mən dərhal başa düşdüm ki, bu, fortepiano üçün hazır pyesdir. Bütün işləri qurtardıqdan sonra Həcər xanımdan bu pyesi aparıb evdə köçürüb gətirməyimə icazə verməyini xahiş etdim. O icazə verdi. Bir də ondan rus-italyan lüğətini xahiş elədim (o vaxtlar mən italyan dilini öyrənirdim, lüğətim isə yox idi). Həcər xanım lüğəti Niyazidən xatirə kimi mənə bağışladı. Bu lüğət Niyazinin qeydləri ilə indiyədək məndədir. Pyesin, hətta Niyazinin imzasının surətini çıxarıb Maestronun arxivinə qaytardım.

Bu çox gözəl pyes o vaxtdan mənim repertuarımda yer almışdır, mən həmişə onu ifa edirəm, hətta 2000-ci ildə Böyük Britaniyada işıq üzü görən diskimə də daxil etmişəm. Həmin pyesi dəfələrlə Niyazinin Mənzil muzeyində ifa etmişəm və əlbəttə, diski də ora bağışlamışam. Bakıda yaşadığım dövrdə hər il avqustun 2-də və 20-də səhər tezdən onun məzarını ziyarət edirdim. Və hər dəfə Fəxri xiyabanın darvazasına yaxınlaşanda daxilimdə Maestronun musiqisi - istər "Rast" simfonik muğamından təranələr, istər "Arzu" romansı və ya "Ləzginka", istərsə də arxivindən tapdığım və "Möcüzə" adlandırdığım fortepiani pyesi - səslənirdi.

Öz orkestr əsərlərində Niyazi həmişə fortepiano partiyalarına xüsusi diqqət ayırırdı, royalın səsi həmişə eşidilirdi və heç vaxt orkestrə qarışmırdı. Və mənə orkestrdə Niyazinin rəhbərliyi ilə onun "Rast" simfonik muğamını, "Ləzginka"nı, "Arzu"nu, "Çitra" baletindən

süitani, Üzeyir bəyin və digər bəstəkarların əsərləri ifa etmək həmişə zövq verirdi.

Əlbəttə, həyatda mənim bəxtim gətirib ki, yaradıcılığımın başlanğıcında Maestro Niyazi ilə rastlaşmışam və bu hədiyyə üçün taleyimə minnətdaram.

Niyazi musiqisi həmişə mənimlədir və bu gün, Şuşa ilində mən öz solo konsertimi Niyazinin “Möcüzə”si ilə başlayacağam.

Я вспомнила опять,
 Маэстро, Вас!
 И вновь хочу в любви
 признаться Вам,
 К прекрасной Вашей музыке
 и к Вашему таланту,
 К душе чудесной Вашей,
 и к вашим удивительным рукам!
 Я к Вам всегда тянусь...
 И жду какого-то мгновения...
 Жду радости
 и только вдохновения,
 Жду взгляда Ваших глаз
 и взмаха Ваших рук...
 И жду,
 когда услышу чудный звук,
 Что эхом отзовется
 в моем сердце...
 Вас я боготворю,
 поверьте...

MÜNDƏRİCAT

H.Hacıbəyova. "Həyat yoldaşım haqqında hekayə"	3
Anar. "Dirilər içində diri"	48
Y.Svetlanov (Rusiya). "Bir qədər Niyazi haqqında"	54
M.İbrahimov. "Alovlu ürək"	58
Q.Almaszadə. "İstedad və ustalılıq"	63
Ş.Bədəlbəyli. "Milli qürurumuz"	70
R.Hacıyev. "Parlaq yaradıcılıq"	75
V.Dudarova (Rusiya). "Niyazinin əsas cəhəti - istedad"	79
L.İmanov. "Maestro Niyazi mənim taleyimdə"	83
B.Vahabzadə. "Bizim Maestro Niyazi"	89
A.Əlizadə. "Maestro – mənim ürəyimdədir"	95
S.Sinsadze. (Gürcüstan) "Silinməz iz"	100
A.Məlikov. "Görkəmli ustad və müəllim"	102
N.Xəzri. "Yer üzərində musiqi olduqca"	111
M.Maqomayev. "Maestro Niyazinin qeyri-adi təbəssümü"	118
R.Ataşiyev. "Unudulmaz sənətkar"	124
E.Abasova. "Portretin cizgiləri"	128
P.Bülbüloğlu. "Mənim görkəmli həmvətənim"	132
F.Qasıмова, X.Qasıмова. "Hər görüş – bir hadisədir"	138
F.Bədəlbəyli. "Heyrətamiz istedad"	147
A.Rzayev. "Böyük şəxsiyyət"	155
R.Məlikaslanov. "Müəllimim haqqında"	160
Z.Adıgözəlzadə. "Maestro haqqında"	165
M.Abdullayev. "Xalqımın iftixarı"	167
Ö.Eldarov. "Hər işində istedadlı insan"	172
J.Doortseva (Rusiya). "Azərbaycan incəsənətində fenomen"	176
A.A.Saygun (Türkiyə). "İnsan həyatdan iz qoymadan getmir"	181
V.Adıgözəlov. "Niyazinin istedadı əbədidir"	186
Ə.Hüseynov. "Maestro Niyazi haqqında"	191
İ.Biret (Türkiyə). "Niyazi bəyə aid qeydlər"	202
Z.Səfərova. "Maestro Niyazini xatırlayarkən"	205
Ş.Həsənova-Mahmudova. "Niyazinin sirri"	210
O.Sağdıç (Türkiyə). "Xatirələr"	214
Z.Qarayeva-Bağırova. "İncə bağlılıq"	216
R.Rzayeva. "Yüksək əyarlı artist"	220